។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

មជ្ឈិមនិកាយេ

ឧបរិបណ្ណាស-ដីកា

១. ទេវទហវគ្គោ

១. ទេវទហសុត្តវណ្ណនា

១. ទិព្ពន្តិ កាមគុណេហិ កីឡន្តិ, លឡន្តិ, តេសុ វា វិហរន្តិ, វិជយសមត្ថតាយោគេន បច្ចត្ថិកេ វិជេតុំ ឥច្ឆន្តិ; ឥស្សរិយដ្ឋានាទិសក្ការទានគ្គហណំ តំតំអត្ថានុសាសនញ្ច ករោន្តា វោហរន្តិ, បុញ្ញានុភាវប្បត្តាយ ជុតិយា ជោតេន្តិ វាតិ **ទេវា វុច្ចន្តិ រាជានោ**។ តថា ហិ តេ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ ជនំ រញ្ជយន្តា សយំ យថាវុត្តេហិ វិសេសេហិ រាជន្តិ ទិព្ពន្តិ សោភន្តីតិ ច, “**រាជានោ**”តិ វុច្ចន្តិ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ និគមទេសេ។ **សា**តិ បោក្ខរណី។ **តន្តិ** តំ, “ទេវទហ”ន្តិ លទ្ធនាមំ បោក្ខរណិំ ឧបាទាយ, តស្ស អទូរភវត្តាតិ កេចិ។ **សព្ពំ** សុខាទិភេទំ វេទយិតំ។ **បុព្ពេ**តិ បុរិមជាតិយំ។ **កតកម្មបច្ចយា**តិ កតស្ស កម្មស្ស បច្ចយភាវតោ ជាតំ កម្មំ បដិច្ច។ តេន សព្ពាបិ វេទនា កម្មផលភូតា ឯវ អនុភវិតព្ពាតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**ឥមិនា**”តិអាទិ។ **អនិយមេត្វា វុត្តន្តិ**, “សន្តិ, ភិក្ខវេ, ឯកេ សមណព្រាហ្មណា ឯវំវាទិនោ”តិ ឯវំ ឥមេ នាមាតិ អវិសេសេត្វា វុត្តមត្ថំ។ **និយមេត្វា**តិ, “ឯវំវាទិនោ, ភិក្ខវេ, និគណ្ឋា”តិ ឯវំ វិសេសេត្វា ទស្សេតិ។

កលិសាសនន្តិ បរាជយំ។ កលីតិ ហិ អនត្ថោ វុច្ចតិ, កលីតិ សសតិ វិប្ផរតីតិ **កលិសាសនំ,** បរាជយោ។ កលីតិ វា កោធមានាទិកិលេសជាតិ, តាយ បន អយុត្តវាទិតា **កលិសាសនំ**។ តំ **អារោបេតុកាមោ** វិភាវេតុកាមោ ។ **យេ** កម្មំ កតំ អកតំ វាតិ **ន ជានន្តិ, តេ កថំ** តំ ឯទិសន្តិ **ជានិស្សន្តិ**។ យេ ច កម្មំ បភេទតោ ន ជានន្តិ, តេ កថំ តស្ស វិបាកំ ជានិស្សន្តិ; វិបាកបរិយោសិតភាវំ ជានិស្សន្តិ, យេ ច បាបស្ស កម្មស្ស បដិបក្ខមេវ ន ជានន្តិ; តេ កថំ តស្ស បហានំ កុសលកម្មស្ស ច សម្បាទនវិធិំ ជានិស្សន្តីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ, “**ឧត្តរិ បុច្ឆាយបិ ឯសេវ នយោ**”តិ អាហ។

២. កិញ្ចាបិ **ចូឡទុក្ខក្ខន្ធេបិ,** (ម. និ. ១.១៨០) “**ឯវំ សន្តេ**”តិ ឥមិនា តេសំ និគណ្ឋានំ អជាននភាវោ ឯវ ឧជុកំ បកាសិតោ ហេដ្ឋា ទេសនាយ តថា បវត្តត្តា។ តថា ហិ **អដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៨០) វុត្តំ – “ឯវំ សន្តេតិ តុម្ហាកំ ឯវំ អជាននភាវេ សតី”តិ, តថាបិ តត្ថ ឧបរិទេសនាយ សម្ពន្ធោ ឯវមត្ថោ វុច្ចមានោ យុជ្ជតិ, ន អញ្ញថាតិ ទស្សេតុំ ឥធ, “**មហានិគណ្ឋស្ស វចនេ សច្ចេ សន្តេតិ អត្ថោ**”តិ វុត្តំ។ **ឯត្តកស្ស ឋានស្សា**តិ យថាវុត្តស្ស បញ្ចបរិមាណស្ស ការណស្ស។

៣. អនេកវារំ វិសវញ្ចនំ ឥធ គាឡ្ហូបលេបនំ, ន សាដកស្ស វិយ លិត្តតាតិ អាហ – “**ពាហលូប…បេ…. លិត្តេន វិយា**”តិ។ **វុត្តមេវ,** ន បុន វត្តព្ពំ, តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

ឥមេសំ និគណ្ឋានំ តាទិសស្ស តេសំ អភាវតោ, “**ជាននកាលោ សិយា**”តិ បរិកប្បវសេន វទតិ។ តេន ឯវំ ជានិតុំ តេហិ សក្កា សិយា, តេសញ្ច ទស្សនំ សច្ចំ សិយា។ យស្មា តេសំ ទស្សនំ អសច្ចំ, តស្មា តេ ន ជានីសូតិ ទស្សេតិ។ **ចតូសុ កាលេសូ**តិ វណមុខស្ស បរិកន្តនកាលេ, សល្លស្ស ឯសនកាលេ, អព្ពហនកាលេ, វណមុខេ អគទង្គារឱទហនកាលោតិ ឥមេសុ ចតូសុ កាលេសុ។ **សុទ្ធន្តេ**តិ សុទ្ធកោដ្ឋាសេ, ទុក្ខស្ស អនវសេសតោ និជ្ជីរណដ្ឋេន និទ្ទុក្ខភាវេតិ អត្ថោ។ **ឯកាយ ឧបមាយា**តិ, “សល្លេន វិទ្ធស្ស ហិ វិទ្ធកាលេ វេទនាយ បាកដកាលោ វិយា”តិ ឥមាយ ឯកាយ ឧបមាយ។ **តយោ អត្ថា**តិ បុព្ពេ អហុវម្ហា វា នោ វា, បាបកម្មំ អករិម្ហា វា នោ វា, ឯវរូបំ វា បាបកម្មំ អករិម្ហាតិ ឥមេ តយោ អត្ថា។ **ចតូហិ ឧបមាហី**តិ វណមុខបរិកន្តនាទីហិ ចតូហិ ឧបមាហិ។ **ឯកោ អត្ថោ**តិ, “ឯត្តកំ ទុក្ខំ និជ្ជិណ្ណ”ន្តិអាទិនា វុត្តោ ឯកោ អត្ថោ។ សោ ហិ ទុក្ខនិជ្ជីរណភាវសាមញ្ញា ឯកោ អត្ថោតិ វុត្តោ។

៤. **ឥមេ បន** និគណ្ឋា។ អាសង្កាយ **វិទ្ធោស្មីតិ សញ្ញំ ឧប្បាទេត្វា។ បច្ចាហរិតុ**ន្តិ បច្ចាវត្តិតុំ, បរិហរិតុន្តិ អត្ថោ។

៥. អតីតវាទំ សទ្ទហន្តានន្តិ, “អត្ថិ ខោ, ភោ, និគណ្ឋា បុព្ពេ បាបកម្មំ កត”ន្តិ ឯវំ អតីតំសំ អារព្ភ បវត្តំ មហានិគណ្ឋស្ស វាទំ សទ្ទហន្តានំ។ **ភូតត្តា**តិ យថាភូតត្តា កឹ អវិបរីតមេវ អត្ថំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តាតិ បុច្ឆតិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សហ ធម្មេនាតិ សហធម្មោ, សោ ឯវ **សហធម្មិកោ** យថា “វេនយិកោ”តិ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨)។ “ធម្មោ”តិ ឯត្ថ ការណំ អធិប្បេតន្តិ អាហ – **“សហេតុកំ សការណ”**ន្តិ។ បដិហរតិ បដិវត្តេតីតិ បដិហារោ, វាទោ ឯវ បដិហារោ **វាទបដិហារោ;** តំ, ឧត្តរន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ – **“បច្ចាគមនកវាទ”**ន្តិ, ចោទនំ បរិវត្តេត្វា បដិបាកតិកករណន្តិ អត្ថោ។ **តេស**ន្តិ ឥទំ អាវុត្តិវសេន គហេតព្ពំ, “តេសំ សទ្ធាឆេទកវាទំ នាម តេសំ ទស្សេតី”តិ។

៦. អវិជ្ជា អញ្ញាណា សម្មោហាតិ បរិយាយវចនមេតំ។ **អវិជ្ជា**តិ វា អវិជ្ជាយ ករណភូតាយ។ **អញ្ញាណេនា**តិ អជាននេន។ **សម្មោហេនា**តិ សម្មុយ្ហនេន មហាមុឡ្ហតាយ។ សាមំយេវ ឱបក្កមិកា ឯតរហិ អត្តនោ ឧបក្កមហេតុ ទុក្ខវេទនំ វេទិយមានំ – “យំកិញ្ចាយំ...បេ.... បុព្ពេកតហេតូ”តិ **វិបរីតតោ សទ្ទហថ**។ បុព្ពេកតហេតុវាទសញ្ញិតំ **វិបល្លាសគ្គាហំ គណ្ហថ**។

៧. ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ, តត្ថ វេទិតព្ពំ ផលំ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ**។ តេនាហ – **“ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ វិបាកទាយក”**ន្តិ។ **បយោគេនា**តិ កាយិកេន បយោគេន វា វាចសិកេន វា បយោគេន។ **បធានេនា**តិ បទហនេន ចេតសិកេន ឧស្សាហនេន។ អាសន្នេ ភវន្តរេ វិបាចេតុំ ន សក្កា, បគេវ ទូរេតិ ទស្សេតុំ, **“ទុតិយេ វា តតិយេ វា អត្តភាវេ”**តិ វុត្តំ។ និព្ពត្តកភាវតោ សុខវេទនាយ ហិតន្តិ **សុខវេទនីយំ**។ សា បន វិបាកវេទនាភាវតោ ឯកន្តតោ ឥដ្ឋារម្មណា ឯវ ហោតីតិ អាហ **“ឥដ្ឋារម្មណវិបាកទាយក”**ន្តិ។ **វិបរីត**ន្តិ អនិដ្ឋារម្មណវិបាកទាយកំ។ **និប្ផន្នេ**តិ សទ្ធឹ អញ្ញេន កម្មេន និព្ពត្តេ។ **សម្បរាយវេទនីយស្សា**តិ ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស អបរាបរិយវេទនីយស្ស។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ កាមំ បរិបក្កវេទនីយន្តិ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយមេវ វុច្ចតិ, តថាបិ អត្ថេត្ថ អតិសយោ ទិដ្ឋធម្មវិសេសភាវតោ បរិបក្កវេទនីយស្សាតិ ទស្សេតុំ, **“អយមេត្ថ”**តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មឹ ទិវសេ កតំ, តតោ **សត្តទិវសព្ភន្តរេ**។

តត្រាតិ តស្មឹ បរិបក្កវេទនីយកម្មស្ស សត្តទិវសព្ភន្តរេ វិបាកទានេ។ **ឯកវារំ កសិត្វា និសីទិ** ឆាតជ្ឈត្តោ ហុត្វា។ **អាគច្ឆន្តី អាហ** – “ឧស្សូរេ ភត្តំ អាហរីយិត្ថា”តិ ទោមនស្សំ អនុប្បាទេត្វា យថា កតបុញ្ញំ អនុមោទតិ។ **វិជ្ជោតមានំ ទិស្វា**, “កឹ នុ ខោ ឥទម្បិ តប្បការោ, មម ចិត្តវិកប្បមត្តំ, ឧទាហុ សុវណ្ណមេវា”តិ វីមំសន្តោ **យដ្ឋិយា បហរិត្វា**។

វាឡយក្ខសញ្ចរណត្ថា រាជគហូបចារស្ស **នគរេ សហស្សភណ្ឌិកំ ចារេសុំ**។ ឧប្បន្នរាគោ **ចូឡាយ ឌំសិ។ រញ្ញោ អាចិក្ខិត្វា**តិ តំ បវត្តឹ រញ្ញោ អាចិក្ខិត្វា។ **មល្លិកាយ វត្ថុ** ធម្មបទវត្ថុម្ហិ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.មល្លិកាទេវីវត្ថុ) អាគតេន នយេន កថេតព្ពំ។

មរណសន្តិកេបិ កតំ, បគេវ តតោ បុរេតរំ អតីតត្តភាវេសុ ច កតំ។ **ឥធ និព្ពត្តិតវិបាកោតិ វុត្តោ** អវស្សំភាវិភាវតោ។ **សម្បរាយវេទនីយមេវ** ភវន្តរេ វិបាកទាយកភាវតោ។ **ឥធ និព្ពត្តិតគុណោត្វេវ វុត្តោ**, ន ឥធ និព្ពត្តិតវិបាកោតិ វិមុត្តិភាវតោ។ **បរិបក្កវេទនីយន្តិ វេទិតព្ពំ** ហេដ្ឋា វុត្តបរិបក្កវេទនីយលក្ខណាតិវត្តនតោ។ **សព្ពលហុំ ផលទាយិកា**តិ ឯតេន ផលុប្បាទនសមត្ថតាយោគេន កម្មស្ស បរិបក្កវេទនីយតាតិ ទស្សេតិ។

ចតុប្បញ្ចក្ខន្ធផលតាយ **សញ្ញាភវូបគំ** កម្មំ **ពហុវេទនីយ**ន្តិ វុត្តំ។ ឯកខន្ធផលត្តា **អសញ្ញាភវូបគំ** កម្មំ **អប្បវេទនីយំ**។ កេចិ បន, “អរូបាវចរកម្មំ ពហុកាលំ វេទិតព្ពផលត្តា ពហុវេទនីយំ, ឥតរំ អប្បវេទនីយំ។ រូបារូបាវចរកម្មំ វា ពហុវេទនីយំ, បរិត្តកម្មំ អប្បវេទនីយ”ន្តិ វទន្តិ។ **សវិបាកំ កម្ម**ន្តិ បច្ចយន្តរសមវាយេ វិបាកុប្បាទនសមត្ថំ, ន អារទ្ធវិបាកមេវ។ **អវិបាកំ កម្ម**ន្តិ បច្ចយវេកល្លេន វិបច្ចិតុំ អសមត្ថំ អហោសិកម្មាទិភេទំ។

៨. ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីនន្តិ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីនំ ទសន្នំ កម្មានំ ឧបក្កមេន កម្មានំ អញ្ញថាភាវស្ស អនាបាទនីយត្តា យថាសភាវេនេវ កម្មានិ តិដ្ឋន្តិ។ តត្ថ និគណ្ឋានំ ឧបក្កមោ និប្បយោជនោតិ អាហ **“អផលោ”**តិ។ និគណ្ឋានំ បទហនស្ស មិច្ឆាវាយាមស្ស និប្ផលភាវប្បវេទនោ **បធានច្ឆេទកវាទោ។ បរេហិ វុត្តការណេហី**តិ យេហិ ការណេហិ និគណ្ឋានំ វាទេសុ ទោសំ ទស្សេន្តិ។ តេហិ បរេហិ វុត្តការណេហិ។ ន ហិ លក្ខណយុត្តេន ហេតុនា វិនា បរវាទេសុ ទោសំ ទស្សេតុំ សក្កា។ តេនាហ **“សការណា ហុត្វា”**តិ។ **និគណ្ឋានំ វាទា ច អនុវាទា ចា**តិ និគណ្ឋេហិ វុច្ចមានា សកសកសមយប្បវេទិកា វាទាចេវ សាវកេហិ វុច្ចមានា តេសំ អនុវាទា ច។ **វិញ្ញូហិ គរហិតព្ពំ ការណំ អាគច្ឆន្តី**តិ, “អយមេត្ថ ទោសោ”តិ តត្ថ តត្ថ វិញ្ញូហិ បណ្ឌិតេហិ គរហារហំ ការណំ ឧបគច្ឆន្តិ, បាបុណន្តីតិ អត្ថោ។ **តស្សត្ថោ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ , “វុត្តនយេន បរេហិ វុត្តេន ការណេន សការណា ហុត្វា ទោស

ទស្សនវសេន និគណ្ឋានំ វាទា អនុប្បត្តា, តតោ ឯវ តំ វាទំ អប្បសាទនីយភាវទស្សនេន សោសេន្តា ហេតុសម្បត្តិវោហារសុក្ខនេន មិលាបេន្តា ទុក្កដកម្មការិនោតិអាទយោ ទស គារយ្ហាបទេសា ឧបគច្ឆន្តី”តិ។

៩. សង្គតិភាវហេតូតិ តត្ថ តត្ថ យទិច្ឆាយ សមុដ្ឋិតសង្គតិនិមិត្តំ។ សា បន សង្គតិ និយតិលក្ខណាតិ អាហ “**និយតិភាវការណា**”តិ។ អច្ឆេជ្ជសុត្តាវុតអភេជ្ជមណិ វិយ ហិ បដិនិយតតា និយតិបវត្តីតិ។ **ឆឡាភិជាតិហេតូ**តិ កណ្ហាភិជាតិ នីលាភិជាតិ លោហិតាភិជាតិ ហលិទ្ទាភិជាតិ សុក្កាភិជាតិ បរមសុក្កាភិជាតីតិ ឥមាសុ អភិជាតីសុ ជាតិនិមិត្តំ។ **បាបសង្គតិកា**តិ និហីនសង្គតិកា។

១០. អនទ្ធភូតន្តិ ឯត្ថ អធិ-សទ្ទេន សមានត្ថោ **អទ្ធ**-សទ្ទោតិ អាហ – “**អនទ្ធភូតន្តិ អនធិភូត**”ន្តិ។ យថា អាបាយិកោ អត្តភាវោ មហតា ទុក្ខេន អភិភុយ្យតិ, ន តថា អយន្តិ អាហ – “**ទុក្ខេន អនធិភូតោ នាម មនុស្សត្តភាវោ វុច្ចតី**”តិ។ “អចេលកោ ហោតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៣៩៤) វុត្តាយ **នានប្បការាយ ទុក្ករការិកាយ** កិលមថេន។ យទិ ឯវំ កថំ ធុតង្គធរាតិ អាហ “**យេ បនា**”តិអាទិ។ **និយ្យានិកសាសនស្មិញ្ហិ វីរិយ**ន្តិ វិវដ្ដសន្និស្សិតំ កត្វា បវត្តិយមានំ វីរិយំ សរីរំ ខេទន្តម្បិ **សម្មាវាយាមោ នាម ហោតិ** ញាយារទ្ធភាវតោ។

ថេរោតិ ឯត្ថ អាគតមហារក្ខិតត្ថេរោ។ **តិស្សោ សម្បត្តិយោ** មនុស្សទេវនិព្ពានសម្បត្តិយោ, សីលសមាធិបញ្ញាសម្បត្តិយោ វា។ **ខុរគ្គេយេវា**តិ ខុរេ សីសគ្គេ ឯវ, ខុរេ សីសគ្គតោ អបនីតេ ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ **អយ**ន្តិ, “ឥស្សរកុលេ និព្ពត្តោ”តិអាទិនា វុត្តោ។ ន សព្ពេ ឯវ សក្ការបុព្ពកំ បព្ពជិត្វា អរហត្តំ បាបុណន្តីតិ អាហ “**យោ ទាសិកុច្ឆិយ**”ន្តិអាទិ។ **រជតមុទ្ទិក**ន្តិ រជតមយំ អង្គុលិមុទ្ទិកំ។ **គោរកបិយង្គុមត្តេនបី**តិ កបិត្ថឆល្លិកង្គុបុប្ផគន្ធមត្តេនបិ។

ធម្មេន ញាយេន អាគតសុខំ ធម្មសុខន្តិ អាហ – “**សង្ឃតោ វា...បេ.... បច្ចយសុខ**”ន្តិ។ **អមុច្ឆិតោ**តិ អនជ្ឈាបន្នោ។ ឥទានិ តំ អនជ្ឈាបន្នតំ តស្ស ច ផលំ ទស្សេតុំ “**ធម្មិកំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥមស្សា**តិ សមុទយស្ស។ សោ ហិ បញ្ចក្ខន្ធស្ស ទុក្ខស្ស ការណភូតត្តា អាសន្នោ បច្ចក្ខោ កត្វា វុត្តោ។ តេនាហ “**បច្ចុប្បន្នាន**”ន្តិអាទិ។ **សង្ខារ**ន្តិ យថារទ្ធាយ សាតិសយំ ករណតោ សង្ខារន្តិ លទ្ធនាមំ ពលវវីរិយំ ឧស្សោឡ្ហី។ **បទហតោ**តិ បយុញ្ជន្តស្ស បវត្តេន្តស្ស។ **មគ្គេន វិរាគោ ហោតី**តិ អរិយមគ្គេន ទុក្ខនិទានស្ស វិរជ្ជនា ហោតិ។ តេនាហ “**ឥទំ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ **ឥមិនា សុខាបដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា កថិតា** អកសិរេនេវ សីឃតរំ មគ្គបជានតាយ ពោធិតត្តា។ **មជ្ឈត្តតាការោ**តិ វីរិយូបេក្ខមាហ។ **សង្ខារំ តត្ថ បទហតី**តិ បធានសង្ខារំ តត្ថ ទុក្ខនិទានស្ស វិរជ្ជននិមិត្តំ វិរជ្ជនត្ថំ បទហតិ។ កថំ? **មគ្គប្បធានេន** ចតុកិច្ចប្បធានេ អរិយមគ្គេ វាយាមេន **បទហតិ** វាយមតិ។ **អជ្ឈុបេក្ខតោ**តិ វីរិយស្ស អនច្ចារទ្ធនាតិសិថិលតាយ វីរិយសមតាយោជនេ ព្យាបារាករណេន អជ្ឈុបេក្ខតោ។ តេនាហ “**ឧបេក្ខំ ភាវេន្តស្សា**”តិ។ ឧបេក្ខាភាវនា ច នាមេត្ថ តថាបវត្តា អរិយមគ្គភាវនា ឯវាតិ អាហ – “**មគ្គភាវនាយ ភាវេតី**”តិ។

ឯត្ថ ច ឯវំ បាឡិយា បទយោជនា វេទិតព្ពា, – “សោ ឯវំ បជានាតិ។ កថំ? សង្ខារំ មេ បទហតោ សង្ខារបទហនា ឥមស្ស ទុក្ខនិទានស្ស វិរាគោ ហោតិ , អជ្ឈុបេក្ខតោ មេ ឧបេក្ខនា ឥមស្ស ទុក្ខនិទានស្ស វិរាគោ ហោតី”តិ។ បដិបជ្ជមានស្ស ចាយំ បុព្ពភាគវីមំសស្សាតិ គហេតព្ពំ។ តត្ថ **សង្ខារប្បធានា**តិ សម្មសនបទេន សុខេនេវ ខិប្បតរំ ភាវនាឧស្សុក្កាបនវីរិយំ ទស្សិតន្តិ សុខាបដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ទស្សិតា។ **អជ្ឈុបេក្ខតោ**តិ ឯត្ថ កស្សចិ នាតិទឡ្ហំ កត្វា បវត្តិតវីរិយេនបិ ទុក្ខនិទានស្ស វិរាគោ ហោតិ វិបស្សនមនុយុញ្ជតីតិ ទស្សិតំ។ ឧភយត្ថាបិ ចតុត្ថីយេវ បដិបទា វិភាវិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥទានិ, “យស្ស ហិ ខ្វាស្ស...បេ.... ឧបេក្ខំ តត្ថ ភាវេតី”តិ វារេហិ តាសំយេវ បដិបទានំ វសេន តេសំ បុគ្គលានំ បដិបត្តិ ទស្សិតា។ វដ្ដទុក្ខនិទានស្ស បរិជិណ្ណំ ឥមេហិ វារេហិ ទុក្ខក្ខយោ វិភាវិតោ។

១១. ពទ្ធចិត្តោតិ សម្ពទ្ធចិត្តោ។ **ពាហលច្ឆន្ទោ**តិ ពហលតណ្ហាឆន្ទោ។ **អតិចរិត្វា**តិ អតិក្កមិត្វា។ នដសត្ថវិធិនា នច្ចនកា **នដា, នច្ចកា** ឥតរេ។ **សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ,** “ឦទិសំ នាម ឥត្ថី បរិច្ចជិ”ន្តិ។ **ឆិជ្ជា**តិ ទ្វិធា ហោតុ។ **ភិជ្ជា**តិ ភិជ្ជតុ។ “ឆិជ្ជ វា ភិជ្ជវា”តិ បទទ្វយេនបិ វិនាសមេវ វទតិ។ **ញត្វា**តិ បុព្ពភាគញាណេន ជានិត្វា។ **តទុភយ**ន្តិ សង្ខារបទហនឧបេក្ខាភាវនំ។

១២. បេសេន្តស្សាតិ វាយមន្តស្ស។ **តំ សន្ធាយា**តិ ទុក្ខាយ បដិបទាយ និយ្យានតំ សន្ធាយ។

ឧសុការោ វិយ យោគី តេជនស្ស វិយ ចិត្តស្ស ឧជុករណតោ។ គោមុត្ត**វង្កំ**, ចន្ទលេខា**កុដិលំ**, នង្គលកោដិ**ជិម្ហំ** ចិត្តំ។ **អលាតា វិយ វីរិយំ** អាតាបន-បរិតាបនតោ។ **កញ្ជិកតេលំ វិយ សទ្ធា** សិនេហនតោ។ **នមន**

ទណ្ឌកោ វិយ លោកុត្តរមគ្គោ និព្ពានារម្មណោ ចិត្តស្ស នាមនតោ។ **លោកុត្តរមគ្គេន** ចិត្តស្ស **ឧជុករណំ** ភាវនាភិសមយតោ ទដ្ឋព្ពំ។ អន្តទ្វយវជ្ជិតា មជ្ឈិមា បដិបត្តីតិ កត្វា **កិលេសគណវិជ្ឈនំ** បហានាភិសមយោ។ ឥតរា បន បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ **ឥមាសុ ទ្វីសុ** យថាវុត្តាសុ ខិប្បាភិញ្ញាសុ **កថិតាសុ, ឥតរាបិ កថិតាវ ហោន្តិ** លក្ខណហារនយេន បដិបទាសាមញ្ញតោ។ **សហាគមនីយាបិ វា បដិបទា កថិតាវ,** "ន ហេវ អនទ្ធភូតំ អត្តាន"ន្តិអាទិនា បុព្ពភាគបដិបទាយ កថិតត្តា។ "អាគមនីយបដិបទា បន ន កថិតា"តិ ឥទំ សវិសេសំ អជ្ឈុបេក្ខស្ស អកថិតតំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **និក្ខមនទេសន**ន្តិ និក្ខមនុបាយំ ទេសនំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទេវទហសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. បញ្ចត្តយសុត្តវណ្ណនា

២១. ឯកេតិ ឯត្ថ ឯក-សទ្ទោ អញ្ញត្ថោ, ន គណនាទិអត្ថោតិ តំ ទស្សេន្តោ "**ឯកច្ចេ**"តិ អាហ។ យំ បន បាឡិយំ "សន្តី"តិ វុត្តំ។ តេន តេសំ ទិដ្ឋិគតិកានំ វិជ្ជមានតាយ អវិច្ឆិន្នតា; តតោ ច នេសំ មិច្ឆាគហណតោ សិថិលករណវិវេចនេហិ អត្តនោ ទេសនាយ កិច្ចការិតា អវិតថតា ច ទីបិតា ហោតិ។ បរមត្ថសមណព្រាហ្មណេសុ អបរន្តកប្បិកតាយ លេសោបិ នត្ថីតិ អាហ "**បរិព្ពាជុបគតភាវេនា**"តិអាទិ។ សស្សតាទិវសេន អបរន្តំ កប្បេន្តីតិ អបរន្តកប្បិនោ, តេ ឯវ **អបរន្តកប្បិកា**។ យស្មា តេហិ អបរន្តំ បុរិមតរសិទ្ធេហិ តណ្ហាទិដ្ឋិកប្បេហិ កប្បេត្វា អាសេវនពលវតាយ ច វិកប្បេត្វា អបរភាគសិទ្ធេហិ អភិនិវេសភូតេហិ តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហេហិ គណ្ហន្តិ អភិនិវិសន្តិ បរាមសន្តិ; តស្មា វុត្តំ – "**អបរន្តំ កប្បេត្វា វិកប្បេត្វា គណ្ហន្តី**"តិ។ តណ្ហុបាទានវសេន កប្បនគហណានិ វេទិតព្ពានិ។ តណ្ហាបច្ចយា ហិ ឧបាទានំ។ **វុត្តម្បិ ចេតំ** មហានិទ្ទេសេ **ឧទ្ទានតោ** សង្ខេបតោ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនា**តិ តណ្ហាយ ទិដ្ឋិយា ច វសេន។ ទិដ្ឋិយា វា ឧបនិស្សយភូតាយ សហជាតាយ អភិនន្ទនកាយ ច តណ្ហាយ សស្សតាទិអាការេន អភិនិវិសន្តស្ស មិច្ឆាគាហស្ស ច វសេន។ អនាគតធម្មវិសយាយ អធិប្បេតត្តា អនាគតកាលវាចកោ ឥធ **អបរ**-សទ្ទោ។ រូបាទិខន្ធវិនិមុត្តស្ស កប្បនវត្ថុនោ អភាវា **អន្ត**-សទ្ទោ ភាគវាចកោតិ អាហ – "**អនាគតំ ខន្ធកោដ្ឋាស**"ន្តិ។ **កប្បេត្វា**តិ ច តស្មិំ អបរន្តេ តណ្ហាយ នាភិនិវេសានំ សមត្ថនំ បរិនិដ្ឋាបនមាហ។ **ឋិតា**តិ តស្សា លទ្ធិយា អវិជហនំ។

អនុគតាតិ អារម្មណករណវសេន អនុ អនុ គតា អបរន្តេ បវត្តា។ **អារព្ភា**តិ អាលម្ពិត្វា។ វិសយោ ហិ តស្សា ទិដ្ឋិយា អបរន្តោ។ វិសយភាវតោ ឯវ ហិ សោ តស្សា អាគមនដ្ឋានំ អារម្មណបច្ចយោ ចាតិ វុត្តំ "**អាគម្មបដិច្ចា**"តិ។ **អធិវចនបទានី**តិ បញ្ញត្តិបទានិ, ទាសាទីសុ សិរិវឌ្ឍកាទិសទ្ទោ វិយ វចនមត្តមេវ អធិការំ កត្វា បវត្តិយា អធិវចនំ បញ្ញត្តិ។ អថ វា អធិ-សទ្ទោ ឧបរិភាវេ, វុច្ចតីតិ វចនំ, ឧបរិ វចនំ **អធិវចនំ,** ឧបាទានភូតរូបាទីនំ ឧបរិ បញ្ញាបិយមានា ឧបាទាបញ្ញត្តីតិ អត្ថោ, តស្មា បញ្ញត្តិទីបកបទានីតិ អត្ថោ។ បញ្ញត្តិមត្តញ្ចេតំ វុច្ចតិ, យទិទំ, "អត្តា លោកោ"តិ ច, ន រូបវេទនាទយោ វិយ បរមត្ថោ។ អធិកវុត្តិតាយ វា **អធិមុត្តិយោតិ ទិដ្ឋិយោ វុច្ចន្តិ**។ អធិកញ្ហិ សភាវធម្មេសុ សស្សតាទី បកតិអាទី ទ្រព្យាទី ជីវាទី កាយាទិញ្ច អភូតមត្ថំ អជ្ឈារោបេត្វា ទិដ្ឋិយោ បវត្តន្តីតិ។ **អភិវទន្តី**តិ, "ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ"ន្តិ អភិនិវិសិត្វា វទន្តិ, "អយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ"តិអាទិនា វិវទន្តិ។ អភិវទនកិរិយាយ អជ្ជាបិ អវិច្ឆេទភាវទស្សនត្ថំ វត្តមានកាលវចនំ។

សញ្ញា ឯតស្ស អត្ថីតិ សញ្ញីតិ អាហ "**សញ្ញាសមង្គី**"តិ។ នត្ថិ ឯតស្ស រោគោ ភង្គោតិ **អរោគោ**តិ អរោគសទ្ទស្ស និច្ចបរិយាយតា វេទិតព្ពា។ រោគរហិតតាសីសេន វា និព្ពិការតាយ និច្ចតំ បដិជានាតិ ទិដ្ឋិគតិកោតិ អាហ "**អរោគោតិ និច្ចោ**"តិ។ **ឥមិនា**តិ, "សញ្ញី អត្តា អរោគោ បរំ មរណា"តិ ឥមិនា វចនេន។ **សោឡសសញ្ញីវាទា**តិ – រូបីចតុក្កំ, អរូបីចតុក្កំ, អន្តវាចតុក្កំ, ឯកន្តសុខីចតុក្កន្តិ – ឥមេសំ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ វសេន សោឡស សញ្ញីវាទា កថិតា។ ឥមេសុយេវ បុរិមានំ ទ្វិន្នំ ចតុក្កានំ វសេន អដ្ឋ សញ្ញីវាទា អដ្ឋ ច នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា វេទិតព្ពា។ **សត្ត ឧច្ឆេទវាទា**តិ មនុស្សត្តភាវេ កាមាវចរទេវត្តភាវេ រូបាវចរទេវត្តភាវេ ចតុព្ពិធារុប្បត្តភាវេ ចវិត្វា សត្តស្ស ឧច្ឆេទបញ្ញាបនវសេន សត្ត ឧច្ឆេទវាទា កថិតា។ អសតោ វិនាសាសម្ភវតោ អត្ថិភាវនិពន្ធនោ ឧច្ឆេទវាទោតិ វុត្តំ "**សតោតិ វិជ្ជមានស្សា**"តិ។ យាវាយំ អត្តា ន ឧច្ឆិជ្ជតិ, តាវ វិជ្ជតិ ឯវាតិ គហណតោ និរុទយវិនាសោ ឥធ ឧច្ឆេទោតិ អធិប្បេតោតិ អាហ "**ឧបច្ឆេទ**"ន្តិ។ វិសេសេន នាសោ **វិនាសោ,** អភាវោ, សោ បន មំសចក្ខុ-បញ្ញាចក្ខុ-ទស្សនបថាតិក្កមោវាតិ អាហ "**អទស្សន**"ន្តិ។ អទស្សនេ ហិ នាស-សទ្ទោ លោកេ និរុឡ្ហោ។ **ភវវិគម**ន្តិ សភាវាបគមនំ យោ ហិ និរុទយវិនាសវសេន ឧច្ឆិជ្ជតិ, ន សោ អត្តនោ សភាវេនេវ តិដ្ឋតិ។

បញ្ច ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ បញ្ចកាមគុណសុខមនុភោគវសេន ចតុព្ពិធរូបជ្ឈានសុខបរិភោគវសេន ច ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពានប្បត្តិប្បញ្ញាបនវាទា។ **ទិដ្ឋធម្មោ**តិ ទស្សនភូតេន ញាណេន ឧបលទ្ធធម្មោ។ តត្ថ យោ អនិន្ទ្រិយវិសយោ, សោបិ សុបាកដភាវេន ឥន្ទ្រិយវិសយោ វិយ ហោតីតិ អាហ – **“ទិដ្ឋធម្មោតិ បច្ចក្ខធម្មោ វុច្ចតី”**តិ។ តេនេវ ច, **“តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធអត្តភាវស្សេតំ អធិវចន”**ន្តិ វុត្តំ។ **សញ្ញីតិ អាទិវសេន តីហាការេហិ សន្ត**ន្តិ សញ្ញី អសញ្ញី នេវសញ្ញីនាសញ្ញីតិ ឥមេហិ អាការេហិ វិជ្ជមានំ, សទា ឧបលព្ភមានំ សស្សតន្តិ អត្ថោ។ **សញ្ញី អត្តា**តិអាទីនិ តីណិ ទស្សនានិ។ **សន្តអត្តវសេន ឯក**ន្តិ សស្សតស្ស អត្តនោ វសេន ឯកំ ទស្សនំ។ **ឥតរានិ ទ្វេ**តិ ឧច្ឆេទវាទ-ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទសញ្ញិតានិ ទ្វេ ទស្សនានិ។ **តីណិ ហុត្វា បញ្ច ហោន្តី**តិ ឥទំ, “សន្តអត្តវសេន ឯក”ន្តិ សង្គហវសេន វុត្តស្ស សញ្ញីតិ អាទិវិភាគវសេន វុត្តត្តា សុវិញ្ញេយ្យន្តិ អដ្ឋកថាយំ ន ឧទ្ធដំ។

២២. **រូបី វា**តិ ឯត្ថ (ទី. និ. ដី. ១.៧៦-៧៧) យទិ រូបំ អស្ស អត្ថីតិ រូបីតិ អយមត្ថោ អធិប្បេតោ។ ឯវំ សតិ រូបវិនិមុត្តេន អត្តនា ភវិតព្ពំ សញ្ញាយ វិយ រូបស្សាបិ អត្តនិយត្តា។ ន ហិ សញ្ញី អត្តាតិ ឯត្ថ សញ្ញា អត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ **សុមង្គលវិលាសិនិយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧៦-៧៧) “តត្ថ បវត្តសញ្ញញ្ចស្ស សញ្ញាតិ គហេត្វាតិ វុត្ត”ន្តិ។ ឯវំ សន្តេ, “កសិណរូបំ អត្តាតិ គណ្ហាតី”តិ ឥទំ កថន្តិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ – “រូបំ អស្ស អត្ថីតិ រូបី”តិ, អថ ខោ “រុប្បនសីលោ រូបី”តិ។ រុប្បនញ្ចេត្ថ រូបសរិក្ខតាយ កសិណរូបស្ស វឌ្ឍិតាវឌ្ឍិតកាលវសេន វិសេសាបត្តិ, សា ច នត្ថីតិ ន សក្កា វត្តុំ បរិត្តវិបុលតាទិវិសេសសព្ភាវតោ។ យទិ ឯវំ ឥមស្ស វាទស្ស សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ ន យុជ្ជតីតិ? នោ ន យុជ្ជតិ កាយភេទតោ ឧទ្ធំ អត្តនោ និព្ពិការតាយ តេន អធិប្បេតត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ **“អរោគោ បរំ មរណា”**តិ។ អថ វា “រូបំ អស្ស អត្ថីតិ រូបី”តិ វុច្ចមានេបិ ន ទោសោ។ កប្បនាសិទ្ធេនបិ ហិ ភេទេន សាមិនិទ្ទេស ទស្សនតោ យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ ។ រុប្បនំ វា រុប្បនសភាវោ រូបំ, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **រូបី**, អត្តា “រូបិនោ ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១១ ទុកមាតិកា) វិយ។ ឯវញ្ច កត្វា រូបសភាវត្តា អត្តនោ “រូបំ អត្តា”តិ វចនំ ញាយាគតមេវាតិ **“កសិណរូបំ អត្តាតិ គណ្ហាតី”**តិ វុត្តំ។ **អរូបិ**ន្តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន យថារហំ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ សន្តសុខុមំ មុញ្ចិត្វា តព្ពិបរីតស្ស គហណេ ការណំ នត្ថីតិ លាភី, “កសិណរូបំ អត្តា”តិ គណ្ហាតីតិ លាភិតក្កិនោ ឋបេត្វា, សេសតក្កី លាភិគ្គហណេនេវ គហិតា។ អនុស្សុតិតក្កិកោបិ សុទ្ធតក្កិកោបិ វា និរង្កុសត្តា តក្កនស្ស កសិណរូបម្បិ អត្តាតិ កទាចិបិ គណ្ហេយ្យាតិ វុត្តំ – **“ឧភោបិ រូបានិ គណ្ហាតិយេវា”**តិ។ សុទ្ធតក្កិកស្ស ឧភយគ្គហណំ ន កតំ, តស្មា សាសង្កវចនំ។

កសិណុគ្ឃាដិមាកាស-បឋមារុប្បវិញ្ញាណ-នត្ថិភាវអាកិញ្ចញ្ញាយតនានិ **អរូបសមាបត្តិនិមិត្តំ។ ឋបេត្វា សញ្ញាក្ខន្ធ**ន្តិ ឥទំ សញ្ញាយ អត្តនិយតំ ហទយេ កត្វា វុត្តំ។ “រូបី វា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន បន អត្ថេ វុច្ចមានេ សញ្ញាក្ខន្ធំ ពហិទ្ធា អកត្វា **“អរូបធម្មេ”**ឥច្ចេវ វត្តព្ពំ សិយា។ **មិស្សកគ្គាហវសេនា**តិ រូបារូបសមាបត្តីនំ និមិត្តានិ ឯកជ្ឈំ កត្វា, “ឯកោ អត្តា”តិ, តត្ថ បវត្តសញ្ញញ្ចស្ស, “សញ្ញា”តិ គហណវសេន។ អយញ្ហិ ទិដ្ឋិគតិកោ រូបារូប សមាបត្តិលាភិតាយ តំនិមិត្តំ រូបភាវេន អរូបភាវេន ច គហេត្វា ឧបតិដ្ឋតិ, តស្មា, “រូបី អរូបី ចា”តិ អភិនិវេសំ ជនេតិ អជ្ឈត្តវាទិនោ វិយ តក្កមត្តេនេវ វា រូបារូបធម្មេ មិស្សកវសេន គហេត្វា, “រូបី ច អរូបីច អត្តា ហោតី”តិ។ **តក្កគាហេនេវា**តិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តធម្មា វិយ ច អច្ចន្តសុខុមភាវបត្តិយា សកិច្ច សាធនាសមត្ថតាយ ថម្ភកុដ្ដហត្ថបាទានំ សង្ឃាតោ វិយ នេវ រូបី, រូបសភាវានតិវត្តនតោ ន អរូបីតិ ឯវំ បវត្ត តក្កគាហេន។ លាភិវសេនបិ វា អន្តានន្តិកចតុត្ថវាទេ វុត្តមាននយេន អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កេវលំ បន តត្ថ ទេសកាលភេទវសេន តតិយចតុត្ថវាទា ឥច្ឆិតា; ឥធ កាលវត្ថុ ភេទវសេនាតិ អយមេវ វិសេសោ។ កាលភេទវសេន ចេត្ថ តតិយវាទស្ស បវត្តិ រូបារូបនិមិត្តានំ សហ អនុបដ្ឋានតោ; ចតុត្ថវាទស្ស បន វត្ថុភេទវសេន បវត្តិ រូបារូបធម្មានំ សមូហតោ, “ឯកោ អត្តា”តិ តក្កវសេនាតិ តត្ថ វុត្ត មាននយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

យទិបិ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ ទិដ្ឋិគតិកស្ស វសេន សមាបត្តិភេទេន សញ្ញានានត្តសម្ភវតោ ទុតិយទិដ្ឋិបិ សមាបន្នកវសេន លព្ភតិ; តថាបិ សមាបត្តិយំ ឯករូបេនេវ សញ្ញាយ ឧបដ្ឋានតោ, **“បឋមទិដ្ឋិ សមាបន្នកវារេន កថិតា”**តិ អាហ។ តេនេវេត្ថ សមាបន្នកគ្គហណំ កតំ។ ឯកសមាបត្តិលាភិនោ ឯវ វា វសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សមាបត្តិ ភេទេន សញ្ញាភេទសម្ភវេបិ ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ សញ្ញានានត្តេន ឱឡារិកេន នានត្តសញ្ញីតិ, **“ទុតិយទិដ្ឋិ អសមាបន្នកវារេនា”**តិ អាហ។ អវឌ្ឍិតកសិណវសេន បរិត្តសញ្ញិតំ, វឌ្ឍិត កសិណវសេន អប្បមាណសញ្ញិតំ ទស្សេតុំ, **“តតិយទិដ្ឋិ សុប្បមត្តេន វា សរាវមត្តេន វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ “អង្គុដ្ឋប្បមាណោ វា អត្តា យវប្បមាណោ, អណុមត្តោ វា អត្តា”តិអាទិទស្សនវសេន (ឧទា. អដ្ឋ. ៥៤; ទី. និ. ដី. ១.៧៦-៧៧) បរិត្តោ សញ្ញីតិ **បរិត្តសញ្ញី**។ កបិលកណាទាទយោ (វិភ. អនុដី. ១៨៩) វិយ អត្តនោ សព្ពគតភាវបដិជាននវសេន អប្បមាណោ សញ្ញីតិ **អប្បមាណសញ្ញី**តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯតន្តិ, “រូបី វា”តិអាទិនា យថាវុត្តអត្តវាទំ។ **ឯកេស**ន្តិ ឯកច្ចានំ។ **ឧបាតិវត្តត**ន្តិ អតិក្កមន្តានំ។ និទ្ទារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ វិញ្ញាណកសិណមេកេ អភិវទន្តីតិ យោជនា។ តេនាហ – “សញ្ញំ…បេ…. អភិវទន្តី”តិ។ តត្ថ “សញ្ញំ ឋបេត្វា សេសានិ តីណី”តិ ឥទំ សញ្ញាយ ចតុក្កម្បិ បរិបុណ្ណមេវ គហេត្វា, **អបរេ អដ្ឋកន្តិ វទន្តិ។ តទុភយ**ន្តិ តំ សញ្ញាអដ្ឋកន្តិ វុត្តំ ឧភយំ។ **បរតោ អាវិ ភវិស្សតី**តិ, “ចតស្សោ រូបសញ្ញី”តិអាទិនា ឧបរិ បកាសេស្សតិ។ វក្ខតិ ហិ – “កោដ្ឋាសតោ អដ្ឋ, អត្ថតោ បន សត្ត សញ្ញា ហោន្តី”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.២២)។ **ឯត្ថា**តិ, “ឯតំ វា បនា”តិ ឯតស្មិំ វាក្យេ។ **សមតិក្កមិតុំ សក្កោន្តិ** តត្ថ អាទីនវទស្សនេន តទុទ្ធំ អានិសំសទស្សនេន ច ព្រូហិតសទ្ធាទិ គុណត្តា, វិបរិយាយេន អសក្កុណនំ វេទិតព្ពំ។ **យេ សក្កោន្តិ, តេវ គហិតា** តេសំយេវ វសេន វក្ខមានស្ស វិសេសស្ស វុត្តំ សក្កុណេយ្យត្តា។ សក្កោន្តានញ្ច នេសំ ឧបាតិវត្តនំ អត្តនោ ញាណពលានុរូបន្តិ តមមត្ថំ ឧបមាយ ទស្សេតុំ, **“តេសំ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អប្បមាណ**ន្តិ អប្បមាណារម្មណោ , អប្បមាណារម្មណតា ចស្ស អាគមនវសេន វេទិតព្ពា អនន្តារម្មណតោ វា។ ន ហិ អារម្មណេ អនន្តន្តិ បរមានន្តស្ស បមាណំ វា គណ្ហាតិ។ សុខទុក្ខេហិ អនិញ្ជនតោ រូបវិរាគភាវនាវិសេសតាយ ច អានេញ្ជំ បត្វា តិដ្ឋតិ, អយំ នោ អត្តាតិ អភិវទន្តា តិដ្ឋន្តិ។ **វិញ្ញាណកសិណមេកេ**តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឯកេ ទិដ្ឋិគតិកា អត្តាតិ វទន្តិ។ តេនាហ – **“វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ តាវ ទស្សេតុ”**ន្តិ។ តស្ស បន អារម្មណភូតំ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណន្តិ អបរេ។ តញ្ហិ កសិណំ មនសិការវសេន, “វិញ្ញាណកសិណ”ន្តិ, វិញ្ញាណញ្ច តំ អារម្មណដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិ, “វិញ្ញាណញ្ចាយតន”ន្តិ ច វុច្ចតិ។ **អាកិញ្ចញ្ញាយតនមេកេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

តយិទន្តិ យ-ការោ បទសន្ធិករោតិ អាហ **“តំ ឥទ”**ន្តិ។ **ទិដ្ឋិគត**ន្តិ យថា វុត្តំ “សញ្ញី អត្តា”តិ ឯវំ វុត្តំ ទិដ្ឋិ។ ទិដ្ឋិយេវ ហិ **ទិដ្ឋិគតំ** “មុត្តគតំ (ម. និ. ២.១១៩; អ. និ. ៩.១១), សង្ខារគត”ន្តិអាទីសុ (មហានិ. ៤១) វិយ។ គន្តព្ពាភាវតោ វា ទិដ្ឋិយា គតមត្តំ **ទិដ្ឋិគតំ**, ទិដ្ឋិយា គហណមត្តន្តិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋិបការោ វា **ទិដ្ឋិគតំ**។ លោកិយា ហិ វិធយុត្តគតបការសទ្ទេ សមានត្ថេ ឥច្ឆន្តិ។ **ទិដ្ឋិបច្ចយោ** ទិដ្ឋិការណំ, អវិជ្ជាទិ ទិដ្ឋិដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ អវិជ្ជាបិ ហិ **ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** ឧបនិស្សយាទិភាវតោ។ យថាហ – “អស្សុតវា, ភិក្ខវេ, បុថុជ្ជនោ អរិយានំ អទស្សាវី អរិយធម្មស្ស អកោវិទោ”តិអាទិ (ធ. ស. ១០០៧)។ **ផស្សោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថាហ “តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ (ទី. និ. ១.១១៨-១២៤)។ **សញ្ញាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថាហ “សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខា”តិ (សុ. និ. ៨៨០; មហានិ. ១០៩)។ **វិតក្កោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថាហ – “តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា, សច្ចំ មុសាតិ ទ្វយធម្មមាហូ”តិ (សុ. និ. ៨៩២; មហានិ. ១២១)។ **អយោនិសោមនសិការោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថាហ – “តស្សេវំ មនសិករោតោ ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, អត្ថិ មេ អត្តាតិ តស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិ (ម. និ. ១.១៩)។ **ទិដ្ឋារម្មណ**ន្តិ ទិដ្ឋិអារម្មណភូតំ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ។ តេនាហ – “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១៣០)។ រូបវេទនាទិវិនិមុត្តស្ស ទិដ្ឋិយា អារម្មណស្ស អភាវតោ អនាទិយិត្វា ឥទមេវ ទស្សេតិ – **“ឥមិនា បច្ចយេន ឥទំ នាម ទស្សនំ គហិត”**ន្តិ។ **ឥមិនា បច្ចយេនា**តិ វា ឯត្ថ បច្ចយគ្គហណេន អារម្មណម្បិ គហិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តទេវាតិ ទិដ្ឋិគតញ្ចេវ ទិដ្ឋិបច្ចយញ្ច។ **រូបសញ្ញាន**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ **ឯវំ**-សទ្ទោ បការត្ថោ, **“យទិ រូបសញ្ញាន”**ន្តិអាទិនា បការេន វុត្តសញ្ញានន្តិ អត្ថោ។ **និរុបក្កិលេសា** នីវរណាទិ ឧបក្កិលេសវិមុត្តិតោ។ ឧត្តមា បណីតភាវប្បត្តិតោ, តតោ ឯវ **សេដ្ឋា**, សេដ្ឋត្តា ឯវ ឧត្តរិតរាភាវតោ **អនុត្តរិយា។ អក្ខាយតី**តិ ឧបដ្ឋាតិ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញាយ វិសុំ វុច្ចមានត្តា ចតុត្ថារុប្បសញ្ញាយ ច ឥមស្មិំ សញ្ញីវាទេ អនោតរណតោ, **“យទិ អារុប្បសញ្ញានន្តិ ឥមិនា អាកាសានញ្ចាយតន-វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញា”**ទ្វេវ វុត្តំ។ **ឥតរេហិ បន ទ្វីហី**តិ, “យទិ ឯកត្តសញ្ញានំ, យទិ នានត្តសញ្ញាន”ន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ បទេហិ។ **សមាបន្នកវារោ ច** តថា ឥធ កថិតោតិ អធិប្បាយោ។ **កោដ្ឋាសតោ អដ្ឋ សញ្ញា** ចតុក្កទ្វយសង្គហតោ។ ឯកត្តសញ្ញីបទំ ឋបេត្វា **អត្ថតោ បន សត្ត សញ្ញា ហោន្តិ** អគ្គហិតគ្គហណេនាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ – **“សមាបន្នក…បេ…. សង្គហិតោយេវា”**តិ។

សញ្ញាគតន្តិ សញ្ញាវសេន គតំ, សញ្ញាសង្គហំ គតំ វា។ តស្ស បន អទិដ្ឋិគតស្សបិ ឧបលព្ភមានត្តា, **“សទ្ធិំ ទិដ្ឋិគតេនា”**តិ វុត្តំ។ **បច្ចយេហិ សមាគន្ត្វា កត**ន្តិ សហ ការណភូតេហិ បច្ចយេហិ តេនេវ សហ ការណភាវេន សមាគន្ត្វា និព្ពត្តិតំ; បដិច្ចសមុប្បន្នន្តិ អត្ថោ។ **សង្ខតត្តា ឱឡារិកំ** ឧប្បាទវយញ្ញថត្តសព្ភាវតោ។ យស្ស ហិ ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, វយោ បញ្ញាយតិ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតិ, តំ ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវតោ បស្សន្តស្ស បាកដភូតវិការំ ឱឡារិកំ សិយា។ ន ចេត្ថ មគ្គផលធម្មា និទស្សេតព្ពា តេសំ តថា អននុបស្សិតព្ពតោ; តេសម្បិ សង្ខតភាវេន ឥតរេហិ សមានយោគក្ខមតាយ ទុន្និវារយភាវតោ។ តថា ហិ “អសេសវិរាគនិរោធា”តិ (ឧទា. ៣) វចនតោ មគ្គស្សបិ និស្សរណភាវេន **“អត្ថិ ខោ បន សង្ខារានំ និរោធោ”**តិ និព្ពានមេវេត្ថ បដិយោគភាវេន ឧទ្ធដំ “និរុជ្ឈន្តិ ឯត្ថា”តិ កត្វា។ **និរោធសង្ខាតំ និព្ពានំ នាម អត្ថី**តិ ឯត្ថ, – “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាតំ អភូតំ អសង្ខត”ន្តិ សុត្តបទំ (ឧទា. ៧៣) អានេត្វា វត្តព្ពំ។ **និព្ពានទស្សី**តិ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន និព្ពានទស្សី, តតោ ឯវ ឥតរាភិសមយត្ថសិទ្ធិយា **តំ សង្ខតំ អតិក្កន្តោ**។

២៣. **អដ្ឋសុ អសញ្ញីវាទេសូ**តិ ឥទំ ព្រហ្មជាលេ (ទី. និ. ១.៧៨-៨០) អាគតនយេន វុត្តមេវ ហិ សន្ធាយ ហេដ្ឋា, “សញ្ញីតិ ឥមិនា អដ្ឋ អសញ្ញីវាទា កថិតា”តិ វុត្តំ។ ឥធ បន ចត្តារោ វាទា ឯវ ឧទ្ធដា។ តេនាហ “**អសញ្ញី**”តិអាទិ។ ឯស នយោ បរតោ “**អដ្ឋសុ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទេសូ**”តិ ឯត្ថាបិ។ សញ្ញាយ សតិ តាយ វេទនាគាហសព្ភាវតោ “**អាពាធនដ្ឋេន សញ្ញា រោគោ**”តិ វុត្តំ។ ទុក្ខតាសូលយោគតោ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតោ ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបក្កបភិជ្ជនតោ ច **សញ្ញា គណ្ឌោ**; ស្វាយមត្ថោ ទោសទុដ្ឋតាយ ឯវ ហោតីតិ អាហ – “**សទោសដ្ឋេន គណ្ឌោ**”តិ។ បីឡាជនកតោ អន្តោតុទនតោ ទុរុទ្ធរណតោ ច សញ្ញា សល្លំ; ស្វាយមត្ថោ អត្តភាវំ អនុបវិសិត្វា អវដ្ឋានេនាតិ អាហ “**អនុបវិដ្ឋដ្ឋេន សល្ល**”ន្តិ។ បដិសន្ធិគ្គហណេ វិញ្ញាណំ កុតោចិ អាគតំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**បដិសន្ធិវសេន អាគតិ**”ន្តិ។ **គតិ**ន្តិ បវត្តឹ។ សា បន តាសុ តាសុ គតីសុ វុត្តិ ហោតីតិ វុត្តំ – “**ចុតិវសេន គតិ**”ន្តិ; វឌ្ឍនវសេន យនបពន្ធវសេនាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អបរាបរ**”ន្តិ។ អបរាបរញ្ហិ បពន្ធវសេន បវត្តមានំ វិញ្ញាណំ នន្ទូបសេចនំ; ឥតរំ ខន្ធត្តយំ វា និស្សាយ អភិវុទ្ធី បតិដ្ឋំ មហន្តញ្ច ពាបុណាតីតិ។ បវឌ្ឍវសេន វា គតី, និក្ខេបវសេន ចុតី, តតោ អបរាបរញ្ច រូបបវត្តនវសេន ឧបបត្តី, ឥន្ទ្រិយបរិបាកវសេន វុឌ្ឍី តស្ស តស្ស កម្មស្ស កតូបចិតភាវេន វិរុឡ្ហី; តស្ស កម្មស្ស ផលនិព្ពត្តិយា វេបុល្លន្តិ យោជេតព្ពំ។

កាមញ្ចតិអាទិនា “អញ្ញត្រ រូបា”តិអាទិកា ចោទនា លក្ខណវសេន វុត្តាតិ ទស្សេត្វា អយញ្ច នយោ ចោទនាយ អវិសិដ្ឋវិសយតាយ សិយា; វិសិដ្ឋវិសយា បនាយំ ចោទនាតិ ទស្សេតុំ, “**អយំ បន បញ្ហោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯត្តកេ ខន្ធេ**តិ យថាវុត្តេ រូបវេទនាទិកេ ចត្តារោ ខន្ធេ។ **អញ្ញត្រ រូបា**តិ ឥមិនា យត្ថ កត្ថចិ រូបេន វិនា វិញ្ញាណស្ស បវត្តិ នត្ថីតិ ទីបិតំ ហោតិ។ ភវវិសេសចោទនាយ សភាវតោ ឯវ វិញ្ញាណេន វិនា រូបស្សបិ បវត្តិ នត្ថីតិ ទីបិតំ ហោតីតិ អាហ – “**អរូបភវេបិ រូបំ, អសញ្ញាភវេ ច វិញ្ញាណំ អត្ថី**”តិ។ **និរោធសមាបន្នស្សា**តិ សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នស្សបិ វិញ្ញាណំ អត្ថិ។ **ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ ចេ អត្ថំ បដិពាហសី**តិ យទិ សទ្ទត្ថមេវ គហេត្វា អធិប្បាយំ ន គណ្ហសិ នេយ្យត្ថំ សុត្តន្តិ។ ឯត្ថ ច អសញ្ញាភវេ និព្ពត្តសត្តវសេន បឋមវាទោ; សញ្ញំ អត្តតោ សមនុបស្សតីតិ ឯត្ថ វុត្តនយេន សញ្ញំយេវ អត្តាតិ គហេត្វា តស្ស កិញ្ចនភាវេន បិតាយ អញ្ញាយ សញ្ញាយ អភាវតោ អសញ្ញីតិ បវត្តោ ទុតិយវាទោ; តថា សញ្ញាយ សហ រូបធម្មេ សព្ពេ ឯវ វា រូបារូបធម្មេ អត្តាតិ គហេត្វា បវត្តោ តតិយវាទោ; តក្កគ្គាហវសេនេវ បវត្តោ ចតុត្ថវាទោ។ តេសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទេបិ អសញ្ញាភវេ និព្ពត្តស្ស សត្តស្ស ចុតិបដិសន្ធីសុ; សព្ពត្ថ វា បដុសញ្ញាកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថាយ សុខុមាយ សញ្ញាយ អត្ថិភាវបដិជាននវសេន បឋមវាទោ; អសញ្ញីវាទេ វុត្តនយេន សុខុមាយ សញ្ញាយ វសេន សញ្ញានសភាវតាបដិជាននវសេន ច ទុតិយវាទាទយោ បវត្តាតិ។ ឯវមេត្ថ ឯតេសំ វាទានំ សព្ភាវោ វេទិតព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

២៤. យត្ថ ន សញ្ញា, តត្ថ ញាណស្ស សម្ភវោ ឯវ នត្ថីតិ អាហ – “**អសញ្ញា សម្មោហោ**”តិ, អសញ្ញភាវោ នាម សម្មោហប្បវត្តីតិ អត្ថោ។ យថា និយ្យន្តីតិ និយ្យានិយាតិ ពហុលំ វចនតោ កត្តុសាធនោ និយ្យានិយសទ្ទោ, ឯវំ ឥធ វិញ្ញាតព្ពសទ្ទោតិ អាហ – “**វិជានាតីតិ វិញ្ញាតព្ព**”ន្តិ, វិជាននំ វិញ្ញាណន្តិ អត្ថោ។ តេន **ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតព្ពមត្តេនា**តិ ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាណប្បមាណេនាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ – “**បញ្ចទ្វារិកសញ្ញាបវត្តិមត្តេនា**”តិ, និព្ពិកប្បភាវតោ បញ្ចទ្វារិកសញ្ញាបវត្តិសមេន ភាវនាភិនីហារេនាតិ អត្ថោ។ **ឱឡារិកសង្ខារប្បវត្តិមត្តេនា**តិ ឱឡារិកានំ សង្ខារានំ បវត្តិយា។ **ឱឡារិកសង្ខារា**តិ ចេត្ថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនបរិយោសានា សមាបត្តិធម្មា អធិប្បេតា។ **ឧបសម្បទ**ន្តិ យេ សញ្ញាយ, អសញ្ញិភាវេ ច ទោសំ ទិស្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ វណ្ណេន្តាបិ រូបជ្ឈានបដិលាភមត្តេន តស្ស សម្បាទនំ បដិលាភំ អធិគមំ បញ្ញាបេន្តិ, តេសំ តស្ស ព្យសនំ អក្ខាយតិ អនុបាយភាវតោ។ តេនាហ “**វិនាសោ**”តិអាទិ។ **វុដ្ឋាន**ន្តិ សទិសសមាបជ្ជនបុព្ពកំ បរិវុដ្ឋានំ។ សមាបត្តិ ឯវ តេសំ នត្ថិ អនធិគតត្តា។ **ឱឡារិកសង្ខារប្បវត្តិយា** អន្តមសោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសង្ខារប្បវត្តិយាបិ **បត្តព្ពន្តិ ន អក្ខាយតិ** តេបិ សមតិក្កមិត្វា បត្តព្ពតោ។ **សង្ខារាន**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។ **អវសេសា**តិ ឥតោ បរំ សុខុមភាវោ នាម នត្ថីតិ សុខុមភាវាបត្តិយា អវសេសា។ តេនាហ – “**ភាវនាវសេន សព្ពសុខុមភាវំ បត្តា សង្ខារា**”តិ។ **ឯត**ន្តិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ, **បត្តព្ពំ នាម ហោតិ** តាទិសសង្ខារប្បត្តិយំ តព្ពោហារតោ។ **សង្ខតំ** សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតត្តា។

២៥. “យេ តេ សមណព្រាហ្មណា សតោ សត្តស្ស ឧច្ឆេទំ វិនាសំ វិភវំ បញ្ញាបេន្តី”តិ (ម. និ. ៣.២៥) វត្តមានត្តា សពុទ្ធិយំ វិបរិវត្តមានេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា, “តត្រា”តិ ភគវតា វុត្តន្តិ អាហ – “**តត្រាតិ សត្តសុ ឧច្ឆេទវាទេសុ ភុម្ម**”ន្តិ។ **ឧទ្ធំ សរ**ន្តិ ឧទ្ធំ គតំ សរន្តាតិ តំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឧទ្ធំ វុច្ចតី**”តិអាទិ។ **សរន្តា**តិ យត្ថ បត្ថេន្តិ នលភន្តិ, តំ ជានន្តា។ **អាសត្តិ**ន្តិ អាសីសនំ។ **បេច្ចា**តិ បរលោកេ។ **វាណិជូបមា វិយា**តិ ភវបរិយាបន្នផលវិសេសាបេក្ខាយ បដិបជ្ជនតោ។ **សក្កាយស្ស ភយា**តិ សន្តោ កាយោតិ សក្កាយោ, បរមត្ថតោ វិជ្ជមានោ ធម្មសមូហោតិ កត្វា ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ, តតោ ភាយនេន។ **មា ខីយិ មា** បរិក្ខយំ អគមាសិ។ **មា ឱសីទិ** មា ហេដ្ឋា ភស្សិ។ **អព្ភា**ន្តិ អាកាសំ **មា ឧន្ទ្រិយិ** មា ភិជ្ជិត្វា បតិ។ គទ្ទុលេន ពទ្ធោ **គទ្ទុលពទ្ធោ**។ **ទទ្ទុលថម្ភោ វិយ**

ខីលោ វិយ ច សក្កាយោ ទុម្មោចនីយតោ។ **សា វិយ ទិដ្ឋិគតិកោ** តស្ស អនុបរិវត្តនតោ។ **ទណ្ឌកោ វិយ ទិដ្ឋិ** ឆេទនករណាយ អសមត្ថភាវករណតោ។ **រជ្ជុ វិយ តណ្ហា** ពន្ធនតោ ច, អារម្មណករណវសេន សមន្នាគមនវសេន ច សម្ពទ្ធភាវតោ។ តេន វុត្តំ – “**ទិដ្ឋិទណ្ឌកេ បវេសិតាយ តណ្ហារជ្ជុយា**”តិ។

២៦. ភគវា អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន (ចតុចត្តារីស អបរន្តកប្បិកវាទា តត្ថ តត្ថ អន្តោគធាតិ) ឧទ្ទេសវសេន បញ្ចេវ សង្គហេត្វា យថុទ្ទេសំ និគមេន្តោ, “**ឥមានេវ បញ្ចាយតនានី**”តិ អាហ។ តត្ថ ទុក្ខស្ស និមិត្តភាវតោ ទិដ្ឋិគតានំ ការណដ្ឋេន អាយតនន្តោតិ វុត្តំ – “**ឥមានេវ បញ្ច ការណានី**”តិ។ សញ្ញីអាទិវសេន តីណិ ឧច្ឆេទវាទោតិ **ចត្តារិ ភាជិតានិ**។ ឥតរំ បន **ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ កុហឹ បវិដ្ឋំ**? សរូបតោ អភាជិតត្តា យថាភាជិតេសុ វាទេសុ កត្ថ អន្តោគធន្តិ បុច្ឆតិ។ ឧទ្ទេសេ បន សរូបតោ គហិតមេវ, “ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ វា បនេកេ អភិវទន្តី”តិ។ ឥតរោ ឯកត្តសញ្ញីវាទេ នានត្តសញ្ញីវាទេ អន្តោគធន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឯកត្ត…បេ…. វេទិតព្ព**”ន្តិ អាហ យថាសុខញ្ចេតំ វុត្តំ។ បឋមោ ហិ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទោ នានត្តសញ្ញីវាទេ អន្តោគធោ, ឥតរេ ចត្តារោ ឯកត្តសញ្ញីវាទេ។

២៧. **អតីតកោដ្ឋាសសង្ខាត**ន្តិ អតីតំ ខន្ធកោដ្ឋាសសង្ខាតំ បុព្ពន្តំ។ បុព្ពេ និវុត្ថធម្មវិសយា កប្បនា ឥធាធិប្បេតា, តស្មា អតីតកាលវាចកោ ឥធ បុព្ពសទ្ទោ, រូបាទិខន្ធវិនិមុត្តញ្ច កប្បនាវត្ថុ នត្ថិ, អន្តសទ្ទោ ច កោដ្ឋាសវាចកោ។ តេន វុត្តំ “**អតីតកោដ្ឋាសសង្ខាតំ បុព្ពន្តំ កប្បេត្វា**”តិ។ “កប្បេត្វា”តិ ច តស្មឹ បុព្ពន្តេ តណ្ហាយនាភិនិវិសានំ សមត្ថនំ បរិនិដ្ឋាបនំ វទតិ។ **សេសម្បី**តិ “បុព្ពន្តានុទិដ្ឋី”តិ ឯវមាទិកំ។ **បុព្ពេ វុត្តប្បការ**ន្តិ “អបរន្តានុទិដ្ឋិនោ”តិអាទីសុ វុត្តប្បការំ។ ឯកេកស្មិញ្ច **អត្តា**តិ អាហិតោ អហំមានោ ឯត្ថាតិ កត្វា, **លោកោ**តិ លោកិយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបានិ តព្ពិបាកា ចាតិ កត្វា, តំ តំ គហណវិសេសំ ឧបាទាយ បញ្ញាបនំ ហោតីតិ អាហ – “**រូបាទីសុ អញ្ញតរំ អត្តាតិ ច លោកោតិ ច គហេត្វា**”តិ។ សព្ពទាភាវេន **សស្សតោ។ អមរោ និច្ចោ ធុវោ**តិ តស្សេវ វេវចនានិ។ មរណាភាវេន **អមរោ**, ឧប្បាទាភាវេន សព្ពកាលំ វត្តនតោ **និច្ចោ**, ថិរដ្ឋេន វិការាភាវេន **ធុវោ**, **យថាហា**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ និទ្ទេសបដិសម្ភិទាបាឡិហិ វិភាវេតិ។ អយញ្ច អត្ថោ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, វេទនំ… សញ្ញំ… សង្ខារេ… វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិ (បដិ. ម. ១.១៣០-១៣១) ឥមិស្សា បញ្ចវិធាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា វសេន វុត្តោ។ “រូបវន្ត”ន្តិអាទិកាយ (បដិ. ម. ១.១៣០-១៣១) បន បញ្ចទសវិធាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា វសេន ចត្តារោ ចត្តារោ ខន្ធេ, “អត្តា”តិ គហេត្វា តទញ្ញំ – “លោកោ”តិ បញ្ញបេន្តីតិ អយម្បិ អត្ថោ លព្ភតិ, តថា ឯកំ ខន្ធំ, “អត្តា”តិ គហេត្វា តទញ្ញេ “លោកោ”តិ បញ្ញបេន្តីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា យថា “រូបាទីសុ អញ្ញតរំ អត្តាតិ ច លោកោតិ ច គហេត្វា សស្សតោ…បេ…. ធុវោ”តិ អត្ថោ វុត្តោ; ឯវំ អសស្សតោ អនិច្ចោ អធុវោ ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតិ ន ហោតិ បរំ មរណា; និច្ចោ ច អនិច្ចោ ច នេវ និច្ចោ នានិច្ចោតិ ឯវមាទិមត្ថំ អតិទិសតិ។

ចត្តារោ សស្សតវាទាតិ លាភីវសេន តយោ, តក្កីវសេន ឯកោតិ ឯវំ ចត្តារោ។ បុព្ពេនិវាសញាណលាភី តិត្ថិយោ មន្ទបញ្ញោ អនេកជាតិសតសហស្សមត្តំ អនុស្សរតិ, មជ្ឈិមបញ្ញោ ទស សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បានិ, តិក្ខបញ្ញោ ចត្តារីស សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បានិ, ន តតោ បរំ។ សោ ឯវំ អនុស្សរន្តោ អត្តា ច លោកោ ចាតិ អភិវទតិ។ តក្កី បន តក្កបរិយាហតំ វីមំសានុចរិតំ សយំបដិភានំ សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចាតិ អភិវទតិ។ តេន វុត្តំ – “លាភីវសេន តយោ, តក្កីវសេន ឯកោតិ ឯវំ ចត្តារោ សស្សតវាទា”តិ។ ឯតេនេវ ច អធិច្ចសមុប្បត្តិកវាទោ វិយ សស្សតវាទោ កស្មា ទុវិធេន ន វិភត្តោតិ ចេ? បដិក្ខិត្តត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្ថ ច, “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ វាទេ អយមយុត្តតាវិភាវនា – យទិ ហិ បរេន បរិកប្បិតោ អត្តា, លោកោ វា សស្សតោ សិយា, តស្ស និព្ពិការតាយ បុរិមរូបាវិជហនតោ កស្សចិ វិសេសាធានស្ស កាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អហិតតោ និវត្តនត្ថំ ហិតេ ច បដិបត្តិអត្ថំ ឧបទេសោ ឯវ និប្បយោជនោ សិយា សស្សតវាទិនោ។ កថំ វា សោ ឧបទេសោ បវត្តីយតិ វិការាភាវតោ; ឯវញ្ច អត្តនោ អជដាកាសស្ស វិយ ទានាទិកិរិយា ហឹសាទិកិរិយា ច ន សម្ភវតិ; តថា សុខស្ស ទុក្ខស្ស ច អនុភវននិពន្ធោ ឯវ សស្សតវាទិនោ ន យុជ្ជតិ កម្មពទ្ធាភាវតោ, ជាតិអាទីនំ អសម្ភវតោ កុតោ វិមោក្ខោ។ អថ បន ធម្មមត្តំ តស្ស ឧប្បជ្ជតិ ចេវ វិនស្សតិ ច, យស្ស វសេនាយំ កិរិយាទិវោហារោតិ វទេយ្យ។ ឯវម្បិ បុរិមរូបាវិជហនេន អវដ្ឋិតស្ស អត្តនោ ធម្មមត្តន្តិ ន សក្កា សម្ភាវេតុំ; តេ វា បនស្ស ធម្មា អវត្ថាភូតា តតោ អញ្ញេ វា សិយុំ អនញ្ញេ វា, យទិ អញ្ញេ, ន តាហិ តស្ស ឧប្បន្នាហិបិ កោចិ វិសេសោ អត្ថិ។ យោ ហិ ករោតិ បដិសំវេទេតិ ចវតិ ឧបបជ្ជតិ ចាតិ ឥច្ឆិតំ។ តស្មា តទវត្ថោ ឯវ យថាវុត្តទោសោ, កិញ្ច ធម្មកប្បនាបិ និរត្ថកា សិយា។ អថ អនញ្ញេ, ឧប្បាទវិនាសវន្តីហិ អវត្ថាហិ អនញ្ញស្ស អត្តនោ តាសំ វិយ ឧប្បាទវិនាសសម្ភវាបត្តិតោ កុតោ និច្ចតាវកាសោ។ តាសម្បិ វា អត្តនោ វិយ និច្ចតាតិ ពន្ធនវិមោក្ខានំ អសម្ភវោ ឯវាតិ ន យុជ្ជតិ ឯវ សស្សតវាទោ; ន ចេត្ថ កោចិ វាទី ធម្មានំ

សស្សតភាវេ បរិសុទ្ធំ យុត្តឹ វត្តុំ សមត្ថោ អត្ថិ; យុត្តិរហិតញ្ច វចនំ ន បណ្ឌិតានំ ចិត្តមារាធេតីតិ វិញ្ញូហិ ឆឌ្ឌិតោ ឯវាយំ សស្សតវាទោតិ។

សត្ត ឧច្ឆេទវាទាតិ ឯត្ថ តេ សរូបមត្តតោ ហេដ្ឋា ទស្សិតា ឯវ, តត្ថ ទ្វេ ជនា ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហន្តិ លាភី ច អលាភី ច។ តត្ថ លាភី នាម ទិព្ពចក្ខុញាណលាភី ទិព្ពេន ចក្ខុនា អរហតោ ចុតឹ ទិស្វា ឧបបត្តឹ អបស្សន្តោ។ យោ វា បុថុជ្ជនានម្បិ ចុតិមត្តមេវ ទដ្ឋុំ សក្កោតិ, បុព្ពេយោគាភាវេន បរិកម្មាករណេន វា ឧបបាតំ ទដ្ឋុំ ន សក្កោតិ។ សោ “តត្ថ តត្ថេវ អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ អលាភី – “កោ បរលោកំ ជានាតិ, ឯត្តកោ ជីវវិសយោ, យាវ ឥន្ទ្រិយគោចរោ”តិ អត្តនោ ធីតុយា ហត្ថគ្គណ្ហនករាជា វិយ កាមសុខគិទ្ធតាយ វា, “យថា រុក្ខបណ្ណានិ រុក្ខតោ បតិតានិ ន បដិសន្ទិយន្តិ, ឯវំ សព្ពេបិ សត្តា អប្បដិសន្ធិកមរណមេវ គច្ឆន្តិ, ជលពុព្ពុឡកូបមា សត្តា”តិ តក្កមត្តវសេន វា ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ តត្ថ យំ ហេដ្ឋា វុត្តំ – “មនុស្សត្តភាវេ កាមាវចរទេវត្តភាវេ រូបាវចរទេវត្តភាវេ ចតុព្ពិធអរូបត្តភាវេ ចវិត្វា សត្តស្ស ឧច្ឆេទបញ្ញាបនវសេន សត្ត ឧច្ឆេទវាទា កថិតា”តិ។ តត្ថ យុត្តំ តាវ បុរិមេសុ តីសុ វាទេសុ “កាយស្ស ភេទា”តិ វុត្តំ; បញ្ចវោការភវបរិយាបន្នំ អត្តភាវំ អារព្ភ បវត្តត្តា តេសំ វាទានំ, ន យុត្តំ ចតុវោការភវបរិយាបន្នំ អត្តភាវំ និស្សាយ បវត្តេសុ ចតុត្ថាទីសុ ចតូសុ វាទេសុ, “កាយស្ស ភេទា”តិ វុត្តំ។ ន ហិ អរូបីនំ កាយោ អត្ថីតិ? សច្ចមេតំ, រូបភវេ បវត្តវោហារេនេវ ទិដ្ឋិគតិកោ អរូបភវេបិ កាយវោហារមារោបេត្វា អាហ “កាយស្ស ភេទា”តិ។ យថា ទិដ្ឋិគតិកេហិ ទិដ្ឋិយោ បញ្ញត្តា, តថេវ ភគវា ទស្សេសីតិ។ អរូបកាយភាវតោ វា ផស្សាទិធម្មសមូហភូតេ អរូបត្តភាវេ កាយនិទ្ទេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯត្ថាហ – “កាមាវចរទេវត្តភាវាទិនិរវសេសវិភវបតិដ្ឋាបកានំ ទុតិយវាទាទីនំ យុត្តោ អបរន្តកប្បិកភាវោ អនាគតទ្ធវិសយត្តា តេសំ វាទានំ; ន បន ទិដ្ឋិគតិក-បច្ចក្ខភូត-មនុស្សត្តភាវ-សមុច្ឆេទបតិដ្ឋាបកស្ស បឋមវាទស្ស បច្ចុប្បន្នទ្ធវិសយត្តា”តិ។ យទិ ឯវំ យថា ហិ ទុតិយាទិវាទានំ, បុរិមបុរិមវាទសង្គហិតស្សេវ អត្តនោ ឧត្តរុត្តរភវោបបត្តិយា សមុច្ឆេទនតោ យុជ្ជតិ អបរន្តកប្បិកតា, តថា ច “នោ ច ខោ, ភោ, អយំ អត្តា ឯត្តាវតា សម្មា សមុច្ឆិន្នោ ហោតី”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវំ អនាគតស្សេវ មនុស្សត្តភាវសមុច្ឆេទស្ស អធិប្បេតត្តា បឋមវាទស្សបិ អបរន្តកប្បិកតា យុជ្ជតិ។ ឯវំ សព្ពស្សបិ បុព្ពន្តតោ អាគតស្ស ឧច្ឆេទបញ្ញាបនវសេន ឥធ បុព្ពន្តកប្បិកេសុ ទេសនា គតា។ ឯតេ ឧច្ឆេទវាទា ហេដ្ឋា អបរន្តកប្បិកេសុ ទេសនា គតា។ ឯតេ ឧច្ឆេទវាទា ហេដ្ឋា អបរន្តកប្បិកេសុ តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជតិ, ន តតោ ឧទ្ធំ បវត្តិ អត្ថីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តា។ ជលពុព្ពុឡកូបមា ហិ សត្តាតិ តស្ស លទ្ធិ។

ឥធាតិ បុព្ពន្តកប្បិកេសុ។ **ឥធេវ** មនុស្សត្តភាវាទិកេ **ឧច្ឆិជ្ជតិ** វិនដ្ឋវិនាសវសេន។ ឯវំ អនាគតេ អនុប្បត្តិទស្សនបរានំ ឧច្ឆេទវាទានំ អបរន្តកប្បិកេសុ គហណំ; បុព្ពន្តតោ បន អាគតស្ស អត្តនោ ឥធេវ ឧច្ឆេទទស្សនបរានំ បុព្ពន្តកប្បិកេសុ គហណំ។ **ឥតោ បរំ ន គច្ឆតី**តិ បន ឥទំ អត្ថតោ អាបន្នស្ស អត្ថស្ស ទស្សនំ។ សត្តេសុ សង្ខារេសុ ច ឯកច្ចសស្សតន្តិ បវត្តោ ឯកច្ចសស្សតវាទោ ។ សោ បន ព្រហ្មកាយិក-ខិឌ្ឌាបទោសិក-មនោបទោសិកត្តភាវតោ ចវិត្វា ឥធាគតានំ តក្កិនោ ច ឧប្បជ្ជនវសេន ចតុព្ពិធោតិ អាហ **“ចត្តារោ ឯកច្ចសស្សតវាទា”**តិ។ “សង្ខារេកច្ចសស្សតិកា”តិ ឥទំ តេហិ សស្សតភាវេន គយ្ហមានានំ ធម្មានំ យថាសភាវទស្សនវសេន វុត្តំ, ន បនេកច្ចសស្សតិកមតទស្សនវសេន។ តស្ស ហិ សស្សតាភិមតំ អសង្ខតមេវាតិ លទ្ធិ។ តថា ហិ វុត្តំ (ទី. និ. ១.៤៩) **ព្រហ្មជាលេ** – “ចិត្តន្តិ វា មនោតិ វា វិញ្ញាណន្តិ វា អយំ អត្តា និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ អវិបរិណាមធម្មោ សស្សតិសមំ តថេវ ឋស្សតី”តិ។ ន ហិ យស្ស ភាវស្ស បច្ចយេហិ អភិសង្ខតភាវំ បដិជានាតិ; តស្សេវ និច្ចធុវាទិភាវោ អនុម្មត្តកេន ន សក្កា បដិញ្ញាតុំ។ ឯតេន, “ឧប្បាទវយធុវតាយុត្តភាវា សិយា និច្ចា, សិយា អនិច្ចា, សិយា ន វត្តព្ពា”តិអាទិនា បវត្តស្ស សត្តភង្គវាទស្ស អយុត្តតា វិភាវិតា ហោតិ។

តត្ថាយំ (ទី. និ. ដី. ១.៣៨) អយុត្តតាវិភាវនា – យទិ, “យេន សភាវេន យោ ធម្មោ អត្ថីតិ វុច្ចតិ, តេនេវ សភាវេន សោ ធម្មោ នត្ថី”តិអាទិនា វុច្ចេយ្យ, សិយា អនេកន្តវាទោ; អថ អញ្ញេន, សិយា ន អនេកន្តវាទោ; ន ចេត្ថ ទេសន្តរាទិសម្ពន្ធភាវោ យុត្តោ វត្តុំ តស្ស សព្ពលោកសិទ្ធត្តា វិវាទាភាវតោ។ យេ បន វទន្តិ – “យថា សុវណ្ណឃដេ មកុដេ កតេ ឃដភាវោ នស្សតិ, មកុដភាវោ ឧប្បជ្ជតិ, សុវណ្ណភាវោ តិដ្ឋតិយេវ, ឯវំ សព្ពភាវានំ កោចិ ធម្មោ នស្សតិ, កោចិ ឧប្បជ្ជតិ, សភាវោ បន តិដ្ឋតី”តិ។ តេ វត្តព្ពា – កឹ តំ សុវណ្ណំ, យំ ឃដេ មកុដេ ច អវដ្ឋិតំ? យទិ រូបាទិ, សោ សទ្ទោ វិយ អនិច្ចោ, អថ រូបាទិសមូហោ, សមូហោ នាម សម្មុតិមត្តំ។ តស្ស វោហារមត្តស្ស អត្ថិតា នត្ថិតា និច្ចតា វា ន វត្តព្ពា។ តស្ស បរមត្ថសភាវេន អនុបលព្ភនតោតិ អនេកន្តវាទោ ន សិយា។ ធម្មា ច ធម្មិតោ អញ្ញេ វា សិយុំ អនញ្ញេ វា។ យទិ អញ្ញេ, ន តេសំ អនិច្ចតាយ ធម្មី អនិច្ចោ អញ្ញត្តា។ ន ហិ រូបា ចក្ខុវិញ្ញាណំ អញ្ញត្តា, ន ច រូបេ ចក្ខុវិញ្ញាណសទ្ទោ ហោតិ; កិញ្ច ធម្មកប្បនាបិ និរត្ថិកា សិយា ធម្មិនោ និច្ចានិច្ចតាយ អសិជ្ឈនតោ អថ អនញ្ញេ; ឧប្បាទវិនាសវន្តេហិ អនញ្ញស្ស ធម្មិនោ តេសំ វិយ ឧប្បាទវិនាសសព្ភាវតោ កុតោ និច្ចតាវកាសោ, តេសម្បិ វា ធម្មិនោ វិយ និច្ចតាបត្តិ សិយា។ អបិច និច្ចានិច្ចនវត្តព្ពរូបោ

អត្តា ច លោកោ ច បរមត្ថតោ វិជ្ជមានតាបដិជាននតោ យថា និច្ចាទីនំ អញ្ញតរំ រូបំ, យថា វា ទីបាទយោ។ ន ហិ ទីបាទីនំ ឧទយព្ពយសភាវានំ និច្ចានិច្ចនវត្តព្ពសភាវតា សក្កា វត្តុំ ជីវស្ស និច្ចាទីសុ អញ្ញតរំ រូបំ វិយាតិ ឯវំ សត្តភង្គស្ស វិយ សេសភង្គានម្បិ អសម្ភវោយេវាតិ សត្តភង្គវាទស្ស អយុត្តតា វេទិតព្ពាតិ។

ឯត្ថ ច, “ឥស្សរោ និច្ចោ, អញ្ញេ សត្តា អនិច្ចា”តិ ឯវំ បវត្តវាទា សត្តេកច្ចសស្សតវាទា; សេយ្យថាបិ ឥស្សរវាទាទយោ។ “បរមាណវោ និច្ចា ធុវា, ទ្វិអណុកាទយោ អនិច្ចា”តិ ឯវំ បវត្តវាទា សង្ខារេកច្ចសស្សតវាទា; សេយ្យថាបិ កណាទវាទាទយោ។ ននុ ច “ឯកច្ចេ ធម្មា សស្សតា, ឯកច្ចេ អសស្សតា”តិ; ឯតស្មឹ វាទេ ចក្ខាទីនំ អសស្សតតាសន្និដ្ឋានំ យថាសភាវាវពោធោ ឯវ, តយិទំ កថំ មិច្ឆាទស្សនន្តិ, កោ ឯវមាហ – “ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវសន្និដ្ឋានំ មិច្ឆាទស្សន”ន្តិ? អសស្សតេសុយេវ បន កេសញ្ចិ ធម្មានំ សស្សតភាវាភិនិវេសោ ឥធ មិច្ឆាទស្សនំ; តេន បន ឯកវារេ បវត្តមានេន ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវាវពោធោ វិទូសិតោ សំសដ្ឋភាវតោ; វិសសំសដ្ឋោ វិយ សប្បិមណ្ឌោ សកិច្ចការណាសមត្ថតាយ សម្មាទស្សនបក្ខេ ឋបេតព្ពតំ នារហតិ។ អថ វា អសស្សតភាវេន និច្ឆិតាបិ ចក្ខុអាទយោ សមារោបិតជីវសភាវា ឯវ ទិដ្ឋិគតិ កេហិ គយ្ហន្តីតិ តទវពោធស្ស មិច្ឆាទស្សនភាវោ ន សក្កា និវារេតុំ។ តថា ហិ វុត្តំ **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. ១.៤៩) – “ចក្ខុន្តិ វា…បេ.… កាយោតិ វា អយំ មេ អត្តា”តិអាទិ។ ឯវញ្ច កត្វា អសង្ខតាយ សង្ខតាយ ច ធាតុយា វសេន យថាក្កមំ ឯកច្ចេ ធម្មា សស្សតា; ឯកច្ចេ អសស្សតាតិ ឯវំ បវត្តោ វិភជ្ជវាទោបិ ឯកច្ចសស្សតវាទោ អាបជ្ជតីតិ ឯវំបការា ចោទនា អនោកាសា ហោតិ អវិបរីតធម្មសភាវសម្បដិបត្តិភាវតោ។

ន មរតីតិ អមរា។ កា សា? “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៦២) នយេន បរិយន្តរហិតា ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ច វាចា ច, អមរាយ ទិដ្ឋិយា វាចាយ វិវិធោ ខេបោតិ អមរាវិក្ខេបោ។ សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អមរាវិក្ខេបោ**។ អថ វា អមរាតិ ឯកា មច្ឆជាតិ, សា ឧម្មុជ្ជននិមុជ្ជនាទិវសេន ឧទកេ សន្ទាវមានា គាហំ ន គច្ឆតិ; ឯវមេវំ អយម្បិ វាទោ ឥតោ ចិតោ ច សន្ទាវតិ, គាហំ នាគច្ឆតីតិ អមរាវិក្ខេបោ, សោ ឯវ **អមរាវិក្ខេបិកោ**។ ស្វាយំ វាទោ មុសាវាទអនុយោគឆន្ទរាគមោហហេតុកតាយ ចតុធា បវត្តោតិ អាហ – “**ចត្តារោ អមរាវិក្ខេបិកា វុត្តា**”តិ។ ននុ ចេត្ថ (ទី. និ. ដី. ១.៦៥-៦៦) ចតុព្ពិធោបិ អមរាវិក្ខេបិកោ កុសលាទិកេ ធម្មេ បរលោកត្ថិកាទីនិ ច យថាភូតំ អនវពុជ្ឈមានោ, តត្ថ តត្ថ បញ្ហំ បុដ្ឋោ បុច្ឆាយ វិក្ខេបនមត្តំ អាបជ្ជតីតិ តស្ស កថំ ទិដ្ឋិគតិកភាវោ។ ន ហិ អវត្តុកាមស្ស វិយ បុច្ឆិតមត្ថំ អជានន្តស្ស វិក្ខេបករណមត្តេន ទិដ្ឋិគតិកតា យុត្តាតិ? ន ហេវំ បុច្ឆាវិក្ខេបករណមត្តេន តស្ស ទិដ្ឋិគតិកតា ឥច្ឆិតា, អថ ខោ មិច្ឆាភិនិវេសេន។ សស្សតវសេន មិច្ឆាភិនិវិដ្ឋោយេវ ហិ មន្ទពុទ្ធិតាយ កុសលាទិធម្មេ បរលោកត្ថិកាទីនិ ច, យាថាវតោ អប្បដិបជ្ជមានោ អត្តនា អវិញ្ញាតស្ស អត្ថស្ស បរំ វិញ្ញាបេតុំ អសមត្ថតាយ មុសាវាទាទិភយេន ច វិក្ខេបំ អាបជ្ជតីតិ។ តថា ហិស្ស វាទស្ស សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ វុត្តោ។ អថ វា បុញ្ញបាបានំ, តព្ពិបាកានញ្ច អនវពោធេន, អសទ្ទហនេន ច, “តព្ពិសយាយ បុច្ឆាយ វិក្ខេបករណំយេវ យុត្តំ សុន្ទរញ្ចា”តិ, ខន្តឹ រុចឹ ឧប្បាទេត្វា អភិនិវិសន្តស្ស ឧប្បន្នា វិសំយេវេកា ឯសា ទិដ្ឋិ សត្តភង្គទិដ្ឋិ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពា។ តថា ចេវ វុត្តំ – “បរិយន្តរហិតា ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ចេវ វាចា ចា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦១)។ កថំ បនស្សា សស្សតទិដ្ឋិសង្គហោ? ឧច្ឆេទវសេន អនភិនិវេសតោ។ “នត្ថិ កោចិ ធម្មានំ យថាភូតវេទី វិវាទពហុលត្តា លោកស្ស; ‘ឯវមេវ’ន្តិ បន សទ្ទន្តរេន ធម្មនិជ្ឈាននា អនាទិកាលិកា លោកេ”តិ គាហវសេន សស្សតលេសោបេត្ថ លព្ភតិយេវ។

អមតិ គច្ឆតិ ឯត្ថ សភាវោ ឱសានន្តិ អន្តោ, មរិយាទោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អន្តវា**។ តេនាហ “**សបរិយន្តោ**”តិ។ អវឌ្ឍិតកសិណស្ស បុគ្គលស្ស ឯវំ ហោតីតិ យោជនា។ **ទុតិយវាទោ** “អនន្តវា លោកោ”តិ វាទោ។ **តតិយវាទោ** “អន្តវា ច អនន្តវា ចា”តិ វាទោ។ **ចតុត្ថវាទោ** “នេវន្តវា នានន្តវា”តិ វាទោ។ ឯតេ ឯវ ចត្តារោ វាទិនោ សន្ធាយ **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. ១.៥៣) – “អន្តានន្តិកា អន្តានន្តំ លោកស្ស បញ្ញបេន្តិ ចតូហិ វត្ថូហី”តិ វុត្តំ។ តត្ថ (ទី. និ. ដី. ១.៥៣) យុត្តំ តាវ បុរិមានំ តិណ្ណំ វាទីនំ អន្តត្តញ្ច អនន្តត្តញ្ច អន្តានន្តត្តញ្ច អារព្ភ បវត្តវាទត្តា អន្តានន្តិកត្តំ។ បច្ឆិមស្ស បន តទុភយបដិសេធវសេន បវត្តវាទត្តា កថមន្តានន្តិកត្តន្តិ? តទុភយបដិសេធវសេន បវត្តវាទត្តា ឯវ។ យស្មា បដិសេធវាទោបិ អន្តានន្តវិសយោ ឯវ តំ អារព្ភ បវត្តត្តា។ អបរេ អាហុ – “យថា តតិយវាទេ សម្ភេទវសេន ឯតស្សេវ អន្តវន្តតា អនន្តតា ច សម្ភវតិ, ឯវំ តក្កីវាទេបិ កាលភេទវសេន ឧភយសម្ភវតោ អញ្ញមញ្ញបដិសេធេន ឧភយញ្ញេវ វុច្ចតិ។ កថំ? អន្តវន្តតាបដិសេធេន ហិ អនន្តតា វុច្ចតិ, អនន្តតាបដិសេធេន ច អន្តវន្តតា, អន្តានន្តានញ្ច តតិយវាទភាវោ កាលភេទស្ស អធិប្បេតត្តា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ យស្មា អយំ លោកសញ្ញិតោ អត្តា ឈាយីហិ អធិគតវិសេសេហិ អនន្តោ កទាចិ សក្ខិ ទិដ្ឋោ អនុសុយ្យតិ; តស្មា នេវន្តវា។ យស្មា បន តេហិ ឯវ កទាចិ អន្តវា សក្ខិ ទិដ្ឋោ អនុសុយ្យតិ, តស្មា ន បន អនន្តវា”តិ។ យថា ច អនុស្សុតិតក្កីវសេន, ឯវំ ជាតិស្សរតក្កិអាទីនញ្ច វសេន យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។ អយញ្ហិ តក្កិកោ អវឌ្ឍិតភាវបុព្ពកត្តា បដិភាគនិមិត្តានំ វឌ្ឍិតភាវស្ស វឌ្ឍិតកាលវសេន អបច្ចក្ខការិតាយ អនុស្សវាទិមត្តេ ឋត្វា – “នេវន្តវា”តិ បដិក្ខិបតិ, អវឌ្ឍិតកាលវសេន បន “នានន្តោ”តិ។ ន បន អន្ត

វន្តគានន្តគានំ អច្ចន្តមភាវេន យថា តំ “នេវសញ្ញីនាសញ្ញី”តិ, អវស្សញ្ច ឯតំ ឯវំ វិញ្ញាតព្វំ, អញ្ញថា វិក្ខេប បក្ខំយេវ ភជេយ្យ ចតុត្ថវាទោ។ ន ហិ អន្តវន្តតានន្តតាតទុភយវិនិមុត្តោ អត្តនោ បការោ អត្ថិ, តក្កីវាទី ច យុត្តិមគ្គកោ, កាលភេទវសេន ច តទុភយម្បិ ឯកស្មិំ ន ន យុជ្ជតីតិ។ **អនន្តវចតុក្កន្តិ** ឯកត្តសញ្ញីតិ អាគត សញ្ញីចតុក្កំ។

ឯកន្តសុខីតិ ឯកន្តេនេវ សុខី។ តំ បនស្ស សុខំ ទុក្ខេន អវោមិស្សំ ហោតីតិ អាហ “**និរន្តរសុខី**”តិ។ **ឯកន្ត សុខមេវាតិ** ឥទំ សុខពហុលតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អតីតាសុ សត្តសុ ជាតីសូតិ** ឥទំ តតោ បរំ ជាតិស្សរញាណេន អនុស្សរិតុំ ន សក្កាតិ កត្វា វុត្តំ។ **តាទិសមេវាតិ** សុខសមង្គិមេវ អត្តភាវំ។ “ឯវំ សុខសមង្គី”តិ តំ **អនុស្សរន្តស្ស ជាតិស្សរស្ស** អតីតជាតិយម្បិ ឥធ វិយ ទុក្ខផុដ្ឋស្ស តំ អនុស្សរន្តស្ស។

សព្ពេសម្បីតិ លាភីនំ តក្កីនម្បិ។ **តថាតិ** ឥមិនា “សព្ពេសម្បី”តិ ឥទំ បទំ អាកឌ្ឍតិ។ កាមាវចរំ នាម អ ទុក្ខមសុខំ អនុឡារំ អវិភូតន្តិ អាហ “**ចតុត្ថជ្ឈានវសេនា**”តិ។ ចតុត្ថជ្ឈានំ ការណភូតំ ឯតស្ស អត្ថិ, តេន វា និព្ពត្តន្តិ **ចតុត្ថជ្ឈានិកំ។ មជ្ឈត្តស្សាតិ** មជ្ឈត្តភូតស្ស មជ្ឈត្តវេទនាពហុលស្ស។ **មជ្ឈត្តភូតដ្ឋានមេវ** អត្តនោ មជ្ឈត្តតាបត្តមេវ ភូតបុព្វំ អនុស្សរន្តស្ស។ **ឯកច្ចសស្សតិកាតិ** ឯកច្ចសស្សតវាទិនោ វុត្តា។ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ហិ ឯកច្ចសស្សតិកា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អធិច្ចសមុប្បន្នវាទោ សស្សតវាទសមុទ្ទិដ្ឋោតិ កត្វា “**ទ្វេ អធិច្ចសមុប្បន្និកា**”តិ ច វុត្តំ។

២៨. ទិដ្ឋិទ្វារន្តិ យថាវុត្តានំ ទិដ្ឋីនំ អនិយ្យានិកភាវទស្សនវសេន បទុទ្ធរណំ។ **បច្ចត្តំយេវ ញាណន្តិ** អបរប្បច្ចយំ អត្តនិយេវ ញាណំ។ តំ បន អត្តបច្ចក្ខំ ហោតីតិ អាហ “**បច្ចក្ខញាណ**”ន្តិ។ សុវណ្ណស្ស វិយ ទោសាបគមេន ឧបក្កិលេសវិគមេន ញាណស្ស វិសុទ្ធន្តិ អាហ “**បរិសុទ្ធន្តិ និរុបក្កិលេស**”ន្តិ។ កិលេសន្ធការវិគមតោ សប្បភាសមុជ្ជលមេវ ហោតីតិ វុត្តំ – “**បរិយោទាតន្តិ បភស្សរ**”ន្តិ **ពាហិរសមយស្មិម្បិ ហោន្តិ** ឈានស្ស សមិជ្ឈនតោ។ **មយមិទំ ជានាមាតិ** “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ ច មិច្ឆាគាហវសេន អញ្ញាណភាគមេវ បរិព្រូហេត្វា តតោ ឯវ យថាគហិតំ គាហំ សន្ធាយ – “មយមិទំ អត្ថំ តត្ថ ជានាមា”តិ **ឯវំ តត្ថ** មិច្ឆាគាហេ អវិជ្ជមានំ **ញាណកោដ្ឋាសំ ឱតារេន្តិយេវ** អនុប្បវេសេន្តិយេវ។ **ន តំ ញាណំ, មិច្ឆាទស្សនំ នាមេតំ,** កឹ បន តំ មិច្ឆាទស្សនំ នាម? សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចាតិអាទិនា មិច្ឆាភិនិវេសភាវតោ។ តេនាហ “**តទបិ…បេ…. អត្ថោ**”តិ។ យំ តំ ទិដ្ឋិយា ឧបនិស្សយភូតំ ញាណំ, តំ សន្ធាយាហ – “**ជាននមត្តលក្ខណត្តា ញាណភាគមត្តមេវា**”តិ។ ញាណម្បិ ហិ ទិដ្ឋិយា ឧបនិស្សយោ ហោតិយេវ លាភិនោ ឥតរស្ស ច តថា តថា មិច្ឆាភិនិវេសតោ។ **អនុបាតិវត្តនតោ** អនតិក្កមនតោ។ អសាធារណតោ ន ឧបាតិវត្តន្តិ ឯតេនាតិ អនុបាតិវត្តនំ, តតោ។ **ឧបាទានបច្ចយតោតិ** ឧបាទានស្ស បច្ចយភាវតោ។ ឯតេន ផលូបចារេនេវ ឧបាទានមាហ។ យទិ ព្រហ្មជាលេ អាគតា សព្ពាបិ ទិដ្ឋិយោ ឥធ កថិតា ហោន្តិ, ឯវំ សន្តេ ឥទំ សុត្តំ ព្រហ្មជាលសុត្តេន ឯកសទិសន្តិ អាហ – “**ព្រហ្មជាលេ បនា**”តិអាទិ។ “អញ្ញត្រ រូបំ អញ្ញត្រ វេទនា សក្កាយំយេវ អនុបរិធាវន្តី”តិ វចនតោ ឥធ សក្កាយទិដ្ឋិ អាគតា។ **ព្រហ្មជាលំ កថិតមេវ ហោតិ** តត្ថ អាគតានំ ទ្វាសដ្ឋិយាបិ ទិដ្ឋីនំ ឥធាគតត្តា។ សស្សតុច្ឆេទាភិនិវេសោ អត្តាភិនិវេសបុព្ពកោ, “អត្តា សស្សតោ អត្តា ឧច្ឆេទោ”តិ បវត្តនតោ។

៣០. ទ្វាសដ្ឋិ…បេ…. ទស្សេតុន្តិ កថំ បនាយមត្ថោ “ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ”តិអាទិបាឡិយា ទស្សិតោ ហោតីតិ? អប្បហីនសក្កាយទិដ្ឋិកស្ស បុព្ពន្តាបរន្តទិដ្ឋិឧបាទិយនជោតនតោ។ **បរិច្ចាគេនាតិ** វិក្ខម្ភនេន។ **ចតុត្ថជ្ឈាននិរោធា តតិយជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ** ឯត្ថ ន បរិហីនចតុត្ថជ្ឈានស្ស តតិយជ្ឈានំ ភវតិ, តតិយជ្ឈានា វុដ្ឋិតស្ស បន ចតុត្ថជ្ឈានា វុដ្ឋិតស្ស ច តតិយំ បដិលោមនយេន សម្ភវតិ។ តេនាហ “**អយំ បនេត្ថា**”តិអាទិ។ **ឯវំសម្បទមិទំ វេទិតព្ពន្តិ** “បរិវេកា បីតិ និរុជ្ឈតី”តិ ឥទំ, “និរាមិសសុខស្សនិរោធា”តិ ឯត្ថ វិយ វុដ្ឋាននិរោធវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ហីនជ្ឈានបរិយាទានកទោមនស្សន្តិ** នីវរណសហគត ទោមនស្សមាហ។ តញ្ហិ ឈានបរិយាទានករំ។ **កម្មនីយភាវោតិ** សមាបត្តឹ បត្តោ វិយ សមាបត្តិសមាបជ្ជនភាវេ កម្មក្ខមភាវោ។ សោមនស្សវិធុរត្តា ទោមនស្សំ វិយាតិ ទោមនស្សន្តិ វុត្តំ។ “ឧប្បជ្ជតិ បវិវេកា បីតី”តិ បុន វុត្តា បីតិ **ឈានទ្វយបីតិ។ យំ ឋានំ ឆាយា ជហតីតិ** យំ បទេសំ អាតបេន អភិភុយ្យមានំ ឆាយា ជហតិ។ តត្ថ អាតបេ ឆាយាតិ បទេសេន អាតបសញ្ញិតានំ ភូតសង្ខតានំ បហានដ្ឋានមាហ។ តេនាហ “**យស្មិំ ឋានេ**”តិអាទិ។

៣១. និរាមិសំ សុខន្តិ តតិយជ្ឈានសុខំ ទូរសមុស្សារិតកាមាមិសត្តា។

៣២. អទុក្ខមសុខន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានវេទនំ, ន យំ កិញ្ចិ ឧបេក្ខាវេទនំ។

៣៣. និគ្គហណោតិ មមំការភាវេន កិញ្ចិបិ អគណ្ហន្តោ។ **និព្ពានស្ស សប្បាយ**ន្តិ និព្ពានាធិគមស្ស, និព្ពានស្សេវ វា អវិលោមវសេន ឯកន្តិកុបាយតាយ សប្បាយំ។ តេនាហ “**ឧបការភូត**”ន្តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ តេភូមកធម្មេសុ។ **ឯត**ន្តិ ឯតំ យថាវុត្តសមថភាវនាយ កិលេសានំ វិក្ខម្ភនំ។ សព្ពត្ថ និកន្តិយា អសុក្ខាបិតត្តា កថំ និព្ពានស្ស **ឧបការបដិបទា នាម ជាតំ**? ន ជាយតេ វាក្យធិប្បាយោ។ **សព្ពត្ថា**តិ បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិអាទិកេ សព្ពស្មឹ។ **អគ្គណ្ហនវសេនា**តិ តណ្ហាគាហេន អគ្គហណវសេន។ យត្ថ ហិ តណ្ហាគាហោ វិមោចិតោ, តត្ថ ទិដ្ឋិមានគ្គាហា សុក្ខា វិយ ហោន្តិ តទេកដ្ឋភាវតោ។ តាទិសស្ស និព្ពានគាមិនី បដិបទា ឯវ អាសន្នេ, ន ទូរេ។ តេន វុត្តំ – “**ឧបការបដិបទា នាម ជាត**”ន្តិ។ តាទិសស្ស ច សន្តោហមស្មីតិអាទិកា សមនុបស្សនា អធិមានបក្ខេ តិដ្ឋតីតិ អាហ – “**អភិវទតីតិ អភិមានេន ឧបវទតី**”តិ។ ឥទមេវ ឧបាទិយតីតិ និយមាភាវតោ “**អដ្ឋារសវិធម្បី**”តិ វុត្តំ។ សេសបទេបិ ឯសេវ នយោ។ ទិដ្ឋុបាទានេ សតិ សេសឧបាទានសម្ភវោ អវុត្តសិទ្ធោតិ តទេវ ឧទ្ធដំ។

សេ អាយតនេ វេទិតព្ពេតិ និរោធស្ស ការណំ និព្ពានំ វេទិតព្ពំ។ **ទ្វិន្នំ អាយតនាន**ន្តិ ចក្ខាយតនាទីនំ ទ្វិន្នំ អាយតនានំ។ **បដិក្ខេបេន និព្ពានំ ទស្សិតំ** វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន។

ន គាធតីតិ ន បតិដ្ឋាតិ។ **អតោ**តិ អស្មា និព្ពានា។ **សរា**តិ តណ្ហា។ **សង្ខារបដិក្ខេបេនា**តិ សង្ខារេកទេសភូតានំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ បដិក្ខេបេន។

វិញ្ញាណន្តិ វិសិដ្ឋេន ញាណេន ជានិតព្ពំ។ តតោ ឯវ **អនិទស្សនំ** អចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ អនិន្ទ្រិយគោចរំ។ **អនន្ត**ន្តិ អន្តរហិតំ, និច្ចន្តិ អត្ថោ។ **សព្ពតោ បភ**ន្តិ កិលេសន្ធការាភាវតោ ច សមន្តតោ បភស្សរំ។ “សព្ពតោ បប”ន្តិ វា បាឋោ, សព្ពតោ បតតិត្ថន្តិ អត្ថោ។ ចត្តារីសកម្មដ្ឋានសង្ខាតេហិ តិត្ថេហិ ឱតរិត្វា អនុបវិសិតព្ពំ អមតសរន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អនុបាទា កញ្ចិ ធម្មំ អគ្គហេត្វា វិមុច្ចន្តិ ឯត្ថាតិ **អនុបាទាវិមោក្ខោ**, និព្ពានំ។ អនុបាទា វិមុច្ចតិ ឯតេនាតិ **អនុបាទាវិមោក្ខោ**, អគ្គមគ្គោ។ អនុបាទាវិមោក្ខន្តិកតាយ បន អរហត្តផលំ **អនុបាទាវិមោក្ខោ**តិ វុត្តំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បញ្ចត្តយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. កិន្តិសុត្តវណ្ណនា

៣៤. ភវោតិ បរិត្តោ។ **អភវោ**តិ មហន្តោ។ វុទ្ធិអត្ថោ ហិ អយំ អ-ការោ, “សំវរាសំវរោ, ផលាផល”ន្តិអាទីសុ វិយ, តស្មា **ភវាភវហេតូ**តិ ខុទ្ទកស្ស មហន្តស្ស វា ភវស្ស ហេតុ, តំ បច្ចាសីសមានោតិ អត្ថោ។ តេនាហ – “**តស្មឹ តស្មឹ ភវេ សុខំ វេទិស្សាមី**”តិអាទិ។

៣៥. លោកុត្តរពោធិបក្ខិយធម្មេ ឧទ្ទិស្ស បុថុជ្ជនានំ វិវាទោ សម្ភវតីតិ អាហ – “**លោកិយលោកុត្តរាវ កថិតា**”តិ។ លោកិយាបិ ហិ ពោធិបក្ខិយធម្មា លោកុត្តរធម្មាធិគមស្ស អាសន្នការណត្តា វិសេសការណន្តិ យាវ អញ្ញេហិ លោកិយធម្មេហិ អភិវិសិដ្ឋោតិ កត្វា, “**ឥមេសុ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មេសូ**”តិ អវិសេសេន វុត្តំ។ **អត្ថតោ នានំ ហោតី**តិ អត្ថតោ ភេទោ ហោតិ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ សមធិគតត្តា។ ន ហិ កាយានុបស្សនាទយោ ភាវេតព្ពា, សតិយេវ បន ភាវេតព្ពាតិ។ **ព្យញ្ជនតោ នានំ** ភេទំ។ **ឥមិនាបិ ការណេនា**តិ ឥមាយបិ យុត្តិយា។ ឥទានិ តំ យុត្តឹ ទស្សេន្តោ – “**អត្ថញ្ច ព្យញ្ជនញ្ចា**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **សមានេត្វា**តិ សុត្តន្តរតោ សមានេត្វា, សុត្តន្តរបទេហិ ច សមានេត្វា។ **អញ្ញថា**តិ អញ្ញតោ, ភូតតោ អបគតំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **មិច្ឆា រោបិតភាវោ**តិ អយាថាវតោ ឋបិតភាវោ។ **អត្ថញ្ច ព្យញ្ជនញ្ច វិញ្ញាបនការណមេវា**តិ អវិបរីតត្ថស្ស សទ្ទស្ស ច ពុជ្ឈន ហេតុតាយ។

៣៧. ឥធ ធម្មវិនយដ្ឋានេ **សតិយេវ សតិបដ្ឋានន្តិ គហិតា**, អត្ថតោ សមេតិ នាម យាថាវតោ អត្ថស្ស គហិតត្តា។ អសភាវនិរុត្តិភាវតោ ព្យញ្ជនតោ នានត្តន្តិ តំ លិង្គភេទេន វចនភេទេន ច ទស្សេន្តោ, “**សតិបដ្ឋានោតិ វា សតិបដ្ឋានាតិ វា មិច្ឆា រោបេថា**”តិ អាហ។ **អប្បមត្តក**ន្តិ អណុមត្តំ សល្លហុកំ, ន គរុតរំ អធនិតំ កត្វា វត្តព្ពម្បិ **ធនិតំ** ឃោសវន្តំ **កត្វា រោបិតេ** វុត្តទោសាភាវតោតិ តេនាហ – “**និព្ពុតឹ បត្តុំ សក្កា ហោតី**”តិ។

ព្យញ្ជនស្ស មិច្ឆារោបនំ ន វិសេសន្តរាយករំ ហោតីតិ ញាបនត្ថំ, **ចតុសុ មគ្គេសុ បញ្ហំ កថេត្វាវ បរិនិព្ពុតោ។ សុត្តន្តព្យញ្ជនំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ** – “អប្បមត្តកំ ខោ បនា”តិ។

៣៨. អថ ចតុត្ថវារេ វិវាទោ កស្មា ជាតោ? យាវតា នេសំ វចនំ អត្ថតោ ចេវ សមេតិ ព្យញ្ជនតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។ **សញ្ញាយ វិវាទោ**តិ កិញ្ចាបិ សមេតិ អត្ថតោ ចេវ ព្យញ្ជនតោ ច, សញ្ញា បន នេសំ អវិសុទ្ធា, តាយ សញ្ញាយ វសេន វិវាទោ ជាតោតិ ទស្សេន្តោ **"អហ"**ន្តិអាទិមាហ។ អហំ សតិបដ្ឋានន្តិ វទាមិ, អយំ សតិបដ្ឋានោតិ វទតីតិ ឯវំ តេសំ ញាណំ ហោតីតិ តមមត្ថំ, **"ឯសេវ នយោ"**តិ ឥមិនា អតិទិសតិ។

៣៩. ន ចោទនត្ថាយ វេគាយិតព្ពន្តិ សីឃំ សីឃំ ន ចោទនា កាតព្ពាតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯកច្ចោ កោធនភាវេន ឯវំ បដិប្ផរិ, តស្មា។ **អនាទានទិដ្ឋី**តិ អាទិយិត្វា អនភិនិវិសនតោ អនាទានទិដ្ឋី អទឡ្ហគ្គាហី។ **បក្ខិបន្តោ វិយា**តិ គិលិត្វា បក្ខិបន្តោ វិយ។

ឧបឃាតោតិ ចិត្តូបឃាតោ ផរុសុបឃាតោ វិយ។ **វណឃដ្ដិតស្ស វិយា**តិ វណេ ឃដ្ដិតស្ស វិយ **ទុក្ខុប្បត្តិ** ចិត្តទុក្ខុប្បត្តិ។ **ទ្វេ វារេ វត្វាបិ វិសជ្ជេតី**តិ សុប្បដិនិស្សគ្គិ ឯវំ បគេវ ចោទិតមត្តេ វិស្សជ្ជេតិ ចេតិ អធិប្បាយោ ។ កថនវសេន ច **កាយចិត្តកិលមថោ។ ឯវរូបោ**តិ សហសា អវិស្សជ្ជេន្តេន ចោទកស្ស វិហេសាវាទោ ហុត្វាបិ អក្កោធនាទិសភាវោ។

ឧបេក្ខាតិ សកេន កម្មេន បញ្ញាយិស្សតីតិ តស្មិំ បុគ្គលេ អជ្ឈុបេក្ខណា។ **ឧបេក្ខំ អតិមញ្ញតិ នាម** តស្ស អនាចារស្ស អនជ្ឈុបេក្ខណតោ។

៤០. វចនសញ្ចារោតិ បេសុញ្ញវសេន អញ្ញថាវចនុបសំហារោ។ **ទិដ្ឋិបឡាសោ**តិ យុគគ្គាហវសេន លទ្ធិ។ សា បន **ចិត្តស្ស អនារាធនិយភាវោ** សត្ថុចិត្តស្ស អនារាធកភាវោ។ **កលហោ**តិ អធិករណុប្បាទវសេន បវត្តោ វិគ្គហោ ភណ្ឌនស្ស បុព្ពភាគោ។

យេន ការណេនាតិ យេន ធម្មេន សត្ថុសាសនេន។ តមេវ ហិ សន្ធាយ វទតិ – **"ធម្មោតិ សារណីយធម្មោ អធិប្បេតោ"**តិ។ **ឯត្ថា**តិ "ធម្មស្ស ចានុធម្ម"ន្តិ ឯត្ថ។ **ធម្មោ**តិ សម្មុទ្ធស្ស តស្ស តថា បវត្តំ ព្យាករណំ យថា វិវាទាបន្នា សញ្ញត្តិ គច្ឆន្តិ។ តេនាហ – **"តេសំ ភិក្ខូនំ សញ្ញត្តិករណ"**ន្តិ។ តទេវ ព្យាករណំ អនុធម្មោតិ ភិក្ខុនា វុច្ចមានោ អនុបវត្តោ ធម្មោ។ តេនាហ – **"តទេវ ព្យាករោតិ នាមា"**តិ។ **កោចី**តិ យោ កោចិ។ **សហធម្មិកោ** សការណោ។ អញ្ញត្ថោ អយំ កឹ សទ្ទោតិ អាហ **"អញ្ញោ"**តិ។ **អស្សា**តិ វុត្តនយេន បដិបន្នភិក្ខុនោ, តស្ស បដិបត្តិ ន កេនចិ គរហណីយា ហោតីតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កិន្តិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. សាមគាមសុត្តវណ្ណនា

៤១. ទ្វេធិកជាតាតិ ជាតទ្វេធិកា សញ្ជាតភេទា។ **ទ្វេជ្ឈជាតា**តិ ទុវិធភាវំ បត្តា។ ភណ្ឌន្តិ បរិភាសន្តិ ឯតេនាតិ **ភណ្ឌនំ,** វិរុទ្ធចិត្តតា។ **តន្តិ** ភណ្ឌនំ។ **ធម្មវិនយ**ន្តិ បាវចនំ។ **វិតុជ្ជន្តា** មុខសត្តីហិ។ **សហិតំ មេ**តិ មយ្ហំ វចនំ សហិតំ សិលិដ្ឋំ បុព្ពាបរសម្ពន្ធំ អត្ថយុត្តំ។ តេនាហ **"អត្ថសំហិត"**ន្តិ។ **អធិចិណ្ណ**ន្តិ អាចិណ្ណំ។ **វិបរាវត្ត**ន្តិ វិរោធទស្សនវសេន បរាវត្តិតំ, បរាវត្តំ ទូសិតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ – **"ចិរកាលវសេន…បេ…. និវត្ត"**ន្តិ។ **បរិយេសមានោ ចរ,** តត្ថ តត្ថ គន្ត្វា សិក្ខាហីតិ អត្ថោ។ **សចេ សក្កោសិ,** ឥទានិមេវ មយា វេឋិតទោសំ និព្ពេឋេហិ។ **មរណមេវា**តិ អញ្ញមញ្ញឃាតវសេន មរណមេវ។

នាដបុត្តស្ស ឥមេតិ **នាដបុត្តិយា**។ តេ បន តស្ស សិស្សាតិ អាហ **"អន្តេវាសិកេសូ"**តិ។ បុរិមបដិបត្តិតោ បដិនិវត្តនំ បដិវានំ, តំ រូបំ សភាវោ ឯតេសន្តិ **បដិវានរូបា**។ តេនាហ **"និវត្តនសភាវា"**តិ។ **កថនំ** អត្ថស្ស អាចិក្ខនំ។ **បវេទនំ** តស្ស ហេតុទាហរណានិ អាហរិត្វា ពោធនំ។ ន ឧបសមាយ សំវត្តតីតិ អនុបសមសំវត្តនំ, តទេវ **អនុបសមសំវត្តនិកំ,** តស្មិំ។ សមុស្សិតំ ហុត្វា បតិដ្ឋាហេតុភាវតោ **ថូបំ** បតិដ្ឋាតិ អាហ – **"ភិន្នថូបេតិ ភិន្នបតិដ្ឋេ"**តិ។ **ថូបោ**តិ វា ធម្មស្ស និយ្យានភាវោ វេទិតព្ពោ, អញ្ញធម្មេ អភិភុយ្យ សមុស្សិតដ្ឋេន។ **សោ** និគណ្ឋស្ស សមយេ កេហិចិ អភិន្នសម្មតោបិ **ភិន្នោ** វិនដ្ឋោយេវ សព្ពេន សព្ពំ អភាវតោតិ ភិន្នថូបោ។ សោ ឯវ និយ្យានភាវោ វដ្ដទុក្ខតោ មុច្ចិតុកាមានំ បដិសរណំ, តំ ឯត្ថ នត្ថីតិ អប្បដិសរណោ, តស្មិំ **ភិន្នថូបេ អប្បដិសរណេ**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អាចរិយប្បមាណន្តិ អាចរិយមុដ្ឋិ ហុត្វា បមាណភូតំ។ **នានានីហារេនា**តិ នានាការេន។ "វិវាទោ ន ឧប្បជ្ជី"តិ វត្វា តស្ស អនុប្បត្តិការណំ ទស្សេន្តោ, **"សត្ថា ហិ…បេ…. អវិវាទការណំ កត្វាវ បរិនិព្ពាយី"**តិ វត្វា តំ

វិវរិតុំ “**ភគវតា ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បតិដ្ឋា ច អវស្សយោ ច,** “អយំ ធម្មោ អយំ វិនយោ ឥទំ សត្ថុសាសន”ន្តិ វិនិច្ឆយនេ មហាបទេសា, បញ្ហព្យាករណានិ ច, យស្មា តេសុ បតិដ្ឋាយ តេ អវស្សាយ ធម្មវិនយធរា ច និច្ឆយំ គច្ឆន្តិ។ តថា ហិ សុត្តន្តមហាបទេសតោ វិនយេ កេនចិ បុច្ឆិតោ អត្ថោ ចតុន្នំ បញ្ហព្យាករណានំ វសេន សុវិនិច្ឆិតរូបោ, តស្មា ធម្មវិនយោ ឥធ សត្ថុ កិច្ចំ កាតុំ សក្កោតីតិ អាហ – “**តេនេវា**”តិអាទិ, តស្មា ឧឡារាយ ទេសនាយ ភាជនន្តិ អធិប្បាយោ។

៤២. បដិបរិជ្ជំ កត្វា អាហរិតព្ពតោ, សច្ចំ ការិតព្ពតោ បាភតំ មូលន្តិ អាហ – “**កថាបាភត**”ន្តិ, ធម្មកថាយ មូលការណន្តិ អត្ថោ។ យេសំ វសេន វិវាទោ ឧប្បន្នោ, តេយេវ អធម្មវាទិនោ, តេសំ តាវ សោ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តតុ, តតោ អញ្ញេសំ ទេវមនុស្សានំ កថន្តិ, ចោទនា បរម្បរាយ សំកិលេសវត្តភាវតោតិ បរិហារោ។ តេនាហ – “**កោសម្ពកក្ខន្ធកេ វិយា**”តិអាទិ។

៤៣. **អភិញ្ញា ទេសិតា**តិ អភិវិសិដ្ឋាយ បញ្ញាយ ជានិត្វា ពោធិតា។ **បតិស្សយមានរូបា**តិ អបទិស្ស បតិស្សយមានា គរុករវសេន និស្សយមានសភាវា។ តេនាហ – “**ឧបនិស្សាយ វិហរន្តី**”តិ, គរុតរំ និស្សយំ កត្វា វិហរន្តីតិ អត្ថោ។ **បរិវារេ បញ្ញត្តានី**តិ, “អាជីវហេតុ អាជីវការណា”តិ, ឯវំ និទ្ទារេត្វា **បរិវារបាឡិយំ** (បរិ. ៣៣៦) អាសង្គរវសេន ឋបិតានិ។ “ឯវញ្ច បន, ភិក្ខវេ, ឥមំ សិក្ខាបទំ ឧទ្ទិសេយ្យា”តិ (បារា. ៣៩, ៤២, ៤៣) វិភង្គបាឋវសេនេវ ហិ តានិ ភគវតា បញ្ញត្តានិ។ **តានិ ឋបេត្វា សេសានិ សព្ពសិក្ខាបទានិ អធិបាតិមោក្ខំ នាមា**តិ, ឥទំ គោពលីពទ្ទញាយេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ តេសម្បិ អធិបាតិមោក្ខភាវតោ។

តត្រាយំ នយោតិ តស្មឹ សុប្បជហនាយ អប្បមត្តកភាវេ អយំ វក្ខមានោ។ **តានី**តិ បណីតភោជនានិ។ **យោ កោចី**តិ ភិក្ខុ វា ភិក្ខុនី វា។ **ទុក្កដវត្ថុកន្តិ យំ កិញ្ចិ** ទុក្កដាបត្តិវត្ថុកំ។ **តេនា**តិ សុប្បជហនភាវេន មូលាបត្តិវីតិក្កមស្ស អណុមត្តតាយ។

បុព្ពភាគមគ្គន្តិ លោកិយមគ្គំ។ **តត្រា**តិ តស្មឹ បុព្ពភាគមគ្គំ និស្សាយ វិវាទុប្បាទេ។ **ឱភាសញាណ**ន្តិ ឱភាសស្ស ឧប្បត្តិហេតុភូតំ ញាណំ។ តត្ថ បន សោ មគ្គសញ្ញិភាវេន មគ្គោ ច ចតុព្ពិធោតិ សុគត្វា, “**បឋម មគ្គោ នាមា**”តិអាទិមាហ។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ អសន្ទិទ្ធំ អបរិសង្កិតំ បរិច្ឆេត្តុំ កត្វា កម្មដ្ឋានំ កថេតុំ ន សក្កោតិ។

ចេតិយំ ន ទិដ្ឋន្តិ តស្ស កតំ ថូបំ វទតិ។ និន្ទិយេ បុថុជ្ជនភាវេ ឋិតំ បាសំសំ អរិយភាវំ អារោបេត្វា តំ មិច្ឆាលទ្ធី អភិនិវិស្ស បគ្គយ្ហ វោហរណតោ **សគ្គោបិ មគ្គោបិ វារិតោយេវា**តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “យោ និន្ទិយំ បសំសតិ, តំ វា និន្ទតិ យោ បសំសិយោ;
> វិចិនាតិ មុខេន សោ កលឹ, កលិនា តេន សុខំ ន វិន្ទតី”តិ។ (សុ. និ. ៦៦៣; សំ. និ. ១.១៨០-១៨១; អ. និ. ៤.៣; នេត្តិ. ៩២);

“ខណេនេវ អរហត្តំ បាបុណិតុំ សមត្ថកម្មដ្ឋានកថំ អាចិក្ខិស្សាមី”តិ ហិ ឥមិនា តត្ថ កោហញ្ញម្បិ ទិស្សតិ; ឥតរេសុ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **ឧប្បាដេត្វា**តិ ឧទ្ធរិត្វា។ “អថ តេ ភិក្ខូ”តិអាទិ **សេសំ** នាម។ “អមតំ តេ បរិភុញ្ជន្តិ, យេ កាយគតាសតី បរិភុញ្ជន្តី”តិ (អ. និ. ១.៦០០) វចនំ ទុក្កហិតំ គណ្ហាបេត្វា, “**ឯត្តាវតា វោ អមតំ បរិភុត្តំ នាម ភវិស្សតី**”តិ អាហ។

៤៤. **ឯវ**ន្តិ អាការលក្ខណមេតំ, ន អាការនិយមនំ។ តេន ឥមិនាវ ការណេន ច យោ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។ គរុស្មឹ គរូតិ បវត្តំ ចិត្តំ គរុវិសយត្តា តំសហចរិតត្តា គរុ, តស្ស ភាវោ គារវំ, គរុករណំ, តំ ឯត្ថ នត្ថីតិ **អគារវោ**។ តេនាហ “**គារវវិរហិតោ**”តិ។ គរុស្ស គារវវសេន បតិស្សយនំ បតិស្សោតិ វុច្ចតិ នីចវុត្តិតា, តប្បដិបក្ខតោ **អប្បតិស្សោ**តិ អាហ – “**អប្បតិស្សយោ អនីចវុត្តី**”តិ។ ឯត្ថ យថាយំ បុគ្គលោ សត្ថរិ អគារវោ នាម ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ, “**ឯត្ថ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តីសុ កាលេសុ ឧបដ្ឋានំ ន យាតី**តិអាទិ សមុទាយកិត្តនអនវសេសទស្សនំ, អវយវតោ បន អគារវសិទ្ធិ យថា តំ សាមញ្ញតោ សិក្ខាបទសមាទានំ តព្ពិសេសោ ភេទោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

សក្កច្ចំ ន គច្ឆតីតិ អាទរវសេន ន គច្ឆតិ។ **សង្ឃេ្ស គតោយេវ ហោតិ** សង្ឃបរិយាបន្នត្តា តស្ស, យថា សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស ទិន្នំ ឯកេន ភិក្ខុនា បដិគ្គហិតំ សង្ឃស្ស ទិន្នមេវ ហោតិ។ **អបរិបូរយមានោវ** សិក្ខាយ អគារវោ។ តេនាហ ភគវា – “**សិក្ខាយ ន បរិបូរការី**”តិ (ម. និ. ២.១៣៥)។ អត្តនោ បរិសាយ ឧប្បន្នំ វិវាទមូលំ វិសេសតោ អត្តនា វូបសមេតព្ពតោ អត្តនោ ច អនត្ថាវហតោ “**អជ្ឈត្ត**”ន្ទេវ វុត្តំ។ ឯស នយោ **ពាហិទ្ធា**តិ ឯត្ថាបិ។

៤៦. ឆឋានានីតិ ឆមូលានិ។ យថា សមនវសេន សមថានំ វិវាទាទីសុ អធិកត្តភាវោ, ឯវំ វិវាទាទីនំ តេហិ អធិកត្តព្ពតាបីតិ អាហ – **“វូបសមនត្ថាយ...បេ.... អធិករណានី”**តិ។ តេន អធិករណសទ្ទស្ស កម្មត្ថតំ អាហ។ សមថា វា សមនវសេន អធិករីយន្តិ ឯត្ថាតិ **អធិករណានិ,** វិវាទាទយោ។

វិវាទោ ឧប្បន្នមត្តោវ ហុត្វា បរតោ កក្ខឡត្តាយ សំវត្តនតោ យំ វត្ថុំ និស្សាយ បឋមំ ឧប្បន្នោ វិវាទានុសារេន មូលកំ វិយ អនុពន្ធរោគោ តមេវ តទញ្ញំ វា វត្ថុំ កត្វា បវឌ្ឍន្តោ វិវាទាធិករណំ បត្វា ឧបរិ វឌ្ឍតិ នាម, អនុវាទាបត្តិកិច្ចាធិករណំ បត្វា វិវាទស្ស ច វឌ្ឍនំ បាកដមេវ។ តេន វុត្តំ – **“ចត្តារិ អធិករណានិ បត្វា ឧបរិ វឌ្ឍន្តោ សោ វិវាទោ”**តិ។ **ឧប្បន្នានំ ឧប្បន្នាន**ន្តិ (ទី. និ. ដី. ៣.៣៣១) ឧដ្ឋិតានំ ឧដ្ឋិតានំ។ **សមថត្ថ**ន្តិ សមនត្ថំ។

អង្គារសហិ វត្ថូហីតិ លក្ខណវចនមេតំ យថា “យទិ មេ ព្យាធី ទាហេយ្យុំ។ ទាតព្ពមិទមោសធ”ន្តិ (សំ. និ. ដី. ២.៣.៣៩-៤២; កង្ខា. អភិ. ដី. អធិករណសមថវណ្ណនា), តស្មា តេសុ អញ្ញតរេន វិវទន្តា, “អង្គារសហិ វត្ថូហិ វិវទន្តី”តិ វុច្ចន្តិ។ **ឧបវទនា**តិ អក្កោសោ។ **ចោទនា**តិ អនុយោគោ។

អធិករណស្ស សម្មុខាវ វិនយនតោ **សម្មុខាវិនយោ**។ សន្និបតិតបរិសាយ ធម្មវាទីនំ យេភុយ្យតាយ យេភុយ្យសិកកម្មស្ស ករណំ **យេភុយ្យសិកា។ ការកសង្ឃស្ស សាមគ្គិវសេន សម្មុខីភាវោ,** ន យថា តថា ការកបុគ្គលានំ សម្មុខតាមត្តំ។ **ភូតតា**តិ តច្ឆតា។ សច្ចបរិយាយោ ហិ ឥធ ធម្ម-សទ្ទោ “ធម្មវាទី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៩) វិយ។ វិនេតិ ឯតេនាតិ វិនយោ, តស្ស តស្ស អធិករណស្ស វូបសមាយ ភគវតា វុត្តវិធិ, តស្ស វិនយស្ស សម្មុខតា **វិនយសម្មុខតា**។ វិវាទវត្ថុសង្ខាតេ អត្ថេ បច្ចត្ថិកា អត្ថបច្ចត្ថិកា, តេសំ **អត្ថបច្ចត្ថិកានំ។ សង្ឃសម្មុខតា បរិហាយតិ** សម្មតបុគ្គលេហេវ វូបសមនតោ។

នន្តិ វិវាទាធិករណំ។ “ន ឆន្ទាគតឹ គច្ឆតី”តិអាទិនា (បរិ. ៣៨៣) វុត្តំ **បញ្ចង្គសមន្នាគតំ**។ កុឡ្ឌកាទីសុ អលជ្ជស្សន្នាយ បរិសាយ កុឡ្ឌកោ **សលាកគ្គាហោ** កាតព្ពោ; លជ្ជស្សន្នាយ **វិវដកោ,** ពាលុស្សន្នាយ **សកណ្ណជប្បកោ**។ យស្សា កិរិយាយ ធម្មវាទិនោ ពហុតរា, សា យេភុយ្យសិកាតិ អាហ – **“ធម្មវាទីនំ យេភុយ្យតាយា”**តិអាទិ។

ឯវំ វិនិច្ឆិតន្តិ អាបត្តឹ ទស្សេត្វា រោបនវសេន វិនិច្ឆិតំ, បដិកម្មំ បន អាបត្តាធិករណសមថេ បរតោ អាគមិស្សតិ។ ន សមណសារុប្បំ **អស្សាមណកំ,** សមណេហិ អកាតព្ពំ, តស្មឹ។ **អជ្ឈាចារេ** វីតិក្កមេសតិ។ **បដិចរតោ**តិ បដិច្ឆាទេន្តស្ស។ បាបុស្សន្នតាយ បាបិយោ, បុគ្គលោ, តស្ស កាតព្ពកម្មំ **តស្សបាបិយសិកំ**។

សម្មុខាវិនយេនេវ វូបសមោ នត្ថិ បដិញ្ញាយ, តថារូបាយ ខន្តិយា វា វិនា អវូបសមនតោ ។ **ឯត្ថា**តិ អាបត្តិទេសនាយំ។ បដិញ្ញាតេ អាបន្នភាវាទិកេ ករណកិរិយា, “អាយតឹ សំវរេយ្យាសី”តិ, បរិវាសទានាទិវសេន ច បវត្តំ វចីកម្មំ **បដិញ្ញាតករណំ**។

យថានុរូបន្តិ “ទ្វីហិ ចតូហិ តីហិ ឯកេនា”តិ ឯវំ វុត្តនយេន យថានុរូបំ។ **ឯត្ថា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ, ឯតស្មឹ វា សមថវិចារេ។ **វិនិច្ឆយនយោ**តិ វិនិច្ឆយេ នយមត្តំ។ តេនាហ **“វិត្ថារោ បនា”**តិអាទិ។

៤៧. សង្ខេបតោវ វុត្តោ, ន សមថក្ខន្ធកេ វិយ វិត្ថារតោ។ **តថា**តិ ឥមិនា “ធម្មា”តិ បទំ អាកឌ្ឍតិ, ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, ឯវមាទិនា ឥមិនា បការេនាតិ វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ ឯកន្តានវជ្ជភាវតោ នត្ថិ អធម្មភាវោ, ភគវតោ ទេសិតាការំ ហាបេត្វា វឌ្ឍេត្វា វា កថនំ យថាធម្មំ អកតន្តិ កត្វា អធម្មភាវោតិ ទស្សេន្តោ អាហ – **“តយោ សតិបដ្ឋានា”**តិអាទិ។

និយ្យានិកន្តិ សបាដិហីរំ អប្បដិវានំ ហុត្វា បវត្តតិ។ **តថេវា**តិ ឥមិនា “ឯវំ អម្ហាក”ន្តិអាទិនា វុត្តមត្ថំ អាកឌ្ឍតិ។ **ភូតេន...បេ.... កាតព្ពកម្មំ ធម្មោ នាម** យថាធម្មំ ករណតោ, វុត្តវិបរិយាយតោ ឥតោ បរំ **អធម្មោ។ អយំ វិនយោ នាម** រាគាទីនំ សំវរណតោ បហានតោ បដិសង្ខានតោ ច។ **អយំ អវិនយោ នាម** រាគាទីនំ អវិនយនតោ។ **អយំ វិនយោ នាម** យថាវិនយករណតោ, វុត្តវិបរិយាយេន ឥតរោ **អវិនយោ**។ វត្ថុសម្បត្តិអាទិនា ឯវ សព្ពេសំ វិនយកម្មានំ អកុប្បតាតិ អាហ – **“វត្ថុសម្បត្តិ...បេ.... អយំ វិនយោ នាមា”**តិ, តប្បដិបក្ខតោ អវិនយោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **“វត្ថុវិបត្តី”**តិអាទិ។

សម្មាបដិបត្តិយា នយនដ្ឋេន យថាវុត្តោ ធម្មោ ឯវ នេត្តិ, តតោ ឯវ សត្ថុស្ស វិយ រជ្ជ អសិថិលបវត្តិហេតុតាយ **ធម្មរជ្ជូ**តិ អត្ថោ វុត្តោ។ សុត្តន្តបរិយាយេន តាវ ទស កុសលកម្មបថា ធម្មោតិ ឯវំ វុត្តា។ សា ឯវ វា ហោតុ ធម្មនេត្តិ, យោ ឥធ ឥមិស្សា វណ្ណនាយ, "ឆត្តឹស ពោធិបក្ខិយធម្មា"តិអាទិនា ធម្មេន ច វិនយេន ច វុត្តោ, សោ ឯវ វា ធម្មនេត្តិ ហោតូតិ អានេត្វា យោជនា។ **តាយ ធម្មនេត្តិយា សមេតិ** តាយ យថាវុត្តាយ ធម្មនេត្តិយា សំសន្ទតិ, ឯកលក្ខណមេវ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ វិវាទវត្ថុភូតោ ធម្មោ ចេ "ធម្មោ"តិ, អធម្មោ ចេ "អធម្មោ"តិ, វិនយោ ចេ "វិនយោ"តិ, អវិនយោ ចេ "អវិនយោ"តិ និច្ឆិនន្តេន **ឯកច្ចានំ វិវាទាធិករណមេវ ទស្សិតំ** តស្ស វូបសមធម្មានំ អបរិយោសាបិតត្តា។

៤៨. តំ បនេតន្តិ វិវាទាធិករណំ បច្ចាមសតិ។ **វាអរ** អត្ថសំវណ្ណនាវសេន **បត្តេបិ។ ទ្វីហី**តិ យស្មឹ អាវាសេ វិវាទាធិករណំ ឧប្បន្នំ, តត្ថ វាសីហិ **ទ្វីហិបិ** ភិក្ខូហិ **អតិរេកតរា**។

៤៩. ខន្ធសាមន្តន្តិ អាបត្តិក្ខន្ធភាវេន សមីបំ។ **អាបត្តិសាមន្តំ នាម** បុព្ពភាគា អាបជ្ជិតព្ពអាបត្តិ។ មេថុនរាគវសេន កាយសំសគ្គេ ទុក្កដស្ស វត្ថូតិ អាហ – **"បឋមបារាជិកស្ស បុព្ពភាគេ ទុក្កដ"**ន្តិ។ **សេសានំ** តិណ្ណំ បារាជិកានំ បុព្ពភាគេ ថុល្លច្ចយមេវ។

៥០. បរិក្កមិត្វា ឧបក្កមិត្វា។ **អាបត្តាធិករណំ ទស្សិតំ** តត្ថេវ វិសេសតោ បដិញ្ញាយ ការេតព្ពតាយ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។

៥២. កម្មស្ស វត្ថុ ទស្សិតំ ន សមថោតិ អធិប្បាយោ។ ននុ ចាយំ សមថាធិការោតិ? សច្ចំ, សមថស្ស បន ការណេ ទស្សិតេ សមថោ ទស្សិតោវ ហោតីតិ ទស្សេតុំ **"ឯវរូបស្ស ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។

៥៣. ឥទំ កម្មន្តិ "ឥទំ អម្ហាកំ ភណ្ឌនជាតាន"ន្តិអាទិនា វុត្តកម្មំ។ **តិណវត្ថារកសទិសត្តា**តិ តំសទិសតាយ តព្ពោហារោតិ ទស្សេតិ យថា – "ឯស ព្រហ្មទត្តោ"តិ។ **អាការមត្តមេវ** តិណវត្ថារកកម្មំ នាម, ន បន តស្ស សព្ពសោ ករណវិធានំ។ តេនាហ **"ខន្ធកេ"**តិអាទិ។ **គិហីនំ ហីនេន ខុំសនវម្ភនំ** យថា "តិលសំគុឡិកា នត្ថី"តិ។ **ធម្មិកបដិស្សវេសុ** វិសំវាទនវសេន **អាបន្នា អាបត្តិ។ អស្សា**តិ កិច្ចាធិករណស្ស។ **សម្មុខាវិនយេនេវ វូបសមោ** សង្ឃសម្មុខតាទិនាវ វូបសមនតោ។

៥៤. សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយវចនតោ **កោសម្ពិយសុត្តេ** (ម. និ. ១.៤៩២) **សោតាបត្តិមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ កថិតា,** ឥធ បន "ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតី"ច្ចេវ វុត្តត្តា, **"ឥមស្មឹ សុត្តេ សោតាបត្តិផលសម្មាទិដ្ឋិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា"**តិ វុត្តំ។ បាបកម្មស្ស អប្បតា មហន្តតា សាវជ្ជភាវស្ស មុទុតិក្ខភាវេន វេទិតព្ពាតិ អាហ **"អណុន្តិ អប្បសាវជ្ជំ។ ថូលន្តិ មហាសាវជ្ជ"**ន្តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សាមគាមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. សុនក្ខត្តសុត្តវណ្ណនា

៥៥. ហេដ្ឋិមមគ្គេហិ ញាតមរិយាទាយ បជាននតោ **អញ្ញា,** មគ្គបញ្ញា។ តស្ស ផលភាវតោ អគ្គផលបញ្ញា, តំសហគតា សម្មាសង្កប្បាទយោ ច "អញ្ញា"តិ វុត្តាតិ អាហ **"អញ្ញាតិ អរហត្ត"**ន្តិ។ **ចតូហិ បទេហិ កថិតា,** "បរិចិណ្ណា មេ ភគវា"តិអាទីសុ វិយ ន ឯកបទេនេវ។ "លោកុត្តរោ ធម្មោ អធិគតោ មយា"តិ មញ្ញនាមត្តំ អធិមានោតិ ទស្សេន្តោ, **"អប្បត្តេ បត្តសញ្ញិនោ"**តិអាទិមាហ។

៥៦. ឥទំ ឋានន្តិ ឥទំ ឱភាសាទិសម្បត្តិហេតុភូតំ ឧឡារតរំ ឧទយព្ពយញាណំ។ ឧឡារតរភាវេន ហិ តំ មគ្គផលបញ្ញាយ បច្ចយោ ហុត្វា យាថាវតោ ទុព្ពិញ្ញេយ្យតាយ វិបស្សកំ វិសំវាទេតិ។ តេនាហ **"អវិភូតំ អន្ធការ"**ន្តិ។ **ឥមំ បញ្ហ**ន្តិ ឥមំ សុត្តំ គម្ភីរំ លោកុត្តរបដិសំយុត្តំ អត្តនា ញាតុំ ឥច្ឆិតំ អត្ថំ។ **ឧគ្គហេត្វា**តិ កេវលំ បិដកសម្បាទនវសេនេវ ឧគ្គណ្ហិត្វា។ តេនាហ **"អជានិត្វា"**តិ។ **វិសេវមានា**តិ កិលេសវិសេ អវមានេន្តា, សាសនស្ស វា អនុបការវិរូបបច្ចយេ សេវមានា។ **ឯវមស្សា**តិ ឯវំ វុត្តនយេន តេសំ ករណហេតុ អស្ស ចិត្តស្ស ធម្មទេសនាវសេន បវត្តស្ស។ **អញ្ញថាភាវោ** អទេសេតុកាមតា **ហោតិ។ ត**ន្តិ យថាវុត្តមត្ថំ **សន្ធាយ។ ឯត**ន្តិ "តស្សបិ ហោតិ អញ្ញថត្ត"ន្តិ ឯវំ វុត្តំ។

៥៨. កិលេសេហិ អាមសីយតីតិ អាមិសំ, លោកេបរិយាបន្នំ អាមិសន្តិ ឥធ បញ្ច កាមគុណា អធិប្បេតាតិ តេសុ វដ្ដាមិសភាវេបិ លភិតេ កាមាមិសភាវោ សិទ្ធោតិ អាហ – **“វដ្ដាមិសកាមាមិសលោកាមិសភូតេសូ”**តិ។ កាមគុណា ហិ វដ្ដស្ស វឌ្ឍនតោ វដ្ដាមិសំ, កាមេតព្ពតោ កាមតណ្ហាយ អាមសិតព្ពតោ កាមាមិសំ, យេភុយ្យេតោ សត្តលោកស្ស អាមិសភាវតោ លោកាមិសំ។ **កាមគុណសភាគា**តិ កាមគុណានុលោមា កាមគុណបដិសំយុត្តា។ **អានេញ្ជសមាបត្តិបដិសំយុត្តាយា**តិ កិលេសិញ្ជនរហិតតាយ ឥធ អានេញ្ជាតិ អធិប្បេតាហិ ហេដ្ឋិមាហិ អរូបសមាបត្តីហិ បដិសំយុត្តាយ។ **ឯវរូបោ**តិ លោកាមិសភូតេសុ បច្ចយេសុ អធិមុត្តោ តន្និន្នោ តគ្គរុកោ តប្បព្ភារោ។ **ឯត្តាវតា**តិ ឯវំ សទ្ធានំ មនុស្សានំ ទស្សនេន តេសំ បវត្តិតាសយេន ច។ **សីសំ និក្ខន្តំ ហោតី**តិ លាភាសាយ សីសំ ពហិ និក្ខន្តំ វិយ ហោតិ។ **ឧទរំ ផលិត**ន្តិ អតិពហុភណ្ឌំ បក្ខិបិយមានំ បសិព្ពកំ វិយ លទ្ធព្ពស្ស អតិបហូតភាវេន ឧទរំ ផីតំ ហោតិ។

៥៩. យថា បុរិមា ទ្វេ អរូបសមាបត្តិយោ អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ អនិញ្ជនតោ “អនិញ្ជា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ ឥតរាបិ។ **តំ បវុត្ត**ន្តិ លោកាមិសសំយោជនំ វិគតំ។

៦០. **និយំស**ន្តិ “ឯត្តកោ អយ”ន្តិ បរិច្ឆេទន្តិ អត្ថោ។ **សិលេសេនា**តិ ចម្មការសិលេសាទិសិលេសេន, វជិរលេបសិលេសេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **តំ ភិន្ន**ន្តិ អានេញ្ជសំយោជនំ ភិន្នំ វិធមិតំ សមតិក្កន្តំ តាសុ សមាបត្តីសុ អបេក្ខាភាវតោ។ អជ្ឈាសយេន អសម្ពទ្ធត្តា វុត្តំ – **“ទ្វេធាភិន្នា សេលា វិយ ហោតី”**តិ។ តេនាហ – **“តំ សមាបជ្ជិស្សាមីតិ ចិត្តំ ន ឧប្បជ្ជតី”**តិ។

៦១. **វន្ត**ន្តិ ឆឌ្ឌិតំ, វិស្សដ្ឋន្តិ អត្ថោ។

៦២. **ឧបរិសមាបត្តិលាភិនោ**តិ ឯត្ថ **ឧបរិសមាបត្តី**តិ អរហត្តផលសមាបត្តិ អធិប្បេតា, អរហតោ ច មគ្គាធិគមេនេវ អនាគាមិផលសមាបត្តិ, សេក្ខានំ វិសយា ហេដ្ឋិមា ផលសមាបត្តិយោ បដិប្បស្សទ្ធា។ លោកិយា បន និកន្តិប្បហានេន បដិនិស្សដ្ឋាតិ អាហ – **“ហេដ្ឋា…បេ…. ន ឧប្បជ្ជតី”**តិ។

៦៣. “បញ្ច ខោ ឥមេ, សុនក្ខត្ត, កាមគុណា”តិអាទិនា អារទ្ធទេសនា, “សម្មា និព្ពានាធិមុត្តោ បុរិសបុគ្គលោ”តិ អរហត្តកិត្តនេន និដ្ឋាបិតាតិ តតោ បរំ, “ឋានំ ខោ បនា”តិអាទិកា ទេសនា, **“បាដិយេក្កោ អនុសន្ធី”**តិ វុត្តា។ តេនាហ **“ហេដ្ឋា ហី”**តិអាទិ។ តត្ថ យថា ខីណាសវស្ស សមាបត្តិលាភិនោតិ យោជនា, ឯវំ វា ខីណាសវស្ស សុក្ខវិបស្សកស្សាតិ យោជេតព្ពា។ **បដិក្ខិត្តំ** អដ្ឋកថាយំ។ តស្ស បដិក្ខេបស្ស ការណំ ទស្សេតុំ **“សមាបត្តិលាភិនោ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ យថា សុក្ខវិបស្សកោ អធិមានិកោ សមាបត្តិលាភិនោ សមានយោគក្ខមោ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញិតាយ ភេទាភាវតោ, ឯវំ សុក្ខវិបស្សកោ ខីណាសវោ សមានយោគក្ខមោ ខីណាសវភាវេន វិសេសាភាវតោ, តស្មា “សមាបត្តិលាភិម្ហិ កថិតេ ឥតរោបិ កថិតោវ ហោតី”តិ វុត្តំ។ **ទ្វិន្នំ ភិក្ខូន**ន្តិ សមាបត្តិលាភិនោ អធិមានិកស្ស ខីណាសវស្ស ច។ តេនេវាហ **“បុថុជ្ជនស្ស តាវា”**តិអាទិ។

យទគ្គេនាតិ យេន ភាគេន។ យទិបិ ខីណាសវស្ស អសប្បាយារម្មណំ កិលេសានំ ឧប្បត្តិយា បច្ចយោ ន ហោតិ តេសំ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នត្តា។ សន្តវិហារបរិបន្ថោ បន សិយា វិសភាគតោតិ វុត្តំ – **“ខីណាសវស្សាបិ អសប្បាយមេវា”**តិ។ តេនាហ – **“វិសំ នាម…បេ…. វិសមេវា”**តិ។ ឯតេន “យថា វិសជាននំ អប្បមាណំ, វិការុប្បាទនតោ បន តំ បរិហរិតព្ពំ, ឯវំ បរិញ្ញាតម្បិ វត្ថុ អត្ថវិសេសាភាវេន ឯករូបមេវាតិ តំ បរិហរិតព្ពមេវា”តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“ន ហី”**តិអាទិ។ **ន ហិ អសំវុតេន ភវិតព្ពំ** អសារុប្បភាវតោ។ **យុត្តបយុត្តោនេវា**តិ សភាគារម្មណស្ស អាលោកនាទីសុ យុត្តោនេវ **ភវិតុំ វដ្ដតិ**។

៦៤. យត្ថ សយំ និបតតិ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សន្តានស្ស វិប្បសន្នវសេន រុប្បនតោ, វិសសង្ខាតស្ស ទុក្ខស្ស មូលភាវតោ ច **“អវិជ្ជាសង្ខាតោ វិសទោសោ”**តិ វុត្តំ។ **រុប្បតី**តិ កត្តព្ពាទិមុច្ឆាបាទនេន វិការំ ឧប្បាទេតិ។ **អនុទ្ធំសេយ្យា**តិ វិពាធេយ្យ។ រាគោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោវ កុសលចិត្តប្បវត្តិយា ឱកាសំ អទេន្តោ តំ វិពាធតិ; តថាភូតោ សទ្ធាសិនេហស្ស សមថវិបស្សនាភិវុឌ្ឍិយា វមនេន ច តំ វិសោសេតិ មិលាបេតិ។ តេនាហ **“សោសេយ្យ មិលាបេយ្យា”**តិ។ **សគហណសេស**ន្តិ គហេតព្ពវិសំ សាវសេសំ កត្វាតិ អត្ថោ។ ន អលំ ន សមត្ថន្តិ **អនលំ**។ សូកបរិយាយោ បាឡិយំ វុត្តោ **សុក-**សទ្ទោតិ អាហ – **“វីហិសុកាទិ ច សូក”**ន្តិ។

សឧបាទានសល្លុទ្ធារោ វិយ អប្បហីនោ អវិជ្ជាវិសទោសោ ទដ្ឋព្ពោ មហានត្ថុប្បាទនតោ។ **អសប្បាយ…បេ.… អសំវុតកាលោ ទដ្ឋព្ពោ** អត្ថភាវស្ស អបរិហរណភាវតោ។ **មរណំ វិយ សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តនំ** អធិសីលសង្ខាតស្ស អាយុនោ អបេតត្តា។ **មរណមត្តំ ទុក្ខំ វិយ អាបត្តិយា អាបជ្ជនំ** យថាវុត្តស្ស អាយុនោ

ឧបបីឡនកភាវតោ។ **ឥមិនាវ នយេន ឱបម្មសំសន្ទន**ន្តិ ឯត្ថ អនុបាទិសេសសល្លុទ្ធារោ វិយ បហីនោ អវិជ្ជាវិសទោសោ; សប្បាយ...បេ.... សុសំវុតកាលោ, តទុភយេន វណោ បុថុត្តំ ន គតេ មរណាភាវោ វិយ សិក្ខាយ អបច្ចក្ខានំ, មរណមត្តទុក្ខាភាវោ វិយ អញ្ញតរាយ សំកិលិដ្ឋាយ អាបត្តិយា អនាបជ្ជនន្តិ យោជនា វេទិតព្ពា។

៦៥. **សតិយា**តិ ឯត្ថ យស្មា "អរិយាយា"តិ ន វិសេសិតន្តិ អាហ – "**សតិ បញ្ញាគតិកា**"តិអាទិ។ បញ្ញា ចេត្ថ លោកិយា អធិប្បេតា, ន លោកុត្តរាតិ អាហ – "**បរិសុទ្ធាយ វិបស្សនាបញ្ញាយា**"តិ។

ខីណាសវស្ស ពលន្តិ ឧឡារតមេសុ ទិព្ពសទិសេសុបិ អារម្មណេសុ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ អនុបនមនហេតុភូតំ សុសំវុតការិសង្ខាតំ ខីណាសវពលំ ទស្សេន្តោ, "**សំវុតការី**"តិ វុត្តំ, ឧក្កំសគតសតិវេបុល្លត្តា យថា អសំវរស្ស អសំវរោ ហោតិ, ឯវំ សតិសម្បជញ្ញពលេន ចក្ខាទិទ្វារានិ សំវរិត្វា ទស្សនាទិកិច្ចការី។ **ឯវំ ជានិត្វា**តិ "ឧបធិ ទុក្ខស្ស មូល"ន្តិ ឯវំ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ ជានិត្វា។ ឧបធីយតិ ទុក្ខំ ឯតេហីតិ ឧបធី, កិលេសាតិ អាហ – "**កិលេសុបធិបហានា និរុបធី**"តិ។ តតោ ឯវ ឧបាទីយតិ ទុក្ខំ ឯតេហីតិ កិលេសា "ឧបាទានា"តិបិ វុច្ចន្តីតិ អាហ – "**និរុបាទានោតិ អត្ថោ**"តិ។ ឧបធី សម្មទេវ ខីយន្តិ ឯត្ថាតិ **ឧបធិសង្ខយោ,** និព្ពានន្តិ អាហ – "**ឧបធីនំ សង្ខយភូតេ និព្ពានេ**"តិ។ **អារម្មណតោ**តិ អារម្មណំ កត្វា តទារម្មណាយ ផលវិមុត្តិយា **វិមុត្តោ។ កាមុបធិស្មឹ កាយំ ឧបសំហរិស្សតី**តិ "កាមេសេវិស្សាមី"តិ តត្ថ កាយំ ឧបនាមេស្សតិ; កាយូបសំហារោ តាវ តិដ្ឋតុ, តថា ចិត្តំ វា ឧប្បាទេស្សតីតិ ឯតំ ការណំ នត្ថីតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សុនក្ខត្តសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. អានេញ្ជសប្បាយសុត្តវណ្ណនា

៦៦. ខណបភង្គុតាយ ន និច្ចា ន ធុវាតិ **អនិច្ចា**។ តតោ ឯវ បណ្ឌិតេហិ ន ឥច្ឆា ន ឧបគន្តព្ពាតិបិ **អនិច្ចា**។ សោ ចាយំ អនិច្ចត្ថោ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នតាយ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ, "**ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចា**"តិ អាហ; ឧប្បជ្ជិត្វា វិនស្សនតោតិ អត្ថោ។ អយញ្ច អនិច្ចតា វត្ថុមានា ច តុច្ឆាទិតា ទ្វិន្នម្បិ កាមានំ សាធារណោតិ អាហ – "**វត្ថុកាមាបិ កិលេសកាមាបី**"តិ។ **រិត្តា** រិរិត្តា, តេសំ និច្ចសារាទីនំ អត្តនិ អភាវតោ តេហិ វិសុំភូតា។ យថា បន សព្ពសោ សភាវរហិតមាកាសំ "តុច្ឆំ រិត្ត"ន្តិ វុច្ចតិ, ន ឯវមេតេ។ ឯតេ បន កេវលំ និច្ចសារាទិវិរហតោ ឯវ តុច្ឆា វិត្តាតិ ទស្សេន្តោ "**ន បនា**"តិអាទិមាហ។ "ន ហិ តុច្ឆមុដ្ឋិ នាម នត្ថី"តិ ឥទំ លោកសមញ្ញាវសេន វុត្តំ, លោកសមញ្ញា លោកិយកថា ន លង្ឃិតព្ពា។

មុសាតិ ឥត្តរបច្ចុបដ្ឋានតាយ ន ទិស្សតីតិ អាហ "**មុសាតិ នាសនកា**"តិ។ វិសំវាទនដ្ឋេន វា **មុសា**។ ឯតេហិ អសុភាទិសភាវាបិ ពាលានំ សុភាទិភាវេន ឧបដ្ឋហន្តា សុភាទិគ្គហណស្ស បច្ចក្ខភាវេន សត្តេ វិសំវាទេន្តិ។ **នស្សនសភាវា**តិ ខណភង្គត្តា ឥត្តរបច្ចុបដ្ឋានតាយ ទិស្សមានា វិយបិ ហុត្វា អបញ្ញាយនកបកតិកា។ តេនាហ "**ខេត្តំ វិយា**"តិអាទិ។ ធម្មសទ្ទោ ចេត្ថ "ជាតិធម្មាន"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៩៨) វិយ បកតិបរិយាយោ, តថា សភាវសទ្ទោ ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **មោសធម្មា**តិ មោសនបកតិកា, កុសលភណ្ឌហរណសភាវាតិ អត្ថោ។ **មាយាកត**ន្តិ មាយាយ កតំ ឧទកាទិមណិអាទិអាការេន មាយាទិនា ឧបដ្ឋាបិតំ; មាយាកតំ វិយ មាយាកតំ អញ្ញសភាវា ហុត្វា អតថា ឧបដ្ឋហនតោ។ តេនាហ "**យថា**"តិអាទិ។ ចក្ខុបថេ ឯវ កតវិជ្ជាយ, ន តតោ បរន្តិ វុត្តំ – "**ទស្សនូបចារេ ឋិតស្សេវ តថា បញ្ញាយតី**"តិ។ តយិទំ សម្ពរវិជ្ជាវសេន វុត្តំ។

ឯវំ តាវកាលិកភាវេន កាមានំ មាយាកតភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តតោ អញ្ញេនបិ បការេន ទស្សេតុំ "**យថា ចា**"តិអាទិ វុត្តំ។ អនិច្ចាទិសភាវានំ កាមានំ និច្ចាទិសភាវទស្សនំ វិបល្លាសសហគតតាយ វេទិតព្ពំ។ **ពាលានំ លាបនតោ**តិ អបរិញ្ញាតវត្ថុកានំ អន្ធពាលានំ បុគ្គលានំ វិបល្លាសហេតុតោ។ មនុស្សលោកេ បត្វា មនុស្សានំ វាវសេន ភគវតា ភាសិតត្តា វុត្តំ – "**ទិដ្ឋធម្មិកា កាមាតិ មានុសកា បញ្ច កាមគុណា**"តិ ។ តតោ ឯវ ច "**សម្បរាយិកាតិ តេ ឋបេត្វា អវសេសា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ទិដ្ឋធម្មា បច្ចក្ខសភាវា អារម្មណភូតា ឯតាសំ អត្ថីតិ **ទិដ្ឋធម្មិកា**។ សម្បរាយិកេ កាមេ អារព្ភ ឧប្បន្នសញ្ញា **សម្បរាយិកា**។ តេ សមេច្ច ធីយតិ ឯត្ថ អាណាតិ ធេយ្យំ, អាណាបវត្តិដ្ឋានំ។ មារស្ស ធេយ្យន្តិ **មារធេយ្យំ** តស្ស ឥស្សរិយបវត្តនត្ថា។ តេនាហ "**យេហី**"តិអាទិ។ **គហិត**ន្តិ វិសយវិសយីភាវេន គហិតំ, អារម្មណវសេន អារម្មណករណវសេន ច គហិតន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ អារម្មណករណវសេន គហណំ នាម "ឥទំ មយ្ហ"ន្តិ អភិភាគេន បរិគ្គហករណំ; អារម្មណវសេន បន គហណំ ភាគសោ អារម្មណានុភវនន្តិ វទន្តិ។ ឧភយស្សបិ បន តណ្ហារាគវសេន គហណំ សន្ធាយ, "**ឧភយមេតំ គហិត**"ន្តិ វុត្តំ។ **មារោ**តិ កិលេសមារោ។ យទគ្គេន កិលេសមារោ, តទគ្គេន ទេវបុត្តមារោបិ តេ អត្តនោ វសំ វត្តេតិ។ **តំ សន្ធាយា**តិ ធម្មមុខេន បុគ្គលគ្គហណំ សន្ធាយ។

អប្បហីនវិបល្លាសា ហិ បុគ្គលា កាមាធិមុត្តា មារស្ស ឥស្សរិយវត្តនដ្ឋានតាយ "មារធេយ្យ"ន្តិ វុត្តា, តថា មារស្ស និវាបគោចរបរិយាយេហិបិ តេ ឯវ វុត្តាតិ ទស្សេន្តោ, **"យថា ចោឡស្សា"**តិអាទិមាហ។ និវបតីតិ និវាបោ, សោ ឯវ ពីជន្តិ **និវាបពីជំ។ តេតិ** កាមគុណា។ **យត្ថាតិ** យស្មិំ បទេសេ។

មនសិ ភវាតិ **មានសាតិ** អាហ **"ចិត្តសម្ពុតា"**តិ។ តេ បន អវិជ្ជាទយោ បាឡិយំ អាគតា។ ឯវញ្ហិ លោហិតសន្ទិស្សយោ បុព្ពោ វិយ អនុរោធូបនិស្សយោ វិរោធោតិ ទស្សេន្តោ, **"មមាយិតេ វត្ថុស្មិ"**ន្តិអាទិមាហ។ **តេជាតិ** ឯត្ថ **ឥធាតិ** និបាតមត្តំ "ឥធាហំ, ភិក្ខវេ, ភុត្តាវី អស្សំ"ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០) វិយ។ **កាមលោកន្តិ** កាមគុណសង្ខាតំ សង្ខារលោកំ, យត្ថ វា លោកេ កាមគុណវន្តំ លោកំ។ **ចិត្តេន អធិដ្ឋហិត្វាតិ** ឈានារម្មណំ បដិភាគនិមិត្តំ ភាវនាចិត្តេន ឧប្បាទេត្វា។ **បរិត្តំ នាម** វិក្ខម្ភនអសមត្ថត្តា កិលេសេហិ បរិតោ ខណ្ឌិតំ វិយ ហោតិ។ **តស្ស បដិក្ខេបេនាតិ** បរិត្តភាវបដិក្ខេបេន។ **បមាណន្តិបិ កាមាវចរមេវ** បាបកានំ បមាណករណធម្មានំ វិក្ខម្ភនវសេន អប្បជហនតោ។ តប្បដិក្ខេបវសេន **អប្បមាណំ** នាម មហគ្គតន្តិ អាហ – **"រូបាវចរំ អរូបាវចរ"**ន្តិ។ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសានំ អប្បហានេន មហគ្គតជ្ឈានម្បិ សុភាវិតំ នាម ន ហោតិ, បគេវ បរិត្តជ្ឈានន្តិ អាហ – **"សុភាវិតន្តិ...បេ.... លោកុត្តរស្សេវេតំ នាម"**ន្តិ។ **ឯតស្ស វសេនាតិ** "សុភាវិត"ន្តិ បទស្ស វសេន។

តមេវ បដិបទន្តិ តមេវ អភិជ្ឈាទិបហានាវហំ ឈានបដិបទំ។ អរហត្តេ តស្ស ឧបាយភូតាយ វិបស្សនាយ វា ចតុត្ថជ្ឈានេ តស្ស ឧបាយភូតេ ឧបចារេ វា សតិ ចិត្តំ បសន្នមេវ ហោតីតិ អាហ – **"អរហត្តំ វា...បេ.... ឧបចារំ វា"**តិ។ **អធិមោក្ខសម្បសាទោតិ** "អជ្ជេវ អរហត្តំ គណ្ហិស្សាមី"តិ វា វិបស្សនាយ វីថិបដិបន្នត្តា; "អជ្ជេវ ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេស្សាមី"តិ វា ឧបចារសមាធិនា ចិត្តស្ស សមាហិតត្តា អធិមុច្ចនភូតោ សម្បសាទោ។ **បដិលាភសម្បសាទោតិ** អរហត្តស្ស ចតុត្ថជ្ឈានស្ស វា អធិគមសង្ខាតោ សម្បសាទោ។ បដិលាភោបិ ហិ កិលេសកាលុសិយាភិភវនតោ ចិត្តស្ស សុប្បសន្នភាវាវហត្តា "សម្បសាទោ"តិ វុត្តោ។ **បច្ចយាតិ** នាមរូបបច្ចយា អវិជ្ជាទយោ។ **សព្ពថាតិ** សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទតោ អាទីនវតោ និស្សរណតោតិ សព្ពប្បការេន។ **អាសាតិ** អធិមុច្ចនវសេន អាសីសនា។ តេនាហ – **"អាសា សន្តិដ្ឋតិ, អធិមោក្ខំ បដិលភតី"**តិ។

បាទកន្តិ បទដ្ឋានំ។ **កិលេសា សន្និសីទន្តីតិ** នីវរណសហគតា ឯវ កិលេសា វិក្ខម្ភនវសេន វូបសមន្តិ។ **សតីតិ** ឧបចារជ្ឈានាវហា សតិ **សន្តិដ្ឋតិ។ សង្ខារគតន្តិ** ភាវនាយ សមតាយ បវត្តមានត្តា, ឥមេ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទយោ ឯករសា ហុត្វា បវត្តន្តីតិ, ភាវនាចិត្តប្បាទបរិយាបន្នំ សង្ខារគតំ **វិភូតំ បាកដំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ ចិត្តុប្បាទោតិ** ភាវនាចិត្តុប្បាទោ។ **លេបបិណ្ឌេតិ** សិលេសបិណ្ឌេ **លគ្គមានោ វិយ** អប្បិតោ វិយ ហោតិ។ **ឧបចារេន សមាធិយតិ** ឧបចារជ្ឈានេន សមាធិយតិ។ **អយន្តិ** អយំ ទុវិធោបិ អធិមុច្ចនាការោ អធិមោក្ខសម្បសាទោ នាម។ **តស្មិំ សម្បសាទេ សតីតិ** ឯតស្មិំ វិបស្សនាលក្ខណេ, ឧបចារជ្ឈានេ វា អធិមោក្ខសម្បសាទេ សតិ។ **យោ បន អរហត្តំ វា បដិលភតិ ចតុត្ថជ្ឈានំ វា, តស្ស ចិត្តំ វិប្បសន្នំ ហោតិយេវ,** អយំ និប្បរិយាយតោ **បដិលាភសម្បសាទោ,** ឯវំ សន្តេបិ ឥធាធិប្បេតមេវ ទស្សេតុំ , **"ឥធ បនា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **វិបស្សនា ហីតិ**អាទិ វុត្តស្ស សមត្ថនំ។ តត្ថ **បញ្ញាយាតិ** អរហត្តបញ្ញាយ។ **អធិមុច្ចនស្សាតិ** សទ្ទហនំ ឧស្សុក្កាបជ្ជនស្ស។ **ឧបចារន្តិ** ឧបចារជ្ឈានំ។ អានេញ្ជសមាបត្តិយា អធិមុច្ចនស្ស ការណន្តិ យោជនា។

ឯតរហិ វាតិ ឥទានិមេវ។ **អានេញ្ជំ វាតិ** ចតុត្ថជ្ឈានំ វា។ **សមាបជ្ជតីតិ** អធិគច្ឆតិ។ **ឥទំ ហីតិ**អាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរតិ។ អរហត្តសច្ឆិកិរិយា នាម អគ្គមគ្គភាវនាយ សតិ អត្ថតោ អាបន្នា ហោតិ, អគ្គមគ្គបញ្ញា ឯវ តទត្ថំ អធិមុច្ចិតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ, **"អថ វា"**តិ វិកប្បន្តរមាហ។ តត្ថ យថា នាម បាសាទស្ស អត្ថាយ សមានីតទព្ពសម្ភារវយវេ អប្បហោន្តេ កូដាគារំ កាតុំ ន បហោន្តិយេវ, ឯវំសម្បទមិទន្តិ ទស្សេន្តោ, **"តំ អនភិសម្ពុណន្តោ អានេញ្ជំ វា សមាបជ្ជតី"**តិ អាហ។ **ចតុសច្ចំ វា សច្ឆិករោតិ** ហេដ្ឋិមមគ្គាធិគមនវសេន អានេញ្ជំ វា សមាបជ្ជតិ ឧភយស្សបិ ហេតុបរិត្តហិតត្តា។

តត្រាតិ តស្មិំ "បញ្ញាយ វា អធិមុច្ចតិ, អានេញ្ជំ វា សមាបជ្ជតី"តិ យថាវុត្តេ វិសេសាធិគមេ អយំ ឥទានិ វុច្ចមានោ យោជនានយោ។ **ឯវំ ហោតីតិ** ឥទានិ វុច្ចមានាការេន ចិត្តាភិនីហារោ ហោតិ។ **កិច្ចន្តិ** បព្ពជិតកិច្ចំ។ **តតោតិ** អរហត្តាធិគមនតោ។ **ឱសក្កិតមានសោតិ** សំកុចិតចិត្តោ។ **អន្តរា ន តិដ្ឋតីតិ** អសមាហិតភូមិយំ ន តិដ្ឋតិ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ **"យថា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – យថា តស្ស បុរិសស្ស វនមហឹសំ គហេតុំ ឧស្សាហវតោ ឱសក្កន្តស្ស សសគោធាទិគ្គហណេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, ឯវំ ឥមស្សបិ ភិក្ខុនោ អរហត្តំ គហេតុំ ឧស្សាហវតោ តតោ ឱសក្កិត្វា ចតុត្ថជ្ឈានសមាបជ្ជនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ។ **ឯសេវ នយោតិ** យថាវុត្តំ ឧបមំ ឧបមាសំសន្ទនញ្ច មគ្គភាវនាយោជនាយំ ចតុសច្ចសច្ឆិកិរិយាយោជនាយញ្ច អតិទិសតិ។

ហេតុអត្ថជោតនោ **យន្តិ** និបាតោ, ករណេ វា ឯតំ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**យេន ការណេនា**”តិ។ តស្ស សំវត្តនំ អរហតិ, តំ វា បយោជនំ ឯតស្សាតិ **តំសំវត្តនិកំ។ វិញ្ញាណន្តិ** វិបាកវិញ្ញាណំ។ អានេញ្ជសភាវំ ឧបគច្ឆតីតិ **អានេញ្ជូបគំ**។ យថា កុសលំ អានេញ្ជសភាវំ, ឯវំ តំ វិបាកវិញ្ញាណម្បិ អានេញ្ជសភាវំ ឧបគតំ អស្ស ភវេយ្យ។ តេនាហ – “**កាទិសមេវ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ**”តិ។ **កេចីតិ** អភយគិរិវាសិនោ។ **កុសលវិញ្ញាណន្តិ** វិបាកវិញ្ញាណម្បិ តំ កុសលំ វិយ វទន្តិ។ **តន្នាមកមេវាតិ** កុសលំ វិយ អានេញ្ជនាមកមេវ សិយា។ ឯត្ថ ច បុរិមវិកប្បេ “អានេញ្ជូបគ”ន្តិ តំសទិសតា វុត្តា, ទុតិយវិកប្បេ តតោ ឯវ តំសមញ្ញតា។ **សោ បនាយមត្ថោតិ** អានេញ្ជសទិសតាយ វិបាកកាលេបិ តំនាមកមេវ អស្សាតិ យថាវុត្តោ អត្ថោ។ **តមិនា នយេនាតិ** តមិនា វុត្តនយេន។ ឯត្ថ ហិ អានេញ្ជាភិសង្ខារហេតុវិបាកវិញ្ញាណំ “អានេញ្ជូបគំ ហោតិ វិញ្ញាណ”ន្តិ វុត្តត្តា តំនាមកមេវ កត្វា ទីបិតំ។ **អរហត្តស្សាបីតិ អបិ**សទ្ទេន អគ្គមគ្គភាវនាយបិ ហេដ្ឋិមមគ្គភាវនាយបីតិ អត្ថោ សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **សមាធិវសេន ឱសក្កនា កថិតាតិ** “វិបុលេន មហគ្គតេន ចេតសា វិហរេយ្យ”ន្តិ សមថនយំ ទស្សេត្វា ទេសនា កថិតា។

៦៧. **អយញ្ចិ ភិក្ខូតិ** យំ ឧទ្ទិស្ស អយំ ទុតិយានេញ្ជសប្បាយទេសនាយ ភិក្ខុ វុត្តោ។ **បញ្ញវន្តតរោតិ** វត្វា តំ ទស្សេតុំ, “**ទ្វិន្នម្បិ កម្មដ្ឋានំ ឯកតោ កត្វា សម្មសតី**”តិ វុត្តំ។ ហេដ្ឋិមស្ស ហិ “យេ ច ទិដ្ឋធម្មិកា កាមា”តិអាទិនា រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពានេវ រូបមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសោ កតោ, ឥមស្ស បន “យំ កិញ្ចិ រូប”ន្តិអាទិនា សកលរូបធម្មវសេន។ ភគវា ហិ កម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ កម្មដ្ឋានិកស្ស ភិក្ខុនោ ការណពលានុរូបមេវ បឋមំ ភាវនាភិនិវេសំ ទស្សេតិ; សោ បច្ឆា ញាណេ វិបុលំ គច្ឆន្តេ អនវសេសតោ ធម្មំ បរិគ្គណ្ហាតិ។ **រូបបដិពាហនេនាតិ** រូបវិរាគភាវនាយ សព្ពសោ សមតិក្កមេន។ **សព្ពត្ថាតិ** សព្ពេសុ តតិយានេញ្ជាទីសុ។

បញ្ញវន្តតរោតិ បញ្ញុត្តរោ។ **តិណ្ណម្បិ កម្មដ្ឋានំ ឯកតោ កត្វាតិ** កាមគុណា សព្ពរូបធម្មា កាមសញ្ញាតិ ឯវំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ កម្មដ្ឋានវសេន តិធា វុត្តេ សម្មសនូបគធម្មេ ឯកតោ កត្វា, “សព្ពមេតំ អនិច្ច”ន្តិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា, សម្មសតិ យថា – “យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៩៨; សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៦; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤, ៧, ៨; តិស្សមេត្តេយ្យមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១០, ១១; បដិ. ម. ២.៣០)។ តេនាហ – “**ឧភយមេតំ អនិច្ច**”ន្តិអាទិ។ កាមរូបសញ្ញាវសេន ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកភេទតោ អដ្ឋ ឯកេកកោដ្ឋាសាតិ ឯវំ កតំ ឧភយន្តិ វុត្តន្តិ អាហ – “**ទិដ្ឋធម្មិក…បេ… វសេន សង្ខិបិត្វា ឧភយន្តិ វុត្ត**”ន្តិ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនាតិ** តណ្ហាភិនន្ទនាវសេន “ឯតំ មមា”តិ, ទិដ្ឋាភិនន្ទនាវសេន “ឯសោ មេ អត្តា”តិ ឯវំ **អភិនន្ទិតុំ។ ឯសេវ នយោតិ** ឥមិនា តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន “ឯតំ មម, ឯសោ មេ អត្តា”តិ អភិនន្ទិតុំ អជ្ឈោសាយ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបេត្វា ឋាតុន្តិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ **កាមបដិពាហនេនាតិ** ឥទំ អាគមនបដិបទាទស្សនត្ថំ, វណ្ណភណនត្ថញ្ច វុត្តំ។ **រូបបដិពាហនំ** ហិស្ស អាសន្នំ, តតោបិ អាកាសានញ្ចាយតនសមតិក្កមោ, តំសមតិក្កមេន សហេវ សព្ពេ តា **វិបស្សនាវសេន ឱសក្កនា កថិតា** “ឧភយមេតំ អនិច្ច”ន្តិអាទិវចនតោ។

៦៨. ឥធ **អត្តនោ ចាតិ** អាកិញ្ចញ្ញាយតនកម្មដ្ឋានំ សន្ធាយាហ។ **និរុជ្ឈន្តិ** តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគនិរោធេន, សមាបជ្ជនក្ខណេ បន អនុប្បាទនេនបិ។ តេនាហ “**អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ បត្វា**”តិ។ **អតប្បកដ្ឋេនាតិ** ឧឡារតរភាវេន ឈានសមាបត្តិយា អតិត្តិករភាវេន។ **តមេវ បដិបទន្តិ** អាកិញ្ចញ្ញាយតនភាវនមាហ។ **សមាធិវសេន ឱសក្កនា កថិតា** តតិយារុប្បកម្មដ្ឋានស្ស វុត្តត្តា “យត្ថេតា”តិអាទិនា។

ឥធ **អត្តនោតិ** ទ្វិកោដិកសុញ្ញតាមនសិការសង្ខាតំ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ។ **ហេដ្ឋា វុត្តបដិបទន្តិ** អនន្តរំ វុត្តអាកិញ្ចញ្ញាយតនកម្មដ្ឋានំ។ សតិ សមថភាវនាយំ សុញ្ញតាមនសិការស្ស ឥធ សាតិសយត្តា វុត្តំ។ “**ទុតិយាកិញ្ចញ្ញាយតនេ វិបស្សនាវសេន ឱសក្កនា កថិតា**”តិ។

៧០. តតិយាកិញ្ចញ្ញាយតនេ **អត្តនោតិ** ចតុកោដិកសុញ្ញតាមនសិការសង្ខាតំ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ។ **ឯត្ថាតិ** ឯតស្មឹ សុញ្ញតានុបស្សនាធិការេ។ **ក្វចីតិ** កត្ថចិ ឋានេ, កាលេ, ធម្មេ វា។ អថ វា **ក្វចីតិ** អជ្ឈត្តំ, ពហិទ្ធា វា។ **អត្តនោ អត្តានន្តិ** សកត្តានំ។ “អយំ ខោ, ភោ ព្រហ្មា…បេ… វសី បិតា ភូតភព្យាន”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៤២) បរបរិកប្បិតំ អត្តានញ្ច កស្សចិ កិញ្ចនភូតំ ន បស្សតីតិ ទស្សេន្តោ “**កស្សចី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បរស្សាតិ** “បរា បជា”តិ “បរោ បុរិសោ”តិ ច ឯវំ គហិតស្ស។ **ន ច មម ក្វចនីតិ** ឯត្ថ **មម**-សទ្ទោ អដ្ឋានបយុត្តោតិ អាហ “**មមសទ្ទំ តាវ ឋបេត្វា**”តិ។ **បរស្ស ចាតិ** អត្តតោ អញ្ញស្ស, “បរោ បុរិសោ នាម អត្ថិ មមត្ថាយ សជិតោ, តស្ស វសេន មយ្ហំ សព្ពំ ឥជ្ឈតី”តិ ឯវំ ឯកច្ចទិដ្ឋិគតិកបរិកប្បិតវសេន បរំ អត្តានំ, តញ្ច អត្តនោ កិញ្ចនភូតំ ន បស្សតីតិ ទស្សេន្តោ, “**ន ច ក្វចនី**”តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច **នាហំ ក្វចនីតិ** សកអត្តនោ អភាវំ បស្សតិ។ **ន កស្សចិ កិញ្ចនតស្មិន្តិ** សកអត្តនោ ឯវ កស្សចិ អនត្តនិយតំ បស្សតិ។ **ន ច, មមាតិ** ឯតំ ទ្វយំ យថាសង្ខ្យំ សម្ពន្ធិតព្ពំ, **អត្ថីតិ** បច្ចេកំ។ “ន ច ក្វចនិ បរស្ស អត្តា អត្ថី”តិ បរស្ស អត្តនោ អភាវំ បស្សតិ, “តស្ស បរស្ស អត្តនោ មម

កិស្មិញ្ចិ កិញ្ចនតា ន ចត្ថី”តិ បរស្ស អត្តនោ អនត្តនិយតំ បស្សតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ច ខន្ធានំ អត្តត្តនិយសុញ្ញតា សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជតា ចតុកោដិកសុញ្ញតាបរិគ្គណ្ហនេន ទិដ្ឋា ហោតិ។ **ហេដ្ឋា វុត្តបដិបទ**ន្តិ ឥធាបិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនកម្មដ្ឋានមេវ វទតិ។ **វិបស្សនាវសេនេវ ឱសក្កនា កថិតា** ចតុកោដិកសុញ្ញតាទស្សនវិសេសភាវតោ, តប្បធានត្តា ចស្ស មនសិការស្ស។

ឥធ **អត្តនោ**តិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកម្មដ្ឋានមាហ។ **សព្ពសញ្ញា**តិ រូបសញ្ញា បដិឃសញ្ញា នានត្តសញ្ញាហេដ្ឋិមា តិស្សោ អរូបសញ្ញាតិ ឯវំ សព្ពសញ្ញា អនវសេសា និរុជ្ឈន្តីតិ វទន្តិ។ **“ហេដ្ឋា វុត្តា”**តិ បន វិសេសិតត្តាឥមស្មឹ អាគតា ចតុត្ថជ្ឈានសញ្ញាទយោ អបិ សញ្ញាតិ អបរេ។ **ត**ន្តិ សម្មុតិមត្តំ កាមសញ្ញាបដិពាហនវសេនេវតេសំ នានត្តសញ្ញាទិនិរោធស្ស អត្ថសិទ្ធត្តា។ **សមាធិវសេន ឱសក្កនា កថិតា** នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភាវនាយសមថកម្មដ្ឋានភាវតោ។

៧១. បុព្ពេ បញ្ចវិធំ កម្មវដ្ដន្តិ បុរិមកម្មភវស្មឹ មោហោ អវិជ្ជា អាយូហនា សង្ខារា និកន្តិតណ្ហា ឧបគមនំឧបាទានំ ចេតនា ភវោតិ ឯវមាគតោ សបរិក្ខារោ កម្មប្បពន្ធោ។ **ន អាយូហិតំ អស្សា**តិ ន ចេតិតំ បកប្បិតំភវេយ្យ។ **ឯតរហិ ឯវំ បញ្ចវិធំ វិបាកវដ្ដ**ន្តិ វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនាសង្ខាតោ បច្ចុប្បន្នោ វិបាកប្បពន្ធោ **នប្បវត្តេយ្យ** ការណស្ស អនិប្ផន្នត្តា។ **សចេ អាយូហិតំ ន ភវិស្សតី**តិ យទិ ចេតិតំ បកប្បិតំ ន សិយា។ **យំ អត្ថី**តិ យំ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានកំ។ តេនាហ **“ភូត”**ន្តិ។ តញ្ហិ បច្ចយនិព្ពត្តតាយ “ភូត”ន្តិ វុច្ចតិ។ **តំ បជហាមី**តិតប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន តតោ ឯវ អាយតឹ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនវសេន បជហាមិ បរិច្ចជាមិ។

បរិនិព្ពាយីតិ សហ បរិកប្បេនេន អតីតត្ថេតិ អាហ **“បរិនិព្ពាយេយ្យា”**តិ។ **បរិនិព្ពាយេយ្យ នុ ខោ**តិ វាបាហោ, សោ ឯវត្ថោ។ **ន កិញ្ចិ កថិត**ន្តិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយា សង្ខារាវសេសសុខុមភាវេនញាណុត្តរស្សេវ វិសយភាវតោ សរូបតោ ន កិញ្ចិ កថិតំ, នយេន បនស្ស វិសេសំ ញាបេតុកាមត្តា។ ភគវតោ កិរឯតទហោសិ – “ឥមិស្សំយេវ បរិសតិ និសិន្នោ អានន្ទោ អនុសន្ធិកុសលតាយ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ បាទកំកត្វា ឋិតស្ស ភិក្ខុនោ បដិសន្ធឹ អរហត្តញ្ច សន្ធាយ បញ្ហំ បុច្ឆិស្សតិ, ឥមិនា បុច្ឆានុសន្ធិនា តមត្ថំទេសេស្សាមី”តិ។ ឱសក្កនាយ ច ឥធាធិប្បេតត្តា ភិន្នរសទេសនា ហោតីតិ បុច្ឆានុសន្ធិ បុច្ឆិតា។ តស្មិញ្ហិ អសតិអនុសន្ធិភេទភិន្នេសា ទេសនា, ន ច ពុទ្ធាចិណ្ណា ភិន្នរសទេសនាតិ។ **វិបស្សនានិស្សិត**ន្តិ តន្និស្សិតំ។ **តស្ស** ភិក្ខុនោ។ ឧបាទិយតិ ឯតេនាតិ ច **ឧបាទានំ។ ន បរិនិព្ពាយតិ** បហាតព្ពស្ស អប្បជហនតោ។ តេនាហ ភគវា – “ធម្មាបិ ខោ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ពា, បគេវ អធម្មា”តិ (ម. និ. ១.២៤០)។ **ឧបាទានសេដ្ឋ**ន្តិ ឥទំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភវស្ស សព្ពភវគ្គតាទស្សនបរំ, ន បន អរិយភវគ្គស្ស ឧបាទានសេដ្ឋតាបដិសេធបរំ។

៧៣. និស្សាយាតិ ភវបរិយាបន្នំ នាម ធម្មំ និស្សាយ តប្បរិយាបន្នំ នាម និស្សាយ ឱឃនិត្ថរណា ភគវតាអក្ខាតា; អហោ អច្ឆរិយមេតំ, អហោ អព្ភុតមេតន្តិ។

នវសុបិ ឋានេសុ សមថយានិកស្សេវ វសេន ទេសនាយ អាគតត្តា, ឥធ ច កស្សចិបិ បាទកជ្ឈានស្ស អនាមដ្ឋត្តា វុត្តំ – **“អរិយសាវកោតិ សុក្ខវិបស្សកោ អរិយសាវកោ”**តិ។ **នវន្នម្បិ កម្មដ្ឋានំ ឯកតោ កត្វា សម្មសតី**តិ ឥទំ ឈានធម្មេបិ អនុស្សវលទ្ធេ គហេត្វា សម្មសនំ សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ; តេភូមកសង្ខារគតំ ឥធវុត្តន្តិ អនវសេសតោ បរិគ្គហណំ សន្ធាយ វុត្តំ – **“យាវតា សក្កាយោ”**តិ។

ឯតំ អមតន្តិ អមតំ និព្ពានំ អារព្ភ បវត្តិយា ឯតំ អរហត្តំ អមតរសំ។ តេនាហ – **“ឯតំ អមតំ សន្តំ, ឯតំ បណីត”**ន្តិ។ “អនុបាទាយ កិញ្ចិបិ អគ្គហេត្វា ចិត្តំ វិមុច្ចី”តិ វុត្តត្តាបិ **អនុបាទា ចិត្តស្ស វិមោក្ខោ** និព្ពានំ អញ្ញត្ថសុត្តេ វុច្ចតិ។

តិណ្ណំ ភិក្ខូនន្តិ អភិនិវេសភេទេន តិវិធានំ។ បាទកំ កត្វា ឋិតស្ស ឱសក្កនាយ អភាវេ ការណំ ហេដ្ឋាវុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **សមោធានេត្វា**តិ សម្មទេវ ឱទហិត្វា តស្មឹ តស្មឹ ឋានេ អសង្ករតោ វវត្ថបេត្វា។ **សុកថិតំ នាម ហោតិ** កថេតព្ពស្ស អនវសេសេត្វា កថិតត្តា។

អានេញ្ជសប្បាយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. គណកមោគ្គល្លានសុត្តវណ្ណនា

៧៤. យថា ហេដ្ឋិមសោបានផលកំ ឱរោហន្តស្ស បច្ឆិមំ នាម ហោតិ, ឯវំ អារោហន្តស្ស បឋមំ នាម ហោតីតិ វុត្តំ – “**យាវ បច្ឆិមសោបានកឡេវរាតិ យាវ បឋមសោបានផលកា**”តិ។ **វត្តំ សោធេត្វា**តិ វត្តវិជ្ជាចរិយេន វុត្តវិធិនា បាសាទវត្ថុនោ សោធនវិធឹ កត្វា។ **ឯត្ថា**តិ បាសាទករណេ។ សត្ថុធា ភិន្នស្ស វាលគ្គស្ស អំសុកោដិវេធកោ **វាលវេធិ** នាម។ **ឋានសម្បាទន**ន្តិ វេសាខមណ្ឌលាទីនំ សម្បាទនំ។ **មុដ្ឋិករណាទីហី**តិ ឧសុមុដ្ឋិករណជិយាគាហជិយាវិជ្ឈាទីហិ។ **ឯវំ គណាបេមា**តិ ឯកំ នាម ឯកមេវ, ទ្វេ ទុកា ចត្តារិ, តីណិ តិកានិ នវ, ចត្តារិ ចតុក្កានិ សោឡសាតិអាទិនា ឯវំ គណនំ សិក្ខាបេម។

៧៥. **កេរាដិកា ហោន្តី**តិ សមយស្ស អនុបក្កិលិដ្ឋករណមាយាសាឋេយ្យេន សមន្នាគតា ហោន្តិ។ **តំ** ទមនំ **ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមតិ,** អយមស្ស ជាតិទោសាភាវោ។

៧៦. **សតិសម្បជញ្ញាហិ សមង្គិភាវត្ថាយា**តិ សតតវិហារិភាវសាធនេហិ សតិសម្បជញ្ញេហិ សមន្នាគមត្ថាយ។ ននុ ច ខីណាសវា សតិវេបុល្លប្បត្តា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តា ច, កថំ តស្ស សតិសម្បជញ្ញំ បយោគសាធនីយំ បវត្តន្តិ អាហ “**ទ្វេ ហី**”តិអាទិ។ **សតតវិហារី**តិ សតតំ សមាបត្តិវិហារិពហុលា, តស្មា តេ ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តិ។ វុត្តវិបរិយាយេន នោសតតវិហារិនោ ទដ្ឋព្ពា។ តេនាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ **អប្បេតុំ ន សក្កោតិ** អនាចិណ្ណភាវតោ។

តំ វិតក្កេន្តោតិ “សាមណេរស្ស សេនាសនំ នត្ថិ, អរញ្ញញ្ច សីហាទីហិ សបរិស្សយំ, កឹ នុ ខោ តស្ស ភវិស្សតី”តិ តំ វិតក្កេន្តោ។ **ឯវរូបោ**តិ ឯទិសោ យថាវុត្តសាមណេរសទិសោ ខីណាសវោ។ **ឥមេ ធម្មេ**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ អាគតេ សីលាទិធម្មេ។ **អាវជ្ជិត្វាវា**តិ អត្តនោ បរិសុទ្ធសីលតាទិអាវជ្ជនហេតុ ឯវ សមាបជ្ជិតុំ សក្ខិស្សតិ។

៧៨. “**យេមេ, ភោ គោតមា**”តិ វចនស្ស សម្ពន្ធំ ទស្សេតុំ, “**តថាគតេ កិរា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវ**ន្តិ “យេមេ, ភោ គោតមា”តិអាទិអាការេហិ **វត្តមានទ្វោ។**

អជ្ជធម្មេសូតិ អបុរាតនធម្មេសុ។ តក្កនមត្តានិ ហិ តេហិ កប្បេត្វា សយំបដិភានំ វិរចិតានិ។ បុរាតនតាយ បរិបុណ្ណតាយ ឯកន្តនិយ្យានិកតាយ ច បរមោ ឧត្តមោ។ តេនាហ – “តេសុ…បេ…. ឧត្តមោតិ អត្ថោ”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

គណកមោគ្គល្លានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. គោបកមោគ្គល្លានសុត្តវណ្ណនា

៧៩. កម្មំយេវ កម្មន្តោ, សោ ឯត្ថ អត្ថីតិ កម្មករណដ្ឋានំ “**កម្មន្តោ**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**កម្មន្តដ្ឋាន**”ន្តិ។ **តេហិ ធម្មេហី**តិ ពុទ្ធគុណេហិ។ តេ បន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បមុខាតិ កត្វា អាហ “**សព្ពញ្ញុតញ្ញាណធម្មេហី**”តិ។ **សព្ពេន សព្ព**ន្តិ សព្ពប្បការេន អនវសេសំ, ឯត្តកោ គុណានំ បការភេទោ, តេសុ កិញ្ចិបិ បការំ អនវសេសេត្វា។ **សព្ពកោដ្ឋាសេហិ សព្ព**ន្តិ យត្តកា គុណភាគា, តេហិ សព្ពេហិ អនវសេសំ និស្សេសមេវ កត្វា។ **យោបិ អហោសី**តិ យោបិ កោសម្ពិវាសីនំ ភិក្ខូនំ វសេន កោសម្ពិយំ កលហោ អហោសិ។ **សោបិ តត្ថេវ** ឧប្បន្នដ្ឋានេយេវ ឧប្បន្នមត្តោ វូបសមិតោ។ **បរិនិព្ពុតកាលេ បនស្សា**តិ អស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បរិនិព្ពុតកាលេ បន។ ភិយ្យោសោមត្តាយ ភិក្ខូ សមគ្គា ជាតា, កថញ្ច សំវេគោ ជាតោតិ ទស្សេតុំ “**អដ្ឋសដ្ឋី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សាតិសយំ អភិណ្ហញ្ច ឧបសមប្បត្តិយា **អតិវិយ ឧបសន្តុបសន្តា។ អនុសំយាយមានោ**តិ អនុ អនុ សម្មទេវ ជានន្តោ វិចារេន្តោ វោសាសមានោ។ “អនុសញ្ញាយមានោ”តិ វា បាឋោ។ តត្ថ យ-ការស្ស ញ-ការំ កត្វា និទ្ទេសោតិ អាហ “**អនុវិចរមានោ**”តិ។

៨០. **ហេដ្ឋិមបុច្ឆមេវា**តិ គោបកមោគ្គល្លានេន បុច្ឆិតបុច្ឆមេវ។ សោ ហិ “តេហិ ធម្មេហី”តិអាទិនា, “អត្ថិ កោចិ តុម្ហាកំ សាសនស្ស សារភូតោ ភិក្ខូ”តិ បុច្ឆិ។ អយញ្ច តមេវ “បដិសរណោ”តិ បរិយាយេន បុច្ឆិ។ **អប្បដិសរណេ**តិ យំ តុម្ហេ ភិក្ខុំ បដិពោធេយ្យាថ, តាទិសស្ស អភាវេន អប្បដិសរណេ។ តថាគតេន បវេទិតោ ធម្មោ បដិសរណំ ឯតេសន្តិ **ធម្មបដិសរណា**។ តេនាហ “**ធម្មោ អវស្សយោ**”តិ។

៨១. **អាគច្ឆតី**តិ វាចុគ្គតភាវេន អាគច្ឆតិ។ វត្ថុវីតិក្កមសង្ខាតេ គរុគរុតរលហុលហុតរាទិភេទេ អជ្ឈាចារេ អាបត្តិសមញ្ញាតិ អាហ – “**អាបត្តិ…បេ…. អាណាតិក្កមនមេវា**”តិ។ **យថាធម្ម**ន្តិ ធម្មានុរូបំ។ **យថាសិដ្ឋ**ន្តិ

យថានុសិដ្ឋំ។ **ធម្មោ នោ**តិ ឯត្ថ **នោ**-សទ្ទោ អវធារណេ “ន នោ សមំ អត្ថិ តថាគតេនា”តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៦.៣; សុ. និ. ២២៦) វិយ។ តេនេវាហ “**ធម្មោវ ការេតី**”តិ។

៨៣. “យថា តំ តុម្ហាទិសេហិ រក្ខកេហិ គោបកេហី”តិ ឯវំ បសន្នវសេន អត្តានំ ឧក្កំសាបេតុកាមោ ។ អវិយោបវាទបាបំ ខមាបនេ សតិ អន្តរាយាយ ន ហោតីតិ អាហ – “**ឥច្ចេតំ កុសល**”ន្តិ។ **គោនង្គលមក្កដោ**តិ គោនង្គុដ្ឋមក្កដោ។

៨៤. អយំ ឧក្កំសាបេតុំ ឥច្ឆិតំ យថាវុទ្ធមត្ថំ វិសំវាទេតិ អវណ្ណិតម្បិ វណ្ណិតំ កត្វា កថេន្តោ; តមស្ស វចនស្ស បដិក្ខេបេន ឥមិនា ទាតព្ពបិណ្ឌបាតស្ស អន្តរាយោ មា ហោតូតិ ឯវំ បិណ្ឌបាតំ រក្ខិតុំ ន ខោ បន សក្កាតិ យោជនា។ **ឥទ**ន្តិ “ន ខោ, ព្រាហ្មណ, សោ ភគវា”តិអាទិទេសនំ។ **អព្ពានុវំ ករិត្វា**តិ និព្ពានន្តោគធំ កត្វា, អន្តរំ វា តស្ស និជ្ឈានស្ស ការណំ កត្វា។ កាមរាគវសេន ហិ តំ និជ្ឈានំ ហោតីតិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តបទេសេ។ **សព្ពសង្គាហិកជ្ឈាន**ន្តិ លោកិយលោកុត្តរស្ស អន្តរាយោ មា ហោតូតិ ឯវំ កត្វាបិ រូបាវចរស្ស មគ្គឈានស្ស ផលឈានស្សាតិ សព្ពស្សបិ សង្គណ្ហនវសេន ទេសិតត្តា សព្ពសង្គាហកជ្ឈានំ នាម កថិតំ។

យំ នោ មយន្តិ ឯត្ថ **នោ**តិ និបាតមត្តំ។ **តំ នោ**តិ ឯត្ថ បន **នោ**តិ អម្ហាកន្តិ អត្ថោ។ **ឧស្សយតិ** រាជកិច្ចបសុតតាធីនតាយ ឯកត្ថាភិនិវេសភាវតោ ។ មន្ទបញ្ញតាយ វស្សការគតឥស្សាភិភូតចិត្តតាយ បរិបុណ្ណំ កត្វា វុត្តម្បិ អត្ថំ អនុបធារេន្តោ អាហ – “**ឯកទេសមេវ កថេសី**”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

គោបកមោគ្គល្លានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. មហាបុណ្ណមសុត្តវណ្ណនា

៨៥. **តស្មឹ អហូ**តិ តស្មឹ អហនីតិ អាហ “**តស្មឹ ទិវសេ**”តិ។ **អនសននេនា**តិ សព្ពសោ អាហារស្ស អភុញ្ជនេន សាសនិកសីលេន ពាហិរកអនសនេន ឧបេតា ហុត្វាតិ យោជនា។ **វា**-សទ្ទេន ខីរបានមធុសាយនាទិវិធឹ សង្គណ្ហាតិ។ ឧបេច្ច វសិតព្ពតោ **ឧបោសថោ**, បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ។ ឧបេតេន សមន្នាគតេន ហុត្វា វសិតព្ពតោ សន្តានេ វាសេតព្ពតោ **ឧបោសថោ**, សីលំ។ អនសនាទិជម្មាទី វា ឧបេច្ច វសនំ ឧបវាសោ **ឧបោសថោ**។ តថារូបេ ហត្ថិជាតិវិសេសេ ឧបោសថោតិ សមញ្ញាមត្តន្តិ អាហ – “**ឧបោសថោ នាម នាគរាជាតិអាទីសុ បញ្ញត្តី**”តិ។ វុត្តនយេន ឧបវសន្តិ ឯត្ថាតិ **ឧបោសថោ**, ទិវសោ។ **សោ បនេស** ឧបោសថោ។ **មាសបុណ្ណតាយា**តិ មាសស្ស បូរិតភាវេន។ **សម្បុណ្ណា**តិ សព្ពសោ បុណ្ណោ។ តាយ ហិ រត្តិយា វសេន មាសោ អនវសេសតោ បុណ្ណោ ហោតិ។ មាសទ្វមាសាទិភេទំ កាលំ មាតិ មិនន្តោ វិយ ហោតីតិ ច “**មា**”**ឥតិ ចន្ទោ វុច្ចតិ**។ **ឯត្ថា**តិ ឯតិស្សា រត្តិយា។ បុណ្ណោ បរិបុណ្ណកលោ ជាតោតិ **បុណ្ណមា**។ តញ្ហិ ចន្ទបារិបូរិយា មាសបារិបូរិយា ឯវមាហ។ ឯតេន តស្ស ឧបោសថភាវំ ទស្សេតិ។

ទិស្សតិ ផលំ សន្ទិស្សតីតិ **ទេសោ**, ហេតូតិ អាហ “**ទេសន្តិ ការណ**”ន្តិ។ **សព្ពំ កថេន្តិ** សព្ពំ អត្តនា បរិគ្គហិតប្បការំ កថេន្តិ។ **កថេតុំ ន សក្កោន្តិ** អវិសយត្តា។ **បាសាទបរិវេណេ**តិ បាសាទស្ស បុរតោ វិវដង្គណេ។ **ហេដ្ឋា វុត្តនយេនា**តិ សេខសុត្តេ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.២២) វុត្តនយេន វិត្ថារេតព្ពំ។

៨៦. **ឥមេ នុ ខោ**តិ ឯត្ថ នូតិ សំសយជោតនោតិ អាហ – “**វិមតិបុច្ឆា វិយ កថិតា**”តិ។ **ជានន្តេនា**តិអាទិ បុច្ឆាវត្ថុទស្សនបរំ ទដ្ឋព្ពំ, ន បុច្ឆកស្ស សត្ថុ អត្តនោ អជាននភាវទីបនបរំ។ ជានាតិ ហិ ភគវា។ **អជានន្តេន វិយ ហុត្វា** បុច្ឆិតេ។ យថាភូតសភាវំ **ជានន្តោ វិយ បុច្ឆតិ** កោហញ្ញេ បត្វា។ តេនាហ – “**ថេរោ ឯវរូបំ វចនំ កឹ ករិស្សតី**”តិ ការណស្ស សុប្បហីនត្តាតិ អធិប្បាយោ។

ឆន្ទមូលកាតិ តណ្ហាឆន្ទមូលកា។ តណ្ហា ហិ ទុក្ខសមុទយោ។ កុសលសញ្ញោ វា ចិរវិសទនិបុណសញ្ញោ វា, កុសលសង្ខារោ វា តិខិណចិរវិសទសង្ខារោ វា; សុវិសុទ្ធវិបុលោទារវិញ្ញាណោ វាតិ ឥមមត្ថំ “**សញ្ញាទីសុបិ ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា អតិទិសតិ។ កស្មា បនេត្ថ អនាគតកាលវសេនេវ ទេសនា អាគតាតិ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។

ខន្ធានំ ខន្ធបណ្ណត្តីតិ ខន្ធសទ្ទាភិធេយ្យានំ រុប្បនានុភវនសញ្ជាននាភិសង្ខរវិជាននសភាវានំ អត្ថានំ “ខន្ធោ”តិ អយំ សមញ្ញា។ **កិត្តកេនា**តិ កីបរិមាណេន អត្ថេន, រាសត្ថភាគត្ថាទីសុ កីទិសេនាតិ អធិប្បាយោ។

ហេតុហេតូតិ ហេតុបច្ចយភូតោ ហេតុ។ យោ ហិ លោភាទីនំ សហជាតធម្មេសុ មូលដ្ឋេនុបការកភាវោ និប្បរិយាយេន ហេតុត្តោ; សោ បថវីអាទីសុបិ បច្ចយភាវមត្តេន ហេតុបរិយាយទស្សនតោ ទុតិយេន ហេតុ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា វុត្តោ **“ហេតុហេតូ”**តិ។ អវិជ្ជា បុញ្ញាភិសង្ខារាទីនំ សាធារណបច្ចយត្តា សាធារណហេតុ, “អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ កម្មសមាទានានំ ឋានសោ ហេតុសោ វិបាក”ន្តិ ឯត្ថ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ បច្ចយេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបាកនិយាមកត្តា កម្មំ តស្ស បធានការណន្តិ អាហ – **“កុសលាកុសលំ អត្តនោ អត្តនោ វិបាកទានេ ឧត្តមហេតូ”**តិ។ “មហាភូតា ហេតូ”តិ អយមេវត្ថោ “មហាភូតា បច្ចយោ”តិ ឥមិនាបិ វុត្តោតិ ហេតុសទ្ទបច្ចយសទ្ទានំ សមានត្ថត្តា បច្ចយោ ឯវ ហេតុ **បច្ចយហេតុ**, យោ ច រូបក្ខន្ធស្ស ហេតុ, សោ ឯវ តស្ស បញ្ញាបនាយ បច្ចយោតិ វុត្តោតិ អាហ – **“ឥធ បច្ចយហេតុ អធិប្បេតោ”**តិ។ យទគ្គេន បច្ចយធម្មោ អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នស្ស ឧប្បាទាយ ឋិតិយា ច បច្ចយោ, តទគ្គេន តស្ស ភាវតោ សមញ្ញាតោ បញ្ញាបនាយបិ សោ បច្ចយោតិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ។ បាឡិយំ អវិភាគេន វុត្តមត្ថំ វិភាគេន ទស្សេតុំ, **“តត្ថ បថវីធាតូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បញ្ញាបនាយា**តិ សហេតុអហេតុកន្តិអាទិអាការេហិ ពោធនាយ ។ តំ បន សព្ពោធនំ ញាណេន ទស្សនំ ហោតីតិ វុត្តំ **“ទស្សនត្ថាយា”**តិ។

ផស្សោតិ ផស្សសមង្គីភាវោ។ សោ ចេត្ថ សកិច្ចនិប្ផាទនសមត្ថស្ស ផស្សស្ស និព្ពត្តិ។ និព្ពត្តោ ហិ ផស្សោ តថារូបាយ វេទនាយ បច្ចយោ ហោតីតិ។ ឯតទត្ថមេវេត្ថ ភគវតា បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា កតា, តស្មា បច្ចុប្បន្នាតីតកាលវសេន ទ្វិកាលិកោ ផស្សសទ្ទោ វេទិតព្ពោ។ ផស្សេ សតិ វេទេតិ ផស្សបច្ចយា វេទនាតច្ចេវ វុត្តំ ហោតិ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ យថេវ ហិ វេទនាយ ឯវំ សញ្ញាយ សង្ខារានម្បិ ផស្សោ វិសេសបច្ចយោ តស្មិំ អសតិ អភាវតោ។ ចេតនាគ្គហណេន អាយូហនានុរូបតាយ តប្បធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធធម្មា គហិតា។ តថា ហិ សុត្តន្តភាជនីយេ សង្ខារក្ខន្ធភាជនីយេ (វិភ. ២១, ២២) ច “ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា”តិអាទិនា ចេតនាវ និទ្ទិដ្ឋា។ **វិញ្ញាណក្ខន្ធស្សា**តិ ឯត្ថ ឯកស្មិំ ភវេ អាទិភូតវិញ្ញាណស្ស នាមរូបបច្ចយតំ ទស្សេតុំ, **“បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន តាវា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ គព្ភសេយ្យកស្ស សភាវកស្ស រូបបវត្តិ សន្ធាយ **“ឧបរិមបរិច្ឆេទេនា”**តិ វុត្តំ សមតឹសតោ ឧបរិ បដិសន្ធិក្ខណេ តស្ស រូបានំ អសម្ភវតោ។ ឥទានិ បវត្តិវិញ្ញាណស្ស នាមរូបបច្ចយំ ទ្វារវសេន ទស្សេតុំ, **“ចក្ខុទ្វារេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ ននុ ច វិញ្ញាណស្សបិ ផស្សោ បច្ចយោ, កស្មា តយោ ឯវ ខន្ធា ផស្សបច្ចយា វុត្តាតិ? សច្ចមេតំ, យថា បន វិញ្ញាណសហិតោ ផស្សោ វេទនាទីនំ បច្ចយោ, ន ឯវំ វិញ្ញាណស្ស។ តេនាហ ភគវា – “តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ”តិ (ម. និ. ១.២០៤; ម. និ. ៣.៤២១, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៤, ៤៥; ២.៤.៦០) ផស្សោ វិយ នាមរូបំ វិញ្ញាណស្ស វិសេសបច្ចយោ យថា នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណន្តិ។ តស្មា ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ នាមរូបស្សេវ វិញ្ញាណបច្ចយតា វុត្តា, ន ផស្សស្ស។

៨៧. យាវ សក្កាយទិដ្ឋិ សមុប្បជ្ជតិ, តាវ វដ្ដស្ស បរិយន្តោ នត្ថេវាតិ អប្បហីនសក្កាយទិដ្ឋិកោ វដ្ដេ បរិព្ភមតីតិ អាហ – **“កថំ បន, ភន្តេតិ វដ្ដំ បុច្ឆន្តោ”**តិ។ យថា ច សក្កាយទិដ្ឋិជោតនា វដ្ដបុច្ឆា, ឯវំ តព្ពោទនជោតនា វិវដ្ដបុច្ឆាតិ អាហ – **“សក្កាយទិដ្ឋិ ន ហោតីតិ វិវដ្ដំ បុច្ឆន្តោ”**តិ។

៨៨. **អយំ រូបេ អស្សាទោ**តិ យាថាវតោ ទស្សនំ បរិញ្ញាភិសមយោ, ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នញ្ច រូបន្តិ អាហ – **“ឥមិនា បរិញ្ញាបដិវេធោ ចេវ ទុក្ខសច្ចញ្ច កថិត”**ន្តិ។ “យំ រូបំ អនិច្ច”ន្តិអាទិវចនតោ អនិច្ចាទិភាវោ តត្ថ អាទីនវោ, សោ ចស្ស បច្ចយាធីនវុត្តិតាយ បច្ចយោ សមុទយសច្ចន្តិ សមុទយប្បហានេន អាទីនវសមតិក្កមោតិ អាទីនវគ្គហណេន សិទ្ធមត្ថមាហ – **“បហានបដិវេធោ ចេវ សមុទយសច្ចញ្ច”**តិ។ សព្ពសង្ខតនិស្សរណំ និព្ពានញ្ច សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈិតព្ពន្តិ អាហ – **“ឥមិនា សច្ឆិកិរិយាបដិវេធោ ចេវ និរោធសច្ចញ្ច”**តិ។ **ឥមេសុ តីសុ ឋានេសូ**តិ យថាវុត្តេសុ ទុក្ខាទីសុ តីសុ អភិសមយដ្ឋានេសុ។ **យេ សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ ធម្មា**តិ យេ អរិយមគ្គសញ្ញិតា សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ អដ្ឋ, សត្ត វា ធម្មា។ **ភាវនាបដិវេធោ មគ្គសច្ច**ន្តិ ភាវនាភិសមយវសេន បវត្តំ មគ្គសច្ចំ។ **សេសបទេសុបី**តិ, “អយំ វេទនាយ អស្សាទោ”តិអាទិបទេសុបិ។

៨៩. **ឥមស្មិ**ន្តិ អាសន្នបច្ចក្ខតាយ សកអត្តភាវោ គហិតោ, តទេវ អជ្ឈត្តា ខន្ធាតិ តប្បដិយោគិតាយ, **“ពាហិទ្ធាតិ បរស្ស សវិញ្ញាណកេ កាយេ”**តិ វុត្តំ។ **សព្ពនិមិត្តេសូ**តិ សព្ពេសុ រូបនិមិត្តាទីសុបិ ។ តានិ បន ឥន្ទ្រិយពទ្ធានិបិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធានិបិ តំសភាវានីតិ អាហ **“អនិន្ទ្រិយពទ្ធម្បិ សង្គណ្ហាតី”**តិ។ វិញ្ញាណគ្គហណេនេវេត្ថ វេទនាទយោបិ គហិតា អវិនាភាវតោតិ, **“សវិញ្ញាណកេ កាយេ”**តិ វុត្តំ។ **“កាយោ”**តិ វា ខន្ធសមូហោតិ អត្ថោ។

៩០. **អនត្តនិ ឋត្វា**តិ អត្តរហិតេ អនត្តសភាវេ ខន្ធកោដ្ឋាសេ ឋត្វា តំ អាធារំ កត្វា **កតានិ** កម្មានិ។ **កតរស្មិំ អត្តនិ ឋត្វា**តិ កីទិសេ អត្តនិ និស្សាយ វិបាកំ ទស្សន្តិ វិបច្ចិស្សន្តិ។ ឯតេន ការកវេទករហិតត្តា អត្តបក្ខកម្មកានិ ន យុជ្ជន្តីតិ ទស្សេតិ, ខន្ធានំ ខណិកត្តា ច កតនាសអកតព្ភាគមទោសោ ច អាបជ្ជតីតិ។

តត្រាយំ (តតិវ. អដ្ឋ. ៧៤; សារត្ថ. ដី. ១.៥) ចោទនាសោធនាវិធិ – បាណាតិបាតវសេន តាវ កម្មបថសម្ពន្ធវិភាវនា, ខណេ ខណេ ហិ និរុជ្ឈនសភាវេសុ សង្ខារេសុ កោ ហន្តិ, កោ វា ហញ្ញតិ, យទិ ចិត្តចេតសិកសន្តានោ, សោ អរូបត្តា ន ឆេទនភេទនាទិវសេន វិកោបនសមត្ថោ, នបិ វិកោបនីយោ។ អថ រូបសន្តានោ, សោ អចេតនត្តា កដ្ឋកលិង្គរូបមោតិ ន តត្ថ ឆេទនាទិនា បាណាតិបាតាបុញ្ញំ បសវតិ យថា មតសរីរេ។ បយោគោបិ បាណាតិបាតស្ស បហរណប្បហារាទិកោ អតីតេសុ វា សង្ខារេសុ ភវេយ្យ, អនាគតេសុ, បច្ចុប្បន្នេសុ វា, តត្ថ ន តាវ អតីតានាគតេសុ សម្ភវតិ តេសំ អភាវតោ, បច្ចុប្បន្នេសុ ច សង្ខារានំ ខណិកត្តា សរសេនេវ និរុជ្ឈនសភាវតាយ វិនាសាភិមុខេសុ និប្បយោជនោ បយោគោ សិយា, វិនាសស្ស ច ការណរហិតត្តា ន បហរណប្បហារាទិប្បយោគហេតុកំ មរណំ, និរីហកតាយ ច សង្ខារានំ កស្ស សោ បយោគោ? ខណិកត្តា វធាធិប្បាយសមកាលភិជ្ជនកស្ស កិរិយាបរិយោសានកាលានវដ្ឋានតោ កស្ស បាណាតិបាតកម្មពទ្ធោតិ?

វុច្ចតេយថាវុត្តវធកចេតនាសហិតោ សង្ខារបុញ្ជោ សត្តសង្ខាតោ ហន្តិ។ តេន បវត្តិតវធប្បយោគនិមិត្តំ អបគតឧស្មាវិញ្ញាណជីវិតិន្ទ្រិយោ មតវោហារបវត្តិនិពន្ធនោ យថាវុត្តវធប្បយោគករណេ ឧប្បជ្ជនារហោ រូបារូបធម្មសមូហោ ហញ្ញតិ, កេវលោ វា ចិត្តចេតសិកសន្តានោ។ វធប្បយោគាវិសយភាវេបិ តស្ស បញ្ចវោការភវេ រូបសន្តានាធីនវុត្តិតាយ រូបសន្តានេ បរេន បយោជិតជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកបយោគវសេន តន្និព្ពត្តិតវិពន្ធកវិសទិសរូបុប្បត្តិយា វិគតេ វិច្ឆេទោ ហោតីតិ ន បាណាតិបាតស្ស អសម្ភវោ; នាបិ អហេតុកោ បាណាតិបាតោ, ន ច បយោគោ និប្បយោជនោ បច្ចុប្បន្នេសុ សង្ខារេសុ កតប្បយោគវសេន តទនន្តរំ ឧប្បជ្ជនារហស្ស សង្ខារកលាបស្ស តថា អនុប្បត្តិតោ។ ខណិកានំ សង្ខារានំ ខណិកមរណស្ស ឥធ មរណភាវេន អនធិប្បេតត្តា សន្តតិមរណស្ស ច យថាវុត្តនយេន សហេតុកភាវតោ ន អហេតុកំ មរណំ ; ន ច កត្តុរហិតោ បាណាតិបាតប្បយោគោ និរីហកេសុបិ សង្ខារេសុ សន្និហិតតាមត្តេន ឧបការកេសុ អត្តនោ អត្តនោ អនុរូបផលុប្បាទនេ និយតេសុ ការណេសុ កត្តុវោហារសិទ្ធិតោ យថា – "បទីបោ បកាសេតិ, និសាករោ ចន្ទិមា"តិ។ ន ច កេវលស្ស វធាធិប្បាយសហភុនោ ចិត្តចេតសិកកលាបស្ស បាណាតិបាតោ ឥច្ឆិតោ សន្តានវសេន អវដ្ឋិតស្សេវ បដិជាននតោ; សន្តានវសេន បវត្តមានានញ្ច បទីបាទីនំ អត្ថកិរិយសិទ្ធិ ទិស្សតីតិ អត្ថេវ បាណាតិបាតេន កម្មុនា ពទ្ធោ; តតោ ឯវ យស្មិំ សន្តានេ បាណាតិបាតចេតនា បវត្តា; តត្ថេវ សន្តានេ បច្ចយន្តរសមវាយេន ភវន្តរេ និរយាទីសុ តស្សា ផលប្បវត្តីតិ នត្ថេវ កតវិនាសោ អកតព្ភាគមោ ច។ ឥមិនា នយេន អទិន្នាទានាទីនញ្ច វសេន យថារហំ កម្មបថសម្ពន្ធវិភាវនា វេទិតព្ពាតិ។

សព្ពោ ទិដ្ឋិគ្គាហោ តណ្ហាវសគតស្សេវ ហោតីតិ អាហ "**តណ្ហាធិបតេយ្យេនា**"តិ។ **តេសុ តេសុ ធម្មេសូ**តិ មយា ទេសិយមានទស្សនធម្មេសុ។ **បកតិកម្មដ្ឋាន**ន្តិ តស្ស ថេរស្ស សន្តិកេ គហេត្វា បរិហរិយមានកម្មដ្ឋានំ។ **អញ្ញំ នវកម្មដ្ឋាន**ន្តិ ភគវតោ ទេសនានុសារេន គហិតំ អញ្ញំ នវំ កម្មដ្ឋានំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាបុណ្ណមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. ចូឡបុណ្ណមសុត្តវណ្ណនា

៩១. តុណ្ហីភូតំ តុណ្ហីភូតន្តិ អាមេឌិតវចនំ ព្យាបនិច្ឆាវសេន វុត្តន្តិ អាហ – "**យំ យំ ទិស**"ន្តិអាទិ។ **អនុវិលោកេត្វា**តិ ឯត្ថ **អនុ**សទ្ទោបិ ព្យាបនិច្ឆាយមេវាតិ អនុ អនុ វិលោកេត្វាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ – "**តតោ តតោ វិលោកេត្វា**"តិ។ អសន្តោ នីចោ បុរិសោតិ **អសប្បុរិសោ**តិ អាហ – "**បាបបុរិសោ លាមកបុរិសោ**"តិ។ **សោ**តិ អសប្បុរិសោ។ **តន្តិ** អសប្បុរិសំ **ជានិតុំ ន សក្កោតិ** អសប្បុរិសធម្មានំ យាថាវតោ អជាននតោ។ **បាបធម្មសមន្នាគតោ**តិ កាយទុច្ចរិតាទិអសន្តុដ្ឋិតាទិលាមកធម្មសមន្នាគតោ។ អសប្បុរិសេ ភត្តិ ឯតស្សាតិ **អសប្បុរិសភត្តិ**។ តេនាហ – "**អសប្បុរិសសេវនោ**"តិ។ អសប្បុរិសធម្មោ អសប្បុរិសោ ឧត្តរបទលោបេន, តេសំ ចិន្តនសីលោតិ **អសប្បុរិសចិន្តី**។ តេនាហ "**អសប្បុរិសចិន្តាយ ចិន្តកោ**"តិ, ទុច្ចិន្តិតចិន្តីតិ អត្ថោ។ **អសប្បុរិសមន្តន**ន្តិ អសាធុជនវិចារំ អសប្បុរិសវីមំសំ។ **អសប្បុរិសវាច**ន្តិ ចតុព្ពិធំ ទុព្ភាសិតំ។ **អសប្បុរិសកម្មំ** នាម តិវិធម្បិ កាយទុច្ចរិតំ។ **អសប្បុរិសទិដ្ឋិ** នាម វិសេសតោ ទសវត្ថុកា មិច្ឆាទិដ្ឋិ, តាយ សមន្នាគតោ **អសប្បុរិសទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ, អសប្បុរិសទានំ** នាម អសក្កច្ចទានាទិ។ សព្ពោបាយមត្ថោ បាឡិតោ ឯវ វិញ្ញាយតិ។

"បាណំ ហនិស្សាមី"តិអាទិកា ចេតនា កាមំ បរព្យាពាធាយបិ ហោតិយេវ, យថា បន សា អត្តនោ ពលវតរទុក្ខត្ថាយ ហោតិ, តថា ន បរស្សាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ, "**អត្តនោ ទុក្ខត្ថាយ ចិន្តេតិ**"ឥច្ចេវ វុត្តោ។ **យថា អសុកោ អសុក**ន្តិអាទីហិ បាបកោ បាបវិបាកេកទេសំ ពលវំ គរុតរំ វា បច្ចនុភោន្តោបិ យថា បរោ បច្ចនុភោតិ, ន តថា សយន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ "**បរព្យាពាធាយា**"តិ។ **គហេត្វា**តិ បាបកិរិយាយ សហាយភាវេន គហេត្វា។

អសក្កច្ចន្តិ អនាទរំ កត្វា។ ទេយ្យធម្មស្ស អសក្ករណំ អប្បសន្នាការោ, បុគ្គលស្ស អសក្ករណំ អគរុករណន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ, “**ទេយ្យធម្មំ ន សក្ករោតិ នាមា**”តិអាទិមាហ។ **អចិត្តីកត្វា**តិ ន ចិត្តេ កត្វា, ន បូជេត្វាតិ អត្ថោ។ បូជេន្តោ ហិ បូជេតព្ពវត្ថុំ ចិត្តេ ឋបេតិ, តតោ ន ពហិ ករោតិ។ ចិត្តំ វា អច្ឆរិយំ កត្វា បដិបត្តិ **ចិត្តីករណំ**, សម្ភាវនកិរិយា។ តប្បដិក្ខេបតោ **អចិត្តីករណំ**, អសម្ភាវនកិរិយា។ **អបវិទ្ធ**ន្តិ ឧច្ឆិដ្ឋាទិឆឌ្ឌនីយធម្មំ វិយ អវខិត្តកំ។ តេនាហ – “**ឆឌ្ឌេតុកាមោ វិយា**”តិអាទិ។ **រោគំ បក្ខិបន្តោ វិយា**តិ រោគិកសរីរំ ឱទនាទីហិ បមជ្ជិត្វា វម្មិកេ រោគំ បក្ខិបន្តោ វិយ។ អទ្ធា ឥមស្ស ទានស្ស ផលំ មមេវ អាគច្ឆតីតិ ឯវំ យស្ស តថា ទិដ្ឋិ អត្ថិ, សោ អាគមនទិដ្ឋិកោ, អយំ បន ន តាទិសោតិ អាហ “**អនាគមនទិដ្ឋិកោ**”តិ។ តេនាហ – “**នោ ផលបាដិកង្ខី ហុត្វា ទេតី**”តិ។

កាមញ្ចាយំ យថាវុត្តបុគ្គលោ អសទ្ធម្មាទីហិ បាបធម្មេហិ សមន្នាគតោ, តេហិ បន សព្ពេហិបិ មិច្ឆាទស្សនំ មហាសាវជ្ជន្តិ ទស្សេតុំ, “**តាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា និរយេ ឧបបជ្ជតី**”តិ វុត្តំ។ **វុត្តបដិបក្ខនយេនា**តិ កណ្ហបក្ខេ វុត្តស្ស អត្ថស្ស វិបរិយាយេន សុក្កបក្ខេ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “សទេវកំ លោក”ន្តិអាទីសុ (បារា. ១) ទេវសទ្ទោ ឆកាមាវចរទេវេសុ, ឯវមិធាតិ អាហ “**ឆកាមាវចរទេវា**”តិ។ តត្ថ ព្រហ្មានំ វិសុំ គហិតត្តា កាមាវចរទេវគ្គហណន្តិ ចេ? ឥធ ទានផលស្ស អធិប្បេតត្តា កាមាវចរទេវគ្គហណំ , តត្ថាបិ ឆកាមាវចរគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ ទេវមហត្តតាទិវចនតោ។ **តិណ្ណំ កុលានំ សម្បត្តី**តិ ខត្តិយមហាសាលាទីនំ តិណ្ណំ កុលានំ សម្បត្តិ, ន កេវលំ កុលសម្បទា ឯវ អធិប្បេតា, អថ ខោ តត្ថ អាយុវណ្ណយសភោគឥស្សរិយាទិសម្បទាបិ អធិប្បេតាតិ ទដ្ឋព្ពំ ឧឡារស្ស ទានមយបុញ្ញស្ស វសេន តេសម្បិ សមិជ្ឈនតោ។ **សុទ្ធាវដ្ដវសេនេវ កថិតំ** សុក្កបក្ខេបិ សព្ពសោ វិវដ្ដស្ស អនាមដ្ឋត្តា។ សទ្ធាទយោ ហិ លោកិយកុសលសម្ភារា ឯវេត្ថ អធិប្បេតាតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡបុណ្ណមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច ទេវទហវគ្គវណ្ណនា។

២. អនុបទវគ្គោ

១. អនុបទសុត្តវណ្ណនា

៩៣. ឥទ្ធិមាតិ គុណោ បាកដោ បរតោឃោសេន វិនា បាសាទកម្បនទេវចារិកាទីហិ សយមេវ បកាសភាវតោ; ធុតវាទាទិគុណានម្បិ តថាភាវេ ឯតេនេវ នយេន តេសំ គុណានំ បាកដយោគតោ ច បរេសំ និច្ឆិតភាវតោ ច។ **បញ្ញវតោ គុណា**តិ បញ្ញាបភេទបភាវិតេ គុណវិសេសេ សន្ធាយ វទតិ។ តេ ហិ យេភុយ្យេន បរេសំ អវិសយា។ តេនាហ – “**ន សក្កា អកថិតា ជានិតុ**”ន្តិ។ វិសភាគា សភាគា នាម អយោនិសោមនសិការពហុលេសុ បុថុជ្ជនេសុ, តេ បន អប្បហីនរាគទោសតាយ បរស្ស វិជ្ជមានម្បិ គុណំ មក្ខេត្វា អវិជ្ជមានំ អវណ្ណមេវ ឃោសេន្តីតិ អាហ – “**វិសភាគ…បេ… កថេន្តី**”តិ។

យា អង្គារសន្ធំ ធាតូនំ សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទតោ អាទីនវតោ យថាភូតំ បជាននា, អយំ **ធាតុកុសលតា។ អាយតនកុសលតាយ**បិ ឯសេវ នយោ។ អវិជ្ជាទីសុ ទ្វាទសសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ កោសល្លំ **បដិច្ចសមុប្បាទកុសលតា**។ ឥទំ ឥមស្ស ផលស្ស ឋានំ ការណំ, ឥទំ អដ្ឋានំ អការណន្តិ ឯវំ ឋានញ្ច ឋានតោ, អដ្ឋានញ្ច អដ្ឋានតោ យថាភូតំ បជាននា, អយំ **ឋានាដ្ឋានកុសលតា**។ យោ បន ឥមេសុ ធាតុអាទីសុ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន និស្សង្គគតិយា បណ្ណត្តិ លទ្ធនាមេន ញាណេន ឥតោ គតោ បវត្តោ, អយំ **បណ្ឌិតោ** នាមាតិ អាហ – “**ឥមេហិ ចតូហិ ការណេហិ បណ្ឌិតោ**”តិ។ មហន្តានំ អត្ថានំ បរិគ្គណ្ហនតោ មហតី បញ្ញា ឯតស្សាតិ **មហាបញ្ញោ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោតិ អាហ – “**មហាបញ្ញាទីហិ សមន្នាគតោតិ អត្ថោ**”តិ។

នានត្តន្តិ យាហិ មហាបញ្ញាទីហិ សមន្នាគតត្តា ថេរោ “មហាបញ្ញោ”តិអាទិនា កិត្តីយតិ, តាសំ មហាបញ្ញាទីនំ ឥទំ នានត្តំ អយំ វេមត្តតា។ យស្ស កស្សចិ (ទី. និ. ដី. ៣.២១៦; សំ. និ. ដី. ១.១.១១០; អ. និ. ដី. ១.១.៥៨៤) វិសេសតោ អរូបធម្មស្ស មហត្តំ នាម កិច្ចសិទ្ធិយា វេទិតព្ពន្តិ តទស្ស កិច្ចសិទ្ធិយា ទស្សេន្តោ, “**មហន្តេ សីលក្ខន្ធេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ហេតុមហន្តតាយ បច្ចយមហន្តតាយ និស្សយមហន្តតាយ បភេទមហន្តតាយ កិច្ចមហន្តតាយ ផលមហន្តតាយ អានិសំសមហន្តតាយ ច សីលក្ខន្ធស្ស មហន្តភាវោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **ហេតូ** អលោភាទយោ, **បច្ចយា** ហិរោត្តប្បសទ្ធាសតិវីរិយាទយោ។ **និស្សយា** សាវកពោធិបច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធិនិយតតា តំសមង្គិនោ ច បុរិសវិសេសា។ **បភេទោ** ចារិត្តាទិវិភាគោ។ **កិច្ចំ** តទង្គាទិវសេន បដិបក្ខស្ស វិធមនំ។ **ផលំ** សគ្គសម្បទា និព្ពានសម្បទា ច។ **អានិសំសោ** បិយមនាបតាទិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.៩) អាកង្ខេយ្យសុត្តាទីសុ (ម. និ. ១.៦៤ អាទយោ) ច អាគតនយេន វេទិតព្ពោ។ ឥមិនា នយេន **សមាធិក្ខន្ធា**ទីនម្បិ មហន្តតា យថារហំ និទ្ធារេត្វា វេទិតព្ពា, **ឋានាដ្ឋានា**ទីនំ បន មហន្តភាវោ មហាវិសយតាយ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ ឋានាដ្ឋានានំ មហាវិសយតា ពហុធាតុកសុត្តេ (ម. និ. ៣.១២៤ អាទយោ) សយមេវ អាគមិស្សតិ។ **វិហារសមាបត្តីនំ** សមាធិក្ខន្ធេ និទ្ធារិតនយេន វេទិតព្ពា, **អរិយសច្ចានំ** សកលសាសនសង្គហណតោ សច្ចវិភង្គេ (វិភ. ១៨៩ អាទយោ) តំសំវណ្ណនាសុ (វិភ. អដ្ឋ. ១៨៩ អាទយោ) អាគតនយេន។ **សតិបដ្ឋានា**ទីនំ វិភង្គាទីសុ (វិភ. ៣៥៥ អាទយោ) តំសំវណ្ណនាទីសុ (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៥ អាទយោ) ច អាគតនយេន។ **សាមញ្ញផលានំ** មហតោ ហិតស្ស មហតោ សុខស្ស មហតោ អត្ថស្ស មហតោ យោគក្ខេមស្ស និប្ផត្តិភាវតោ សន្តបណីតនិបុណអតក្កាវចរបណ្ឌិតវេទនីយភាវតោ ច។ **អភិញ្ញានំ** មហាសម្ភារតោ មហាវិសយតោ មហាកិច្ចតោ មហានុភាវតោ មហានិប្ផត្តិតោ ច។ **និព្ពានស្ស** មទនិម្មទនាទិមហត្ថសិទ្ធិតោ មហន្តតា វេទិតព្ពា។

បុថុបញ្ញាតិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – **នានាខន្ធេសុ ញាណំ បវត្តតី**តិ, “អយំ រូបក្ខន្ធោ នាម…បេ… អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាមា”តិ, ឯវំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តេសុបិ “ឯកវិធេន រូបក្ខន្ធោ, ឯកាទសវិធេន រូបក្ខន្ធោ, ឯកវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ, ឯកវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ…បេ… ឯកវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ ឯវំ ឯកេកស្ស ខន្ធស្ស ឯកវិធាទិវសេន អតីតាទិភេទវសេនបិ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តថា “ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម…បេ… ឥទំ ធម្មាយតនំ នាម។ តត្ថ ទសាយតនា កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមកា”តិ ឯវំ អាយតននានត្តំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

នានាធាតូសូតិ “អយំ ចក្ខុធាតុ នាម…បេ… អយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ នាម។ តត្ថ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមកា”តិ ឯវំ នានាធាតូសុ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តយិទំ ឧបាទិណ្ណកធាតុវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ បច្ចេកពុទ្ធានញ្ហិ ទ្វិន្នញ្ច អគ្គសាវកានំ ឧបាទិណ្ណកធាតូសុយេវ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

តញ្ច ខោ ឯកទេសតោវ, នោ និប្បទេសតោ, អនុបាទិណ្ណកធាតូនំ បន នានាករណំ ន ជានន្តិយេវ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំយេវ បន, “ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្ស រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ ហោតិ, ឥមស្ស កណ្ហោ, ឥមស្ស ពហលត្តចោ, ឥមស្ស តនុត្តចោ, ឥមស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ, ឥមស្ស បុប្ផំ នីលំ បីតំ លោហិតំ ឱទាតំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ, ផលំ ខុទ្ទកំ មហន្តំ ទីឃំ វដ្ដំ សុសណ្ឋានំ មដ្ឋំ ផរុសំ សុគន្ធំ មធុរំ តិត្តកំ អម្ពិលំ កដុកំ កសាវំ, កណ្ដកោ តិខិណោ អតិខិណោ ឧជុកោ កុដិលោ លោហិតោ ឱទាតោ ហោតី”តិ ធាតុនានត្តំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

អត្ថេសូតិ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ។ **នានាបដិច្ចសមុប្បាទេសូ**តិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ សន្តានភេទតោ ច នានប្បភេទេសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ។ អវិជ្ជាទិអង្គានញ្ហិ បច្ចេកំ បដិច្ចសមុប្បាទសញ្ញិតាតិ។ តេនាហ – សង្ខារបិដកេ “ទ្វាទស បច្ចយា ទ្វាទស បដិច្ចសមុប្បាទា”តិ។ **នានាសុញ្ញតមនុបលព្ភេសូ**តិ នានាសភាវេសុ និច្ចសារាទិវិរហតោ សុញ្ញសភាវេសុ, តតោ ឯវ ឥត្ថិបុរិសអត្តអត្តនិយាទិវសេន អនុបលព្ភេសុ សភាវេសុ។ ម-ការោ ហេត្ថ បទសន្ធិករោ។ **នានាអត្ថេសូ**តិ អត្ថបដិសម្ភិទាវិសយេសុ បច្ចយុប្បន្នាទិនានាអត្ថេសុ។ **ធម្មេសូ**តិ ធម្មបដិសម្ភិទាវិសយេសុ បច្ចយាទិនានាធម្មេសុ។ **និរុត្តីសូ**តិ តេសំយេវ អត្ថធម្មានំ និទ្ធារណវចនសង្ខាតាសុ នានានិរុត្តីសុ។ **បដិភានេសូ**តិ ឯត្ថ អត្ថបដិសម្ភិទាទីសុ វិសយភូតេសុ, “ឥមានិ ឥទមត្ថជោតកានី”តិ (វិភ. ៧២៥-៧៤៥) តថា តថា បដិភានតោ បដិភានានីតិ លទ្ធនាមេសុ ញាណេសុ។ **បុថុ នានាសីលក្ខន្ធេសូ**តិអាទីសុ សីលស្ស បុថុត្តំ នានត្តញ្ច វុត្តមេវ។ ឥតរេសំ បន វុត្តនយានុសារេន សុវិញ្ញេយ្យត្តា បាកដមេវ។ យំ បន អភិន្នំ ឯកមេវ និព្ពានំ, តត្ថ ឧបចារវសេន បុថុត្តំ គហេតព្ពន្តិ អាហ – **“បុថុ នានាជនសាធារណេ ធម្មេ សមតិក្កម្មា”**តិ។ តេនស្ស មទនិម្មទនាទិបរិយាយេន បុថុត្តំ បរិទីបិតំ ហោតិ។

ឯវំ វិសយវសេន បញ្ញាយ មហត្តំ បុថុត្តញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ សម្បយុត្តធម្មវសេន ហាសភាវំ, បវត្តិអាការវសេន ជវនភាវំ, កិច្ចវសេន តិក្ខាទិភាវញ្ច ទស្សេតុំ, **“កតមា ហាសបញ្ញា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ហាសពហុលោ**តិ បីតិពហុលោ។ សេសបទានិ តស្សេវ វេវចនានិ។ **សីលំ បរិបូរេតី**តិ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ឧទគ្គុទគ្គោ ហុត្វា បីតិសហគតាយ បញ្ញាយ។ បីតិសោមនស្សសហគតា ហិ បញ្ញា អភិរតិវសេន អារម្មណេ ផុល្លា វិកសិតា វិយ បវត្តតិ; ន ឧបេក្ខាសហគតាតិ បាតិមោក្ខសីលំ ឋបេត្វា ហាសនីយំ បរំ តិវិធម្បិ សីលំ បរិបូរេតីតិ អត្ថោ។ វិសុំ វុត្តត្តា បុន **សីលក្ខន្ធ**មាហ។ **សមាធិក្ខន្ធ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

រូបំ អនិច្ចតោ ខិប្បំ ជវតីតិ រូបក្ខន្ធំ អនិច្ចន្តិ សីឃំ វេគេន បវត្តិយា បដិបក្ខទូរីភាវេន បុព្ពាភិសង្ខារស្ស សាតិសយត្តា ឥន្ទេន វិស្សដ្ឋវជិរំ វិយ លក្ខណំ បដិវិជ្ឈន្តី អទន្ធាយន្តី រូបក្ខន្ធេ អនិច្ចលក្ខណំ វេគសា បដិវិជ្ឈតិ, តស្មា សា **ជវនបញ្ញា** នាមាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេត្វា ពលវវិបស្សនាវសេន ទស្សេតុំ, **“រូប”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខយដ្ឋេនា**តិ យត្ថ យត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជនតោ ខយសភាវត្តា។ **ភយដ្ឋេនា**តិ ភយានកភាវតោ។ **អសារកដ្ឋេនា**តិ អត្តសារវិរហតោ និច្ចសារាទិវិរហតោ ច។ **តុលយិត្វា**តិ តុលាភូតាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ តុលេត្វា។ **តីរយិត្វា**តិ តាយ ឯវ តីរណភូតាយ តីរេត្វា។ **វិភាវយិត្វា**តិ យាថាវតោ បកាសេត្វា បញ្ចក្ខន្ធំ **វិភូតំ កត្វា។ រូបនិរោធេ**តិ រូបក្ខន្ធស្ស និរោធភូតេ **និព្ពានេ** និន្នបោណបព្ភារវសេន។ ឥទានិ សិខាប្បត្តវិបស្សនាវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេតុំ, បុន **“រូប”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាវសេនាតិ កេចិ។

ញាណស្ស តិក្ខភាវោ នាម សវិសេសំ បដិបក្ខសមុច្ឆិន្ទនេន វេទិតព្ពោតិ, **“ខិប្បំ កិលេសេ ឆិន្ទតីតិ តិក្ខបញ្ញា”**តិ វត្វា តេ បន កិលេសេ វិភាគេន ទស្សេន្តោ, **“ឧប្បន្នំ កាមវិតក្ក”**ន្តិអាទិមាហ។ តិក្ខបញ្ញោ ហិ ខិប្បាភិញ្ញោ ហោតិ, បដិបទា ចស្ស ន ចលតីតិ អាហ – **“ឯកស្មឹ អាសនេ ចត្តារោ អរិយមគ្គា អធិគតា ហោន្តី”**តិអាទិ។

“សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា សង្ខតា បដិច្ចសមុប្បន្នា ខយធម្មា វយធម្មា និរោធធម្មា”តិ យាថាវតោ ទស្សនេន សច្ចសម្បដិវេធោ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញថាតិ ការណមុខេន និព្ពេធិកបញ្ញំ ទស្សេតុំ, **“សព្ពសង្ខារេសុ ឧព្ពេគពហុលោ ហោតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧព្ពេគពហុលោ**តិ វុត្តនយេន សព្ពសង្ខារេសុ អភិណ្ហំ បវត្តសំវេគោ។ **ឧត្តាសពហុលោ**តិ ញាណុត្រាសវសេន សព្ពសង្ខារេសុ ពហុសោ ឧត្រស្តមានសោ។ តេន អាទីនវានុបស្សនមាហ។ **ឧក្កណ្ឋនពហុលោ**តិ បន ឥមិនា និព្ពិទានុបស្សនំ អាហ – **អរតិពហុលោ**តិអាទិនា តស្សា ឯវ អបរាបរុប្បត្តឹ។ **ពហិមុខោ**តិ សព្ពសង្ខារតោ ពហិភូតំ និព្ពានំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តញាណមុខោ, តថា វា បវត្តិតវិមោក្ខមុខោ។ និព្ពិជ្ឈនំ និព្ពេធោ, សោ ឯតិស្សា អត្ថិ, និព្ពិជ្ឈតីតិ វា និព្ពេធា, សាវ បញ្ញា **និព្ពេធិកា**។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បដ្ឋតិ ឯតេន វិបស្សនាទិកោតិ **បទំ**, សមាបត្តិ, តស្មា **អនុបទ**ន្តិ អនុសមាបត្តិយោតិ អត្ថោ។ **បទំ** វា សម្មសនុបគា ធម្មា វិបស្សនាយ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ។ តេនាហ **“សមាបត្តិវសេន វា”**តិ ។ **ឈានង្គវសេន វា**តិ ឈានង្គវសេនាតិ ច អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន កមត្ថោ ឥធ បទសទ្ទោ, តស្មា អនុបទំ អនុក្កមេនាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ **“អនុបដិបាដិយា”**តិ។ **ធម្មវិបស្សន**ន្តិ តំតំសមាបត្តិចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នានំ ធម្មានំ វិបស្សនំ។ **វិបស្សតី**តិ សមាបត្តិយោ ឈានមុខេន តេ តេ ធម្មេ យាថាវតោ បរិគ្គហេត្វា, “ឥតិបិ ទុក្ខា”តិអាទិនា សម្មសតិ។ **អទ្ធមាសេន អរហត្តំ បត្តោ** ឧក្កំសគតស្ស សាវកានំ សម្មសនចារស្ស និប្បទេសេន បវត្តិយមានត្តា, សាវកបារមីញាណស្ស ច តថា បដិបាទេតព្ពត្តា។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ យទិបិ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរេន ចិរស្សេវ អរហត្តំ បត្តោ; ធម្មសេនាបតិ បន តតោ ចិរេន, ឯវំ សន្តេបិ យស្មា មោគ្គល្លានត្ថេរោបិ មហាបញ្ញោវ, តស្មា សារិបុត្តត្ថេរោវ មហាបញ្ញតរោតិ។ ឥទានិ តមត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ, **“មហាមោគ្គល្លានត្ថេរោ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ សម្មសនំ ចរតិ ឯត្ថាតិ សម្មសនចារោ, វិបស្សនាភូមិ, តំ **សម្មសនចារំ។ ឯកទេសមេវា**តិ សកអត្តភាវេ សង្ខារេ អនវសេសតោ បរិគ្គហេតុញ្ច សម្មសិតុញ្ច អសក្កោន្តំ អត្តនោ អភិនីហារសមុទាគតញាណពលានុរូបំ ឯកទេសមេវ បរិគ្គហេត្វា សម្មសន្តោ។ ននុ ច “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អនភិជានំ អបរិជានំ អវិរាជយំ អប្បជហំ អភព្ពោ ទុក្ខក្ខយាយា”តិ (សំ. និ. ៤.២៦) វចនតោ វដ្ដទុក្ខតោ មុច្ចិតុកាមេន សព្ពំ បរិញ្ញេយ្យំ បរិជានិតព្ពមេវ? សច្ចមេតំ, តញ្ច ខោ សម្មសនុបគធម្មវសេន វុត្តំ។ តស្មា សសន្តានគតេ សព្ពធម្មេ, បរសន្តានគតេ ច តេសំ សន្តានវិភាគំ អកត្វា ពហិទ្ធាភាវសាមញ្ញតោ សម្មសនំ, អយំ សាវកានំ សម្មសនចារោ។ ថេរោ បន ពហិទ្ធាធម្មេបិ សន្តានវិភាគេន កេចិ កេចិ ឧទ្ធរិត្វា សម្មសិ, តញ្ច ខោ ញាណេន ផុដ្ឋមត្តំ កត្វា។ តេន វុត្តំ – **“យដ្ឋិកោដិយា ឧប្បីឡេន្តោ វិយ ឯកទេសមេវ សម្មសន្តោ”**តិ។ តត្ថ ញាណេន នាម យាវតា នេយ្យំ បវត្តិតព្ពំ, តថា អបវត្តនតោ **“យដ្ឋិកោដិយា ឧប្បីឡេន្តោ វិយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ អនុបទធម្មវិបស្សនាយ អភាវតោ **“ឯកទេសមេវ សម្មសន្តោ”**តិ វុត្តំ។

ពុទ្ធានំ សម្មសនចារោ ទសសហស្សិលោកធាតុយំ សត្តសន្តានគតា, អនិន្ទ្រិយពទ្ធា ច សង្ខារាតិ វទន្តិ, កោដិសតសហស្សចក្កវាឡេសូតិ អបរេ។ តថា ហិ អទ្ធត្តយវសេន បដិច្ចសមុប្បាទនយំ ឱសរិត្វា ឆត្តឹសកោដិសតសហស្សមុខេន ពុទ្ធានំ មហាវជិរញាណំ បវត្តំ។ បច្ចេកពុទ្ធានំ សសន្តានគតេហិ សទ្ធឹ មជ្ឈិមទេសវាសិសត្តសន្តានគតា អនិន្ទ្រិយពទ្ធា ច សម្មសនចារោតិ វទន្តិ, ជម្ពុទីបវាសិសត្តសន្តានគតាតិ កេចិ។ ធម្មសេនាបតិនោបិ យថាវុត្តសាវកានំ វិបស្សនាភូមិយេវ សម្មសនចារោ។ តត្ថ បន ថេរោ សាតិសយំ និរវសេសំ អនុបទធម្មំ វិបស្សិ។ តេន វុត្តំ – **“សាវកានំ សម្មសនចារំ និប្បទេសំ សម្មសី”**តិ។

តត្ថ “សាវកានំ វិបស្សនាភូមី”តិ ឯត្ថ សុក្ខវិបស្សកា លោកិយាភិញ្ញប្បត្តា បកតិសាវកា អគ្គសាវកា បច្ចេកពុទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធាតិ ឆសុ ជនេសុ សុក្ខវិបស្សកានំ ឈានាភិញ្ញាហិ អនធិគតបញ្ញានេបុញ្ញត្តា អន្ធានំ វិយ ឥច្ឆិតបទេសោក្កមនំ វិបស្សនាកាលេ ឥច្ឆិតិច្ឆិតធម្មវិបស្សនា នត្ថិ។ តេ យថាបរិគ្គហិតធម្មមត្តេយេវ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តិ។ លោកិយាភិញ្ញប្បត្តា បន បកតិសាវកា យេន មុខេន វិបស្សនំ អារភន្តិ; តតោ អញ្ញេន វិបស្សនំ វិត្ថារិកំ កាតុំ សក្កោន្តិ វិបុលញាណត្តា។ មហាសាវកា អភិនីហារសម្បន្នត្តា តតោ សាតិសយំ វិបស្សនំ វិត្ថារិកំ កាតុំ សក្កោន្តិ។ អគ្គសាវកេសុ ទុតិយោ អភិនីហារសម្បត្តិយា សមាធានស្ស សាតិសយត្តា វិបស្សនំ តតោបិ វិត្ថារិកំ ករោតិ។ បឋមោ បន តតោ មហាបញ្ញតាយ សាវកេហិ អសាធារណំ វិត្ថារិកំ ករោតិ។ បច្ចេកពុទ្ធោ តេហិបិ មហាភិនីហារតាយ អត្តនោ អភិនីហារានុរូបំ តតោបិ វិត្ថារិកវិបស្សនំ ករោន្តិ។ ពុទ្ធានំ, សម្មទេវ, បរិបូរិតបញ្ញាបារមិបភាវិត-សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាធិគមនស្ស អនុរូបាយាតិ។ យថា នាម កតវាលវេធបរិចយេន សរភង្គសទិសេន ធនុគ្គហេន ខិត្តោ សរោ អន្តរា រុក្ខលតាទីសុ អសជ្ជមានោ លក្ខណេយេវ បតតិ; ន សជ្ជតិ ន វិរជ្ឈតិ, ឯវំ អន្តរា អសជ្ជមានា អវិរជ្ឈមានា វិបស្សនា សម្មសនីយធម្មេសុ យាថាវតោ នានានយេហិ បវត្តតិ។ យំ មហាញាណន្តិ វុច្ចតិ, តស្ស បវត្តិអាការភេទោ គណតោ វុត្តោយេវ។

ឯតេសុ ច សុក្ខវិបស្សកានំ វិបស្សនាចារោ ខជ្ជោតបភាសទិសោ, អភិញ្ញប្បត្តបកតិសាវកានំ ទីបបភាសទិសោ, មហាសាវកានំ ឱក្កាបភាសទិសោ, អគ្គសាវកានំ ឱសធិតារកាបភាសទិសោ, បច្ចេកពុទ្ធានំ ចន្ទបភាសទិសោ, សម្មាសម្ពុទ្ធានំ រស្មិសហស្សបដិមណ្ឌិតសរទសូរិយមណ្ឌលសទិសោ ឧបដ្ឋាសិ។ តថា សុក្ខវិបស្សកានំ វិបស្សនាចារោ អន្ធានំ យដ្ឋិកោដិយា គមនសទិសោ, លោកិយាភិញ្ញប្បត្តបកតិសាវកានំ ទណ្ឌកសេតុគមនសទិសោ, មហាសាវកានំ ជង្ឃសេតុគមនសទិសោ, អគ្គសាវកានំ សកដសេតុគមនសទិសោ, បច្ចេកពុទ្ធានំ មហាជង្ឃមគ្គគមនសទិសោ, សម្មាសម្ពុទ្ធានំ មហាសកមគ្គគមនសទិសោតិ វេទិតព្ពោ។

អរហត្តញ្ច កិរ បត្វាតិ ឯត្ថ **កិរ**-សទ្ទោ អនុស្សវលទ្ធោយមត្ថោតិ ទីបេតុំ វុត្តោ។ **បត្វា អញ្ញាសិ** អត្តនោ វិបស្សនាចារស្ស មហាវិសយត្តា តិក្ខវិសទសូរភាវស្ស ច សល្លក្ខណេន។ កថំ បនាយំ មហាថេរោ ទន្ធំ អរហត្តំ បាបុណន្តោ សីឃំ អរហត្តំ បត្តតោ បញ្ញាយ អត្តានំ សាតិសយំ កត្វា អញ្ញាសីតិ អាហ – **“យថា ហី”**តិអាទិ។

មហាជដន្តិ មហាជាលសាខំ អតិរិយ សិព្វិតជាលំ។ **យដ្ឋី បន សារំ វា ឧជុំ វា ន លភតិ** វេណុគ្គហណេ អនុច្ឆិន្ទិត្វា វេណុស្ស គហិតត្តា។ **ឯវំសម្បទ**ន្តិ យថា តេសុ បុរិសេសុ ឯកោ វេឡុគ្គហណេ អនុច្ឆិន្ទិត្វា វេឡុយដ្ឋិំ គណ្ហាតិ, ឯកោ ឧច្ឆិន្ទិត្វា, ឯវំ និប្ផត្តិកំ។ **បធាន**ន្តិ ភាវនានុយុញ្ជនំ។

សត្តសដ្ឋិ ញាណានីតិ បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.៧៣ មាតិកា) អាគតេសុ តេសត្តតិយា ញាណេសុ ឋបេត្វា ឆ អសាធារណញាណានិ សុតមយញាណាទីនិ បដិភានបដិសម្ភិទាញាណបរិយោសានានិ សត្តសដ្ឋិ ញាណានិ។ តានិ ហិ សាវកេហិ បរិចិតព្ពានិ, ន ឥតរានិ។ **សោឡសវិធំ បញ្ញ**ន្តិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.៣៧៩; សំ. និ. ដី. ៣.៥.៣៧៩) មហាបញ្ញាទិកា, នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិបញ្ញាតិ ឥទំ សោឡសវិធំ បញ្ញំ។

តត្រាតិ តស្ស។ **ឥទំ ហោតី**តិ ឥទំ ទានិ វុច្ចមានំ អនុបុព្ពសម្មសនំ ហោតិ។ **វិបស្សនាកោដ្ឋាស**ន្តិ វិតក្កាទិសម្មសិតព្ពធម្មវិភាគេន វិភត្តវិបស្សនាភាគំ។

៩៤. **បឋមេ ឈានេ**តិ ឧបសិលេសេ ភុម្មំ, តស្មា **យេ បឋមេ ឈានេ ធម្មា**តិ យេ បឋមជ្ឈានសំសដ្ឋា ធម្មាតិ អត្ថោ។ **អន្តោសមាបត្តិយ**ន្តិ ច សមាបត្តិសហគតេ ចិត្តុប្បាទេ សមាបត្តិសមញ្ញំ អារោបេត្វា វុត្តំ។ **វវត្ថិតា**តិ កតវវត្ថនា និច្ឆិតា។ **បរិច្ឆិន្នា**តិ ញាណេន បរិច្ឆិន្នា សលក្ខណតោ បរិច្ឆិជ្ជ ញាតា។ **ឱលោកេន្តោ**តិ ញាណចក្ខុនា បច្ចក្ខតោ បស្សន្តោ។ **អភិនិរោបនំ** អារម្មណេ ចិត្តស្ស អារោបនំ។ **អនុមជ្ជនំ** អារម្មណេ ចិត្តស្ស អនុវិចារណំ។ **ផរណំ** បណីតរូបេហិ កាយស្ស ព្យាបនំ, វិប្ផារិកភាវោ វា។ **សាត**ន្តិ សាតមធុរតា។ **អធិក្ខេបោ** វិក្ខេបស្ស បដិបក្ខភូតំ សមាធានំ។ **ផុសនំ** ឥន្ទ្រិយវិសយវិញ្ញាណស្ស តតោ ឧប្បជ្ជិត្វា អារម្មណេ ផុសនាការេន វិយ បវត្តិ។ **វេទយិតំ** អារម្មណានុភវនំ។ **សញ្ជាននំ** នីលាទិវសេន អារម្មណស្ស សល្លក្ខណំ។ **ចេតយិតំ** ចេតសោ ព្យាបារោ។ **វិជាននំ** អារម្មណូបលទ្ធិ។ **កត្តុកម្យតា** ចិត្តស្ស អារម្មណេន អត្ថិកតា។ តស្មិំ អារម្មណេ អធិមុច្ចនំ, សន្និដ្ឋានំ វា **អធិមោក្ខោ**។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា ចិត្តស្ស បគ្គណ្ហនំ **បគ្គាហោ,** អធិគ្គហោតិ អត្ថោ។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ**។ សមប្បវត្តេសុ អស្សេសុ សារថិ វិយ សកិច្ចបសុតេសុ សម្បយុត្តេសុ អជ្ឈុបេក្ខនំ **មជ្ឈត្តតា**។ សម្បយុត្តធម្មានំ អារម្មណេ អនុនយនំ សំចរណំ **អនុនយោ។** **សភាវតោ**តិ យថាភូតសភាវតោ។ សោឡសន្នំ ឯវ ចេត្ថ ធម្មានំ គហណំ តេសំយេវ ថេរេន វវត្ថាបិតភាវតោ, តេ ឯវស្ស តទា ឧបដ្ឋហិំសុ, ន ឥតរេតិ វទន្តិ។ វីរិយសតិគ្គហណេន ចេត្ថ ឥន្ទ្រិយភាវសាមញ្ញតោ សទ្ធាបញ្ញា; សតិគ្គហណេនេវ ឯកន្តានវជ្ជភាវសាមញ្ញតោ បស្សទ្ធិអាទយោ ឆ យុគឡា; អលោភាទោសា ច សង្គហិតា ឈានចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នត្តា តេសំ ធម្មានំ។ ថេរេន ច ធម្មា វវត្ថានសាមញ្ញតោ អារទ្ធា។ តេ ន ឧបដ្ឋហិំសូតិ ន សក្កា វត្តុន្តិ អបរេ។

វិទិតា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ឧប្បាទេបិ នេសំ វេទនានំ បជាននំ ហោតិយេវាតិ អត្ថោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តំ ជានាតីតិ តំញាណោ, តស្ស ភាវោ **តំញាណតា,** ញាណស្ស អត្តសំវេទនន្តិ អត្ថោ។ តំ សមានយោគក្ខមាហិ សម្បយុត្តធម្មា។ **ញាណពហុតា**តិ ញាណស្ស ពហុភាវោ, ឯកចិត្តុប្បាទេ អនេកញាណតាតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ វិវរិតុំ, “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន សក្កា ជានិតុំ** អារម្មណករណស្ស អភាវតោ។ អសម្មោហាវពោធោ ច ព្លទិសស្ស ញាណស្ស នត្ថិ។ **ឯកេកមេវ** ញាណំ **ឧប្បជ្ជតិ** តស្មិំ ខណេ ឯកស្សេវ អាវជ្ជនស្ស ឧប្បជ្ជនតោ, ន ច អាវជ្ជនេន វិនា ចិត្តុប្បត្តិ អត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“ចុល្លាសីតិសហស្សានិ, កប្បា តិដ្ឋន្តិ យេ មរូ;
ន ត្វេវ តេបិ ជីវន្តិ, ទ្វីហិ ចិត្តេហិ សំយុតា”តិ។ (មហានិ. ១០, ៣៩) ច,

“នត្ថិ ចិត្តេ យុគា គហី”តិ ច –

វត្ថារម្មណានំ បរិគ្គហិតតាយាតិ យស្មិញ្ច អារម្មណេ យេ ឈានធម្មា បវត្តន្តិ, តេសំ វត្ថារម្មណានំ បគេវ ញាណេន បរិច្ឆិជ្ជ គហិតត្តា។ យថា នាម មិគសូករាទីនំ អាសយេបរិគ្គហិតេ តត្រ ឋិតា មិគា វា សូករា វា តតោ ឧដ្ឋានតោបិ អាគមនតោបិ នេសាទស្ស សុខគ្គហណា ហោន្តិ, ឯវំសម្បទមិទំ។ តេនាហ “**ថេរេន ហី**”តិអាទិ។ **តេនា**តិ វត្ថារម្មណានំ បរិគ្គហិតភាវេន។ **អស្សា**តិ ថេរស្ស។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ ឈានចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នានំ ធម្មានំ។ **ឧប្បាទំ អាវជ្ជន្តស្សា**តិអាទិនា ឧប្បាទាទីសុ យំ យទេវ អារព្ភ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ; តស្មិំ តស្មិំ ខណេ តស្ស តស្សេវ ចស្ស បាកដភាវោ ទីបិតោ។ ន ហិ អាវជ្ជនេន វិនា ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ **អហុត្វា សម្ភោន្តី**តិ បុព្ពេ អវិជ្ជមានា ហុត្វា សម្ភវន្តិ, អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **ឧទយំ បស្សតិ** តេសំ ធម្មានំ, “អហុត្វា សម្ភោន្តី”តិ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិភាវទស្សនតោ។ បុព្ពេ អភាវពោធកោ ហិ អត្តលាភោ ធម្មានំ ឧទយោ។ **ហុត្វា**តិ ឧប្បជ្ជិត្វា។

បដិវេទេន្តីតិ បដិ ខណេ ខណេ វិនស្សន្តិ។ **វយំ បស្សតិ,** “ហុត្វា បដិវេន្តី”តិ តេសំ ធម្មានំ ភង្គក្ខណសមង្គិភាវទស្សនតោ។ វិទ្ធំសភាវពោធកោ ហិ ធម្មានំ វិជ្ជមានតោ វយោ។

តេសុ ធម្មេសុ នត្ថិ ឯតស្ស ឧបយោ រាគវសេន ឧបគមនន្តិ **អនុបយោ,** អននុរោធោ។ ហុត្វា វិហរតីតិ យោជនា។ តថា នត្ថិ ឯតស្ស អបាយោ បដិឃវសេន អបគមនន្តិ **អនបាយោ,** អវិរោធោ។ “ឯតំ មម, ឯសោ មេ អត្តា”តិ តស្ស តណ្ហាទិដ្ឋិអភិនិវេសាភាវតោ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយេហិ **អនិស្សិតោ។ អប្បដិពទ្ធោ**តិ អនុបយានិស្សិតភាវតោ វិបស្សនាយ បរិពន្ធវសេន ឆន្ទរាគេន ន បដិពទ្ធោ ន វិពន្ធិតោ។ **វិប្បមុត្តោ**តិ តតោ ឯវ វិក្ខម្ភនវិមុត្តិវសេន កាមរាគតោ វិមុត្តោ។ **វិសំយុត្តោ** វិក្ខម្ភនវសេនេវ បដិបក្ខធម្មេហិ វិសំយុត្តោ។

កិលេសមរិយាទា តេន កតា ភវេយ្យាតិ អន្តោសមាបត្តិយំ បវត្តេ សោឡស ធម្មេ អារព្ភ បវត្តមានំ វិបស្សនាវីថិំ ភិន្ទិត្វា សចេ រាគាទយោ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ; តស្ស វិបស្សនាវីថិយា កិលេសមរិយាទា តេន ចិត្តេន, ចិត្តសមង្គិនា វា កតា ភវេយ្យ។ **តេសូ**តិ តេសុ ធម្មេសុ។ **អស្សា**តិ ថេរស្ស។ **ឯកោបី**តិ រាគាទីសុ ឯកោបីតិ ច វទន្តិ។ វុត្តាការេន ឯកច្ចានំ អនាបាថគមនេ សតិ វិបស្សនា ន តេសុ ធម្មេសុ និរន្តរប្បវត្តាតិ **អារម្មណមរិយាទា ភវេយ្យ។ វិក្ខម្ភិតបច្ចនីកត្តា**តិ វិបស្សនាយ បដិបក្ខធម្មានំ បគេវ វិក្ខម្ភិតត្តា ឥទានិបិ វិក្ខម្ភេតព្ពា កិលេសា នត្ថីតិ វុត្តំ។

ឥតោតិ បឋមជ្ឈានតោ។ **អនន្តរោ**តិ ឧបរិមោ ឈានាទិវិសេសោ។ **តស្ស បជាននស្សា**តិ, “អត្ថិ ឧត្តរិ និស្សរណ”ន្តិ ឯវំ បវត្តជាននស្ស។ **ពហុលីករណេនា**តិ បុនប្បុនំ ឧប្បាទនេន។

សម្បសាទនដ្ឋេនាតិ កិលេសកាលុសិយាបគមនេន, តស្ស វិចារក្ខោភវិគមេន វា ចេតសោ សម្មទេវ បាសាទិកភាវេន។

វីរិយំ សតិ ឧបេក្ខាតិ អាគតដ្ឋានេ បារិសុទ្ធិឧបេក្ខា, អទុក្ខមសុខាវេទនាតិ ឯត្ថ ឈានុបេក្ខាតិ, “**សុខដ្ឋានេ វេទនុបេក្ខាវា**”តិ វុត្តំ។ **សុខដ្ឋានេ**តិ ច បឋមជ្ឈានាទីសុ សុខស្ស វុត្តដ្ឋានេ។ **បស្សទ្ធត្តា**តិ សមធុរចេតយិតភាវេន អារម្មណេ វិសដវិត្ថតភាវតោ យោ សោ ចេតសោ អាភោគោ វុត្តោ។ សាមញ្ញផលាទីសុ សតិយា បារិសុទ្ធិ, សា ចន អត្ថតោ សតិវិនិមុត្តា នត្ថីតិ អាហ “**បរិសុទ្ធាសតិយេវា**”តិ។ **បារិសុទ្ធិឧបេក្ខា,** ន ឈានុបេក្ខាទយោ។

៩៥. ឝ្លាទិសេសុ ឋានេសុ សតិយា ន កទាចិបិ ញាណវិរហោ អត្ថីតិ អាហ – “**ញាណេន សម្បជានោ ហុត្វា**”តិ។ តថា ហិ តតិយជ្ឈានេ, “សតិមា សុខវិហារី”តិ ឯត្ថ សម្បជានោតិ អយមត្ថោ វុត្តោ ឯវ ហោតិ ។ **ន សាវកានំ អនុបទធម្មវិបស្សនា ហោតិ** សង្ខារវសេសសុខុមប្បវត្តិយា ទុវិញ្ញេយ្យត្តា វិនិព្ភុជិត្វា គហេតុំ អសក្កុណេយ្យភាវតោ។ តេនាហ – “**កលាបវិបស្សនំ ទស្សេន្តោ ឯវមាហា**”តិ។

៩៦. **បញ្ញាយ ចស្សទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តី**តិ ទស្សនសមកាលំ ខីយមានា អាសវា, “ទិស្វា បរិក្ខីណា ហោន្តី”តិ វុត្តា។ សមានកាលេបិ ហិ ឯទិសោ សទ្ទប្បយោគោ ទិស្សតិ –

“ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ”ន្តិ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ៣.៤២១, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៣-៤៥; ២.៤.៦០; កថា. ៤៦៥, ៤៦៧)។

“និហន្ត្វា តិមិរំ សព្ពំ, ឧគ្គតេជោ សមុគ្គតោ;
វេរោចនោ រស្មិមាលី, លោកចក្ខុបភង្ករោ”តិ។ (បដ្ឋា. អនុដី. ១.២៥-៣៤; វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៥៨០) ច –

ឯវមាទីសុ។ ហេតុអត្ថោ វា អយំ **ទិស្វា**សទ្ទោ អសមានកត្តុកោ យថា – “ឃតំ បិវិត្វា ពលំ ហោតិ, សីហំ ទិស្វា ភយំ ហោតី”តិ (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៨០២)។ ទស្សនហេតុកោ ហិ អាសវានំ បរិក្ខយោ បរិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយេ សតិ បហានាភិសមយស្ស លព្ភនតោ។ **យុគនទ្ធំ អាហរិត្វា**តិ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ ឈានធម្មេ សម្មសន្តោ សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតិ។ ឯវំ យាវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សម្មសន្តោ សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ កត្វា យថា ថេរោ អរហត្តំ បាបុណិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ – “**អរហត្តំ បត្តវារោ ឥធ គហិតោ**”តិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ។ ទីឃនខសុត្តទេសនាយ (ម. និ. ២.២០៥-២០៦) ហិ ថេរោ អរហត្តំ បត្តោ។ តទា ច អនាគាមី ហុត្វា និរោធំ សមាបជ្ជតីតិ វចនអវសរោ នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ – “អរហត្តំ

បត្តវារោ ឥធ គហិតោ”តិ។ យទិ ឯវំ – “សព្ពសោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ ឥទំ កស្មា វុត្តន្តិ? ថេរេ វិជ្ជមានេ បណ្ឌិតគុណេ អនវសេសតោ ទស្សេត្វា អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេតុំ។ និរោធសមាបជ្ជនំ បន ថេរស្ស អាចិណ្ណសមាចិណ្ណំ។ តេនាហ “**និរោធំ បន...បេ.... វទន្តី**”តិ។ តេន ផលសមាបត្តិម្បិ អន្តរា សមាបជ្ជតិយេវាតិ ទស្សេតិ។

វោមិស្សំ វិវរិតុំ “**តត្ថស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “និរោធំ សមាបជ្ជិស្សាមី”តិ អាភោគេន សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ អាហរិត្វា ឋិតស្ស **និរោធសមាបត្តិ សីសំ** នាម ហោតិ, តស្ស អាភោគវសេន **និរោធស្ស វារោ អាគច្ឆតិ។ ផលសមាបត្តិ គូឡ្ហា ហោតិ,** “ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិស្សាមី”តិ អាភោគស្ស អភាវតោ។ **ផលសមាបត្តិ សីសំ ហោតី**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯតេន អាភោគបដិពទ្ធមេតេសំ អាគមនន្តិ ទីបិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ធម្មទីបវាសិនោ ថេរា បនា**តិអាទិ អដ្ឋកថារុឡ្ហមេវ តំ វចនំ។ **អន្តោសមាបត្តិយ**ន្តិ និរោធំ សមាបន្នកាលេ។ **តិសមុដ្ឋានិករូបធម្មេ**តិ ឧតុកម្មាហារវសេន តិសមុដ្ឋានិករូបធម្មេ។

៩៧. **ចិណ្ណវសិត**ន្តិ បដិបក្ខទូរីភាវេន សុភាវិតវសីភាវំ។ **និប្ផត្តឹ បត្តោ**តិ ឧក្កំសបរិនិប្ផត្តឹ បត្តោ។ ឧរេ វាយាមជនិតាយ **ឱរសោ។ បភាវិត**ន្តិ ឧប្បាទិតំ។ **ធម្មេនា**តិ អរិយមគ្គធម្មេន។ តស្ស ហិ អធិគមេន អរិយាយ ជាតិយា ជាតោ និព្ពត្តោតិ កត្វា, “**ធម្មជោ ធម្មនិម្មិតោ**”តិ វុច្ចតិ។ **ធម្មទាយស្សា**តិ នវវិធស្ស លោកុត្តរធម្មទាយស្ស។ **អាទិយនតោ**តិ គណ្ហនតោ, សសន្តានេ ឧប្បាទនតោតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អនុបទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. ឆព្ពិសោធនសុត្តវណ្ណនា

៩៨. **ខីណា ជាតី**តិ អត្តនោ ជាតិក្ខយំ បដិជានន្តេន អរហត្តំ ព្យាកតំ ហោតិ អរហតោ តទភាវតោ។ តថា **វុសិតំ ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ មគ្គព្រហ្មចរិយវាសោ មេ បរិយោសិតោតិ បដិជានន្តេនបិ។ **កតំ ករណីយ**ន្តិ ចតូហិ មគ្គេហិ ចតូសុ សច្ចេសុ បរិញ្ញាទិវសេន សោឡសវិធស្សបិ កិច្ចស្ស អត្តនា និដ្ឋាបិតភាវំ បដិជានន្តេនបិ។ **នាបរំ ឥត្ថត្តាយា**តិ អាយតឹ បុនព្ភវាភាវំ, អាយតឹ វា បរិញ្ញាទិករណីយាភាវំ បដិជានន្តេនបីតិ អាហ – “**ឯកេនបិ បទេន អញ្ញា ព្យាកតាវ ហោតី**”តិ។ ទ្វិក្ខត្តុំ ពទ្ធំ បន សុពទ្ធំ វិយាតិ វុត្តំ។ **ឥធ បន អញ្ញាព្យាករណំ ចតូហិ បទេហិ អាគតំ**, តស្មា វត្តព្ពមេវ ចេត្ថ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **ចេតនាយ ទិដ្ឋវាទិតា នាម** អរិយវោហារោ។ **សភាវោ**តិ បកតិអត្ថោ ហិ អយំ ធម្មសទ្ទោ, “ជាតិធម្មា ជរាធម្មា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៧៤-២៧៥) វិយ តស្មា, **អនុធម្មោ**តិ អរិយភាវំ អនុគតា បកតីតិ អត្ថោ។ បរមប្បិច្ឆតាយ អរិយា អត្តនោ គុណេ អនាវិករោន្តាបិ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវបវេទនត្ថញ្ចេវ សព្រហ្មចារីនំ សម្មាបដិបត្តិយំ ឧស្សាហជននត្ថញ្ច តាទិសានំ បរិនិព្ពានសមយេយេវ អាវិករោន្តីតិ អធិប្បាយេនាហ – “**បរិនិព្ពុតស្ស...បេ.... កាតព្ពោ**”តិ។

៩៩. **ទុព្ពល**ន្តិ ផេគ្គុ វិយ សុភេជ្ជនីយំ ពលវិរហិតំ, អសារន្តិ អត្ថោ។ **វិរាគុត**ន្តិ បលុជ្ជនសភាវំ។ **វិគច្ឆនសភាវ**ន្តិ វិនាសគមនសភាវំ។ អនិច្ចទុក្ខវិបរិណាមត្តា អស្សាសលេសស្សបិ អភាវតោ **អស្សាសវិរហិតំ**។ អារម្មណករណវសេន សមន្នាគមនវសេន ច យថារហំ ឧបេន្តិ ឧបគច្ឆន្តីតិ **ឧបយា,** “ឯតំ មម, ឯសោ មេ អត្តា”តិ ឧបាទិយន្តិ ទឡ្ហគ្គាហំ គណ្ហន្តីតិ **ឧបាទានា**។ អធិតិដ្ឋតិ ចេតសោ អភិនន្ទនភូតាតិ **ចេតសោ អធិដ្ឋានំ។ តាហី**តិ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ។ **ត**ន្តិ ចិត្តំ។ **អភិនិវិសតី**តិ អភិរតិវសេន និវិសតិ, អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ – សក្កាយធម្មេសុ ចិត្តំ អភិនិវិសតិ “ឯតំ មមំ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតិ ឯតាហិ អភិនិវេសាហិ, តថា សក្កាយធម្មេសុ ចិត្តំ អនុសេតិ ឯតាហីតិ **អនុសយា,** តណ្ហាទិដ្ឋិយោ។ យទគ្គេន ហិ តេភូមកធម្មេសុ រាគាទយោ អនុសេន្តិ, តទគ្គេន តំសហគតធម្មា តត្ថ អនុសេន្តីតិ បរិយាយេន, “**តំ អនុសេតី**”តិ វុត្តំ។ **ខយា វិរាគា**តិ ហេតុម្ហិ និស្សក្កវចនន្តិ “**ខយេន វិរាគេនា**”តិ ហេតុម្ហិ ករណវសេន អត្ថោ វុត្តោ។ **វិរាគេនា**តិ ច **ឥតិ** សទ្ទោ អាទិ អត្ថោ ។ តេន “និរោធេនា”តិ ឯវមាទិកំ គហិតំ ហោតិ។ **អញ្ញមញ្ញវេវចនានេវ** ឧបយាទីនំ សមុច្ឆេទស្សេវ ពោធនតោ។

១០០. បតិដ្ឋាតិ ឯត្ថ សេសភូតត្តយំ ឧបាទារូបញ្ចាតិ បតិដ្ឋានា, និជ្ជីវដ្ឋេន ធាតុចាតិ **បតិដ្ឋានធាតុ**។ ន្ហានីយចុណ្ណំ ពាហិរឧទកំ វិយ សេសភូតត្តយំ អាពន្ធតីតិ **អាពន្ធនំ**។ បចនីយភត្តំ ពាហិរតេជោ វិយ សេសភូតត្តយំ បរិបាចេតីតិ **បរិបាចនំ**។ ពាហិរវាតោ វិយ សេសភូតត្តយំ វិត្ថម្ភេតីតិ **វិត្ថម្ភនំ**។ ធាតុសទ្ទត្ថោ វុត្តោយេវ។ **អសម្ផុដ្ឋធាតូ**តិ អសម្ផុសិតភាវោ តេសំ វិបរិមដ្ឋតាភាវតោ។ **វិជានន**ំ អារម្មណូបលទ្ធិ។ **អហំ អត្តា**តិ អហំ, “រូបធម្មោ មេ អត្តា”តិ **អត្តកោដ្ឋាសេន** អត្តភាវេន **ន ឧបគមឹ** ន គណ្ហឹ។ និស្សិតនិស្សិតាបិ និស្សិតា ឯវ នាមាតិ អាហ “**បថវីធាតុនិស្សិតាវា**”តិ។ អត្តនា វា បន តន្និស្សិតាតិ “**ឯកេន បរិយាយេនា**”តិ។ ឧបាទារូបម្បិ

កាមំ និស្សិតម្បិ ហោតិ។ តថាបិ តំ និស្សិតំ ហោតិយេវាតិ តំ ន ឧទ្ធដំ។ បរិច្ឆេទករត្តា បរិច្ឆេទាកាសស្ស “**អវិនិព្ភោគវសេនា**”តិ វុត្តំ។ តេន ច តថា បរិច្ឆិន្នត្តា **សព្ពម្បិ ភូតុបាទារូបំ អាកាសធាតុនិស្សិតំ នាម**។ តំ និស្សាយ បវត្តិយា ឧបាទារូបំ វិយ ភូតរូបានិ, អរូបក្ខន្ធា វិយ ច វត្ថុរូបានិ, “**តំនិស្សិតរូបវត្ថុកា អរូបក្ខន្ធា**”តិ វុត្តនយេន អាកាសធាតុនិស្សិតចក្ខាទិរូបធម្មវត្ថុកា វេទនាទយោ អរូបក្ខន្ធា អាកាសធាតុនិស្សិតា នាមាតិ ឥមមត្ថំ **តថា**-សទ្ទេន ឧបសំហរតិ។ **ឥធាបី**តិ អាកាសធាតុនិស្សិតបទេបិ, ន បថវីធាតុនិស្សិតបទាទីសុ ឯវ។ **រូបារូបន្តិ** សព្ពម្បិ រូបារូបំ **គហិតមេវ ហោតិ**, អគ្គហិតំ នត្ថិ។ **សហជាតា…បេ…. និស្សិតន្តិ** ឥទំ និប្បរិយាយសិទ្ធំ និស្សយត្តំ គហេត្វា វុត្តំ។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន បរិយាយសិទ្ធេ និស្សយត្តេ គយ្ហមានេ – “បច្ឆាជាតបច្ចយោតិ បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.១១) វចនតោ សព្ពំ ចតុសមុដ្ឋានិករូបំ, “**វិញ្ញាណធាតុនិស្សិត**”ន្តិ វត្តព្ពំ។ តថា អនន្តរវិញ្ញាណធាតុបច្ចយា បវត្តនតោ, “វិញ្ញាណធាតុនិស្សិត”ន្តិ វត្តព្ពំ។

១០១. រុប្បតិ វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ **រូប**ន្តិ អយមត្ថោ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថគតេ រូបាយតនេ និប្បរិយាយតោ លព្ភតិ, ន អាបាថមនាគតេ។ ចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញាតព្ពភាវោ បន អាបាថមនាគតេបិ តស្មិំ លព្ភតេវ តំសភាវានតិវត្តនតោ។ រូបាយតនំ **ទ្វិធា** វិភជិត្វា។ ថេរោ បន អាបាថំ អនាគតស្សាបិ រូបាយតនស្ស រូបភាវំ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុន្តិ ទ្វិធាករណំ នានុជានន្តោ ឆន្ទោវាទំ និទស្សេតិ, “**ឧបរិ ឆន្ទោវាទេ កិន្តិ ករិស្សថា**”តិ។ តត្ថ ហិ “ចក្ខុំ, អាវុសោ ឆន្ន, ចក្ខុវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញាតព្ពេ ធម្មេ”តិ (ម. និ. ៣.៣៩១) អាគតំ, ន ចេត្ថ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគតមេវ រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញាតព្ពបទេន គហិតំ, ន អាបាថំ អនាគតន្តិ សក្កា វិញ្ញាតុំ អវិសេសេនេវ រូបាយតនេន តណ្ហាមានទិដ្ឋិគាហាភាវស្ស ជោតិតត្តា។ តេនាហ “**ន យិទំ លព្ភតី**”តិ។ **រូបមេវា**តិ រូបាយតនមេវ។ យទិ ឯវំ “ចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញាតព្ពេសុ ធម្មេសូ”តិ បទំ កថំ នេតព្ពន្តិ អាហ – “**ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បយុត្តា បនា**”តិអាទិ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណេន សទ្ធិំ វិញ្ញាតព្ពេសូ**តិ យេន មនោវិញ្ញាណេន ចក្ខុវិញ្ញាណំ អនិច្ចន្តិអាទិនា ចក្ខុវិញ្ញាណេន សទ្ធិំ តេន វិញ្ញាតព្ពេសុ តំសម្បយុត្តធម្មេសូតិ អត្ថោ។ **តណ្ហាឆន្ទោ**តិ តស្សនសភាវោ ឆន្ទោ, ន កត្តុកម្យតា ឆន្ទោយេវាតិ តណ្ហាឆន្ទោ។ **រជ្ជនវសេនា**តិ វត្ថំ វិយ រង្គជាតំ ចិត្តស្ស អនុរញ្ជនវសេន។ **អភិនន្ទនវសេនា**តិ អារម្មណេ អភិរមិត្វា នន្ទនវសេន។ សប្បីតិកតណ្ហា ហិ **នន្ទី**តិ វុច្ចតិ។ តណ្ហាយនវសេន **តណ្ហា**។

១០២. **អហង្ការោ**តិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១២១, ១២៣៩; វិភ. ៨៣២, ៨៦៦; សំ. និ. ៤.១០៨; មហានិ. ២១, ១៧៨) អហំករណំ។ យេន ហិ មមំ ករោតិ, ឯតំ **មមង្ការោ។ ស្វេវា**តិ “អហង្ការោ”តិ វុត្តមានោ។ ឯវំ ចតុត្ថជ្ឈានេ និទ្ទិដ្ឋេ សព្ពាសុ លោកិយាភិញ្ញាសុ វុច្ចមានាសុ ហេដ្ឋា វិជ្ជាទ្វយំ វត្តព្ពន្តិ អធិប្បាយេន, “**បុព្ពេនិវាសំ ទិព្ពចក្ខុញ្ច អវត្វា កស្មា វុត្ត**”ន្តិ អាហ? ឥតរោ ឥធ សព្ពាវេរេសុបិ លោកុត្តរធម្មបុច្ឆា អធិកតា តស្មា “សោ ឯវំ សមាហិតេ”តិអាទិនា តតិយា វិជ្ជា កថិតាតិ ទស្សេន្តោ, “**ភិក្ខូ លោកិយធម្មំ ន បុច្ឆន្តី**”តិអាទិមាហ។ **ឯកវិស្សជ្ជិតសុត្តំ នាមេតំ** តតិយវិជ្ជាយ ឯវ អាគតត្តា។ អរិយធម្មវសេនបិស្ស សមញ្ញា អត្ថេវាតិ ទស្សេន្តោ, “**ឆព្ពិសោធនន្តិបិស្ស នាម**”ន្តិ វត្វា តេសុ ធម្មេសុ ភេទំ ទស្សេតុំ, “**ឯត្ថ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិសុទ្ធា**តិ តស្សា ចោទនាយ សោធនវសេន វិសោធិតា។ **ឯកមេវ កត្វា**តិ ឯកវារវសេនេវ បាឡិយំ ឯកជ្ឈំ អាគតត្តា ឯកមេវ កោដ្ឋាសំ កត្វា។ យទិ ឯវំ កថំ វា ឆព្ពិសោធនតាតិ អាហ – “**ចតូហិ អាហារេហិ សទ្ធិ**”ន្តិ កថំ បនេត្ថ ចត្តារោ អាហារា គហេតព្ពាតិ? កេចិ តាវ អាហុ – “សាធូតិ ភាសិតំ អភិនន្ទិត្វា អនុមោទិត្វា ឧត្តរិ បញ្ហោ បុច្ឆិតព្ពោ”តិ ហេដ្ឋា អាគតេន នយេន អាហារវារោ អាហរិត្វា វត្តព្ពោតិ។ “ពហិទ្ធា សព្ពនិមិត្តេសូ”តិ ឯត្ថ អាហារានម្បិ សង្គហិតត្តា អាហារា អត្ថតោ អាគតា ឯវាតិ អញ្ញេ។ អបរេ បន រូបក្ខន្ធគ្គហណេន កពឡីការោ អាហារោ , សង្ខារក្ខន្ធគ្គហណេន ផស្សាហារោ, មនោសញ្ចេតនាហារគ្គហណេន វិញ្ញាណាហារោ សរូបតោបិ គហិតោតិ វទន្តិ។

“ឆព្ពិសោធន”ន្តិ ឥមស្ស សុត្តស្ស សមញ្ញាយ អន្វត្ថតំ ទស្សេត្វា អាយតិម្បិ តាទិសេន ព្យាករណេន ភិក្ខូនំ បដិបត្តិម្បិ ទស្សេនត្ថំ, “**ឥមេ បនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **វិនយនិទ្ទេសបរិយាយេនា**តិ វិនយនិទ្ទេសេ អាគតេន ការណេន។ **វិនយេ** វា អាគតនិទ្ទេសានុក្កមេន។

អធិគន្តព្ពតោ **អធិគមោ,** ឈានាទិអធិគមបុច្ឆា។ តេនាហ – “**ឈានវិមោក្ខាទីសូ**”តិអាទិ។ **ឧបាយបុច្ឆា**តិ អធិគមោបាយបុច្ឆា។ **កិន្តី**តិ កេន បការេន វិធិនាតិ អត្ថោ។

កតមេសំ ត្វំ ធម្មានំ លាភីតិ ឥទំ បន បុព្ពេ “កិំ តេ អធិគត”ន្តិ អនិទ្ធារិតភេទា ឈានាទិវិសេសា បុច្ឆិតាតិ ឥទានិ តេសំ និទ្ធារេត្វា បុច្ឆនាការទស្សនំ។ **តស្មា**តិ យស្មា យថាវុត្តេហិ អាការេហិ អធិគមព្យាករណំ សោធេតព្ពំ, តស្មា។ **ឯត្តាវតាវា**តិ ឯត្តកេន ព្យាករណមត្តេនេវ ន សក្ការោ កាតព្ពោ។ ព្យាករណញ្ហិ ឯកច្ចស្ស

អយាថាវតោបិ ហោតិ, យថា នាម ជាតរូបបតិរូបំ ជាតរូបំ វិយ ខាយតីតិ ជាតរូបំ និយំសនតាបនធេទនេហិ សោធេតព្ពំ ឯវមេវំ **ឥមេសុ** ឥទានេវ វុត្តេសុ **ឆសុ ឋានេសុ** បក្ខិបិត្វា **សោធនត្ថំ វុត្តព្ពោ វិមោក្ខាទីសូតិ អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិ-សមាបត្តិ-ញាណទស្សន-មគ្គភាវនា-ផលសច្ឆិកិរិយា សង្គណ្ហាតិ។

បាកដោ ហោតិ អធិគតវិសេសស្ស សតិសម្មោសាភាវតោ។ សេសបុច្ឆាសុបិ "បាកដោ ហោតី"តិ បទេ ឯសេវ នយោ។ **ឧគ្គហបរិបុច្ឆាកុសលា**តិ សជ្ឈាយមគ្គសំវណ្ណនាសុ និបុណា។ យាយ បដិបទាយ យស្ស អរិយមគ្គោ អាគច្ឆតិ, សា បុព្ពភាគបដិបត្តិ **អាគមនបដិបទា។ សោធេតព្ពា**តិ សុទ្ធា ឧទាហុ អសុទ្ធាតិ វិចារណវសេន សោធេតព្ពា។ **ន សុជ្ឈតី**តិ តត្ថ តត្ថ បមាទបដិបត្តិភាវតោ។ **អបនេតព្ពោ** អត្តនោ បដិញ្ញាយ។ "**សុជ្ឈតី**"តិ វត្វា សុជ្ឈនាការំ ទស្សេតុំ, "**ទីឃរត្ត**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **បញ្ញាយតី**តិ ឯត្ថ "យទី"តិ បទំ អានេត្វា យទិ សោ ភិក្ខុ តាយ បដិបទាយ យទិ បញ្ញាយតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ខីណាសវបដិបត្តិសទិសា បដិបទា ហោតិ** ទីឃរត្តំ វិក្ខម្ភិតកិលេសត្តា។

នទិយា សមុទ្ទំ បក្ខន្ទនដ្ឋានំ **នទីមុខទ្វារំ។ មទ្ទមានោ**តិ ពទរសាឡវំ សរសំ បត្តេ បក្ខិត្តោ ហុត្វា មទ្ទមានោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឆព្ពិសោធនសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. សប្បុរិសធម្មសុត្តវណ្ណនា

១០៥. **សប្បុរិសធម្ម**ន្តិ សប្បុរិសភាវករំ ធម្មំ។ សោ បន យស្មា សប្បុរិសានំ បវេណិកោ ធម្មោ ហោតិ។ តស្មា អាហ – "**សប្បុរិសានំ ធម្ម**"ន្តិ, ឯស នយោ **អសប្បុរិសធម្ម**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ ឯវំ បធានំ អនុដ្ឋាតព្ពញ្ច សប្បុរិសធម្មំ អាទិ កត្វា មាតិកំ ឋបេត្វា អយថានុបុព្ពិយា និទ្ទិសន្តោ "**កតមោ ច, ភិក្ខវេ, អសប្បុរិសធម្មោ**"តិអាទិមាហ។ តថា បន និទ្ទិសន្តោ ឧទាហរណបុព្ពកំ ហេតុំ ទស្សេតុំ, "**យថា នាមា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តេន តច្ឆិតព្ពបរិច្ចាគបុព្ពកំ គហេតព្ពគ្គហណំ នាម ញាយបដិបត្តិ, តស្មា សប្បុរិសធម្មា សម្បាទេតព្ពាតិ ទីបេន្តោ សត្ថា អយថានុបុព្ពិយា និទ្ទារិយតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ តថា អញ្ញត្ថាបិ "អសេវនា ច ពាលានំ, បណ្ឌិតានញ្ច សេវនា"តិ។ **ឯតទេវ ហិ កុលទ្វយំ "ឧច្ចកុល"ន្តិ វុច្ចតិ** និប្បរិយាយតោ។ តថាហិ អន្តិមភវិកា ពោធិសត្តា តត្ថេវ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ **សោ**តិ សាមីចិប្បដិបន្នោ ភិក្ខុ។ **អន្តរំ ករិត្វា**តិ តំ ការណំ កត្វា។ បដិបទា ហិ វិញ្ញូនំ បូជាយ ការណំ, ន ឧច្ចកុលីនតា។ **មហាកុលា**តិ វិបុលកុលា ឧបាទិតោទិតកុលសម្បវត្តិកាតិ អត្ថោ។

១០៦. **យស**សទ្ទោ បរិវារវាចកោ។ **យសស្សី**តិ ច សាតិសយបរិវារវន្តតា វុច្ចតីតិ អាហ "**បរិវារសម្បន្នោ**"តិ។ អាធិបតេយ្យាភាវតោ បរេសំ ឧបរិនត្តិ ឯតេសំ ព្លសោ ព្លសនំ ឥស្សរិយន្តិ អក្ខាតព្ពាតិ **អប្បេសក្ខា**។ តេនាហ "**អប្បបរិវារា**"តិ។ អភាវត្ថោ ហិ ឥធ **អប្ប**-សទ្ទោ។

១០៧. **នវេវ ធុតង្គានិ អាគតានី**តិ ឯត្ថ យថា ឧក្កដ្ឋបំសុកូលិកស្ស តេចីវរិកតា សុករា។ ឯវំ ឧក្កដ្ឋបិណ្ឌបាតិកស្ស សបទានចារិកតា សុករា។ ឯកាសនិកស្ស ច បត្តបិណ្ឌិកខលុបច្ឆាភត្តិកតា សុករា ឯវាតិ – "បំសុកូលិកោ ហោតី"តិអាទិវចនេនេវ បាឡិយា អនាគតានម្បិ អាគតភាវោ វេទិតព្ពោ បរិហរណសុករតាយ តេសម្បិ សមាទានសម្ភវតោ។ តេនាហ "**តេរស ហោន្តី**"តិ។

១០៨. កាមតណ្ហាទិកាយ តាយ តណ្ហាយ និព្ពត្តាតិ តម្មយា, បុថុជ្ជនា, បកតិភាវូបគមនេន តេសំ ភាវោ តម្មយតា, តប្បដិក្ខេបតោ **អតម្មយតា,** និត្តណ្ហតា។ **តំយេវ ការណំ កត្វា**តិ បឋមជ្ឈានេបិ តណ្ហាបហានំយេវ ការណំ កត្វា។ **ចិត្តេ ឧប្បាទេត្វា**តិ អតម្មយតាបរិយាយេន វុត្តេ តណ្ហាយ បដិបក្ខធម្មេ សម្បាទេត្វា។ **ន មញ្ញតី**តិ មញ្ញនានំ អរិយមគ្គេន សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នត្តា កិស្មិញ្ចិ ឱកាសេ កាមភវាទិកេ កេនចិ វត្ថុនា ហត្ថិអស្សខេត្តវត្ថាទិនា បត្តចីវរវិហារបរិវេណាទិនា ច បុគ្គលំ ន មញ្ញតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សប្បុរិសធម្មសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. សេវិតព្ពាសេវិតព្ពសុត្តវណ្ណនា

១០៩. **អញ្ញមញ្ញ**ន្តិ អញ្ញំ អញ្ញំ។ តេនាហ "**អញ្ញំ សេវិតព្ព**"ន្តិអាទិ។ **សត្តហិ បទេហី**តិ សត្តហិ វាក្យេហិ។ បជ្ជតិ ឯតេន យថាធិប្បេតោ អត្ថោតិ បទំ, វាក្យំ។ **សារិបុត្តត្ថេរស្ស ឱកាសករណំ** ធម្មទាយាទេ (ម. និ. ១.៣១)

វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

១១៣. ទិដ្ឋិយេវ បច្ចយវសេន បដិលទ្ធតាយ **ទិដ្ឋិបដិលាភោ។ សញ្ញាបដិលាភេបិ** ឯសេវ នយោ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ សម្មាទិដ្ឋិយោ...បេ.... ន គហិតា** កម្មបថប្បត្តានំ តេសំ មនោសមាចារភាវេន គហិតត្តា។ យទិ ឯវំ កស្មា ទិដ្ឋិ ចិត្តុប្បាទវារេ ន គហិតាតិ? កាមំ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា អវយវិភាវោ លព្ភតិ, តថាបិ ចិត្តុប្បាទក្ខណេ លោកិយលោកុត្ត រចិត្តុប្បាទេសុ កម្មបថកោដ្ឋាសោ ន ឧទ្ធដោ។

១១៥. **កាមសញ្ញាទីន**ន្តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន យថា ព្យាបាទវិហឹសាសញ្ញា សង្គហិតា, ឯវំ អនភិជ្ឈាអព្យាបាទ អវិហឹសាសញ្ញា សង្គហិតា បឋមេន អាទិសទ្ទេន “អនភិជ្ឈាសហគតាយ សញ្ញាយា”តិអាទិបាឋស្ស សង្គហិតត្តា។

១១៧. តិ កាមភវាទីនំ អបរិយោសានាយ បរិយោសានំ ឥច្ឆតោបិ តាទិសស្ស ភវានំ អបរិយោសានមេវ ហោតិ ។ **ចត្តារោ ហោន្តិ** បុគ្គលវសេន។ តេនាហ “**បុថុជ្ជនោបិ ហី**”តិអាទិ។ **អកុសលា ធម្មា វឌ្ឍន្តី**តិ តេសំ បហា នាយ អប្បដិបជ្ជមានស្សាតិ អធិប្បាយោ, តតោ ឯវ **កុសលា ធម្មា បរិហាយន្តិ**។ តេនស្ស កិលេសទុក្ខេន វិបាក ទុក្ខេន ច **សទុក្ខមេវ អត្តភាវំ អភិនិព្ពត្តេតិ**។ ឱរម្ភាគិយសំយោជនានិ បហាយ សុទ្ធាវាសេសុ និព្ពត្តនារហោ **អនាគាមី កថំ...បេ.... អភិវឌ្ឍន្តី**តិ អាហ “**អនាគាមីបី**”តិអាទិ។ **សទុក្ខមេវ អត្តភាវំ អភិនិព្ពត្តេតិ**, យាយ លព្ភមានអកុសលាភិវុទ្ធី កុសលបរិហានិញ្ច គហេត្វា អនាគាមិនោបិ សព្យាពជ្ឈអត្តភាវាភិនិព្ពត្តនំ វុត្តំ។ ឯវំ យថាលព្ភមានំ អកុសលបរិហានី កុសលាភិវុទ្ធិញ្ច គហេត្វា បុថុជ្ជនស្សបិ អន្តិមភវិកស្ស អព្យាពជ្ឈ អត្តភាវាភិនិព្ពត្តនំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**បុថុជ្ជនោបី**”តិអាទិ។ **អកុសលមេវ ហាយតិ**,ន កុសលំ តស្ស ពុទ្ធិ បក្ខេ ឋិតត្តា។ តត្ថាបិ **វិបស្សនមេវ គព្ភំ គណ្ហាបេតិ**, ន វដ្ដគព្ភំ អន្តិមភវិកតាយ វិវដ្ដូបនិស្សិតត្តា អជ្ឈាស យស្ស, ញាណស្ស ច បាកគមនតោ។

១១៩. **ឯកច្ចស្សា**តិ សាមិវចនំ “អភិនន្ទតី”តិអាទីសុ បច្ចត្តវសេន បរិណាមេតព្ពំ, តថា “និព្ពិន្ទតី”តិអាទីសុបិ។ **ឧគ្គណ្ហិត្វាបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ។ ភគវតោ ភាសិតស្ស អត្ថំ អជានន្តា តាវ ទីឃរត្តំ ហិតសុខតោ បរិពាហិរា ហោន្តុ ជានន្តានម្បិ សព្ពេសំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ហោតីតិ អនេកំសិកតំ ចោ ទេន្តោ “**ឯវំ សន្តេបី**”តិអាទិមាហ។ ឥតរោ សព្ពេសម្បិ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ហោតិយេវាតិ, “**អប្បដិ សន្ធិកា**”តិអាទិនា អនេកំសិកតំ បរិហរតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សេវិតព្ពាសេវិតព្ពសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. ពហុធាតុកសុត្តវណ្ណនា

១២៤. **ភយ**ន្តិ (អ. និ. ដី. ២.៣.១) ចិត្តសំសប្បតាតិ អាហ “**ចិត្តុត្រាសោ**”តិ។ **ឧបទ្ទវោ**តិ អន្តរាយោ។ តស្ស បន វិក្ខេបការណត្តា វុត្តំ “**អនេកគ្គតាការោ**”តិ។ **ឧបសគ្គោ**តិ ឧបសជ្ជនំ។ តតោ អប្បតីការវិឃាតាបត្តិ យស្មា បតីការាភាវេន វិហញ្ញមានស្ស កិញ្ចិ កាតុំ អសមត្ថស្ស ឱសីទនការណំ, តស្មា វុត្តំ – “**តត្ថ តត្ថ លគ្គនាការោ**”តិ។ វញ្ចេត្វា អាគន្តុំ **យថាវុត្តេ ទិវសេ អនាគច្ឆន្តេសុ**។ ពហិ អនិក្ខមនត្ថាយ **ទ្វារេ អគ្គឹ ទត្វា**។

នឡេហីតិ នឡច្ឆន្នសង្ខេបេន ឧបរិ ឆាទេត្វា តេហិយេវ ទារុកច្ចទននិយាមេន បរិតោបិ ឆាទិតា។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា តិណេហិ ឆន្នតំ, សេសសម្ភារានំ រុក្ខមយតញ្ច អតិទិសតិ។ **វិធវាបុត្តេ**តិ អទន្តភាវោបលក្ខណំ។ តេ ហិ និប្បិតិកា អវិនីតា អសំយតា អកិច្ចការិនោ ហោន្តិ។

មត្ថកំ អបាបេត្វាវ និដ្ឋាបិតាតិ កស្មា ភគវា ឯវមកាសីតិ? អានន្ទត្ថេរស្ស បុច្ឆាកោសល្លទីបនត្ថមេវ, តត្ថ និសិន្នានំ សន្និបតិតភិក្ខូនំ ទេសនាយ ជាននត្ថញ្ច។ តេ កិរ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ អជានន្តា អន្ធការំ បវិដ្ឋា វិយ ឋិតា។ បុច្ឆានុសន្ធិវសេន បរិគ្គយ្ហ ជានិស្សន្តីតិ។

១២៥. **រូបបរិគ្គហោវ កថិតោ**, ន អញ្ញំ កិញ្ចីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តតោ សច្ចានិ និទ្ធារេត្វា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ ទស្សេតុំ, “**សព្ពាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បញ្ចក្ខន្ធា ហោន្តី**តិ អដ្ឋេកាទស ធាតុយោ រូបក្ខន្ធោ, អឌ្ឍដ្ឋមា ធាតុយោ យថារហំ វេទនាទយោ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯវំ អដ្ឋារស ធាតុយោ បញ្ចក្ខន្ធា ហោន្តិ។ **បញ្ចបិ ខន្ធា** តណ្ហា វជ្ជា **ទុក្ខសច្ចំ។ អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ **និរោធបជាននា**តិ បញ្ញាសីសេន មគ្គកិច្ចមាហ។ សម្មាទិដ្ឋិបមុខោ ហិ អរិយមគ្គោ។ **មត្ថកំ បាបេត្វា កថិតំ ហោតិ** សម្មសនស្ស ភូមិយា និប្ផត្តិយា ច កថិតត្តា។ **ជានាតិ បស្សតី**តិ

ឥមិនា ញាណទស្សនំ កថិតំ តំ បន លោកិយំ លោកុត្តរន្តិ ទុវិធន្តិ តទុភយម្បិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**សហ វិបស្សនាយ មគ្គោ វុត្តោ**”តិ។

ឯត្តាវតាបិ ខោតិ បិ-សទ្ទគ្គហណេន អញ្ញេន បរិយាយេន សត្ថា ធាតុកោសល្លំ ទេសេតុកាមោតិ ថេរោ, “សិយា បន, ភន្តេ”តិ បុច្ឆតីតិ ភគវា បថវីធាតុអាទិវសេនបិ ធាតុកោសល្លំ វិភាវេតិ។ តត្ថ បថវីធាតុអាទិសទ្ទេន ទេសនាការណំ វិភាវេន្តោ, “**បថវីធាតុ...បេ.... វុត្តា**”តិ អាហ។ **តាបិ** ហិ អាទិតោ ឆ ធាតុយោ។ “**វិញ្ញាណធាតុតោ នីហរិត្វា បូរេតព្វា**”តិ វត្វា កថំ រូបធាតុយោ នីហរីយន្តីតិ ចោទនំ សន្ធាយ តំ នយំ ទស្សេតុំ, “**វិញ្ញាណធាតូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ កាមញ្ចេត្ថ កាយវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណំ ផោដ្ឋព្ពធាតុបថវីធាតុ អាទិវសេន ទេសនារុឡ្ហមេវ, កាយធាតុ បន នីហរិតព្វាតិ ឯកំសមេវ នីហរណវិធី ទស្សេន្តោ, “**ឯស នយោ សព្ពត្ថា**”តិ អាហ។ **បុរិមបច្ឆិមវសេន មនោធាតូ**តិ បច្ឆិមភាគវសេន កិរិយាមនោធាតុ គហេតព្វា តស្សានុរូបភាវតោ។ ននុ ចេត្ថ មនោធាតុ នាមាយំ មនោវិញ្ញាណធាតុយា អសំសដ្ឋា, វិសុំយេវ ចេសា ធាតូតិ? សច្ចមេតំ អដ្ឋារសធាតុទេសនាយ, ចិត្តវិភត្តិនិទ្ទេសេ ឆវិញ្ញាណកាយទេសនាយំ បន សា មនោវិញ្ញាណកាយសង្គហិតាវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្វំ តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៥១៧) វុត្តនយេន វេទិតព្វំ។ អថ វា **បុរិមបច្ឆិមវសេនា**តិ បុរេចរានុចរវសេន។ **មនោធាតូ**តិ វិបាកមនោធាតុ គហេតព្វា បុរេចរណតោ, បរតោ ឧប្បជ្ជនកិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុយា អនន្តរំ មនោធាតុយា, កិរិយាមនោធាតុយា អនន្តរំ មនោវិញ្ញាណធាតុយា អនុប្បជ្ជនតោ ច។

ធម្មានំ យាវទេវ និស្សត្តនិជ្ជីវវិភាវនត្ថាយ សព្ព ធាតុទេសនាតិ អញ្ញេសុ សភាវធារណាទិអត្ថេសុ លព្ភមានេសុបិ អយមេត្ថ អត្ថោ បធានោតិ អាហ – “**ឯសនយោ សព្ពត្ថា**”តិ។ **សប្បដិបក្ខវសេនា**តិ សប្បដិភាគវសេន សុខំ ទុក្ខេន សប្បដិភាគំ, ទុក្ខំ សុខេន, ឯវំ សោមនស្សទោមនស្សាតិ។ យថា សុខាទីនំយេវ សមុទាចារោ វិភូតោ, ន ឧបេក្ខាយ, ឯវំ រាគាទីនំយេវ សមុទាចារោ វិភូតោ, ន មោហស្ស, តេន វុត្តំ “**អវិភូតភាវេនា**”តិ។ **កាយវិញ្ញាណធាតុ បរិគ្គហិតាវ ហោតិ** តទវិនាភាវតោ។ **សេសាសុ** សោមនស្សធាតុអាទីសុ, **បរិគ្គហិតាវ ហោតិ** អវិនាភាវតោ ឯវ។ ន ហិ សោមនស្សាទយោ មនោធាតុយា វិនា វត្តន្តិ។ **ឧបេក្ខាធាតុតោ នីហរិត្វា**តិ ឯត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទយោ ចតស្សោ វិញ្ញាណធាតុយោ តាសំ វត្ថារម្មណភូតា ចក្ខុធាតុអាទយោ ចាតិ អដ្ឋ រូបធាតុយោ, មនោធាតុ, ឧបេក្ខាសហគតា មនោវិញ្ញាណធាតុ, ឧបេក្ខាសហគតា ឯវ ធម្មធាតូតិ ឯវំ បន្នរស ធាតុយោ ឧបេក្ខាធាតុតោ នីហរិតព្វា។ សោមនស្សធាតុអាទយោ បន ចតស្សោ ធាតុយោ ធម្មធាតុអន្តោគធា, ឯវំ សុខធាតុតោ កាយវិញ្ញាណធាតុយា តស្សា វត្ថារម្មណភូតានំ កាយធាតុផោដ្ឋព្ពធាតូនញ្ច នីហរណា ហេដ្ឋា ទស្សិតនយាតិ, “**ឧបេក្ខាធាតុតោ នីហរិត្វា បូរេតព្វា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។

កាមវិតក្កាទយោ ឥធ កាមធាតុអាទិបរិយាយេន វុត្តាតិ “**កាមធាតុអាទីនំ ទ្វេធាវិតក្កេ កាមវិតក្កាទីសុ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ**”តិ អាហ។ តត្ថ ហិ “កាមវិតក្កោតិ កាមបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ, ព្យាបាទវិតក្កោតិ ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ, វិហឹសាវិតក្កោតិ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ, នេក្ខម្មបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ នេក្ខម្មវិតក្កោ, សោ យាវ បឋមជ្ឈានា វដ្ដតិ។ អព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ អព្យាបាទវិតក្កោ, សោ មេត្តាបុព្ពភាគតោ បដ្ឋាយ យាវ បឋមជ្ឈានា វដ្ដតិ។ អវិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ អវិហឹសាវិតក្កោ, សោ ករុណាយ បុព្ពភាគតោ បដ្ឋាយ យាវ បឋមជ្ឈានា វដ្ដតី”តិ វុត្តំ។ អយំ បនត្ថោ អភិធម្មេ វិត្ថារតោ អាគតោ ឯវាតិ ទស្សេតុំ, “**អភិធម្មេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កាមធាតុតោ នីហរិត្វា**តិ ឯត្ថ **កាម**គ្គហណេន គហិតា រូបធាតុអាទយោ ឆ, តំវិសយា សត្តវិញ្ញាណធាតុយោ, តត្ថ បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណធាតូនំ ចក្ខុធាតុអាទយោ បញ្ចាតិ អដ្ឋារស។ នេក្ខម្មធាតុអាទយោ បន ធម្មធាតុអន្តោគធា ឯវ។

កាមតណ្ហាយ វិសយភូតា ធម្មា កាមធាតូតិ អាហ – “**បញ្ច កាមាវចរក្ខន្ធា កាមធាតូ**”តិ។ តថា រូបតណ្ហាយ វិសយភូតា ធម្មា រូបធាតុ, អរូបតណ្ហាយ វិសយភូតា ធម្មា អរូបធាតូតិ អាហ – “**ចត្តារោ អរូបាវចរក្ខន្ធា**”តិអាទិ។ កាមតណ្ហា កាមោ ឧត្តរបទលោបេន, ឯវំ រូបារូបតណ្ហា រូបារូបំ។ អារម្មណករណវសេន តា យត្ថ អវចរន្តិ, តេ កាមាវចរាទយោតិ ឯវំ កាមាវចរក្ខន្ធាទីនំ កាមតណ្ហាទិភាវោ វេទិតព្វោ។ **អាទិនានយេនា**តិ ឯតេន “ឧបរិតោ បរនិម្មិតវសវត្តិទេវេ អន្តោករិត្វា ឯត្ថាវចរា”តិអាទិបាឡឹ (វិភ. ១០២០) សង្គណ្ហាតិ។ **ឯត្ថាវចរា**តិ អវីចិបរនិម្មិតបរិច្ឆិន្នោកាសាយ កាមតណ្ហាយ វិសយភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ, តទោកាសតា ច តណ្ហាយ តន្និន្នត្តា វេទិតព្វា។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ បរិបុណ្ណអដ្ឋារសធាតុកត្តា កាមាវចរធម្មានំ “**កាមធាតុតោ នីហរិត្វា បូរេតព្វា**”តិ វុត្តំ។ មនោវិញ្ញាណធាតុធម្មធាតុ ឯកទេសមត្តមេវ ហិ រូបារូបាវចរធម្មាតិ។

សមាគន្ត្វាតិ សហិតា ហុត្វា។ យត្ថកញ្ចិ បច្ចយធម្មា អត្តនោ ផលស្ស ការណំ, តត្ថ តន្និព្ពត្តនេ សមាគតា វិយ ហោតិ វេកល្លេ តទនិព្ពត្តនតោ។ **សង្ខតធាតុតោ នីហរិត្វា បូរេតព្ពា** អសង្ខតាយ ធាតុយា ធម្មធាតុឯកទេសភាវតោ។

១២៦. ឯវំ បវត្តមានា មយំ អត្តាតិ គហណំ គមិស្សាមាតិ ឥមិនា វិយ អធិប្បាយេន អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តា អជ្ឈត្តា, តេសុ ភវា តប្បរិយាបន្នត្តាតិ **អជ្ឈត្តិកានិ**។ តតោ ពហិភូតានិ **ពាហិរានិ**។ អាយតនកថា បដិច្ចសមុប្បាទកថា ច **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥១០, ៥៧០, ៥៧១) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ ន វិត្ថារិតា។

១២៧. អវិជ្ជមានំ ឋានំ **អដ្ឋានំ** (អ. និ. ដី. ១.១.២៦៨; វិភ. មូលដី. ៨០៩), នត្ថិ ឋានន្តិ វា **អដ្ឋានំ។ អនវកាសោ**តិ ឯត្ថ ឯសេវ នយោ។ តទត្ថនិគមនមេវ ហិ “នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ វចនន្តិ។ តេនាហ “**ឧភយេនបី**”តិអាទិ។ **យន្តិ** ការណេ បច្ចត្តវចនំ, ហេតុអត្ថោ ច ការណត្ថោតិ អាហ – “**យន្តិ យេន ការណេនា**”តិ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ឯត្ថ ទិដ្ឋិសម្បត្តិ វេទិតព្ពាតិ វុត្តំ “**មគ្គទិដ្ឋិយា សម្បន្នោ**”តិ។ កុតោ បនាយមត្ថោ លព្ភតីតិ? លិង្គតោ។ លិង្គញ្ហេតំ, យទិទំ និច្ចតោ ឧបគមនបដិក្ខេបោ។ **ចតុភូមកេសូ**តិ ឥទំ ចតុត្ថភូមកសង្ខារានំ អរិយសាវកស្ស វិសយភាវូបគមនតោ វុត្តំ; ន បន តេ អារព្ភ និច្ចតោ ឧបគមនសព្ភាវតោ។ វក្ខតិ ច “ចតុត្ថភូមកសង្ខារា បនា”តិអាទិនា។ អភិសង្ខតសង្ខារអភិសង្ខរណកសង្ខារានំ សប្បទេសត្តា និប្បទេសសង្ខារគ្គហណត្ថំ “**សង្ខតសង្ខារេសូ**”តិ វុត្តំ។ លោកុត្តរសង្ខារានំ បន និវត្តនេ ការណំ សយមេវ វក្ខតិ។ **ឯតំ ការណំ នត្ថិ** សេតុឃាតត្តា។ **តេជុស្សទត្តា**តិ សំកិលេសវិធមនតេជស្ស អធិកភាវតោ។ តថា ហិ តេ គម្ភីរភាវេន ទុទ្ទសា។ **អកុសលានំ អារម្មណំ ន ហោន្តី**តិ ឥទំ បករណវសេន វុត្តំ។ អប្បហីនវិបល្លាសានំ សត្តានំ កុសលធម្មានម្បិ តេ អារម្មណំ ន ហោន្តិ។

អសុខេ “សុខ”ន្តិ វិបល្លាសោ ច ឥធ សុខតោ ឧបគមនស្ស ឋានន្តិ អធិប្បេតន្តិ ទស្សេន្តោ, “**ឯកន្ត…បេ. … វុត្ត**”ន្តិ។ **អត្តទិដ្ឋិវសេនា**តិ បធានទិដ្ឋិមាហ ។ ទិដ្ឋិយា និព្ពានស្ស អវិសយភាវោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវាតិ “**កសិណាទិបណ្ណត្តិសង្គហត្ថ**”ន្តិ វុត្តំ។ **បរិច្ឆេទោ**តិ សង្ខារានំ បរិច្ឆេទោ សង្ខារានំ បរិច្ឆិជ្ជគហណំ។ ស្វាយំ យេសំ និច្ចាទិតោ ឧបគមនំ ភវតិ តេសំយេវ វសេន កាតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**សព្ពវារេសូ**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពវារេសូ**តិ និច្ចាទិសព្ពវារេសុ។ **បុថុជ្ជនោ ហីតិ ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា យំ យំ សង្ខារំ និច្ចាទិវសេន បុថុជ្ជនកាលេ ឧបគច្ឆតិ, តំ តំ អរិយមគ្គាធិគមេន អនិច្ចាទិវសេន គណ្ហន្តោ យាថាវតោ ជានន្តោ តំ គាហំ តំ ទិដ្ឋិំ វិនិវេឋេតិ វិស្សជ្ជេតិ។ តស្មា យត្ថ គាហោ តត្ថ វិស្សជ្ជនាតិ ចតុត្ថភូមកសង្ខារា ឥធ សង្ខារគ្គហណេន ន គយ្ហតីតិ អត្ថោ។

១២៨. បុត្តសម្ពន្ធេន មាតាបិតុសមញ្ញា, ទត្តកិត្តិមាទិវសេនបិ បុត្តវោហារោ លោកេ ទិស្សតិ, សោ ច ខោ បរិយាយតោ និប្បរិយាយសិទ្ធំ តំ ទស្សេតុំ, “**ជនិកា វ មាតា ជនកោ បិតា**”តិ វុត្តំ។ តថា អានន្តរិយកម្មស្ស អធិប្បេតត្តា “**មនុស្សភូតោវ ខីណាសវោ អរហាតិ អធិប្បេតោ**”តិ វុត្តំ។ “អដ្ឋានមេត”ន្តិអាទិនា មាតុអាទីនំយេវ ជីវិតា វោរោបនេ អរិយសាវកស្ស អភព្ពភាវទស្សនតោ តទញ្ញំ អរិយសាវកោ ជីវិតា វោរោបេតីតិ ឥទំ អត្ថតោ អាបន្នមេវាតិ មញ្ញមានោ វទតិ – “**កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេយ្យា**”តិ ? “អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ សញ្ចិច្ច បាណំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ វចនតោ, “**ឯតម្បិ អដ្ឋាន**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**សចេបិ ហី**”តិអាទិ។ **ពលទីបនត្ថន្តិ** សទ្ធាទិពលសមន្នាគមទីបនត្ថំ។ អរិយមគ្គេនាគតសទ្ធាទិពលវសេន ហិ អរិយសាវកោ តាទិសំ សាវជ្ជំ ន ករោតិ។

បញ្ចហិ ការណេហីតិ ឥទំ អត្ថនិប្ផាទកានិ តេសំ បុព្ពភាគិយានិ ច ការណានិ ការណភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វុត្តំ, ន បន សព្ពេសំ បញ្ចន្នំ សហយោគក្ខមតោ។ **អាការេហី**តិ ការណេហិ។ **អនុស្សាវនេនា**តិ អនុរូបំ សាវនេន។ ភេទស្ស អនុរូបំ យថា ភេទោ ហោតិ, ឯវំ ភិន្ទិតព្ពានំ ភិក្ខូនំ អត្តនោ វចនស្ស សាវនេន វិញ្ញាបនេន។ តេនាហ “**ននុ តុម្ហេ**”តិអាទិ។ **កណ្ណមូលេ វចីភេទំ កត្វា**តិ ឯតេន “បាកដំ កត្វា ភេទករវត្ថុទីបនំ **វោហារោ**, តត្ថ អត្តនោ និច្ឆិតមត្ថំ រហស្សវសេន វិញ្ញាបនំ **អនុស្សាវន**”ន្តិ ទស្សេតិ។

កម្មមេវ ឧទ្ទេសោ វា បមាណន្តិ តេហិ សង្ឃភេទសិទ្ធិតោ វុត្តំ, ឥតរេ បន តេសំ បុព្ពភាគភូតា។ តេនាហ “**វោហារា**”តិអាទិ។ **តត្ថា**តិ វោហារេ។ ចុតិអនន្តរំ ផលំ អនន្តរំ នាម, តស្មិំ អនន្តរេ និយុត្តានិ តន្និព្ពត្តនេន អនន្តរករណសីលានិ, អនន្តរប្បយោជនានិ វាតិ អានន្តរិយានិ, តានិ ឯវ “**អានន្តរិយកម្មានី**”តិ វុត្តានិ។

កម្មតោតិ “ឯវំ អានន្តរិយកម្មំ ហោតិ, ឯវំ អនន្តរិយកម្មសទិស”ន្តិ ឯវំ កម្មវិភាគតោ។ **ទ្វារតោ**តិ កាយាទិទ្វារតោ។ **កប្បដ្ឋិតិយតោ**តិ “ឥទំ កប្បដ្ឋិតិកវិបាកំ, ឥទំ ន កប្បដ្ឋិតិកវិបាក”ន្តិ ឯវំ កប្បដ្ឋិតិយវិភាគតោ។ **បាកា**តិ “ឥទមេត្ថ វិបច្ចតិ, ឥទំ ន វិបច្ចតី”តិ វិបច្ចនវិភាគតោ។ **សាធារណាទីហី**តិ គហដ្ឋបព្ពជិតានំ សាធារណាសាធារណតោ, **អាទិ**-សទ្ទេន វេទនាទិវិភាគតោ ច។

យស្មា មនុស្សត្តភាវេ ឋិតស្សេវ ច កុសលធម្មានំ តិក្ខវិសទសូរភាវាបត្តិ, យថា តំ តិណ្ណម្បិ ពោធិសត្តានំ ពោធិត្តយនិព្ពត្តិយំ, ឯវំ មនុស្សភាវេ ឋិតស្សេវ អកុសលធម្មានម្បិ តិក្ខវិសទសូរភាវាបត្តីតិ អាហ **“មនុស្សភូតស្សេវា”**តិ។ បាកតិកមនុស្សានម្បិ ច កុសលធម្មានំ វិសេសប្បត្តិ **វិមានវត្ថុអដ្ឋកថាយំ** (វិ. វ. អដ្ឋ. ៣) វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។ យថា វុត្តោ ច អត្ថោ សមានជាតិយស្ស វិកោបនេ កម្មំ គរុតរំ, ន តថា វិជាតិយស្សាតិ វុត្តំ – **“មនុស្សភូតំ មាតរំ វា បិតរំ វា”**តិ។ លិង្គេ បរិវត្តេ ច សោ ឯវ ឯកកម្មនិព្ពត្តោ ភវង្គប្បពន្ធោ, ជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធោ ច, ន អញ្ញោតិ អាហ **“អបិ បរិវត្តលិង្គ”**ន្តិ។ អរហន្តេបិ ឯសេវ នយោ។ **តស្ស វិបាក**ន្តិអាទិ កម្មស្ស អានន្តរិយភាវសមត្ថនំ, ចតុកោដិកញ្ចេត្ថ សម្ភវតិ។ តត្ថ បឋមា កោដិ ទស្សិតា, ឥតរាសុ វិសង្កេតំ ទស្សេតុំ, **“យោ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យទិបិ តត្ថ វិសង្កេតោ, កម្មំ បន គរុតរំ អានន្តរិយសទិសំ ភាយិតព្ពន្តិ អាហ – **“អានន្តរិយំ អាហច្ចេវ តិដ្ឋតី”**តិ។ **អយំ បញ្ហោ**តិ ញាបនិច្ឆានិព្ពត្តា កថា។

អានន្តរិយំ ផុសតិ មរណាធិប្បាយេនេវ អានន្តរិយវត្ថុនោ វិកោបិតត្តា។ **អានន្តរិយំ ន ផុសតិ** អានន្តរិយវត្ថុអភាវតោ។ សព្ពត្ថ ហិ បុរិមំ អភិសន្ធិចិត្តំ អប្បមាណំ, វធកចិត្តំ បន តទារម្មណំ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច អានន្តរិយនានន្តរិយភាវេ បមាណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សង្គាមចតុក្កំ សម្បត្តវសេន យោជេតព្ពំ។

តេនេវាតិ តេនេវ បយោគេន។ **អរហន្តឃាតោ ហោតិយេវ** អរហតោ មារិតត្តា។ **បុថុជ្ជនស្សេវ ទិន្នំ ហោតី**តិ យស្មា យថា វធកចិត្តំ បច្ចុប្បន្នារម្មណម្បិ បពន្ធវិច្ឆេទវសេន ច ជីវិតិន្ទ្រិយំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តតិ, ន ឯវំ ចាគចេតនា, សា ហិ ចជិតព្ពវត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា ចជនមត្តមេវ ហោតិ, អញ្ញសន្តកភាវករណញ្ច តស្ស ចជនំ, តស្មា យស្ស តំ សន្តកំ កតំ។ តស្សេវ ទិន្នំ ហោតីតិ។

លោហិតំ សមោ សរតីតិ អភិឃាតេន បកុប្បមានំ សញ្ចិតំ ហោតិ។ **មហន្តតរ**ន្តិ គរុតរំ។ **សរីរបដិជគ្គនេ វិយា**តិ សត្ថុរូបកាយបដិជគ្គនេ វិយ។

អសន្និបតិតេតិ ឥទំ សាមគ្គិយទីបនំ។ **ភេទោ ច ហោតី**តិ សង្ឃស្ស ភេទោ ហោតិ។ **វដ្ដតីតិ សញ្ញាយា**តិ ឦទិសករណំ សង្ឃស្ស ភេទាយ ន ហោតីតិ សញ្ញាយ។ **នវតោ ឩនបរិសាយំ** ករោន្តស្ស តថាតិ យោជេតព្ពំ, **តថា**តិ ឥមិនា “ន អានន្តរិយកម្មន្តិ” ឥមំ អាកឌ្ឍតិ, ន បន “ភេទោ ហោតី”តិ ឥទំ។ ហេដ្ឋិមន្តេន ហិ នវន្នមេវ វសេន សង្ឃភេទោ។ **ធម្មវាទិនោ អនវជ្ជា** យថាធម្មំ អវដ្ឋានតោ។ សង្ឃភេទស្ស បុព្ពភាគោ **សង្ឃរាជិ**។

កាយទ្វារមេវ បូរេន្តិ កាយកម្មភាវេនេវ លក្ខិតព្ពតោ។

“សណ្ឋហន្តេ ហិ…បេ…. មុច្ចតី”តិ ឥទំ កប្បដ្ឋកថាយ ន សមេតិ។ តថា ហិ កប្បដ្ឋកថាយំ (កថា. អដ្ឋ. ៦៥៤-៦៥៧) វុត្តំ – “អាបាយិកោតិ ឥទំ សុត្តំ យំ សោ ឯកំ កប្បំ អសីតិភាគេ កត្វា តតោ ឯកភាគមត្តំ កាលំ តិដ្ឋេយ្យ, តំ អាយុកប្បំ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ។ **កប្បវិនាសេយេវា**តិ បន អាយុកប្បវិនាសេយេវាតិ អត្ថេ សតិ នត្ថិ វិរោធោ។ ឯត្ថ ច **សណ្ឋហន្តេ**តិ ឥទម្បិ “ស្វេវវិនស្សិស្សតី”តិ វិយ អភូតបរិកប្បវសេន វុត្តំ។ **ឯកទិវសមេវ និរយេ បច្ចតិ** តតោ បរំ កប្បាភាវេ អាយុកប្បស្សបិ អភាវតោតិ អវិរោធតោ អត្ថយោជនា ទដ្ឋព្ពា។ **សេសានី**តិ សង្ឃភេទតោ អញ្ញានិ អានន្តរិយកម្មានិ។

អហោសិកម្មំ…បេ…. សង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ, ឯវំ សតិ កថំ នេសំ អានន្តរិយតា ចុតិអនន្តរំ វិបាកទានាភាវតោ។ អថ សតិ ផលទានេ ចុតិអនន្តរោ ឯវ ឯតេសំ ផលកាលោ, ន អញ្ញោតិ ផលកាលនិយមេន និយតតា និច្ឆិតា, ន ផលទាននិយមេន, ឯវម្បិ និយតផលកាលានំ អញ្ញេសម្បិ ឧបបជ្ជវេទនីយានំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយានញ្ច និយតតា អាបជ្ជេយ្យ។ តស្មា វិបាកធម្មធម្មានំ បច្ចយន្តរវិកលតាទីហិ អវិបច្ចមានានម្បិ អត្តនោ សភាវេន វិបាកធម្មតា វិយ ពលវតា អានន្តរិយេន វិបាកេ ទិន្នេ អវិបច្ចមានានម្បិ អានន្តរិយានំ ផលទានេ និយតសភាវា អានន្តរិយសភាវា ច បវត្តីតិ អត្តនោ សភាវេន ផលទាននិយមេនេវ និយតតា អានន្តរិយតា ច វេទិតព្ពា។ អវស្សញ្ច អានន្តរិយសភាវា តតោ ឯវ និយតសភាវា ច តេសំ បវត្តីតិ សម្បដិច្ឆិតព្ពមេតំ អញ្ញស្ស ពលវតោ អានន្តរិយស្ស អភាវេ ចុតិអនន្តរំ ឯកន្តេន ផលទានតោ។

ននុ ឯវំ អញ្ញេសម្បិ ឧបបជ្ជវេទនីយានំ អញ្ញស្មឹ វិបាកទាយកេ អសតិ ចុតិអនន្តរមេវេកន្តេន ផលទានតោ និយតសភាវា អនន្តរិយសភាវា ច បវត្តិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ។ អសមានជាតិកេន ចេតោបណិធិវសេន ឧបឃាតកេន ច និវត្តេតព្ពវិបាកត្តា អនន្តរេ ឯកន្តផលទាយកត្តាភាវា។ ន បន អានន្តរិយកានំ បឋមជ្ឈានាទីនំ ទុតិយជ្ឈានាទីនិ វិយ អសមានជាតិកំ ផលនិវត្តកំ អត្ថិ សព្ពានន្តរិយានំ អវីចិផលត្តា។ ន ច ហេដ្ឋុបបត្តឹ ឥច្ឆតោ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិយ ឧបរូបបត្តិជនកកម្មផលំ អានន្តរិយផលំ និវត្តេតុំ សមត្ថោ ចេតោបណិធិ អត្ថិ អនិច្ឆន្តស្សេវ អវីចិបាតនតោ, ន ច អានន្តរិយោបឃាតកំ កិញ្ចិ កម្មំ អត្ថិ, តស្មា តេសំយេវ អនន្តរេ ឯកន្តវិបាកជនកសភាវា បវត្តីតិ។ អនេកានិ ច អានន្តរិយានិ កតានិ ឯកន្តេនេវ វិបាកេ និយតសភាវត្តា ឧបរតាវិបច្ចនសភាវាសង្កត្តា និច្ឆិតានិ សភាវតោ និយតានេវ។ តេសុ បន សមានសភាវេសុ ឯកេន វិបាកេ ទិន្នេ ឥតរានិ អត្តនា កាតព្ពកិច្ចស្ស តេនេវ កតត្តា ន ទុតិយំ តតិយំ វា បដិសន្ធឹ ករោន្តិ។ ន សមត្ថតាវិឃាតត្តាតិ នត្ថិ តេសំ អានន្តរិយកតា និវត្តិ; គរុគរុភាវោ បន តេសុ លព្ភតេវាតិ សង្ឃភេទស្ស សិយា គរុតរភាវោតិ, “**យេន…បេ…. វិបច្ចតី**”តិ អាហ។ ឯកស្ស បន អញ្ញានិ ឧបត្ថម្ភកានិ ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពានិ។ **បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតី**តិ វចនេន ឥតរេសំ បវត្តិវិបាកទាយិតា អនុញ្ញាតា វិយ ទិស្សតិ។ **នោ វា តថា សីលវតី**តិ យថា បិតា សីលវា, តថា សីលវតី នោ វា ហោតីតិ យោជនា។ សចេ មាតា សីលវតី, មាតុឃាតោ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតីតិ យោជនា។

បកតត្តោតិ អនុក្ខិត្តោ។ **សមានសំវាសកោ**តិ អបារាជិកោ។ **សមានសីមាយ**ន្តិ ឯកសីមាយំ។

សត្ថុកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថោតិ យំ សត្ថារា កាតព្ពកិច្ចំ អនុសាសនាទិ, តំ កាតុំ អសមត្ថោតិ ភគវន្តំ បច្ចក្ខាយ។ **អញ្ញំ តិត្ថករ**ន្តិ អញ្ញំ សត្ថារំ។

១២៨. អភិជាតិអាទិសុ (អ. និ. ដី. ១.១.២៧៧) បកប្បនេន ទេវតូបសង្កមនាទិនា ជាតចក្កវាឡេន សមានយោគក្ខេមំ ទសសហស្សបរិមាណំ ឋានំ **ជាតិខេត្តំ**, សរសេនេវ អាណាបវត្តិដ្ឋានំ **អាណាខេត្តំ**, វិសយភូតំ ឋានំ **វិសយខេត្តំ**។ **ទសសហស្សី លោកធាតូ**តិ ឥមាយ លោកធាតុយា សទ្ធឹ ឥមំ លោកធាតុំ បរិវារេត្វា ឋិតា ទសសហស្សី លោកធាតុ។ តត្តកានំយេវ ជាតិខេត្តភាវោ ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពោ។ “បរិគ្គហវសេនា”តិ កេចិ។ “សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធានំ តត្តកំ ឯវ ជាតិខេត្តំ តន្និវាសីនំយេវ ច ទេវតានំ ធម្មាភិសមយោ”តិ ច វទន្តិ។ មាតុកុច្ឆិឱក្កមនកាលាទីនំ ឆន្នំ ឯវ គហណំ និទស្សនមត្តំ មហាភិនីហារាទិកាលេបិ តស្ស បកម្បនស្ស លព្ភមានតោ។ **អាណាខេត្តំ នាម** យំ ឯកជ្ជំ សំវដ្ដតិ ច វិវដ្ដតិ ច។ **អាណា វត្តតិ** អាណាយ តន្និវាសីនំ ទេវតានំ សិរសា សម្បដិច្ឆនេន, តញ្ច ខោ កេវលំ ពុទ្ធានំ អានុភាវេនេវ, ន អធិប្បាយវសេន, អធិប្បាយវសេន បន “យាវតា វា បន អាកង្ខេយ្យា”តិ (អ. និ. ៣.៨១) វចនតោ តតោ បរម្បិ អាណា បវត្តេយ្យ។

ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថីតិ, “ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតី”តិអាទី (ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; មិ. ប. ៤.៥.១១) ឥមិស្សំ លោកធាតុយំ ឋត្វា វទន្តេន ភគវតា, “កឹ បនាវុសោ សារិបុត្ត, អត្ថេតរហិ អញ្ញេ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភគវតា សមសមា សម្ពោធិយន្តិ, ឯវំ បុដ្ឋោ អហំ, ភន្តេ, នោតិ វទេយ្យ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៦១), វត្វា តស្ស ការណំ ទស្សេតុំ, “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា”តិ ឥមំ សុត្តំ (ទី. និ. ៣.១៦១; មិ. ប. ៥.១.១) ទស្សេន្តេន ធម្មសេនាបតិនា ច ពុទ្ធខេត្តភូតំ ឥមំ លោកធាតុំ ឋបេត្វា អញ្ញត្ថ អនុប្បត្តិ វុត្តា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

ឯកតោតិ សហ, ឯកស្មឹ កាលេតិ អត្ថោ។ សោ បន កាលោ កថំ បរិច្ឆិន្នោតិ ចរិមភវេ បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ យាវ ធាតុបរិនិព្ពានាតិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថា**”តិអាទិមាហ។ **និសិន្នកាលតោ បដ្ឋាយា**តិ បដិលោមក្កមេន វទតិ។ **បរិនិព្ពានតោ បដ្ឋាយា**តិ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពានតោ បដ្ឋាយ។ **ឯត្ថន្តរេ**តិ ចរិមភវេ ពោធិសត្តស្ស បដិសន្ធិគ្គហណំ ធាតុបរិនិព្ពានន្តិ ឯតេសំ អន្តរេ។

អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ ន និវារិតា, តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**តីណិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ បដិបត្តិអន្តរធានេន ហិ សាសនស្ស ឱសក្កិតត្តា អបរស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ លទ្ធាវសរា ហោតិ។ **បដិបទា**តិ បដិវេធាវហា បុព្ពភាគបដិបទា។ “**បរិយត្តិ បមាណ**”ន្តិ វត្វា តមត្ថំ ពោធិសត្តំ និទស្សនំ កត្វា ទស្សេតុំ, “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ តយិទំ ហីនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ និយ្យានិកធម្មស្ស ឋិតិញ្ហិ ទស្សេន្តោ អនិយ្យានិកធម្មំ និទស្សេតិ។

មាតិកាយ អន្តរហិតាយាតិ, “យោ បន ភិក្ខូ”តិអាទិនយប្បវត្តា សិក្ខាបទបាឡិ មាតិកា, តាយ អន្តរហិតាយ និទានុទ្ទេសសង្ខាតេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសេ បព្ពជ្ជាឧបសម្បទាកម្មេសុ ច សាសនំ តិដ្ឋតីតិ អត្ថោ។ អថ វា បាតិមោក្ខេ ធរន្តេយេវ បព្ពជ្ជា ឧបសម្បទា ច, ឯវំ សតិ តទុភយំ បាតិមោក្ខេ អន្តោគធំ តទុភយាភាវេ បាតិ

មោក្ខាភាវតោ, តស្មា តយិទំ តយំ សាសនស្ស បិតិហេតូតិ អាហ – “**បាតិមោក្ខបព្ពជ្ជាឧបសម្បទាសុ បិតាសុ សាសនំ តិដ្ឋតី**”តិ។ យស្មា វា ឧបសម្បទាធីនំ បាតិមោក្ខំ, ឧបសម្បទា ច បព្ពជ្ជាធីនា, តស្មា បាតិមោក្ខេ សិទ្ធេ, សិទ្ធាសុ បព្ពជ្ជាឧបសម្បទាសុ ច សាសនំ តិដ្ឋតិ។ បច្ឆិមបដិវេធតោ ហិ បរំ បដិវេធសាសនំ, បច្ឆិមសីលតោ ច បរំ បដិបត្តិសាសនំ វិនដ្ឋំ នាម ហោតិ។ **ឱសក្កិតំ នាមា**តិ បច្ឆិមកបដិវេធសីលភេទទ្វយំ ឯកតោ កត្វា តតោ បរំ វិនដ្ឋំ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។

តេន កាមំ “សាសនដ្ឋិតិយា បរិយត្តិ បមាណ”ន្តិ វុត្តំ, បរិយត្តិ បន បដិបត្តិហេតុកាតិ បដិបត្តិយា អសតិ អប្បតិដ្ឋា ហោតិ, តស្មា បដិបត្តិអន្តរធានំ សាសនោសក្កនស្ស វិសេសការណន្តិ ទស្សេត្វា តយិទំ សាសនោសក្កនំ ធាតុបរិនិព្ពានោសានន្តិ ទស្សេតុំ, “**តីណិ បរិនិព្ពានានី**”តិ វុត្តំ។

ការុញ្ញន្តិ បរិទេវនការុញ្ញំ។ ជម្ពុទីបេ ទីបន្តរេសុ ទេវនាគព្រហ្មលោកេសុ ច វិប្បកិរិត្វា បិតានំ ធាតូនំ មហាពោធិបល្លង្កេ ឯកជ្ឈំ សន្និបតនំ, រស្មិវិស្សជ្ជនំ, តត្ថ តេជោធាតុយា ឧដ្ឋានំ, ឯកជាលិភាវោ ចាតិ សព្ពមេតំ សត្ថុ អធិដ្ឋានវសេនេវ វេទិតព្ពំ។

អនច្ឆរិយត្តាតិ ទ្វីសុបិ ឧប្បជ្ជមានេសុ អច្ឆរិយត្តាភាវទោសតោតិ អត្ថោ។ ពុទ្ធា នាម មជ្ឈេ ភិន្នំ សុវណ្ណំ វិយ ឯកសទិសាតិ តេសំ ទេសនាបិ ឯករសា ឯវាតិ អាហ – “**ទេសនាយ ច វិសេសាភាវតោ**”តិ។ ឯតេនបិ អនច្ឆរិយត្តមេវ សាធេតិ។ **វិវាទភាវតោ**តិ ឯតេន វិវាទាភាវត្ថំ ទ្វេ ឯកតោ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ ទស្សេតិ។

តត្ថាតិ មិលិន្ទបញ្ហេ។ ឯកំ ពុទ្ធំ ធារេតីតិ **ឯកពុទ្ធធារណី**។ ឯតេន ឯវំ សភាវា ឯតេ ពុទ្ធគុណា, យេន ទុតិយពុទ្ធគុណេ ធារេតុំ អសមត្ថា អយំ លោកធាតូតិ ទស្សេតិ។ បច្ចយវិសេសនិប្ផន្នានញ្ហិ គុណធម្មានំ ភារិយោ វិសេសោ ន សក្កា ធារេតុន្តិ, “**ន ធារេយ្យា**”តិ វត្វា តមេវ អធារណំ បរិយាយន្តរេនបិ បកាសេន្តោ “**ចលេយ្យា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចលេយ្យា**តិ បរិប្ផន្ទេយ្យ។ **កម្បេយ្យា**តិ បវេធេយ្យ។ **នមេយ្យា**តិ ឯកបស្សេន នមេយ្យ។ **ឱនមេយ្យា**តិ ឱសីទេយ្យ។ **វិនមេយ្យា**តិ វិវិធំ ឥតោចិតោ ច នមេយ្យ។ **វិកិរេយ្យា**តិ វាតេន ថុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរេយ្យ។ **វិធមេយ្យា**តិ វិនស្សេយ្យ។ **វិទ្ធំសេយ្យា**តិ សព្ពសោ វិទ្ធស្តា ភវេយ្យ។ តថាភូតា ច កត្ថចិ ន តិដ្ឋេយ្យាតិ អាហ “**ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យា**”តិ។

ឥទានិ តត្ថ និទស្សនំ ទស្សេន្តោ, “**យថា, មហារាជា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សមុបាទិកា**តិ សមំ ឧទ្ធំ បជ្ជតិ បវត្តតីតិ សមុបាទិកា, ឧទកស្ស ឧបរិ សមំ គាមិនីតិ អត្ថោ។ **វណ្ណេនា**តិ សណ្ឋានេន។ **បមាណេនា**តិ អារោហេន។ **កិសថូលេនា**តិ កិសថូលភាវេន, បរិណាហេនាតិ អត្ថោ។

ឆាទេន្តន្តិ រោចេន្តំ រុចិំ ឧប្បាទេន្តំ។ **តន្ទីកតោ**តិ តេន ភោជនេន តន្ទីភូតោ។ **អនោនមិតទណ្ឌជាតោ**តិ យាវទត្ថំ ភោជនេន ឱនមិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អនោនមិតទណ្ឌោ វិយ ជាតោ។ **សកឹ ភុត្តោ វមេយ្យា**តិ ឯកម្បិ អាលោបំ អជ្ឈោហរិត្វា វមេយ្យាតិ អត្ថោ។

អតិធម្មភារេន បថវី ចលតីតិ ធម្មេន នាម បថវី តិដ្ឋេយ្យ។ សា កឹ តេនេវ ចលតិ វិនស្សតីតិ អធិប្បាយេន បុច្ឆតិ។ បុន ថេរោ “រតនំ នាម លោកេ កុដុម្ពំ សន្ធារេន្តំ អភិមតញ្ច លោកេន អត្តនោ គរុសភាវតាយ សកដភង្គស្ស ការណំ អតិភារភូតំ ទិដ្ឋំ។ ឯវំធម្មោ ច ហិតសុខវិសេសេហិ តំសមង្គិនំ ធារេន្តោ អភិមតោ ច វិញ្ញូនំ គម្ភីរប្បមេយ្យភាវេន គរុសភាវត្តា អតិភារភូតោ បថវិចលនស្ស ការណំ ហោតី”តិ ទស្សេន្តោ, “**ឥធ, មហារាជ, ទ្វេ សកដា**”តិអាទិមាហ។ ឯតេនេវ តថាគតស្ស មាតុកុច្ឆិឱក្កមនាទិកាលេ បថវីកម្បនការណំ សំវណ្ណិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកសកដតោ រតន**ន្តិ ឯកស្មា, ឯកស្ស វា សកដស្ស រតនំ, តស្មា សកដតោ គហេត្វាតិ អត្ថោ។

ឱសារិតន្តិ ឧច្ចារិតំ, វុត្តន្តិ អត្ថោ។ **អគ្គោ**តិ សព្ពសត្តេហិ អគ្គោ។

សភាវបកតីតិ សភាវភូតា អកិត្តិមា បកតិ។ **ការណមហន្តតាយា**តិ មហន្តេហិ ពុទ្ធការកធម្មេហិ បារមិតាសង្ខាតេហិ ការណេហិ ពុទ្ធគុណានំ និព្ពត្តិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ បថវិអាទីនិ មហន្តានិ វត្ថូនិ, មហន្តា ច សក្កភាវាទយោ អត្តនោ អត្តនោ វិសយេ ឯកេកា ឯវ, សម្មាសម្ពុទ្ធោបិ មហន្តោ អត្តនោ វិសយេ ឯកោវ, កោ ច តស្ស វិសយោ? ពុទ្ធភូមិ, យាវតកំ វា ញេយ្យំ។ ឯវំ “អាកាសោ វិយ អនន្តវិសយោ ភគវា ឯកោវ ហោតី”តិ វទន្តោ បរចក្កវាឡេសុ ទុតិយស្ស ពុទ្ធស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។

ឥមិនាវ បទេនាតិ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ ឥមិនា ឯវ បទេន។ **ទសចក្កវាឡសហស្សានិ គហិតានិ** ជាតិខេត្តត្តា។ **ឯកចក្កវាឡេនេវា**តិ ឥមិនា ឯកចក្កវាឡេនេវ។ យថា – “**ឥមស្មិំយេវ ចក្កវាឡេ ឧប្បជ្ជន្តី**”តិ វុត្តេ ឥមស្មិម្បិ ចក្កវាឡេ ជម្ពុទីបេយេវ, តត្ថាបិ មជ្ឈិមបទេសេ ឯវាតិ បរិច្ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិ; ឯវំ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ ជាតិខេត្តេ អធិប្បេតេបិ ឥមិនាវ ចក្កវាឡេន បរិច្ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិ។

វិវាទូបច្ឆេទតោតិ វិវាទូបច្ឆេទការណា។ ទ្វីសុ ឧប្បន្នេសុ យោ វិវាទោ ភវេយ្យ, តស្ស អនុប្បាទោយេវេត្ថ វិវាទុបច្ឆេទោ។ **ឯកស្មិំ ទីបេ**តិអាទិនា ទីបន្តរេបិ ឯកជ្ឈំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, បគេវ ឯកទីបេតិ ទស្សេតិ។ **សោ បរិហាយេថា**តិ ចក្កវាឡស្ស បទេសេ ឯវ វត្តិតព្ពត្តា បរិហាយេយ្យ។

១៣០. **មនុស្សត្តន្តិ** មនុស្សភាវេ តស្សេវ បព្ពជ្ជាទិគុណសម្បត្តិអាទីនំ យោគ្គភាវតោ។ **លិង្គសម្បត្តីតិ** បុរិសភាវោ។ **ហេតូ**តិ មនោវចីបណិធានបុព្ពិកា ហេតុសម្បទា។ **សត្ថារទស្សនន្តិ** សត្ថុសម្មុខីភាវោ។ **បព្ពជ្ជា**តិ កម្មកិរិយវាទីសុ តាបសេសុ, ភិក្ខូសុ វា បព្ពជ្ជា។ **គុណសម្បត្តីតិ** អភិញ្ញាទិគុណសម្បទា។ **អធិការោ**តិ ពុទ្ធំ ឧទ្ទិស្ស អធិកោ សក្ការោ។ **ឆន្ទតា**តិ សម្មាសម្ពោធិ ឧទ្ទិស្ស សាតិសយោ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទោ។ **អដ្ឋធម្មសមោធានា**តិ ឯតេសំ អដ្ឋន្នំ ធម្មានំ សមាយោគេន។ **អភិនីហារោ**តិ កាយបណិធានំ។ **សមិជ្ឈតី**តិ និប្ផជ្ជតីតិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន បរមត្ថទីបនិយា **ចរិយាបិដកវណ្ណនាយ** (ចរិយា. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថា) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

សព្ពាការបរិបូរមេវាតិ បរិបុណ្ណលក្ខណតាយ សត្តុស្សទាទីហិ សព្ពាការេហិ សម្បន្នមេវ។ ន ហិ ឥត្ថិយា កោសោហិតវត្ថគុយ្ហតា សម្ភវតិ, ទុតិយបកតិ ច នាម បឋមបកតិតោ និហីនា ឯវ។ តេនេវាហ អនន្តរវារេ “**យស្មា**”តិអាទិ។

ឥធ បុរិសស្ស តត្ថ និព្ពត្តនតោតិ ឥមស្មិំ មនុស្សលោកេ បុរិសភូតស្ស តត្ថ ព្រហ្មលោកេ ព្រហ្មត្តភាវេន និព្ពត្តនតោ។ តេន អសតិបិ បុរិសលិង្គេ បុរិសាការា ព្រហ្មានោ ហោន្តីតិ ទស្សេតិ។ តំយេវ ហិ បុរិសាការំ សន្ធាយ វុត្តំ – “**យំ បុរិសោ ព្រហ្មត្តំ ករេយ្យា**”តិ។ តេនេវាហ “**សមានេបី**”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ ឥត្ថិយោ ព្រហ្មលោកេ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ អាហ “**ព្រហ្មត្ត**”ន្តិអាទិ។

១៣១. **កាយទុច្ចរិតស្សា**តិអាទិបាឡិយា កម្មនិយាមោ នាម កថិតោ។ សមញ្ញានំ សមង្គោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សមង្គី**, សមន្នាគតោ។ សមញ្ញានសីលោ វា **សមង្គី**។ បុព្ពភាគេ **អាយូហនសមង្គិតា**, សន្និដ្ឋាបកចេតនាវសេន **ចេតនាសមង្គិតា**។ ចេតនាសន្តតិវសេន វា **អាយូហនសមង្គិតា**, តំតំចេតនាខណវសេន **ចេតនាសមង្គិតា**។ កតូបចិតស្ស អវិបក្កវិបាកស្ស កម្មស្ស វសេន **កម្មសមង្គិតា**, កម្មេ បន វិបច្ចិតុំ អារទ្ធេ វិបាកប្បវត្តិវសេន **វិបាកសមង្គិតា**។ កម្មាទីនំ ឧបដ្ឋានកាលវសេន **ឧបដ្ឋានសមង្គិតា**។ **កុសលាកុសលកម្មាយូហនក្ខណេ**តិ កុសលកម្មស្ស ច អកុសលកម្មស្ស ច សមីហនក្ខណេ។ **តថា**តិ ឥមិនា កុសលាកុសលកម្មបទំ អាកឌ្ឍតិ។ យថា កតំ កម្មំ ផលទានសមត្ថំ ហោតិ, តថា កតំ **ឧបចិតំ**។ **វិបាការហ**ន្តិ ទុតិយភវាទីសុ វិបច្ចនារហំ។ ឧប្បជ្ជមានានំ ឧបបត្តិនិមិត្តំ ឧបដ្ឋាតីតិ យោជនា។ **ចលតី**តិ បរិវត្តតិ។ ឯកេន ហិ កម្មុនា តស្មេ និមិត្តេ ឧបដ្ឋាបិតេ បច្ចយវិសេសវសេន តតោ អញ្ញេន កម្មុនា អញ្ញស្ស និមិត្តស្ស ឧបដ្ឋានំ បរិវត្តនំ។

សុនខជីវិកោតិ សុនខេហិ ជីវនសីលោ។ **តលសន្ថរណបូជ**ន្តិ ភូមិតលស្ស បុប្ផេហិ សន្ថរណបូជំ។ **អាយូហនចេតនាកម្មសមង្គិតាវសេនា**តិ កាយទុច្ចរិតស្ស អបរាបរំ អាយូហនេន សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ តស្សេវ បកប្បនេ កម្មក្ខយករញាណេន អខេបិតត្តា យថូបចិតកម្មុនា ច សមង្គិភាវស្ស វសេន។

១៣២. **ឯវំ សស្សិរិក**ន្តិ វុត្តប្បការេន អនេកធាតុវិភជនាទិនា នានានយវិចិត្តតាយ បរមនិបុណគម្ភីរតាយ ច អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច សសោភំ កត្វា។

នំ ធារេហីតិ ឯត្ថ **ន**ន្តិ និបាតមត្តំ។ ធាតុអាទិវសេន បរិវត្តីយន្តិ អត្ថា ឯតេហីតិ បរិវដ្ដា, ទេសនាភេទា។ ចត្តារោ បរិវដ្ដា ឯតស្ស, ឯតស្មិំ វាតិ **ចតុបរិវដ្ដោ**, ធម្មបរិយាយោ។ ធម្មោ ច សោ បរិយត្តិភាវតោ យថាវុត្តេនត្ថេន អាទាសោតិ **ធម្មាទាសោ**។ ឧបដ្ឋានដ្ឋេន យថាធម្មានំ អាទាសោតិបិ **ធម្មាទាសោ**។ យថា ហិ អាទាសេន សត្តានំ មុខេ មលទោសហរណំ, ឯវំ ឥមិនាបិ សុត្តេន យោគីនំ មុខេ មលទោសហរណំ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឥមិនា សុត្តេន កិលេសេ មទ្ទិត្វា សមថាធិគមេន យោគិនោ ជយប្បត្តា; តស្មា អមតបុរប្បវេសនេ ឧគ្ឃោសនមហាភេរិតាយ ច **អមតទុន្ទុភិ។ ឥធ វុត្ត**ន្តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ វុត្តំ។ **អនុត្តរោ សង្គាមវិជយោ**តិ អនុត្តរភាវតោ កិលេសសង្គាមវិជយោ, “វិជេតិ ឯតេនា”តិ កត្វា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ពហុធាតុកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. ឥសិគិលិសុត្តវណ្ណនា

១៣៣. សមញ្ញាយតិ ឯតាយាតិ **សមញ្ញា**, នាមន្តិ អត្ថោ។ អយមយំ នាមាតិ បញ្ញាបេន្តិ ឯតាយ, តថា បញ្ញាបនមត្តន្តិ វា **បញ្ញត្តិ**, នាមមេវ។ តេនាហ **“បុរិមបទស្សេវ វេវចន”**ន្តិ។ **សេសេសុបីតិ** “បណ្ឌវស្ស បព្ពតស្សា”តិអាទីសុ តីសុ វារេសុបិ។

សមុដ្ឋានំ តាវ សុត្តស្ស កថេត្វា អត្ថសំវណ្ណនំ កាតុំ **“តទា កិរា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បព្ពតេហិ អត្ថោ**តិ ន ភគវតោ បព្ពតេហិ កថិតេហិ អត្ថោ អត្ថិ។ **ឥសិគិលិភាវោ**តិ ឥសិគិលិនាមតា។ **ឥតីតិ** ឥមិនា ការណេន, ឥមំ អដ្ឋុប្បត្តិំ អវេក្ខន្តោតិ អត្ថោ។

ចេតិយគព្ភេតិ ចេតិយឃរេ ចេតិយស្ស អព្ភន្តរេ។ **យមកមហាទ្វារ**ន្តិ យមកកវាដយុត្តំ មហន្តំ ទ្វារំ។ **ទ្វេធា កត្វា**តិ បព្ពតស្ស អព្ភន្តរេ មណ្ឌបសង្ខេបេន លេណំ និម្មិនិត្វា ទ្វេធា កត្វា តទា តេ តត្ថ វសឹសុ។

វសិតកាលញ្ច កថេន្តោ តេសំ មាតុយា យាវ តតិយភវតោ បដ្ឋាយ សមុទាគមំ ទស្សេតុំ, **“អតីតេ កិរា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បត្ថេសីតិ** តស្សា កិរ ខេត្តកុដិយា វីហយោ ភជ្ជន្តិយា តត្ថ មហាករញ្ជបុប្ផប្បមាណា មហន្តា មនោហរា បញ្ចសតមត្តា លាជា ជាយឹសុ។ សា តា គហេត្វា មហន្តេ បទុមិនិបត្តេ ឋបេសិ។ តស្មិញ្ច សមយេ ឯកោ បច្ចេកពុទ្ធោ តស្សា អនុគ្គហត្ថំ អវិទូរេ ខេត្តបាឡិយា គច្ឆតិ។ សា តំ ទិស្វា បសន្នមានសា សុបុប្ផិតំ មហន្តំ ឯកំ បទុមំ គហេត្វា តត្ថ លាជេ បក្ខិបិត្វា បច្ចេកពុទ្ធំ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា, “ឥមស្ស, ភន្តេ, បុញ្ញស្ស អានុភាវេន អានុភាវសម្បន្នេ បញ្ចសតបុត្តេ លភេយ្យ”ន្តិ បញ្ច បុត្តសតានិ បត្ថេសិ។ **តស្មឹយេវ ខណេ**តិ យទា សា យថាវុត្តំ បត្ថនំ បដ្ឋបេសិ; តស្មឹយេវ ខណេ បញ្ចសតា មិគលុទ្ទកា សម្បត្តសម្ភារា បរិបក្ក បច្ចេកពោធិញាណា តស្សេវ បច្ចេកពុទ្ធស្ស មធុរមំសំ ទត្វា, “ឯតិស្សា បុត្តា ភវេយ្យាមា”តិ បត្ថយឹសុ។ អតីតាសុ អនេកជាតីសុ តស្សា បុត្តភាវេន អាគតត្តា តថា តេសំ អហោសីតិ វទន្តិ។ **បាទុទ្វារេ**តិ បាទុទ្វារេ បាទុទ្វារេ។ បាទុទ្វារសីសេន ចេត្ថ និក្ខិបនំ អាហ។

គព្ភមលំ និស្សាយាតិ ពហិ និក្ខន្តំ គព្ភមលំ និស្សយំ កត្វា សំសេទជភាវេន និព្ពត្តា ។ ឱបបាតិកភាវេនាតិ កេចិ។ **ខយវយំ បដ្ឋបេត្វា**តិ វិបស្សនំ អារភិត្វា។ **វិបស្សនា**តិ អនិច្ចានុបស្សនាបុព្ពិកា សប្បច្ចយនាមរូបទស្សន បុព្ពិកា ច, សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស អនិច្ចលក្ខណេ ទិដ្ឋេ, “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ សេសលក្ខណានិ សុវិញ្ញេយ្យានេវ ហោន្តិ។ **បច្ចេកពោធិញាណំ និព្ពត្តយឹសូ**តិ ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ សតសហស្សញ្ច បច្ចេកពោធិបារមិតាយ បរិនិប្ផន្នត្តា ញាណស្ស បរិបាកគត្តា វុត្តនយេន សយមេវ វិបស្សនំ បវត្តេត្វា មគ្គកំ បាបេត្វា បច្ចេកពោធិញាណំ អធិគច្ឆឹសុ។ សព្ពេបិ តេ តំយេវ គាថំ អភាសឹសូតិ អាហ – **“អយំ តេសំ ព្យាករណគាថា អហោសី”**តិ។

សរោរុហន្តិ សរសិ ជាតំ។ **បទុមបលាសបត្តជ**ន្តិ ឧទ្ទកមហន្តេហិ កមលទលេហិ សហជាតំ។ ឧទ្ទក មហន្តកមលទលសង្ខាតានិ វា បទុមបលាសបត្តានិ ឯត្ថ សន្តីតិ បទុមបលាសបត្តំ, បទុមគច្ឆំ។ តត្ថ ជាតន្តិ **បទុមបលាសបត្តជំ។ សុបុប្ផិត**ន្តិ សុដ្ឋុ បុប្ផិតំ សម្មា វិកសិតំ។ **ភមរគណានុចិណ្ណ**ន្តិ ភមរគណេហិ អនុកុលញ្ចេវ អនុបរិព្ពាមិតញ្ច។ **អនិច្ចតាយុបគត**ន្តិ ខណេ ខណេ វណ្ណភេទាទិវសេន អនិច្ចតាយ ឧបគតំ។ **វិទិត្វា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ ជានិត្វា។ **ឯកោ ចរេ**តិ តស្មា អញ្ញោបិ មាទិសោ ហោតុកាមោ ឯវំ បដិបជ្ជិត្វា ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោតិ។

១៣៥. សតិសារសីលសារាទិសមន្នាគមនេន សត្តេសុ **សារភូតា**។ សព្ពសោ វដ្ដទុក្ខស្ស វិគតត្តា **និទ្ទុក្ខា**។ សមុច្ឆិន្នតណ្ហតាយ **និត្តណ្ហា។ មានច្ឆិទោតិ** ចុតិវចនំ។

ឯតេសំ ឯកនាមកាយេវាតិ ឯតេសំ អាគតានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ បាឡិយំ អនាគតា អញ្ញេ បច្ចេកពុទ្ធា សមាននាមកា ឯវ។ វុត្តមេវត្ថំ បាកដីករណត្ថំ **“ឥមេសុ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វិសុំ វិសុំ អវត្វា**តិ បច្ចេកំ សរូបតោ អវត្វា។ **អញ្ញេ ចា**តិ អសាធារណត្តា អាហ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឥសិគិលិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. មហាចត្តារីសកសុត្តវណ្ណនា

១៣៦. ទោសេហិ អារកាតិ **អរិយំ**។ តេនាហ “**និទ្ទោស**”ន្តិ។ សា បន និទ្ទោសតា លោកុត្តរភាវេន ស វិសេសាតិ អាហ “**លោកុត្តរ**”ន្តិ។ សម្មា សុន្ទរោ បសត្ថោ និយ្យានិកោ សមាធិ **សម្មាសមាធី**តិ អាហ – “**សម្មាសមាធិន្តិ មគ្គសមាធិ**”ន្តិ។ ឧបនិសីទតិ ឯត្ថ ផលំ តប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយាតិ **ឧបនិសំ**, ការណន្តិ អាហ – “**សឧបនិសន្តិ សប្បច្ចយ**”ន្តិ។ បរិករោតិ បរិវារេតីតិ **បរិក្ខារោ**តិ អាហ – “**សបរិក្ខារន្តិ សបរិវារ**”ន្តិ។

បរិវារិតាតិ សហជាតាទិបច្ចយភាវេន បរិវារន្តេហិ វិយ ឧបគតា។ **បុរេចារិកា**តិ វុដ្ឋានគាមិនិភាវនា សហជាតាទិបច្ចយវសេន បច្ចយត្តា បុរស្សរា។ តេនាហ – “**វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិ ចា**”តិ។ ឥទានិ តានិ កិច្ចតោ ទស្សេតុំ, “**វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បរិវីមំស**ក្ខហណំ តត្ថ តត្ថ ចិត្តុប្បាទេ វីមំសាធិបតេយ្យេន បវត្តិយា សម្មាទិដ្ឋិយា បុព្ពង្គមភាវទស្សនត្ថំ។ តេនស្ស មគ្គសមាធិស្ស នានាខណិកំ បុព្ពង្គមភាវំ ទស្សេតិ។ **វីមំសនបរិយោសានេ**តិ គថាបវត្តអនុលោមញាណស្ស ឱសានេ។ **ភូមិលទ្ធំ វដ្ដំ សមុគ្ឃាដយមានា**តិ អត្តនោ សន្តានេ ទីឃរត្តំ អនុសយិតំ កិលេសវដ្ដំ សមុច្ឆិន្ទន្តិ។ **វូបសមយមានា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **វូបសមយមានា**តិ វា តតោ ឯវ អវសិដ្ឋម្បិ វដ្ដំ អប្បវត្តិករណវសេន វូបសមេន្តិ។ តេនេវាហ – “**មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ...បេ.... ឧប្បជ្ជតី**”តិ។ **សា**តិ សម្មាទិដ្ឋិ។ **ទុវិធាបី**តិ យថាវុត្តា ទុវិធាបិ។ **ឥធ អធិប្បេតា** វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ កិច្ចស្ស ទស្សិតត្តា។

លក្ខណេ បដិវិជ្ឈមានេ លក្ខណិកោ ធម្មោ បដិវិទ្ធោ ហោតីតិ អាហ – “**មិច្ឆាទិដ្ឋិ...បេ.... អារម្មណតោ បជានាតី**”តិ។ វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិយម្បិ ឯសេវ នយោ។ **កិច្ចតោ**តិ ភាវនាកិច្ចតោ។ សម្មាទិដ្ឋិយំ តទធិគតអសម្មោហតាយ **អសម្មោហតោ បជានាតិ។ កិច្ចតោ**តិ បដិវេធកិច្ចតោ។ តំ បន សព្ពថា អសម្មុយ្ហនមេវាតិ អាហ “**អសម្មោហតោ**”តិ។ **ឯវំ បជាននា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ យាថាវតោ អវពោធោ។ **អស្សា**តិ តំសមង្គិនោ បុគ្គលស្ស។

ទ្វាយន្តិ -ការោ ទីឃំ កត្វា វុត្តោ។ តេនាហ “**ទ្វយំ វទាមី**”តិ។ ទ្វេ អវយវា ឯតស្សាតិ ទ្វយំ។ តេនាហ “**ទុវិធកោដ្ឋាសំ វទាមី**”តិ។ បុញ្ញស្ស ឯកោ ភាគោ សោ ឯវ បុញ្ញភាគិកោ , ក-ការស្ស យ-ការំ កត្វា ឥត្ថិលិង្គវសេន “**បុញ្ញភាគិយា**”តិ វុត្តំ។ **ឧបធិសង្ខាតស្សា**តិ ខន្ធបពន្ធសង្ខាតស្ស។

អមតទ្វារន្តិ អរិយមគ្គំ។ **បញ្ញបេតី**តិ និយ្យានាទិបការតោ បញ្ញបេតិ។ តេនាហ “**វិភជិត្វា ទស្សេតី**”តិ។ តត្ថ សម្មោហស្ស វិទ្ធំសនេន អសម្មោហតោ ទស្សេតិ។ **តស្មិំ អត្ថេ**តិ អមតទ្វារបញ្ញាបនេ អត្ថេ។ **ពោជ្ឈង្គប្បត្តា**តិ ពោជ្ឈង្គភាវប្បត្តា។ មគ្គភាវេន និយ្យានភាវេន បវត្តិយា មគ្គបញ្ញាយ អដ្ឋន្នម្បិ សាធារណត្តា សមុទាយស្ស ច អវយវោ អង្គន្តិ កត្វា សេសធម្មេ អង្គិកភាវេន ទស្សេន្តោ “**អរិយមគ្គស្ស អង្គ**”ន្តិ អាហ។ **សោ ភិក្ខូ**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ “មិច្ឆាទិដ្ឋី”តិ សម្មាទិដ្ឋិ “សម្មាទិដ្ឋី”តិ ជានន្តោ ភិក្ខុ។ **បជហនត្ថាយា**តិ សមុច្ឆេទវសេន បជហនាយ។ **បដិលាភត្ថាយា**តិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា អធិគមាយ។ **កុសលវាយាមោ**តិ វិបស្សនាសម្បយុត្តោវ កោសល្លសម្ភូតោ វាយាមោ។ សរតីតិ **សតោ**, តំ បនស្ស សរណំ សតិសមង្គិតាយាតិ អាហ “**សតិយា សមន្នាគតោ**”តិ។ កាមញ្ចេត្ថ វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិ យថាភូតា សម្មាវាយាមសតិយោ សហជាតា ច បុរេជាតា ច ហុត្វា បរិវារេន្តិ, “ឥតិយិមេ តយោ ធម្មា សម្មាទិដ្ឋិ អនុបរិធាវន្តិ អនុបរិវត្តន្តី”តិ បន វចនតោ, “ឯត្ថ ហី”តិអាទិនា មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា ឯវ សេសធម្មានំ យថារហំ សហចរណភាវេន បរិវារណំ យោជិតំ។ **សម្មាសង្កប្បាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវានំ គហណំ ឥតរេសំ បរិវារភាវេន គហិតត្តា ។ ន ហិ សក្កា តេ ឯវ បរិវារេ បរិវារន្តេ ច កត្វា វត្តុំ សង្ករតោ សម្មោហជននតោ ច។ **តយោ**តិ សម្មាទិដ្ឋិវាយាមសតិយោ **សហជាតបរិវារាវ ហោន្តិ** មគ្គក្ខណិកានំ តេសំ អធិប្បេតត្តា វិបស្សនាខណវិរតីនំ អសម្ភវតោ។

១៣៧. តក្កនវសេន លោកសិទ្ធេនាតិ អធិប្បាយោ។ “ឯវញ្ចេវញ្ច ភវិតព្ព”ន្តិ វីរិធំ តក្កនំ កូបេ វិយ ឧទកស្ស អារម្មណស្ស អាកឌ្ឍនំ វិតក្កនំ **វិតក្កោ។ សង្កប្បនវសេនា**តិ តំ តំ អារម្មណំ គហេត្វា កប្បនវសេន។ តក្កនំ កប្បនន្តិ ច អត្ថំសហជាតានមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកគ្គោ**តិ ឥមិនា សមាធិនា លទ្ធបការស្សេវ វិតក្កស្ស អប្បនា បរិយាយោ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ វិសេសេន វា អប្បនា វិតក្កស្ស វសេន ចិត្តំ អារម្មណំ អភិរោបេតិ, វិតក្កេ អសតិ កថន្តិ អាហ “**វិតក្កេ បនា**”តិអាទិ។ **អត្តនោយេវ ធម្មតាយ ចិត្តំ អារម្មណំ អភិរុហតី**តិ, ឯតេន អារម្មណធម្មានំ គហណំ នាម សភាវសិទ្ធំ, ន ធម្មន្តរមបេក្ខតិ, វិតក្កោ បន បវត្តមានោ អារម្មណាភិនិរោបនវសេនេវ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ ឯវំ សន្តេបិ សភាវវិតក្កចិត្តុប្បាទតោ សវិតក្កចិត្តុប្បាទស្ស អារម្មណគ្គហណវិសេសោ វិតក្កេន ជាតោតិ កត្វា វិតក្កោ ចិត្តស្ស អារម្មណគ្គហណេ វិសេសបច្ចយោតិ បាកដោយមត្ថោ។ អបរេ បន ភណន្តិ – យថា កោចិ រាជវល្លភំ, តំសម្ពន្ធីនំ មិត្តំ វា និស្សាយ រាជគេហំ អារោហតិ អនុបវិសតិ, ឯវំ វិតក្កំ

និស្សាយ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ វិតក្កស្ស អារម្មណាភិនិរោបនសភាវត្តា, អញ្ញេសំ ធម្មានញ្ច អវិតក្កសភាវតោ។ តេនាហ ភគវា – “ចេតសោ អភិនិរោបនា”តិ (ធ. ស. ៧)។

យទិ ឯវំ កថំ អវិតក្កចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតីតិ? វិតក្កពលេនេវ។ យថា ហិ សោ បុរិសោ បរិចយេន តេន វិនាបិ និរាសង្កោ រាជគេហំ បវិសតិ, ឯវំ បរិចយេន វិតក្កេន វិនាបិ អវិតក្កំ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ **បរិចយេនា**តិ ច សន្តានេ បវត្តវិតក្កភាវនាសង្ខាតេន បរិចយេន។ វិតក្កស្ស ហិ សន្តានេ អភិណ្ហំ បវត្តស្ស វសេន ចិត្តស្ស អារម្មណាភិរុហនំ ចិរបរិចិតំ; តេន តំ កទាចិ វិតក្កេន វិនាបិ តត្ថ បវត្តតេវ; យថា ញាណសហគតំ ចិត្តំ សម្មសនវសេន ចិរបរិចិតំ កទាចិ ញាណរហិតម្បិ សម្មសនវសេន បវត្តតិ; យថា វា កិលេសសហិតំ ហុត្វា បវត្តំ សព្ពសោ កិលេសរហិតម្បិ បរិចយេន កិលេសវាសនាវសេន បវត្តតិ, ឯវំ សម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

វាចំ សង្ខរោតីតិ វាចំ ឧប្បាទេតិ, វចីឃោសុប្បត្តិយា វិសេសបច្ចយោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **លោកិយវិតក្កោ** ទុត្តិយសចិត្តសហគតោ **វាចំ សង្ខរោតិ** វចីវិញ្ញត្តិជននតោ។ **វចីសង្ខារោត្វេវ បនស្ស នាមំ ហោតិ** រុឡ្ហិតោ, តំសមត្ថតានិរោធតោ វា សម្ភវតោ បន សង្ខារោតិ។ “**លោកុត្តរសម្មាសង្កប្បំ បរិវារេន្តី**”តិ វត្វា តិវិធេ សម្មាសង្កប្បេ កទាចិ កតមំ បរិវារេន្តីតិ? ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ឯត្ថា**”តិអាទិ។ **នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ** នានាសមន្នាហារហេតុកត្តា, បុព្ពភាគេយេវ ច តេ ឧប្បជ្ជន្តីតិ។ **តីណិ នាមានិ លភតិ** តិវិធស្សបិ បដិបក្ខស្ស សមុច្ឆិន្ទនេន សាតិសយំ តិណ្ណម្បិ កិច្ចករណតោ។ ឯស នយោ សម្មាវាចាទីសុបិ។

១៣៨. វិរមតិ ឯតាយាតិ **វេរមណី** វិរតិ វុច្ចតិ។ សា មុសាវាទតោ វិរមណស្ស ការណភាវតោ ចេតនាបិ វេរស្ស មណនតោ វិនាសនតោ វិរតិបីតិ អាហ – “**វិរតិបិ ចេតនាបិ វដ្តតី**”តិ។ **អារកា រមតី**តិ សមុច្ឆិន្នេហិ ទូរតោ សមុស្សារេតិ។ **វិនា តេហិ រមតី**តិ អច្ចន្តមេវ តេហិ វិនា ភវតិ។ **តតោ តតោ**តិ ទិដ្ឋេ អទិដ្ឋវាទាទិតោ មុសាវាទា។ វិសេសតោ អនុប្បត្តិធម្មត្តា **បដិនិវត្តា ហុត្វា**។

១៤០. **តិវិធេន កុហនវត្ថុនា**តិ បច្ចយបដិសេវន-សាមន្តជប្បន-ឥរិយាបថបវត្តនសង្ខាតេន បាបិច្ឆតានិព្ពត្តេន តិវិធេន កុហនវត្ថុនា។ **ឯតាយ** កុហនាយ ករណភូតាយ បច្ចយុប្បាទនត្ថំ **និមិត្តំ** សីលំ ឯតេសន្តិ យោជនា។ អត្តវិសយលាភហេតុ អក្កោសនខុំសនវម្ភនាទិវសេន បិសនំ យដ្ឋនំ វិហេឋនំ **និប្បេសោ**។ ឥតោ លទ្ធំ អញ្ញស្ស, តតោ លទ្ធំ បរស្ស ទត្វា ឯវំ លាភេន លាភំ និជិគីសតីតិ **លាភេន លាភំ និជិគីសនា**។ **បាឡិយំ អាគតោ** កុហនាទិវសេន **មិច្ឆាអាជីវោ**។ កោ បន សោតិ អាហ “**អាជីវហេតូ**”តិអាទិ។ **តាសំយេវា**តិ អវធារណំ, “អាជីវោ កុប្បមានោ កាយវចីទ្វារេសុ ឯវ កុប្បតី”តិ កត្វា វុត្តំ។

១៤១. សម្មា បសត្ថា សោភនា និយ្យានិកា ទិដ្ឋិ ឯតស្សាតិ **សម្មាទិដ្ឋិ,** បុគ្គលោ។ តស្ស បន យស្មា សម្មាទិដ្ឋិ សច្ចាភិសមយស្ស និព្ពានសច្ឆិកិរិយាយ អវស្សយោ, តស្មា វុត្តំ – “**មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយំ ឋិតស្សា**”តិ។ **បហោ**តិ ភវតិ តាយ សហេវ ឧប្បជ្ជតិ បវត្តតិ។ បច្ចវេក្ខណញាណំ យាថាវតោ ជាននដ្ឋេន សម្មាញាណន្តិ ឥជាធិប្បេតំ, តញ្ចខោ មគ្គសមាធិម្ហិ ឋិតេ ឯវ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ អាហ – “**មគ្គសម្មាសមាធិម្ហិ...បេ.... សម្មាញាណំ បហោតី**”តិអាទិ។ ឥមិនា កឹ ទស្សេតីតិ? យថា មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយំ ឋិតោ បុគ្គលោ, “សម្មាទិដ្ឋី”តិ វុត្តោ, ឯវំ មគ្គផលបច្ចវេក្ខណញាណេ ឋិតោ, “សម្មាញាណោ”តិ វុត្តោ, តស្ស ច មគ្គផលសម្មាសមាធិបវត្តិយា បហោតិ សម្មាញាណស្ស សម្មាវិមុត្តិយា បហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ ផលសមាធិ តាវ បវត្តតុ, មគ្គសមាធិ បន កថន្តិ? តម្បិ អកុប្បភាវតាយ អច្ចន្តសមាធិភាវតោ កិច្ចនិប្ផត្តិយា បវត្តតេវាតិ វត្តព្ពតំ លភតិ។ **ឋបេត្វា អដ្ឋផលង្គានី**តិ ផលភូតានិ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនិ អដ្ឋង្គានិ, “សម្មាទិដ្ឋិស្ស សម្មាសង្កប្បោ បហោតី”តិអាទិនា វិសុំ គហិតត្តា ឋបេត្វា។ **សម្មាញាណំ បច្ចវេក្ខណំ កត្វា**តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ សម្មាញាណំ កត្វា។ **ផលំ កាតុន្តិ** ផលធម្មសហជាតតាយ វិបាកសភាវតាយ ច “ផល”ន្តិ លទ្ធនាមេ ផលសម្បយុត្តធម្មេ សម្មាវិមុត្តី កាតុំ វដ្តតីតិ វុត្តំ។ តថា ច វុត្តំ **សល្លេខសុត្តវណ្ណនាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៨៣) “ផលសម្បយុត្តានិ បន សម្មាទិដ្ឋិអាទីនិ អដ្ឋង្គានិ ឋបេត្វា សេសធម្មា សម្មាវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពា”តិ។

១៤២. **និជ្ជិណ្ណា**តិ និជ្ជីរិតា, វិទ្ធស្តា វិនាសិតាតិ អត្ថោ។ **ផលំ កថិតន្តិ** “សម្មាទិដ្ឋិស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ហោតី”តិ ឥមិនា វារេន សាមញ្ញផលំ កថិតន្តិ វទន្តិ, និជ្ជីរណំ បដិប្បស្សម្ភនន្តិ អធិប្បាយោ។ និជ្ជីរណំ បន សមុច្ឆិន្ទនន្តិ កត្វា, **មជ្ឈិមភាណកា...បេ.... មគ្គោ កថិតោតិ វទន្តិ។ ទស្សនដ្ឋេនា**តិ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន ចតុន្នំ សច្ចានំ បច្ចក្ខតោ ទស្សនដ្ឋេន។ **វិទិតករណដ្ឋេនា**តិ បច្ចវេក្ខេន យថាទិដ្ឋានំ មគ្គផលានំ បាកដករណដ្ឋេន។ **តទធិមុត្តដ្ឋេនា**តិ តស្មិំ យថាសច្ឆិកតេ និព្ពានេ អធិមុច្ចនភាវេន។

កុសលបក្ខាតិ អនវជ្ជកោដ្ឋាសា។ **មហាវិបាកទានេនា**តិ មហតោ វិបុលស្ស លោកុត្តរស្ស សុខវិបាកស្ស ចេវ កាយិកាទិទុក្ខវិបាកស្ស ច ទានេន។

យថា មហាវិបាកស្ស ទានេន មហាចត្តារីសកំ, តថា ពហុតាយបិ មហាចត្តារីសកោតិ ទស្សេតុំ, “**ឥមស្មិញ្ច បន សុត្តេ បញ្ច សម្មាទិដ្ឋិយោ កថិតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ពហុអត្ថោបិ ហិ **មហា**-សទ្ទោ ហោតិ “មហាជនោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៦៥)។ ឯត្ថ ច “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា វត្ថុភេទេន ទស មិច្ឆាទិដ្ឋិធម្មា កថិតា, វត្ថុភេទេនេវ, “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា ទស សម្មាទិដ្ឋិធម្មាតិ វីសតិ ហោតិ។ យថា “សម្មាទិដ្ឋិស្ស, ភិក្ខវេ, សម្មាសង្កប្បោ បហោតី”តិអាទិនា មគ្គវសេន ទស សម្មត្តធម្មា, តប្បដិបក្ខភូតា “មិច្ឆាទិដ្ឋិស្ស មិច្ឆាសង្កប្បោ បហោតី”តិអាទិនា អត្ថតោ ទស មិច្ឆត្តធម្មាតិ វីសតិ, តថា ផលវសេន តេសុ ឯវ វីសតិ។ កថំ វារេបិ សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ ទសាតិ វីសតិ? ឯវមេតេ ទ្វេ ចត្តារីសកានិ បុរិមេន សទ្ធឹ តយោ ចត្តារីសកា វិភាវិតាតិ វេទិតព្ពា។

១៤៣. បសំសិយស្ស ឧជុវិបច្ចនីកំ និន្ទិយំ បសំសន្តោបិ អត្ថតោ បសំសិយំ និន្ទន្តោ នាម ហោតិ។ បសំសិយស្ស គុណបរិធំសនមុខេនេវ ហិ និន្ទិយស្ស បសំសាយ បវត្តនតោតិ អាហ – “**មិច្ឆាទិដ្ឋិនាមាយំ សោភនាតិ វទន្តោបិ សម្មាទិដ្ឋឹ គរហតិ នាមា**”តិអាទិ។ **ឯវមាទី**តិ **អាទិ**សទ្ទេន “នត្ថិ ហេតុ នត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ សំកិលេសាយា”តិ (ទី. និ. ១.១៦៨; ម. និ. ២.២២៧) ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ; តស្មា **ឯវំវាទិនោ**តិ ឯវំ ហេតុបដិក្ខេបវាទិនោតិ អត្ថោ។ **ឱក្កន្តនិយាមា**តិ ឱគាឡ្ហមិច្ឆត្តនិយាមា។ **ឯវរូបំ លទ្ធឹ គហេត្វា**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ **ចូឡបុណ្ណមសុត្តវណ្ណនាយំ** វុត្តនយមេវ តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯទិសោ ហិ “ពុទ្ធានម្បិ អតេកិច្ឆោ”តិអាទិ វុត្តសទិសោ។

អត្តនោ និន្ទាភយេនាតិ “សម្មាទិដ្ឋិញ្ច នាមេតេ គរហន្តី”អាទិនា ឧបរិ បរេហិ វត្តព្ពនិន្ទាភយេន។ **ឃដ្ដនភយេនា**តិ តថា បរេសំ អាសាទនាភយេន។ សហធម្មេន បរេន អត្តនោ ឧបរិ កាតព្ពនិគ្គហោ ឧបារម្ភោ, គរហតោ បរិត្តាសោ ឧបារម្ភភយំ, តំ បន អត្ថតោ ឧបវាទភយំ ហោតីតិ អាហ “**ឧបវាទភយេនា**”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាចត្តារីសកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. អានាបានស្សតិសុត្តវណ្ណនា

១៤៤. **បុព្ពេនា**តិ និស្សក្កេ ករណវចនំ។ “អបរំ វិសេស”ន្តិ វុត្តត្តា វិសេសវិសយោ ច បុព្ពសទ្ទោតិ អាហ – “**សីលបរិបូរណាទិតោ បុព្ពវិសេសតោ**”តិ។

១៤៥. **អារទ្ធោ** យថានុសិដ្ឋំ បដិបត្តិយា អារាធិតោ។ យទត្ថាយ សាសនេ បព្ពជ្ជា, វិសេសាបត្តិ ច, តទេវេត្ថ អប្បត្តន្តិ អធិប្បេតំ, តំ ឈានវិបស្សនានិមិត្តន្តិ អាហ – “**អប្បត្តស្ស អរហត្តស្សា**”តិ។ **កោមុទី**តិ កុមុទវតី។ តទា កិរ កុមុទានិ សុបុប្ផិតានិ ហោន្តិ។ តេនាហ – “**កុមុទានំ អត្ថិតាយ កោមុទី**”តិ។ កុមុទានំ សមូហោ, កុមុទានិ ឯវ វា កោមុទា, តេ ឯត្ថ អត្ថីតិ **កោមុទី**តិ។ **បវារណសង្គហ**ន្តិ មហាបវារណំ អកត្វា អាគមនីយសង្គហណំ។

អារទ្ធវិបស្សកស្សាតិ អារភិតវិបស្សនស្ស, វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឧស្សុក្កាបេត្វា វិបស្សិស្ស។ **ភិក្ខូ ឥធ ឱសរិស្សន្តិ** វុត្ថវស្សា បវារិតបវារណា “ភគវន្តំ វន្ទិស្សាម, កម្មដ្ឋានំ សោធេស្សាម, យថាលទ្ធំ វិសេសញ្ច បវេទិស្សាមា”តិ អជ្ឈាសយេន។ **ឥមេ ភិក្ខូ**តិ ឥមេ តរុណសមថវិបស្សនា ភិក្ខូ។ **វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ ន សក្ខិស្សន្តិ** សេនាសន សប្បាយាទិអលាភេន។ **អបលិពុទ្ធ**ន្តិ អញ្ញេហិ អនុបទ្ទុតំ។ **សេនាសនំ គហេតុំ ន លភន្តិ** អន្តោវស្សភាវតោ។ **ឯកស្ស ទិន្នោបិ សព្ពេសំ ទិន្នោយេវ ហោតិ**, តស្មា សុតសុតដ្ឋានេយេវ ឯកមាសំ វសិត្វា ឱសរិសុ។

១៤៦. **អលន្តិ យុត្តំ**, ឱបាយិកន្តិ អត្ថោ, “អលមេវ និព្ពិន្ទិតុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៧២; សំ. និ. ២.១២៤, ១២៨, ១៣៤, ១៤៣) វិយ។ បុងពទ្ធំ បរិហរិត្វា អសិតំ **បុងោសំ** អ-ការស្ស ឱ-ការំ កត្វា។ តេនាហ “**បាថេយ្យ**”ន្តិ។

១៤៧. **វិបស្សនា កថិតា**តិ អនិច្ចសញ្ញាមុខេនេវ វិបស្សនាភាវនា កថិតា។ ន ហិ កេវលាយ អនិច្ចានុបស្សនាយ វិបស្សនាកិច្ចំ សមិជ្ឈតិ។ **ពហូ ភិក្ខូ** តេ ច វិត្ថាររុចិកាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។

១៤៩. សព្ពត្ថាតិ សព្ពវារេសុ។ “តស្មា តិហ, ភិក្ខវេ, វេទនានុបស្សី”តិអាទីសុបិ បីតិបដិសំវេទិតាទិវសេនេវ វេទនានុបស្សនាយ វុត្តត្តា, **“សុខវេទនំ សន្ធាយេតំ វុត្ត”**ន្តិ អាហ។ សតិបដ្ឋានភាវនាមនសិការតាយ វុត្តំ – **“សាធុកំ មនសិការ”**ន្តិ។ **សញ្ញានាមេន បញ្ញា វុត្តា** តេសំ បយោគត្តា។ **មនសិការនាមេន វេទនា វុត្តា,** ភាវនាយ បរិចិតត្តា អារម្មណស្ស មនសិការន្តិ កត្វា។ **វិតក្កវិចារេ បបេត្វាតិ** វុត្តំ វចីសង្ខារត្តា តេសំ។

ឯវំ សន្តេបីតិ យទិបិ មនសិការបរិយាបន្នតាយ “មនសិការោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ សន្តេ វេទនានុបស្សនាភាវោ ន យុជ្ជតិ, អស្សាសបស្សាសា ហិស្ស អារម្មណំ។ **វត្ថុន្តិ** សុខាទីនំ វេទនានំ បវត្តិដ្ឋានភូតំ វត្ថុំ **អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទិយតិ,** វេទនាយ ឯកន្តភាវទស្សនេន តស្ស វេទនានុបស្សនាភាវោ យុជ្ជតិ ឯវាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **ឯតស្ស** អនុយោគស្ស។

ទ្វីហាការេហីតិ យេ សន្ធាយ វុត្តំ, តេ ទស្សេន្តោ **“អារម្មណតោ អសម្មោហតោ ចា”**តិ អាហ។ **សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ**តិ បីតិសហគតានិ បឋមទុតិយជ្ឈានានិ បដិបាដិយា **សមាបជ្ជតិ។ សមាបត្តិក្ខណេ**តិ សមាបជ្ជនក្ខណេ។ **ឈានបដិលាភេនា**តិ ឈានេន សមង្គីភាវេន។ **អារម្មណតោ** អារម្មណមុខេន តទារម្មណឈានបរិយាបន្នា **បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ** អារម្មណស្ស បដិសំវិទិតត្តា។ យថា នាម សប្បបរិយេសនំ ចរន្តេន តស្ស អាសយេ បដិសំវិទិតេ សោបិ បដិសំវិទិតោវ ហោតិ មន្តាគទពលេន តស្ស គហណស្ស សុករត្តា; ឯវំ បីតិយា អាសយភូតេ អារម្មណេ បដិសំវិទិតេ សា បីតិ បដិសំវិទិតា ឯវ ហោតិ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច តស្សា គហណស្ស សុករត្តា។ **វិបស្សនាក្ខណេ**តិ វិបស្សនាបញ្ញាបុព្ពង្គមាយ មគ្គបញ្ញាយ វិសេសតោ ទស្សនក្ខណេ។ **លក្ខណបដិវេធា**តិ បីតិយា សលក្ខណស្ស សាមញ្ញលក្ខណស្ស ច បដិវិជ្ឈនេន។ យញ្ហិ បីតិយា វិសេសតោ សាមញ្ញតោ ច លក្ខណំ, តស្មឹ វិទិតេ សា យាថាវតោ វិទិតា ហោតិ។ តេនាហ – **“អសម្មោហតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតី”**តិ។

ឥទានិ តមត្ថំ បាឡិយា វិភាវេតុំ, **“វុត្តម្បិ ចេត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ ទីឃស្ស អស្សាសស្ស អារម្មណភូតស្ស វសេន។ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតំ អវិក្ខេបំ បជានតោ**តិ ឈានបរិយាបន្នំ អវិក្ខេបោតិ លទ្ធនាមំ ចិត្តស្សេកគ្គតំ តំសម្បយុត្តាយ បញ្ញាយ បជានតោ។ យថេវ ហិ អារម្មណមុខេន បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ, ឯវំ តំសម្បយុត្តធម្មាបិ អារម្មណមុខេន បដិសំវិទិតា ឯវ ហោន្តិ។ **សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតី**តិ ទីឃំ អស្សាសវសេន ឈានសម្បយុត្តា សតិ តស្មឹ អារម្មណេ ឧបដ្ឋិតេ អារម្មណមុខេន ឈានេបិ ឧបដ្ឋិតា ឯវ នាម ហោតិ។ **តាយ សតិយា**តិ ឯវំ ឧបដ្ឋិតាយ តាយ សតិយា យថាវុត្តេន **តេន ញាណេន** សុប្បដិវិទិតត្តា អារម្មណស្ស តស្ស វសេន តទារម្មណា **សា បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ។ អវសេសបទានិបី**តិ “ទីឃំ បស្សាសវសេនា”តិអាទិបទានិបិ។

ឯវំ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** វុត្តមត្ថំ ឥមស្មឹ សុត្តេ យោជេត្វា ទស្សេតុំ, **“ឥតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឥមិនាបិ យោគិនា មនសិការេន បដិលភិតព្ពតោ បដិលាភោតិ វុត្តំ – **“ឈានសម្បយុត្តេ វេទនាសង្ខាតមនសិការ បដិលាភេនា”**តិ។

អស្សាសបស្សាសនិមិត្តន្តិ អស្សាសបស្សាសេ និស្សាយ បដិលទ្ធបដិភាគនិមិត្តំ អារម្មណំ កិញ្ចាបិ ករោតិ; សតិញ្ច សម្បជញ្ញញ្ច ឧបដ្ឋបេត្វា បវត្តនតោ អារម្មណមុខេន តទារម្មណស្ស បដិសំវិទិតត្តា ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សីយេវ នាមេស ហោតិ។ ឯវំ ចិត្តានុបស្សនាបិ សតិសម្បជញ្ញពលេនេវ ហោតីតិ អាហ **“ន ហី”**តិអាទិ។ បជហតិ ឯតេន, សយំ វា បជហតីតិ **បហានំ,** ញាណំ។ **ទោមនស្សវសេន ព្យាបាទនីវរណំ ទស្សិតំ** តទេកដ្ឋភាវតោ។ **តស្សា**តិ នីវរណបព្ពស្ស។ **បហានករញ្ញាណ**ន្តិ បជហនញាណំ។ **វិបស្សនាបរម្បរ**ន្តិ បដិបាដិយា វិបស្សនមាហ។ **សមថបដិបន្ន**ន្តិ មជ្ឈិមសមថនិមិត្តំ បដិបន្នចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ។ **ឯកតោ ឧបដ្ឋាន**ន្តិ បដិបក្ខវិគមេន ឯកភាវេន ឧបដ្ឋានំ។ **សហជាតានំ អជ្ឈុបេក្ខនា ហោតី**តិ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ព្យាបារស្ស អនាបជ្ជិតត្តា អារម្មណានំ អជ្ឈុបេក្ខនា, “យទត្ថិ យំ ភូតំ តំ បជហតិ ឧបេក្ខំ បដិលភតី”តិ, ឯវំ វុត្តអជ្ឈុបេក្ខនា បវត្តាតិ បដិបន្នា។ **កេវលំ នីវរណាទិធម្មេ**តិ នីវរណាទិធម្មេ ឯវ បហីនេ ទិស្វា, អថ ខោ តេសំ បជហនញាណម្បិ យាថាវតោ បញ្ញាយ ទិស្វា អជ្ឈុបេក្ខិតា ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា “ធម្មាបិ ខោ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ពា, បគេវ អធម្មា”តិ (ម. និ. ១.២៤០)។

១៥០. អនិច្ចាទិវសេន បវិចិនតីតិ អនិច្ចាទិប្បការេហិ វិចិនតិ បស្សតិ។ **និរាមិសា**តិ កិលេសាមិសរហិតា។ **កាយិកចេតសិកទរថបដិប្បស្សទ្ធិយា**តិ កាយចិត្តានំ សាធុភាវូបគមនេន វិក្ខម្ភិតត្តា។ សហជាតធម្មានំ ឯកសភាវេន បវត្តិយា **សហជាតអជ្ឈុបេក្ខនាយ អជ្ឈុបេក្ខិតា ហោតិ។**

តស្មិំ កាយេ បវត្តា កាយារម្មណា **សតិ,** បុព្ពភាគិយោ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។** ឯស នយោ សេសេសុបិ។ សោមនស្សសហគតចិត្តុប្បាទវសេន ចេតំ ឱក្កមនំ ឱលិយនំ កោសជ្ជំ, តតោ អតិវត្តនំ អតិធាវនំ ឧទ្ធច្ចំ, តទុភយវិធុរា ពោជ្ឈង្គុបេក្ខាភូតា អនោសក្កនអនតិវត្តនសង្ខាតា មជ្ឈត្តាការតា។ តទានិ **យថេវ** ហីតិអាទិនា តមេវ មជ្ឈត្តាការំ ឧបមាយ វិភាវេតិ។ **តុទនំ វា** បតោទេន។ **អាកឌ្ឍនំ វា** រស្មិនា។ **នត្ថិ** ន កាតព្ពំ អត្ថិ។ **ឯកចិត្តក្ខណិកា**តិ ឯកេកស្មិំ ចិត្តេ វិបស្សនាវសេន សហ ឧប្បជ្ជនកា។ **នានារសលក្ខណា**តិ នានាកិច្ចា ចេវ នានាសភាវា ច។

១៥២. **វុត្តត្ថានេវ** សព្ពាសវសុត្តវណ្ណនាយំ (ម. និ. អដ្ឋ. ២៧) អានាបានារម្មណា អបរាបរំ បវត្តសតិយោ អារម្មណសីសេន តទារម្មណា ធម្មា គហិតា, តា បនេកសន្តានេ លោកិយចិត្តសម្បយុត្តាតិ **លោកិយា,** តា វឌ្ឍមានា **លោកិយំ** ចតុព្ពិធម្បិ **សតិបដ្ឋានំ បរិបូរេន្តិ។ វិជ្ជាវិមុត្តិផលនិព្ពានន្តិ** វិមុត្តីនំ ផលភូតំ តេហិយេវ វេទិតព្ពំ កិលេសនិព្ពានំ, អមតមហានិព្ពានមេវ វិជ្ជាវិមុត្តីនំ អធិគមេន អធិគន្តព្ពតាយ តថា វុត្តំ។ បរិបូរណញ្ចស្ស អារម្មណំ កត្វា អមតស្សានុភវនមេវ។ តេច សុត្តេ លោកិយាបិ ពោជ្ឈង្គា កថិតា លោកុត្តរាបីតិ ឯត្តកំ គហេត្វា, **"ឥតិ លោកិយស្ស អាគតដ្ឋានេ លោកិយំ កថិត"**ន្តិ ច អត្ថវណ្ណនាវសេន អដ្ឋកថាយំ កថិតំ។ **ថេរោ**តិ មហាធម្មរក្ខិតត្ថេរោ។ **អញ្ញត្ថ ឯវំ ហោតី**តិ អញ្ញស្មិំ លោកិយលោកុត្តរធម្មានំ តត្ថ តត្ថ វោមិស្សកនយេន អាគតសុត្តេ ឯវំ លោកិយំ អាគតំ, តេច លោកុត្តរំ អាគតន្តិ កថេតព្ពំ ហោតិ។ **លោកុត្តរំ ឧបរិ អាគត**ន្តិ វិជ្ជាវិមុត្តី បរិបូរេន្តីតិ ឯវំ លោកុត្តរំ ឧបរិ ទេសនាយំ អាគតំ; តស្មា លោកិយា ឯវ ពោជ្ឈង្គា វិជ្ជាវិមុត្តិ បរិបូរិកា កថេតព្ពា លោកុត្តរានំ ពោជ្ឈង្គានំ វិជ្ជាគហណេន គហិតត្តា, តស្មា ថេរេន វុត្តោយេវត្ថោ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អានាបានស្សតិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. កាយគតាសតិសុត្តវណ្ណនា

១៥៣-៤. គេហ្បដិសរណានំ កាមាវចរសត្តានំ បដិសរណដ្ឋេន គេហា កាមគុណា, គេហេ សិតា អារព្ភ បវត្តិយា អល្លីនាតិ **គេហស្សិតា។ សរន្តី**តិ វេគេសា បវត្តន្តិ។ វេគេន ហិ បវត្តិ ធាវតីតិ វុច្ចតិ។ **សង្កប្បា**តិ យេ កេចិ មិច្ឆាសង្កប្បា, ព្យាបាទវិហឹសាសង្កប្បាទយោបិ កាមគុណសិតា ឯវាតិ។ **គោចរជ្ឈត្តស្មិំយេវា**តិ បរិគ្គហិតេ កម្មដ្ឋានេ ឯវ វត្តន្តិ។ តញ្ហិ ធម្មវសេន ឧបដ្ឋិតាយ ភាវនាយ គោចរភាវតោ "គោចរជ្ឈត្ត"ន្តិ វុត្តំ។ អស្សាសបស្សាសកាយេ គតា បវត្តាតិ កាយគតា, តំ **កាយគតាសតី។** សតិសីសេន តំសហគតេ ភាវនាធម្មេ វទតិ អស្សាសបស្សាសកាយាទិកេ តំតំកោដ្ឋាសេ សមថវត្តភាវេន បរិគ្គហេត្វា សតិយា បរិគ្គហិតត្តា; តថាបរិគ្គហិតេ វា តេ អារព្ភ អនិច្ចាទិមនសិការវសេន បវត្តា កាយារម្មណា សតី សតិភាវេន វត្វា ឯកជ្ឈំ ទស្សេន្តោ **"កាយបរិគ្គាហិក"**ន្តិអាទិមាហ។

សតិបដ្ឋានេតិ មហាសតិបដ្ឋានសុត្តេ (ទី. និ. ២.៣៧៨; ម. និ. ១.១១១), **ចុទ្ទសវិធេន កាយានុបស្សនា កថិតា,** ចុណ្ណកជាតានិ អដ្ឋិកានិ បរិយោសានំ កត្វា កាយានុបស្សនា និទ្ទិដ្ឋា, តេច បន កេសាទីសុ វណ្ណកសិណវសេន និព្ពត្តិតានំ ចតុន្នំ ឈានានំ វសេន ឧបរិទេសនាយ វឌ្ឍិតត្តា អដ្ឋារសវិធេន កាយគតាសតិភាវនា។

១៥៦. **តស្ស ភិក្ខុនោ**តិ យោ កាយគតាសតិភាវនាយ វសីភូតោ, តស្ស ភិក្ខុនោ។ **សម្បយោគវសេន វិជ្ជំ ភជន្តី**តិ សហជាត-អញ្ញមញ្ញ-និស្សយ-សម្បយុត្ត-អត្ថិ-អវិគតបច្ចយវសេន វិជ្ជំ ភជន្តិ, តាយ សហ ឯកីភាវមិវ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **វិជ្ជាភាគេ វិជ្ជាកោដ្ឋាសេ វត្តន្តី**តិ វិជ្ជាសភាគតាយ តទេកទេសេ វិជ្ជាកោដ្ឋាសេ វត្តន្តិ។ **តាហិ សម្បយុត្តធម្មា** ផស្សាទយោ។ ននុ ចេត្ថ វិជ្ជានំ វិជ្ជាភាគិយតា ន សម្ភវតីតិ? នោ ន សម្ភវតិ។ យាយ ហិ វិជ្ជាយ វិជ្ជាសម្បយុត្តានំ វិជ្ជាភាគិយតា, សា តំនិមិត្តាយ វិជ្ជាយ ឧបចរិយតីតិ។ **ឯកា វិជ្ជា វិជ្ជា, សេសា វិជ្ជាភាគិយា**តិ អដ្ឋសុ វិជ្ជាសុ ឯកំ "វិជ្ជា"តិ គហេត្វា ឥតរា តស្សា ភាគតាយ "វិជ្ជាភាគិយា"តិ វេទិតព្ពា។ សទ្ទី បវត្តនសភាវាសុ អយមេវ វិជ្ជាតិ វត្តព្ពាតិ និយមស្ស អភាវតោ វិជ្ជាភាគោ វិយ វិជ្ជាភាគិយាបិ បវត្តតិ ឯវាតិ វត្តព្ពំ។ **អាបោផរណ**ន្តិ បដិភាគនិមិត្តភូតេន អាបោកសិណេន សព្ពសោ មហាសមុទ្ទផរណំ អាបោផរណំ នាម។ ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស កិច្ចំ ផរណន្តិ កត្វា, ទិព្ពចក្ខុអត្ថំ វា អាលោកផរណំ **ទិព្ពចក្ខុផរណ**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧភយស្មិម្បិ បន្តេ សមុទ្ទង្គមានំ កុន្នទីនំ សមុទ្ទន្តោគធត្តា តេសំ ចេតសា ផុដតា វេទិតព្ពា។ **កុន្នទិ**គ្គហណញ្ចេត្ថ កញ្ចិមេវ កាលំ សន្ទិត្វា តាសំ ឧទកស្ស សមុទ្ទបរិយាបន្នភាវូបគមនត្តា, ន ពហិ មហានទិយោ វិយ បរិត្តកាលដ្ឋិតិកាតិ។

ឱតារន្តិ កិលេសុប្បត្តិយា អវសរំ, តំ បន វិវរំ ឆិទ្ទន្តិ ច វុត្តំ។ **អារម្មណ**ន្តិ កិលេសុប្បត្តិយា ឱលម្ពនំ។ **យាវ បរិយោសានា**តិ មត្តិកាបុញ្ជស្ស យាវ បរិយោសានា។

១៥៨. **អភិញ្ញាយា**តិ ឥទ្ធិវិធាទិអភិញ្ញាយ។ **សច្ឆិកាតព្ពស្សា**តិ បច្ចក្ខតោ កាតព្ពស្ស អធិដ្ឋានវិកុព្ពនាទិធម្មស្ស។ **អភិញ្ញាវ ការណ**ន្តិ អាហ – “សច្ឆិកិរិយាបេក្ខាយ, អភិញ្ញាការណស្ស បន សិទ្ធិយា បាកដា”តិ។ **មរិយាទពទ្ធា**តិ ឧទកមាតិកាមុខេ កតា។

យុត្តយានំ វិយ កតាយ ឥច្ឆិតិច្ឆិតេ កាលេ សុខេន បច្ចវេក្ខិតព្ពត្តា។ **បតិដ្ឋាកតាយា**តិ សម្បត្តីនំ បតិដ្ឋាភាវំ បាបិតាយ។ **អនុប្បវត្តិតាយា**តិ ភាវនាពហុលីការេហិ អនុប្បវត្តិតាយ។ **បរិចយកតាយា**តិ អាសេវនទឡ្ហតាយ សុចិរំ បរិចយាយ។ **សុសម្បគ្គហិតាយា**តិ សព្ពសោ ឧក្កំសំ បាបិតាយ។ **សុសមារទ្ធាយា**តិ អតិវិយ សម្មទេវ និព្ពត្តិកតាយ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កាយគតាសតិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. សង្ខារុបបត្តិសុត្តវណ្ណនា

១៦០. **សង្ខារុបបត្តិ**ន្តិ វិបាកក្ខន្ធសញ្ញិតានំ សង្ខារានំ ឧប្បត្តិ, និព្ពត្តិន្តិ អត្ថោ។ យស្មា អវធារណំ ឯតស្មិំ បទេ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ, “**សង្ខារានំយេវ ឧបបត្តិ**”ន្តិ វត្វា តេន និវត្តិតំ ទស្សេន្តោ, “**ន សត្តស្សា**”តិ អាហ។ តេន សត្តោ ជីវោ ឧប្បជ្ជតីតិ មិច្ឆាវាទំ បដិក្ខិបតិ។ ឯវំ ឧប្បជ្ជនកធម្មវសេន ឧប្បត្តិ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឧប្បត្តិជនកធម្មវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ, “**បុញ្ញាភិសង្ខារេន វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កាមេសុ បុញ្ញាភិសង្ខារេនបិ ឧបបត្តិ ហោតិ, សា បន ឥមស្មិំ សុត្តេ គហិតាតិ។ **បុញ្ញាភិសង្ខារេន វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អវុត្តត្ថាបេក្ខណវិកប្បត្ថោ, អវុត្តត្ថាបេក្ខាយ បន ន អាគតោ “អានេញ្ជាភិសង្ខារេនា”តិ។ អថ វា ឧបបត្តិ អាគតា, ឯវំ កិច្ចំ អាគតំ, អានេញ្ជាភិសង្ខារោ បនេត្ថ សរូបេន អនាគតោបិ បុញ្ញាភិសង្ខារគ្គហណេនេវ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កេចិ បន “បុញ្ញានេញ្ជាភិសង្ខារេនា”តិ បឋន្តិ។ **ភវូបគក្ខន្ធាន**ន្តិ សុគតិភវូបគានំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ។

១៦១. **លោកិកា វដ្ដន្តិ** កម្មវដ្ដស្ស គហណតោ។ ភវូបបត្តិហេតុភូតា ឱកប្បនីយសទ្ធា ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ តាទិសំ ពុទ្ធវចនពាហុសច្ចំ អាមិសបរិច្ចាគោ កម្មស្សកតាញាណំ កម្មផលទិដ្ឋិ ច ឥមេ **សទ្ធាទយោ** វេទិតព្ពា។ **ឋបេតី**តិ បណិទហនវសេន ឋបេតិ។ បណិទហតីតិ ហិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **បតិដ្ឋាបេតី**តិ តត្ថ សុប្បតិដ្ឋិតំ កត្វា ឋបេតិ។ **សហបត្ថនាយា**តិ, “អហោ វតាហំ…បេ…. ឧបបជ្ជេយ្យ”ន្តិ ឯវំ បវត្តបត្ថនាយ សហ។ **សទ្ធាទយោវា**តិ យថាវុត្តា សទ្ធាទយោ ឯវ **បញ្ច ធម្មា** ឧបបត្តិយា សង្ខរណដ្ឋេន សង្ខារា, តស្មា ឯវ អញ្ញេហិ វិសិដ្ឋភវូបហរណដ្ឋេន វិហារា នាមាតិ។ **តស្មិំ ឋានេ**តិ តស្មិំ ឧបបត្តិដ្ឋានេ។

បញ្ចធម្មាវ តំសមង្គីបុគ្គលោ ឧបបត្តិំ មគ្គតិ គវេសតិ ឯតេនាតិ **មគ្គោ**។ បដិបជ្ជតិ ឯតាយាតិ **បដិបទា**។ ចេតនា បនេត្ថ សុទ្ធសង្ខារតាយ សទ្ធាទិគ្គហណេនេវ គហិតា, តស្មា អវធារណំ កតំ។ ឧបបត្តិបកប្បនវសេនេវ បវត្តិយា បត្ថនាគហណេនេវ តស្សា គហណន្តិ កេចិ។ ចិត្តករយុត្តគតិនិព្ពត្តនធម្មវសេន អវធារណស្ស កតត្តា។ ចេតនា ហិ នាម កម្មំ, តស្សា ឧបបត្តិនិព្ពត្តនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, តស្សា បន កិច្ចករណា សទ្ធាទយោ បត្ថនា ចាតិ ឥមេ ធម្មា សហការិនោ ភវូបបត្តិយា និយាមកា ហោន្តីតិ តត្រូបបត្តិយា បវត្តន្តីតិ តេសំ មគ្គាទិភាវោ វុត្តោ។ តេនាហ “**យស្ស ហី**”តិអាទិ។ តេន សទ្ធា បត្ថនា ចាតិ ឧភយេ ធម្មា សហិតា ហុត្វា កម្មំ វិសេសេន្តា គតិំ និយមេន្តីតិ ទស្សេតិ, បដិសន្ធិគ្គហណំ អនិយតំ កេវលស្ស កម្មស្ស វសេនាតិ អធិប្បាយោ។ កាមញ្ចេត្ថ “កម្មំ កត្វា”តិ វុត្តំ, កម្មាយូហនតោ បន បគេវ បត្ថនំ ឋបេតុម្បិ វដ្ដតិយេវ។ **កម្មំ កត្វា**តិ ចេត្ថ “តាបេត្វា ភុញ្ជតិ, ភុត្វា សយតី”តិអាទីសុ វិយ ន កាលនិយមោ, កម្មំ កត្វា យទា កទាចិ បត្ថនំ កាតុំ វដ្ដតីតិ ច ឥទំ ចារិត្តទស្សនំ វិយ វុត្តំ។ យថា ហិ ភវបត្ថនា យាវ មគ្គេន ន សមុច្ឆិជ្ជតិ, តាវ អនុប្បន្នាភិនវកតូបចិតស្ស កម្មស្ស បច្ចយោ ហោតិយេវ។ បុន តថា វិសេសបច្ចយោ, យថា និយមេត្វា ឧប្បាទិតា។ តេន វុត្តំ – “**យស្ស បញ្ច ធម្មា អត្ថិ, ន បត្ថនា តស្ស គតិ អនិពទ្ធា**”តិ។

១៦៥. **សព្ពសោវា**តិ “ឥទំ កាឡកំ សាមំ សេតំ ហរិតំ មណ្ឌលំ អបរិមណ្ឌលំ ចតុរំសំ បរិបុណ្ណំ ឧទ្ទកំ មហន្ត”ន្តិអាទិនា សព្ពសោវ **បាកដំ ហោតិ**។

១៦៧. **សុទ្ធោ**តិ កាឡកាទិទោសរហិតតាយ សោភនោ។ **អាករសម្បន្នោ** សម្បន្នអាករុប្បត្តិយា។ **ធោវនាទីហី**តិ ធោវនតាបនមជ្ជនាទីហិ។

១៦៨. លោកធាតូនំ សតសហស្សំ អត្ថនោ វសេ វត្តនតោ **សតសហស្សោ**។ តស្ស បន តត្ថ ឱភាសករណំ បាកដន្តិ អាហ “**អាលោកផរណព្រហ្មា**”តិ។ អយមេវ នយោ ហេដ្ឋា “សហស្សោ ព្រហ្មា”តិអាទីសុបិ។ **និក្ខេន កត**ន្តិ និក្ខបរិមាណេន ជម្ពោនទេន កតំ។ និក្ខំ បន វីសតិសុវណ្ណន្តិ កេចិ។ បញ្ចវីសតិសុវណ្ណន្តិ អបរេ។ សុវណ្ណំ នាម ចតុធរណន្តិ វទន្តិ។ **យត្តនមជ្ជនក្ខមំ ន ហោតិ** បរិត្តភាវតោ។ **អតិរេកេនា**តិ បញ្ចសុវណ្ណអតិរេកេន និក្ខប្បមាណំ អសម្បត្តេន។ **វណ្ណវន្តំ បន ន ហោតិ** អវិបុលតាយ ឧឡារំ ហុត្វា អនុបដ្ឋានតោ។ អវណ្ណវន្តតាយ ឯវ **ផរុសធាតុកំ ខាយតិ។ តាសូ**តិ តាសុ ភូមីសុ, យត្ថ សាខា វឌ្ឍិត្វា ឋិតា។ **តេ**តិ សុវណ្ណង្គុរា។ **បចិត្វា**តិ តាបេត្វា។ **សម្បហដ្ឋ**ន្តិ សមុជ្ជលីកតន្តិ អាហ – “**ធោតឃដ្ដិតបមជ្ជិត**”ន្តិ, តម្ពមត្តិកលេបំ កត្វា ធោតញ្ចេវ បាសាណាទិនា ឃដ្ដិតញ្ច ឯឡកលោមាទិនា បមជ្ជិតញ្ចាតិ អត្ថោ។

ឯតទេវាតិ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ឯត្ថ អាលោកផរណមេវ។ អថ វា យំ ទិព្ពចក្ខុផរណំ, អាលោកផរណម្បិ **ឯតទេវ**។ យត្តកញ្ហិ ឋានំ យោគី កសិណាលោកេន ផរតិ; តត្តកំ ឋានំ ទិព្ពចក្ខុញាណំ ផុសតីតិ ទិព្ពចក្ខុផរណេ ទស្សិតេ អាលោកផរណំ ទស្សិតមេវាតិ អត្ថោ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពស្មឹ “ផរិត្វា”តិ អាគតដ្ឋានេ។ **អវិនាសេន្តេនា**តិ អសម្មិន្នេន។

កសិណផរណំ វិយាតិ កសិណោភាសេន ផរណំ វិយ **ទិស្សតិ** ឧបដ្ឋាតិ, មណិបភាផរណស្ស វិយ ព្រហ្មលោកេ ធាតុផរណស្ស ទស្សិតត្តាតិ អធិប្បាយោ។ សរីរបភា បន និក្ខបភាសទិសាតិ, “**និក្ខោបមេ សរីរផរណំ វិយ ទិស្សតី**”តិ វុត្តំ។ **អដ្ឋកថា នាម នត្ថី**តិ បាឡិបទស្ស អត្ថវណ្ណនាយ នាម និច្ឆិតាយ ភវិតព្ពំ, អវិនិច្ឆិតាយ បន នត្ថិ វិយាតិ អកថនំ នាម អដ្ឋកថាយ អនាចិណ្ណន្តិ តស្ស វាទំ **បដិក្ខិបិត្វា**។ យថា ហិ វត្តព្ពំ, តថា អវត្វា “វិយា”តិ វចនំ កិមត្ថិយន្តិ អធិប្បាយោ។ ពុទ្ធានំ ព្យាមប្បភា ព្យាមប្បទេសេ សព្ពកាលំ អធិដ្ឋាតិ វិយ តស្ស ព្រហ្មុនោ **សរីរផរណំ** សរីរាភាយ បត្ថរណំ **សព្ពកាលិកំ។ ចត្តារិមានិ** ឥតរានិ ផរណានិ **អវិនាសេត្វា** អញ្ញមញ្ញមភិន្ទិត្វា **កថេតព្ពំ។ ផរណបទស្សេវ វេវចនំ** “អធិមុច្ចនេនេវ ផរណ”ន្តិ។ **បត្ថរតី**តិ យថាវុត្តំ ផរណវសេន បត្ថរតិ។ **ជានាតី**តិ អធិមុច្ចនវសេន ជានាតិ។

១៦៩. **អាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សុភេ សង្គណ្ហាតិ។ **អាភា**តិ ទុតិយជ្ឈានភូមិកេ ទេវេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា សាធារណតោ វុត្តំ។ តតោ **សុភា**តិ តតិយជ្ឈានភូមិកេ។ តេនាហ – “**បាដិយេក្កា ទេវា នត្ថី**”តិអាទិ។ សាធារណតោ កេតាយបិ បត្ថនាយ ឈានង្គំ បរិត្តំ ភាវិតញ្ចេ, បរិត្តាភេសុ ឧបបត្តិ ហោតិ, មជ្ឈិមញ្ចេ, អប្បមាណាភេសុ, បណីតញ្ចេ, អាភស្សរេសុ ឧបបត្តិ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សុភា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សុវិញ្ញេយ្យោតិ អាហ – “**វេហប្ផលាទិវារា បាកដាយេវា**”តិ។

កាមាវចរេសុ និព្ពត្តតូតិអាទិនា សទ្ធាទីនំ អជ្ឈានវិបស្សនានំ កថំ តទធិដ្ឋានំ ហោតីតិ អាសង្កតិ។ ឥតរោ សទ្ធាទីនំ អជ្ឈានសភាវត្តេបិ ឈានវិបស្សនានំ អធិដ្ឋានំ និស្សយបច្ចយាទិវសេន សប្បច្ចយត្តា ព្រហ្មលោកូបបត្តី និព្ពានញ្ច អាវហន្តីតិ ទស្សេន្តោ, “**ឥមេ បញ្ច ធម្មា**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **សីល**ន្តិ សម្ភារសីលំ។ អនាគាមី សមុច្ឆិន្នឱរម្ភាគិយសំយោជនោ សមានោ សចេ សព្ពសោ ឧបបត្តិយោ អតិក្កមិតុំ ន សក្កោតិ, អរិយភូមីសុ ឯវ និព្ពត្តតិ យថូបចិតឈានកម្មុនាតិ អាហ – “**អនាគាមិ…បេ…. និព្ពត្តតី**”តិ។ **ឧបរិមគ្គ**ន្តិ អគ្គមគ្គំ ភាវេត្វា។ **អាសវក្ខយ**ន្តិ សព្ពសោ អាសវានំ ខយំ បហានំ បាបុណាតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សង្ខារុបបត្តិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច អនុបទវគ្គវណ្ណនា។

៣. សុញ្ញតវគ្គោ

១. ចូឡសុញ្ញតសុត្តវណ្ណនា

១៧៦. កាលបរិច្ឆេទំ កត្វាតិ សមាបជ្ជន្តេហិ នាម កាលបរិច្ឆេទោ កាតព្ពោ។ ថេរោ បន ភគវតោ វត្តករណត្ថំ កាលបរិច្ឆេទំ ករោតិ, “ឯត្តកេ កាលេ វីតិវត្តេ ឥទំ នាម ភគវតោ កាតព្ព”ន្តិ។ សោ តត្តកំយេវ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “កាលបរិច្ឆេទំ កត្វា”តិ។ **សុញ្ញតាផលសមាបត្តឹ អប្បេត្វា**តិ ឯតេន ឥតរេ, “ន សោតាបន្នសកទាគាមី ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តី”តិ វទន្តិ, តំ វាទំ បដិសេធេតិ។ **សុញ្ញតោ**តិ អត្តសុញ្ញតោ ច និច្ចសុញ្ញតោ ច សង្ខារា ឧបដ្ឋហឹសុ។ សេក្ខានញ្ហិ សុញ្ញតាបដិវេធោ បាទេសិកោ សុភ សុខសញ្ញានំ អប្បហីនត្តា, តស្មា សោ ថេរោ សុញ្ញតាកថំ សោតុកាមោ ជាតោ។ **ធុរេន ធុរំ បហរន្តេន វិយា**តិ រថធុរេន រថធុរំ បហរន្តេន វិយ កត្វា ឧជុកមេវ សុញ្ញតា...បេ.... វត្តុំ ន សក្កាតិ យោជនា។ **ឯកំ បទ**ន្តិ ឯកំ សុញ្ញតាបទំ។

បុព្ពេបាហន្តិអាទិនា ភគវា បឋមពោធិយម្បិ អត្តនោ សុញ្ញតាវិហារពាហុល្លំ បកាសេតីតិ ទស្សេន្តោ “**បឋមពោធិយម្បី**”តិ អាហ។ **ឯកោ**តិអាទិ ថេរស្ស សុញ្ញតាកថាយ ភាជនភាវទស្សនត្ថំ។ **សោតុ**ន្តិ អដ្ឋឹ កត្វា មនសិ កត្វា សព្ពចេតសា សមន្នាហរិត្វា សោតុម្បិ។ **ឧគ្គហេតុម្បី**តិ យថាភូតំ ធម្មំ ធារណបរិបុច្ឆាបរិចយវសេន ហទយេន ឧគ្គហិតំ សុវណ្ណភាជនេ បក្ខិត្តសីហវសា វិយ អវិនដ្ឋេ កាតុម្បិ។ **កថេតុម្បី**តិ វិត្ថារេន បរេសំ ទស្សេតុម្បិ សក្កា។ **តត្ថា**តិ មិគារមាតុបាសាទេ។ **កដ្ឋរូបបោត្ថករូបចិត្តរូបវសេន កតា**តិ ថម្ភាទីសុ ឧក្កិរិត្វា កតានំ កដ្ឋរូបានំ, និយ្យូហាទីសុ បដិមាវសេន រចិតានំ បោត្ថករូបានំ, សិត្តិបស្សេ ចិត្តកម្មវសេន វិរចិតានំ ចិត្តរូបានញ្ច កតា និដ្ឋបិតា។ **វេស្សវណមន្ធាតាទីន**ន្តិ បដិមារូបេន កតានំ វេស្សវណមន្ធាតុសក្កាទីនំ។ **ចិត្តកម្មវសេនា**តិ អារាមាទិចិត្តកម្មវសេន។ **សណ្ឋិតម្បី**តិ អវយវភាវេន សណ្ឋិតំ ហុត្វា ឋិតម្បិ។ **ជិណ្ណបដិសង្ខរណត្ថ**ន្តិ ជិណ្ណានំ និយ្យូហកូដាគារបាសាទាវយវានំ អភិសង្ខរណត្ថាយ តស្មឹ តស្មឹ ឋានេ រហស្សសញ្ញាណេន ឋបិតំ។ “បរិភុញ្ជិស្សាមី”តិ តស្មឹ តស្មឹ កិច្ចេ វិនិយុញ្ជនវសេន **បរិភុញ្ជិតព្ពស្ស។ ឯតំ វុត្ត**ន្តិ, “អយំ មិគារមាតុបាសាទោ សុញ្ញោ”តិអាទិកំ វុត្តំ។

និច្ចន្តិ សព្ពកាលំ រត្តិញ្ច ទិវា ច។ **ឯកភាវំ ឯកំ អសុញ្ញត**ន្តិ បច្ចត្តេ ឧបយោគវចនំ, ឯកត្តំ ឯកោ អសុញ្ញតោតិ អត្ថោ។ **គាមោតិ បវត្តនវសេនា**តិ គេហសន្និវេសវីថិចច្ចរសិង្ឃាដកាទិកេ ឧបាទាយ គាមោតិ លោកុប្បត្តិវសេន។ **កិលេសវសេនា**តិ តត្ថ អនុនយបដិឃវសេន។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា “បវត្តវសេន វា កិលេសវសេន វា ឧប្បន្នំ មនុស្សសញ្ញ”ន្តិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ ឯត្ថ ច យថា គាមគ្គហណេន ឃរាទិសញ្ញា សង្គហិតា, ឯវំ មនុស្សគ្គហណេន ឥត្ថិបុរិសាទិសញ្ញា សង្គហិតា។ យស្មា រុក្ខាទិកេ បដិច្ច អរញ្ញសញ្ញា តត្ថ បព្ពតវនសណ្ឌាទយោ អន្តោគធា, តស្មា តត្ថ វិជ្ជមានម្បិ តំ វិភាគំ អគ្គហេត្វា ឯកំ អរញ្ញំយេវ បដិច្ច អរញ្ញសញ្ញំ មនសិ ករោតិ។ **ឱតរតី**តិ អនុប្បវិសតិ។ **អធិមុច្ចតី**តិ និច្ឆិនោតិ។ **បវត្តទរថា**តិ តថារូបាយ បស្សទ្ធិយា អភាវតោ ឱឡារិកធម្មប្បវត្តិសិទ្ធា ទរថា។ **កិលេសទរថា**តិ អនុនយបដិឃសម្ភវា កិលេសទរថា។ **ទុតិយបទេ**តិ “យេ អស្សុ ទរថា មនុស្សសញ្ញំ បដិច្ចា”តិ ឥមស្មឹ បទេ។ មនសិការសន្តតាយ, – “នាយំ បុព្ពេ វិយ ឱឡារិកា, ធម្មប្បវត្តី”តិ សង្ខារទស្សនទរថានំ សុខុមតា សល្លហុកតា ច ចរិតត្ថាតិ អាហ “**បវត្តទរថមត្តា អត្ថី**”តិ។

យំ កិលេសទរថជាតំ, តំ ឥមិស្សា ទរថសញ្ញាយ ន ហោតីតិ យោជនា។ បវត្តទរថមត្តំ អវសិដ្ឋំ ហោតិ, វិជ្ជមានមេវ អត្ថិ ឥទន្តិ បជានាតីតិ យោជនា។ **សុញ្ញតា និព្ពត្តី**តិ សុញ្ញតន្តិ បវត្តិ។ សុញ្ញតា សហចរិតញ្ហិ សុញ្ញំ, ឥធ សុញ្ញតាតិ វុត្តា។

១៧៧. អស្សាតិ ភគវតោ **ឯវំ** ឥទានិ វុច្ចមានាការេន ចិត្តប្បវត្តិ អហោសិ។ **អច្ចន្តសុញ្ញត**ន្តិ “បរមានុត្តរ”ន្តិ វុត្តំ អរហត្តំ ទេសេស្សាមីតិ។ **អរញ្ញសញ្ញាយ វិសេសានធិគមនតោ**តិ, “អរញ្ញំ អរញ្ញ”ន្តិ មនសិការេន ឈានាទិវិសេសស្ស អធិគមាភាវតោ, “បឋវី”តិ មនសិការេន វិសេសាធិគមនតោ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវំ សន្តេ**តិ ឯវំ វបិតេ សាលិអាទយោ **សម្បជ្ជន្តិ។ ធុវសេវន**ន្តិ និយតសេវនំ បារិហារិយកម្មដ្ឋានំ។ **បដិច្ចា**តិ ឯត្ថ “សម្ភូត”ន្តិ វចនសេសោ ឥច្ឆិតោតិ អាហ “**បដិច្ច សម្ភូត**”ន្តិ។ បឋវឹ បដិច្ច សម្ភូតា ហិ សញ្ញាតិ។

បឋវីកសិណេ សោ បឋវីសញ្ញី ហោតិ, ន បកតិបឋវិយំ។ **តស្សា**តិ បឋវីកសិណស្ស។ **តេហី**តិ គណ្ឋាទីហិ។ **សុដ្ឋុ វិហត**ន្តិ យថា វលីនំ លេសោបិ ន ហោតិ, ឯវំ សម្មទេវ អាកោដិតំ។ នទីតឡាកាទីនំ តីរប្បទេសោ ឧទកស្ស

អាការវន្តេន កូលំ, ឧន្នតភាវតោ ឧគ្គតំ កូលំ វិយាតិ **ឧក្កូលំ,** ភូមិយា ឧច្ចដ្ឋានំ។ វិគតំ កូលន្តិ **វិក្កូលំ,** នីចដ្ឋានំ។ តេនាហ “**ឧច្ចនីច**”ន្តិ។ **ឯកំ សញ្ញន្តិ** ឯកំ បថវីតិសញ្ញំយេវ។

១៨២. សតិបិ សង្ខារនិមិត្តវិរហេ យាទិសានំ និមិត្តានំ អភាវេន “អនិមិត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ, តានិ ទស្សេតុំ, “**និច្ចនិមិត្តាទិវិរហិតោ**”តិ វុត្តំ។ **ចតុមហាភូតិកំ** ចតុមហាភូតនិស្សិតំ។ **សឡាយតនបដិសំយុត្តំ** ចក្ខាយតនាទិសឡាយតនសហិតំ។

១៨៣. **វិបស្សនាយ បដិវិបស្សនន្តិ** ធម្មានញ្ច បុន វិបស្សនំ។ **ឥធាតិ** អត្តនោ បច្ចក្ខភូតយថាធិគត មគ្គផលំ វទតីតិ អាហ – “**អរិយមគ្គេ ចេវ អរិយផលេ ចា**”តិ។ **ឧបាទិសេសទរថទស្សនត្ថន្តិ** សព្ពសោ កិលេសុបធិយា បហីនាយ ខន្ធោបធិ អវសិដ្ឋា, តប្បច្ចយា ទរថា ឧបាទិសេសទរថា, តំ ទស្សនត្ថំ។ យស្មា វិសយតោ គាមសញ្ញា ឱឡារិកា, មនុស្សសញ្ញា សុខុមា, តស្មា **មនុស្សសញ្ញាយ គាមសញ្ញំ និវត្តេត្វា**។ យស្មា បន មនុស្សសញ្ញាបិ សភាគវត្ថុបរិគ្គហតោ ឱឡារិកា, សភាគវត្ថុតោ អរញ្ញសញ្ញា សុខុមា, តស្មា **អរញ្ញសញ្ញាយ មនុស្សសញ្ញំ និវត្តេត្វា**។ បថវីសញ្ញាទិនិវត្តនេ ការណំ ហេដ្ឋា សុត្តន្តរេសុ ច វុត្តមេវ។ **អនុបុព្ពេនាតិ** មគ្គប្បដិបាដិយា។ និច្ចសារាទីនំ សព្ពសោ អវត្ថុតាយ អច្ចន្តមេវ សុញ្ញត្តា **អច្ចន្តសុញ្ញតា**។

១៨៤. **សុញ្ញតផលសមាបត្តិន្តិ** សុញ្ញតវិមោក្ខស្ស ផលភូតត្តា, សុញ្ញតានុបស្សនាយ វសេន សមាបជ្ជិតព្ពត្តា ច សុញ្ញតផលសមាបត្តិន្តិ លទ្ធនាមំ អរហត្តផលសមាបត្តិំ។ យស្មា អតីតេ បច្ចេកសម្ពុទ្ធា អហេសុំ, អនាគតេ ភវិស្សន្តិ, ឥទានិ បន ពុទ្ធសាសនស្ស ធរមានត្តា បច្ចេកពុទ្ធា ន វត្តន្តិ, តស្មា បច្ចេកពុទ្ធគ្គហណំ អកត្វា, “**ឯតរហិបិ ពុទ្ធពុទ្ធសាវកសង្ខាតា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ន ហិ ពុទ្ធសាសនេ ធរន្តេ បច្ចេកពុទ្ធា ភវន្តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡសុញ្ញតសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. មហាសុញ្ញតសុត្តវណ្ណនា

១៨៥. **ឆវិវណ្ណេន សោ កាឡោ,** ន នាមេន។ **បលាលសន្ថារោតិ អាទីនីតិ អាទិ**-សទ្ទេន កោច្ឆចិមិលិកាកដសារាទីនំ គហណំ។ **គណភិក្ខូនន្តិ** គណពន្ធនវសេន ភិក្ខូនំ។

យទិ សំសយោ នាម នត្ថិ, “សម្ពហុលា នុ ខោ”តិ ឥទំ កថន្តិ អាហ “**វិតក្កបុព្ពភាគា**”តិអាទិ។ តត្ថ វិតក្កោ បុព្ពភាគោ ឯតិស្សាតិ **វិតក្កបុព្ពភាគា, បុច្ឆា**។ សា “សម្ពហុលា នោ ឯត្ថ ភិក្ខូវិហរន្តី”តិ វចនំ, វិតក្កោ បន “សម្ពហុលា នុ ខោ ឥធ ភិក្ខូ វិហរន្តី”តិ ឥមិនា អាការេន តទា ភគវតោ ឧប្បន្នោ ចិត្តសង្កប្បោ, តស្ស បរិវិតក្កស្ស តញ្ញាវជោតនោយំ នុ-ការោ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**វិតក្កបុព្ពភាគេ ចាយំ នុ-ការោ និបាតមត្តោ**”តិ។ កិញ្ចាបិ គច្ឆន្តោ ទិស្វា, “សម្ពហុលា នោ ឯត្ថ ភិក្ខូ វិហរន្តី”តិ បុច្ឆាវសេន ភគវតា វុត្តោ, អថ ខោ “ន ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ សោភតិ សង្គណិការាមោ”តិអាទិ (ម. និ. ៣.១៨៥) ឧបរិទេសនាវសេន មត្ថកំ គច្ឆន្តេ អវិនិច្ឆិតោ នាម ន ហោតិ, អថ ខោ វិសុំ វិនិច្ឆិតោ ឯវ ហោតិ, ទិស្វា និច្ឆិនិត្វាវ កថាសមុដ្ឋាបនត្ថំ តថា បុច្ឆតិ។ តថា ហិ វុត្តំ – “ជានន្តាបិ តថាគតា បុច្ឆន្តី”តិ (បារា. ១៦)។ តេនាហ “**ឥតោ កិរា**”តិអាទិ។

យថា នទីឱតិណ្ណំ ឧទកំ យថានិន្នំ បក្ខន្ទតិ, ឯវំ សត្តា ធាតុសោ សំសន្ទន្តិ, តស្មា “**គណាវាសោនទីឱតិណ្ណឧទកសទិសោ**”តិ វុត្តំ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ – “**និរយតិរច្ឆានយោនី**”តិអាទិ វុត្តំ។ កុរុវិន្ទាទិន្នានីយចុណ្ណានិ សណ្ហសុខុមភាវតោ នាឡិយំ បក្ខិត្តានិ និរន្តរានេវ តិដ្ឋន្តីតិ អាហ – “**ចុណ្ណភរិតា នាឡិ វិយា**”តិ។ **សត្តបណ្ណាស កុលសតសហស្សានីតិ** សត្តសតសហស្សាធិកានិ បញ្ញាស កុលានំយេវ សតសហស្សានិ, មនុស្សានំ បន វសេន សត្ត កោដិយោ តទា តត្ថ វសឹសុ។

ឥតោ ចិន្តេសិ, កថំ? កាមញ្ចាយំ លោកបកតិ, មយ្ហំ បន សាសនេ អយុត្តោវ សោតិ អាហ – “**មយា**”តិអាទិ។ **ធម្មន្តិ** សភាវសិទ្ធំ។ **សំវេគោតិ** សហោត្តប្បញ្ញាណំ វុច្ចតិ។ **ន ខោ បនេតំ សក្កា** គិលានុបដ្ឋានឱវាទានុសាសនិអាទិវសេន សមាគមស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តា។ **គណភេទនន្តិ** គណសង្គណិកាយ វិវេចនំ។

១៨៦. **កតបរិភណ្ឌន្តិ** បុព្ពេ កតសំវិធានស្ស ចីវរស្ស វុត្តាការេន បដិសង្ខរណំ។ **នោតិ** អម្ហាកំ។ **អនត្តមនោតិ** អនារាធិតចិត្តោ។

សកកគណេន សហភាវតោ **សង្គណិកា**តិ អាហ “**សកបរិសសមោធាន**”ន្តិ។ **គណោ**តិ បន ឥធ ជន សមូហោតិ វុត្តំ “**នានាជនសមោធាន**”ន្តិ។ **សោភតិ** យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានតោ។ កាមតោ និក្ខមតីតិ **និក្ខមោ**, ឯវំ និក្ខមវសេន ឧប្បន្នំ **សុខំ**។ គណសង្គណិកាកិលេសសង្គណិកាហិ បវិវិត្តិ **បវិវេកោ**។ បវិវេកវសេន ឧប្បន្នំ **សុខំ**។ រាគាទីនំ ឧបសមាវហំ សុខំ **ឧបសមសុខំ**។ មគ្គសម្ពោធាវហំ សុខំ **សម្ពោធិសុខំ**។ និកាមេតព្ពស្ស, និកាមំ វា លាភី **និកាមលាភី**។ និទុក្ខំ សុខេនេវ លភតីតិ **អទុក្ខលាភី**។ កសិរំ វុច្ចតិ អប្បកន្តិ អាហ – “**អកសិរលាភីតិ វិបុលលាភី**”តិ។

សាមាយិកន្តិ សមយេ កិលេសវិមុច្ចនំ អច្ចន្តមេវាតិ សាមាយិកំ ម-ការេ អ-ការស្ស ទីឃំ កត្វា។ តេនាហ – “**អប្បិតប្បិតសមយេ កិលេសេហិ វិមុត្ត**”ន្តិ។ **កន្ត**ន្តិ អង្គសន្តតាយ អារម្មណសន្តតាយ ច កមនីយំ មនោរម្មំ។ **អសាមាយិកំ** អច្ចន្តវិមុត្តំ។

ឯត្តាវតាតិអាទិនា សង្គណិការាមស្ស វិសេសាធិគមស្ស អន្តរាយិកភាវំ អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច សហ និទស្សនេន ទស្សេតិ។ តត្ថ សា ទុវិធា អន្តរាយិកតា វោទានធម្មានំ អនុប្បត្តិហេតុកា, សំកិលេសធម្មានំ ឧប្បត្តិហេតុកា ច។

តេ បឋមំ “សង្គណិការាមោ”តិអាទិនា វិភាវេត្វា ឥតរំ វិភាវេតុំ, “**ឥទានិ ទោសុប្បត្តិំ ទស្សេន្តោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ “អដ្ឋិញ្ច បដិច្ច ន្ហារុញ្ច បដិច្ច ចម្មញ្ច បដិច្ច មំសញ្ច បដិច្ច អាកាសោ បរិវារិតោ រូបន្ត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០៦) វិយ ឥធ **រូប**សទ្ទោ ករជកាយបរិយាយោតិ “**រូបន្តិ សរីរ**”ន្តិ អាហ។ “នាហំ, អានន្ទ… បេ…. ទោមនស្សុបាយាសា”តិ កស្មា វុត្តំ? ននុ កាយេ ច ជីវិតេ ច អនបេក្ខចិត្តានំ អារទ្ធវិបស្សកានម្បិ អសប្បាយវជ្ជនសប្បាយសេវនវសេន កាយស្ស បរិហរណំ ហោតីតិ? សច្ចំ, តំ បន យោ កល្លសរីរំ និស្សាយ ធម្មសាធនាយ អនុយុញ្ជិតុកាមោ ហោតិ, តស្សេវ ធម្មសាធនតាវសេន។ ធម្មសាធនភាវញ្ហិ អបេក្ខិត្វា អសប្បាយំ វជ្ជេត្វា សប្បាយវសេន បោសេត្វា សុដ្ឋុតរំ ហុត្វា អនុយុញ្ជនតោ កាយស្ស បរិហរណំ, ន សោ កាយេ អភិរតោ នាម ហោតិ បច្ចវេក្ខណាយត្តត្តា អបេក្ខាយ វិនោទិតព្ពោ តាទិសោតិ។ **ឧបាលិគហបតិនោ**តិ ឯត្ថាបិ “ទសពលសាវកត្តុបគមនសង្ខាតេនា”តិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។

១៨៧. មហាករុណាវសេន បរិវុតាយ **បរិសាយ មជ្ឈេ និសិន្នោបិ** ឯកន្តវិវេកជ្ឈាសយត្តា **ឯកកោវ**។ ឯតេន សត្ថុនោ បវិវិត្តស្ស បវិវេកត្តេន វិវិត្តតំ ទស្សេតិ។ រូបារូបបដិភាគនិមិត្តេហិ និវត្តនតុំ “**រូបាទីនំ សង្ខតនិមិត្តាន**”ន្តិ វុត្តំ។ អតិវិយ សន្តតរបណីតតមភាវេន វិសេសតោ សិនោតិ ពន្ធតីតិ **វិសយោ**, សោ ឯវ សសន្តតិបរិយាបន្នតាយ **អជ្ឈត្តំ**។ កឹ បន តន្តិ អាហ – “**សុញ្ញតន្តិ សុញ្ញតផលសមាបត្តិ**”ន្តិ។ ឧបធិវិវេកតាយ អសង្ខតា ធាតុ ឥធ វិវេកោតិ អធិប្បេតោតិ អាហ – “**វិវេកនិន្នេនា**”តិអាទិ។ ភង្គមគ្គម្បិ អសេសេត្វា អាសវដ្ឋានិយានញ្ច ធម្មានំ តត្ថ វិគតត្តា តេសំ វសេន **វិគតន្តេន**, ឯវំភូតំ តេសំ ព្យន្តិភាវំ បត្តន្តិ បាឡិយំ “ព្យន្តិភូតេនា”តិ វុត្តំ។ ឧយ្យោជនំ វិស្សជ្ជនំ, តំ ឯតស្ស អត្ថិ, ឧយ្យោជេតិ វិស្សជ្ជេតីតិ វា ឧយ្យោជនិកំ។ យស្មា ន សព្ពកថា ឧយ្យោជនវសេនេវ បវត្តតិ, តស្មា វុត្តំ “**ឧយ្យោជនិកបដិសំយុត្ត**”ន្តិ។

តេលបាកំ គណ្ហន្តោ វិយាតិ យថា តេលបាកោ នាម បរិច្ឆិន្នកាលោ ន អតិក្កមិតព្ពោ, ឯវំ អត្តនោ សមាបត្តិកាលំ អនតិក្កមិត្វា។ យថា ហិ កុសលោ វេជ្ជោ តេលំ បចន្តោ តំ តំ តេលកិច្ចំ ចិន្តេត្វា យទិ វា បត្តិន្នបាកោ, យទិ វា មជ្ឈិមបាកោ, យទិ វា ខរបាកោ ឥច្ឆិតព្ពោ, តស្ស កាលំ ឧបធារេត្វា បចតិ, ឯវំ ភគវា ធម្មំ ទេសេន្តោ វេនេយ្យានំ ញាណបរិបាកំ ឧបធារេត្វា តំ តំ កាលំ អនតិក្កមិត្វា ធម្មំ ទេសេត្វា បរិសំ ឧយ្យោជេន្តោ ច **វិវេកនិន្នេនេវ ចិត្តេន ឧយ្យោជេតិ។ ទ្វេ បញ្ចវិញ្ញាណានិបិ** តទភិនីហតមនោវិញ្ញាណវសេន **និព្ពាននិន្នានេវ**។ ពុទ្ធានញ្ហិ សង្ខារានំ សុដ្ឋុ បរិញ្ញាតតាយ បណីតានម្បិ រូបាទីនំ អាបាថគមនេ បគេវ ឥតរេសំ បដិកូលតាវ សុបាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, តស្មា យម្ហាភិតត្តស្ស វិយ សីតជលដ្ឋាននិន្នតា និព្ពាននិន្នមេវ ចិត្តំ ហោតិ, តស្ស អតិវិយ សន្តបណីតភាវតោ។

១៨៨. **អជ្ឈត្តមេវា**តិ ឥធ ឈានារម្មណំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**គោចរជ្ឈត្តមេវា**”តិ។ **ឥធ និយកជ្ឈត្តំ** សុញ្ញតំ។ អបគុណបាទកជ្ឈានញ្ហិ ឯត្ថ “និយកជ្ឈត្ត”ន្តិ អធិប្បេតំ វិបស្សនាវិសេសស្ស អធិប្បេតត្តា, **និយកជ្ឈត្តំ** និជ្ជីវនិស្សត្តកំ, អនត្តកន្តិ អត្ថោ។ **អសម្បជ្ជនភាវជាននេនា**តិ ឥទានិ មេ កម្មដ្ឋានំ វីថិបដិបន្នំ ន ហោតិ, ឧប្បថមេវ បវត្តតីតិ ជាននេន។

កស្មា បនេត្ថ ភគវតា វិបស្សនាយ ឯវំ បាទកេ ឈានេ អវត្វា បាទកជ្ឈានំ គហិតន្តិ អាហ – “**អប្បគុណបាទកជ្ឈានតោ**”តិអាទិ។ **ន បក្ខន្ទតិ** សម្មា ន សមាហិតត្តា។ សោ បន “អជ្ឈត្តធម្មា មយ្ហំ និជ្ជដា និគុម្ពា ហុ

ត្វា ន ឧបដ្ឋហន្តិ, ហន្ទាហំ ពហិទ្ធាធម្មេ មនសិ ករេយ្យំ ឯកច្ចេសុ សង្ខារេសុ ឧបដ្ឋិតេសុ ឥតរេបិ ឧបដ្ឋហេយ្យុំ មេវា”តិ **បរស្ស...បេ.... មនសិ ករោតិ**។ បាទកជ្ឈានវសេន វិយ សម្មសិតជ្ឈានវសេនបិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ ហោតិយេវាតិ អាហ – **“អរូបសមាបត្តិយំ នុ ខោ កថន្តិ អានេញ្ជំ មនសិ ករោតី”**តិ។ **ន មេ ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិ** មយ្ហំ វិបស្សនាចិត្តំ វីថិបដិបន្នំ ហុត្វា ន វហតីតិ។ **បាទកជ្ឈានមេវា**តិ វិបស្សនាយ បាទកភូតមេវ ឈានំ។ **បុនប្បុនំ មនសិ ករោតព្ពន្តិ** បុនប្បុនំ សមាបជ្ជិតព្ពំ វិបស្សនាយ តិក្ខវិសទភាវាបាទនាយ។ **អវហន្តេ** និបុណភាវេន ឆេទនកិរិយាយ អប្បវត្តន្តេ។ សមាបជ្ជិត្វា វិបស្សនាយ តិក្ខកម្មករណំ សមថវិបស្សនាវិហារេនាតិ អាហ – **“កម្មដ្ឋានេ មនសិការោ វហតី”**តិ។

១៨៩. សម្បជានាតិ មេតិ វីថិបដិបត្តិយា បុព្ពេនាបរំ វិសេសាភាវតោ សម្បជានាតិ មេ កម្មដ្ឋានន្តិ ជាននេន។ **ឥរិយាបថំ អហាបេត្វា**តិ យថា បរិស្សមោ នាគច្ឆតិ, ឯវំ អត្តនោ ពលានុរូបំ តស្ស កាលំ នេត្វា បមាណមេវ បវត្តនេន ឥរិយាបថំ អហាបេត្វា។ **សព្ពាវសេ**តិ ឋាននិសជ្ជាសយនាវសេសុ។ កថាវារេសុ បន វិសេសំ តត្ថ តត្ថ វទន្តិ។ **ឥទំ វុត្តន្តិ** ឥទំ, “ឥមិនា វិហារេនា”តិអាទិវចនំ វុត្តំ។

១៩០. កាមវិតក្កាទយោ ឱឡារិកកាមរាគព្យាបាទសភាគាតិ អាហ – **“វិតក្កបហានេន ទ្វេ មគ្គេ កថេត្វា”**តិ។ **កាមគុណេសូ**តិ និទ្ទារណេ ភុម្មំ។ **កិស្មិញ្ចិទេវ កិលេសុប្បត្តិការណេ**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស កិលេសុប្បត្តិការណំ សន្ធាយ វុត្តំ, អញ្ញថា សព្ពេបិ បញ្ច កាមគុណា កិលេសុប្បត្តិការណមេវ។ សមុទាចរតីតិ **សមុទាចារោ**តិ អាហ **“សមុទាចរណតោ”**តិ។ សោ បន យស្មា ចិត្តស្ស, ន សត្តស្ស, តស្មា វុត្តំ បាឡិយំ “ចេតសោ”តិ។ ម-ការោ បទសន្ធិករោ ឯ-ការស្ស ច អការោ កតោតិ អាហ **“ឯវំ សន្តេ ឯត**ន្តិ។

១៩១. អនុសយោតិ មានានុសយោ ភវរាគានុសយោ អវិជ្ជានុសយោតិ តិវិធោបិ អនុសយោ **បហីយតិ** អរហត្តមគ្គេន។ **វុត្តនយេនេវា**តិ, “តតោ មគ្គានន្តរំ ផលំ, ផលតោ វុដ្ឋាយ បច្ចវេក្ខមានោ បហីនភាវំ ជានាតិ, តស្ស ជាននេន សម្បជានោ ហោតី”តិ វុត្តនយេន។

កុសលតោ អាយាតីតិ អាយតោ, សោ ឯតេសន្តិ **កុសលាយតិកា**។ តេនាហ **“កុសលតោ អាគតា”**តិ។ តំ បន នេសំ កុសលាយតិកត្តំ ឧបនិស្សយវសេន ហោតិ សហជាតវសេនបីតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ, **“សេយ្យថិទ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

យស្មា បន យថាវុត្តធម្មេសុ កេចិ លោកិយា, កេចិ លោកុត្តរា; អថ កស្មា វិសេសេន “លោកុត្តរា”តិ វុត្តន្តិ អាហ – **“លោកេ ឧត្តរា វិសិដ្ឋា”**តិ។ តេន លោកិយធម្មេសុ ឧត្តមភាវេន ឈានាទយោ លោកុត្តរា វុត្តា, ន លោកស្ស ឧត្តរណតោតិ ទស្សេតិ។ យំ កិញ្ចិ មហគ្គតចិត្តំ មារស្ស អវិសយោ អកាមាវចរត្តា, បគេវ តំ វិបស្សនាយ បាទកភូតំ សុវិក្ខាលិតមលន្តិ អាហ – **“ជានិតុំ ន សក្កោតី”**តិ។ **ឯកោ អានិសំសោ អត្ថិ** ភាវនានុយោគស្ស សប្បាយធម្មកថាបដិលាភោ។

១៩២. ឯតទត្ថន្តិ កេវលស្ស សុតស្ស អត្ថាយ។ **សប្បាយាសប្បាយវសេនា**តិ កស្មា វុត្តំ? ននុ សប្បាយវសេន ទសកថាវត្ថូនិ អាគតានីតិ? សច្ចមេតំ, អសប្បាយកថាវជ្ជនបុព្ពិកាយ សប្បាយ កថាយ វសេន អាគតត្តា **“សប្បាយាសប្បាយវសេន អាគតានី”**តិ វុត្តំ។ **សុតបរិយត្តិវសេនា**តិ សរូបេន តត្ថ អនាគតានិបិ ទសកថាវត្ថូនិ សុត្តគេយ្យាទិអន្តោគធត្តា, **“សុតបរិយត្តិវសេន អាគតានី”**តិ វុត្តំ។ បរិបូរណវសេន សរូបតោ អាគតត្តា **ឥមស្មិំ ឋានេ បត្វា កថេតព្ពានិ។ អត្ថោ**តិ សាមញ្ញត្ថោ។

១៩៣. អនុអាវត្តន្តីតិ អនុអនុ អភិមុខា ហុត្វា វត្តន្តិ, បយិរុបាសនាទិវសេន អនុកូលយន្តិ។ **មុច្ឆនតណ្ហ**ន្តិ បច្ចយេសុ មុច្ឆនាការំ។ តណ្ហាយ បត្ថនា នាម តេនាការេន បវត្តីតិ អាហ – **“បត្ថេតិ បវត្តេតី”**តិ។ **កិលេសូបទ្ទវេនា**តិ កិលេសសង្ខាតេន ឧបទ្ទវេន។ កិលេសា ហិ សត្តានំ មហានត្ថករណតោ “ឧបទ្ទវោ”តិ វុច្ចន្តិ។ អត្តនោ អព្ភន្តរេ ឧប្បន្នេន កិលេសូបទ្ទវេន អន្តេវាសិនោ, ឧបទ្ទវោ **អន្តេវាសូបទ្ទវោ**, ព្រហ្មចរិយស្ស ឧបទ្ទវោ **ព្រហ្មចារុបទ្ទវោ**តិ ឥមមត្ថំ **“សេសុបទ្ទវេសុបិ ឯសេវ នយោ”**តិ ឥមិនា អតិទិសតិ។ **គុណមរណំ កថិតំ**, ន ជីវិតមរណំ។

អប្បលាភាតិ អប្បមគ្គកលាភី វិសេសានំ។ **ឯវំ វុត្តោ**តិ យថាវុត្តព្រហ្មចារុបទ្ទវោ ទុក្ខវិបាកតរោ ចេវ កដុកវិបាកតរោ ចាតិ ឯវំ វុត្តោ។ អាចរិយន្តេវាសិកូបទ្ទវោ ហិ ពាហិរកសមយវសេន វុត្តោ, ព្រហ្មចារុបទ្ទវោ បន សាសនវសេន។ ទុរក្ខាតេ ហិ ធម្មវិនយេ ទុប្បដិបត្តិ ន មហាសាវជ្ជា មិច្ឆាភិនិវេសស្ស សិថិលវាយាមភាវតោ; ស្វា

ខ្យាតេ បន ធម្មវិនយេ ទុប្បដិបត្តិ មហាសាវជ្ជា មហតោ អត្ថស្ស ពាហិរភាវករណតោ។ តេនាហ “**សាសនេ បនា**”តិអាទិ។

១៨៦. **តស្មា**តិ ឥទំ បុព្ពបរាបេក្ខំ បុរិមស្ស ច អត្ថស្ស ការណភាវេន បច្ឆាមសនន្តិ អាហ “**យស្មា**”តិអាទិ។ មិត្តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ មិត្តវា, តស្ស ភាវោ **មិត្តវតា**, តាយ។ មិត្តវសេន បដិបជ្ជនន្តិ អាហ “**មិត្តបដិបត្តិយា**”តិ។ **សបត្តវតាយា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

ទុក្កដទុក្ខាសិតមត្តម្បីតិ ឥមិនា បគេវ ឥតរំ វីតិក្កមន្តោតិ ទស្សេតិ។ សាវកេសុ ហិតបរក្កមនំ ឱវាទានុសាសនីហិ បដិបជ្ជនន្តិ អាហ – “**តថា ន បដិបជ្ជិស្សាមី**”តិ។ **អាមកមត្តន្តិ** កុលាលភាជនំ វុច្ចតិ។ **នាហំ តុម្ហេសុ តថា បដិបជ្ជិស្សាមី**តិ កុម្ភការោ វិយ អាមកភាជនេសុ អហំ តុម្ហេសុ កេវលំ ជានាបេន្តោ ន បដិបជ្ជិស្សាមិ។ **និគ្គណ្ហិត្វា**តិ និហរិត្វា។ **លោកិយគុណាបិ ឥធ សារោត្វេវ អធិប្បេតា** លោកុត្តរគុណានំ អធិដ្ឋានភាវតោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាសុញ្ញតសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. អច្ឆរិយព្ភុតសុត្តវណ្ណនា

១៨៧. វិភត្តិបតិរូបកា ច និបាតា ហោន្តីតិ យថារហំ តំតំវិភត្តិអត្ថទីបកា, ឥធ បច្ចត្តវចនោ **យត្រ** សទ្ទោ, **ហិ**សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ, **នាម**សទ្ទោ អច្ឆរិយត្ថោ, បទត្តយស្ស បន អច្ឆរិយត្ថនិទ្ទិដ្ឋតាយ “**អច្ឆរិយត្ថេ និបាតោ**”តិ វុត្តំ។ ឯកំសតោ បនេតំ បទត្តយំ។ តថា ហិ វក្ខតិ, “យត្រាតិ និបាតវសេន អនាគតវចន”ន្តិ។ **ប** **បញ្ច**សទ្ទោ ហេដ្ឋា វុត្តោ។ **ឆិន្នវដុមេ**តិ ឥមិនា សព្ពកិលេសវដ្ដស្ស អកុសលកម្មវដ្ដស្ស ច ឆិន្នត្តា វិបាកវដ្ដស្ស ច ឧបរិ វក្ខមានត្តា អាហ – “**វដុមន្តិ កុសលាកុសលកម្មវដ្ដំ វុច្ចតី**”តិ។ **និបាតវសេន** យត្រសទ្ទយោគេន។ **អនាគតវចន**ន្តិ ឥទំ អនាគតវចនសទិសត្តា វុត្តំ។ អនាគតត្ថវាចី ហិ អនាគតវចនំ, អត្ថោ ចេត្ថ អតីតោតិ។ **អនុស្សរី**តិ ឥទំ អនុស្សរិតភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ – “ន អនុស្សរិស្សតី”តិ សទ្ទបយោគស្ស អតីតវិសយត្តា។ យទា បន តេហិ ភិក្ខូហិ យា កថា បវត្តិតា, តតោ បច្ឆាបិ ភគវតោ តេសំ ពុទ្ធានំ អនុស្សរណំ ហោតិយេវ។

ខត្តិយជច្ចាតិអាទិកាលតោ បដ្ឋាយ អសម្ភិន្នាយ ខត្តិយជាតិយា ឧទិតោទិតាយ។ **ព្រាហ្មជច្ចា**តិ ព្រាហ្មណជច្ចា។ **ឯវំគោត្តេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **លោកិយលោកុត្តរសីលេនា**តិ បារមិតាសម្ភូតេន ពុទ្ធាវេណិកត្តា អនញ្ញសាធារណេន លោកិយេន លោកុត្តរេន ច សីលេន។ **ឯវំសីលា**តិ អនវសេសសីលានំ វិសុំ បច្ចវេក្ខណករណេន ឯវំសីលាតិ អនុស្សរិស្សតិ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ យថា វិជ្ជាភាគិយា វិជ្ជាសម្បយុត្តធម្មា, ឯវំ សមាធិបក្ខា សមាធិសម្បយុត្តធម្មាបិ សតិវីរិយាទយោតិ អាហ – “**ហេដ្ឋា សមាធិបក្ខានំ ធម្មានំ គហិតត្តា វិហារោ គហិតោវា**”តិ។ តស្មា សមាធិបក្ខធម្មវិនិមុត្តោ ឯវ ឥធ វិហារោ អធិប្បេតោតិ វុត្តំ “**ឥទំ ហី**”តិអាទិ។

យថា វា អដ្ឋសមាបត្តិវិបស្សនាមគ្គផលសង្គហិតា លោកិយលោកុត្តរា សមាធិបញ្ញា “ឯវំធម្មា ឯវំបញ្ញា”តិ បទេហិ ហេដ្ឋា គហិតាបិ យថាសកំ បដិបក្ខតោ មុច្ចនស្ស បវត្តិវិសេសំ ឧបាទាយ “ឯវំវិមុត្តា”តិ ឯត្ថ បុន គហិតា, តថា “ឯវំធម្មា”តិ ឯត្ថ គហិតាបិ សមាធិបក្ខធម្មា ទិព្ពព្រហ្មអានេញ្ជអរិយវិហារសង្ខាតំ អត្តនោ បវត្តិវិសេសំ ឧបាទាយ, “ឯវំវិហារី”តិ ឯត្ថ បុន គហិតាតិ វុច្ចមានេ ន កោចិ វិរោធោ។ ផលធម្មានំ បវត្តិកាលេបិ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិ ន តំអានុភាវជាតា, អថ ខោ អរិយមគ្គេន កិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តាតិ អាហ – “**មគ្គានុភាវេន កិលេសានំ បដិបស្សទ្ធន្តេ ឧប្បន្នត្តា**”តិ។ យោ យំ បជហតិ, សោ បហាយកោ បហាតព្ពតោ វិមុត្តោតិ វុច្ចតិ វិសំសដ្ឋភាវតោតិ បហានវិភាគេន វុច្ចមានេ អបហាយកស្ស និព្ពានស្ស កថំ វិមុត្តតា? វិសំសដ្ឋភាវតោ ឯវ។ តញ្ហិ បកតិយាវ សព្ពសោ កិលេសេហិ វិសំសដ្ឋំ វិនិស្សដំ សុវិទូរវិទូរេ ឋិតំ, តស្មាស្ស តតោ និស្សដត្តា និស្សរណវិមុត្តិ និស្សរណបហានន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**និព្ពាន**”ន្តិអាទិ។

១៨៨. ឥមេ **តថាគតស្ស អច្ឆរិយអព្ភុតធម្មា**, ន សាវកវិសយា, មម បន ទេសនា តយា សុតា ឯវាតិ តេ ថេរស្សេវ ភារំ ករោន្តោ, “**តំ ភិយ្យោសោមត្តាយ បដិភន្តូ**”តិ អាហ។ **សតោ សម្បជានោ**តិ ឯត្ថ កាលភេទវសេន លព្ភមានម្បិ សម្បជានភាវំ អនាមសិត្វា គតិវិភាគេន តំ ទស្សេតុំ, “**ទ្វេ សម្បជញ្ញានី**”តិអាទិ វុត្តំ – **អដ្ឋ វរេ គណ្ហន្តោ**តិ ឯត្ថ កថំ វរំ ទេវតា ទេតិ, បរស្ស ទីឃមានព្ច តំ កថំ បរស្ស សមិជ្ឈតីតិ? កម្មពលេនេវ។ យទិ ហិ តំ កម្មំ កតោកាសំ យស្ស តទបទេសេន ផលំ វិបច្ចតិ, ឯវំ ទេវតាយ តស្ស វរំ ទិន្នំ, ឥតរេន ច លទ្ធន្តិ វោហារោ ហោតីតិ។ អបិច បរស្ស បត្ថិតវរានិ នាម វិបច្ចមានស្ស កម្មស្ស បច្ចយភូតោ បយោគវិសេសោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តានិ

វិបច្ចនេ ឯកន្តិកានិបិ អប្បេសក្ខា ទេវតា – “អយមស្ស បត្ថនា សមិជ្ឈិស្សតិ, នោ”តិ ន ជានន្តិ, សក្កោ បន បញ្ហាវ តានិ ឯកច្ចំ ជានាតិយេវ។ តេន វុត្តំ – **“សក្កេន បសីទិត្វា ទិន្នេ អដ្ឋ វរេ គណ្ហន្តោ”**តិអាទិ។

បឋមជវនវារេតិ ឧប្បន្នស្ស សព្ពបឋមជវនវារេ។ សោ ហិ បដិសន្ធិយា អាសន្នភាវតោ អវិសទោ ហោតិ, ទេវភាវេ និកន្តិវសេន ឧប្បជ្ជនតោ ន ជានាតិ។ **អញ្ញេហិ** ទេវតាហិ **អសាធារណជាននំ ហោតិ** ទុតិយជវនវារតោ បដ្ឋាយ បវត្តនតោ។

អញ្ញេបិ ទេវាតិអាទិនា ពោធិសត្តស្ស តត្ថ សម្បជញ្ញេនេវ ឋិតភាវំ ព្យតិរេកមុខេន វិភាវេតិ។ **អាហារូបច្ឆេទេន កាលង្ករោន្តី**តិ ឥទំ ខិឌ្ឌាបទោសិកវសេន វុត្តំ។ ឥតរេសម្បិ ទិព្ពភោគេហិ មុច្ឆិតតំ អជ្ឈាបន្នានំ តិដ្ឋន្តានំ សម្បជញ្ញាភាវោ ហោតិយេវ។ **កី តថារូបំ អារម្មណំ នត្ថី**តិ យថារូបំ ឧឡារំ បណីតញ្ច អារម្មណំ បដិច្ច តេ ទេវា សំមុច្ឆិតា អាហារូបច្ឆេទម្បិ ករោន្តិ, កី តថារូបំ ឧឡារំ បណីតញ្ច អារម្មណំ ពោធិសត្តស្ស នត្ថីតិ ពោធិសត្តស្ស សម្បជញ្ញានុភាវំ វិភាវេតុំ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេតិ? ពោធិសត្តោ ហិ យត្ថ យត្ថ និព្ពត្តតិ, តត្ថ តត្ថ អញ្ញេ សត្តេ ទសហិ វិសេសេហិ អធិគ្គណ្ហាតិ, បគេវ តត្ថ ទេវភូតោ, តថាបិ “សតោ សម្បជានោ”តិ អយមេត្ថ អច្ឆរិយធម្មោ វុត្តោ។

២០០. សម្បត្តិភវេ ទីឃាយុកតា នាម បញ្ញាពលេន ហោតិ, ពោធិសត្តោ ច មហាបញ្ញោ, តស្មា តត្ថ តត្ថ ភវេ តេន ទីឃាយុកេន ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយេន, **“សេសត្តភាវេសុ កី យាវតាយុកំ ន តិដ្ឋតី”**តិ ចោទេតិ។ ឥតរោ **“អាម ន តិដ្ឋតី”**តិ បដិជានិត្វា, **“អញ្ញទា ហី”**តិអាទិនា តត្ថ ការណមាហ។ “ឥធ ន ភវិស្សាមី”តិ អធិមុច្ចនវសេន កាលកិរិយា **អធិមុត្តិកាលកិរិយា**។ បារមិធម្មានញ្ហិ ឧក្កំសប្បត្តិយា តស្មឹ តស្មឹ អត្តភាវេ អភិញ្ញាសមាបត្តីហិ សន្តានស្ស វិសេសិតត្តា អត្តសិនេហស្ស តនុភាវេន សត្តេសុ ច មហាករុណាយ ឧឡារភាវេន អធិដ្ឋានស្ស តិក្ខវិសទភាវាបត្តិយា ពោធិសត្តានំ អធិប្បាយា សមិជ្ឈន្តិ, ចិត្តេ វិយ កម្មេសុ ច តេសំ វសិភាវោ, តស្មា យត្ថុបបន្នានំ បារមិយោ សម្មទេវ បរិព្រូហេន្តិ, វុត្តនយេន កាលំ កត្វា តត្ថ ឧបបជ្ជន្តិ។ តថា ហិ អយំ មហាសត្តោ ឥមស្មឹយេវ កប្បេ នានាជាតីសុ អបរិហីនជ្ឈានោ កាលំ កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ អប្បកមេវ កាលំ តត្ថ ឋត្វា តតោ ចវិត្វា ឥធ និព្ពត្តោ។ តេនាហ – **“អយំ កាលកិរិយា អញ្ញេសំ ន ហោតី”**តិ។ **សព្ពបារមីនំ បូរិតត្តា**តិ ឥមិនា បយោជនាភាវតោ តត្ថ ឋត្វា អធិមុត្តិកាលកិរិយា នាម ន ហោតីតិ ទស្សេតិ។ អបិច ចរិមភវេ ចតុមហានិធិសមុដ្ឋានបុព្ពិកាយ ទិព្ពសម្បត្តិសទិសាយ មហាសម្បត្តិយា និព្ពត្តិ វិយ ពុទ្ធភូតស្ស អសទិសទានាទិវសេន អនញ្ញសាធារណលាភុប្បត្តិ វិយ ច ឥតោ បរំ មហាបុរិសស្ស ទិព្ពសម្បត្តិអនុភវនំ នាម នត្ថីតិ យាវតាយុកដ្ឋានំ ឧស្សាហជាតស្ស បុញ្ញសម្ភារស្ស វសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អយញ្ហេត្ថ ធម្មតា។

មនុស្សគណនាវសេន, ន ទេវគណនាវសេន។ **បុព្ពនិមិត្តានី**តិ ចុតិយា បុព្ពនិមិត្តានិ។ **អមិលាយិត្វា**តិ ឯត្ថ **អមិលាត**គ្គហណេនេវ តាសំ មាលានំ វណ្ណសម្បទាបិ គន្ធសម្បទាបិ សោភាសម្បទាបិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ពាហិរព្ភន្តរានំ រជោជល្លានំ លេសស្សបិ អភាវតោ ទេវានំ សរីរគតានិ វត្ថានិ សព្ពកាលំ បរិសុទ្ធបភស្សរានេវ ហុត្វា តិដ្ឋន្តីតិ អាហ **“វត្ថេសុបិ ឯសេវ នយោ”**តិ។ **នេវ សីតំ ន ឧណ្ហ**ន្តិ យស្ស សីតស្ស បតីការវសេន អធិកំ សេវិយមានំ ឧណ្ហំ, សយមេវ វា ខរតរំ ហុត្វា អធិភវន្តំ សរីរេ សេទំ ឧប្បាទេយ្យ, តាទិសំ នេវ សីតំ ន ឧណ្ហំ ហោតិ។ **តស្មឹ កាលេ**តិ យថាវុត្តេ មរណាសន្នកាលេ។ **ពិន្ទុពិន្ទុវសេនា**តិ មុត្តគុឡិកា វិយ ពិន្ទុ ពិន្ទុ ហុត្វា សេទា មុច្ចន្តិ។ ទន្តានំ ខណ្ឌិតភាវោ **ខណ្ឌិច្ចំ**។ កេសានំ បលិតភាវោ **បាលិច្ចំ។ អាទិ**-សទ្ទេន វលិត្តចតំ សង្គណ្ហាតិ។ **កិលន្តរូបោ អត្តភាវោ ហោតិ,** ន បន ខណ្ឌិច្ចបាលិច្ចាទីហីតិ អធិប្បាយោ។ **ឧក្កណ្ឋិតា**តិ អនភិរតិ, សា នត្ថិ ឧបរូបរិ ឧឡារុឡារានមេវ ភោគានំ វិសេសតោ រុចិជនកានំ ឧបតិដ្ឋនតោ។

បណ្ឌិតា ឯវាតិ ពុទ្ធិសម្បន្នា ឯវ ទេវតា។ យថា ទេវតា “សម្បតិ ជាតា កីទិសេន បុញ្ញកម្មេន ឥធ និព្ពត្តា”តិ ចិន្តេត្វា, “ឥមិនា នាម បុញ្ញកម្មេន ឥធ និព្ពត្តា”តិ ជានន្តិ, ឯវំ អតីតភវេ អត្តនា កតំ ឯកច្ចំ អញ្ញម្បិ បុញ្ញំ ជានន្តិយេវ មហាបុញ្ញាតិ អាហ – **“យេ មហាបុញ្ញា”**តិអាទិ។

ន បញ្ញាយន្តិ ចិរតរកាលត្តា បរមាយុនោ។ **អនិយ្យានិក**ន្តិ ន និយ្យានាវហំ សត្តានំ អភាជនភាវតោ។ សត្តា ន បរមាយុនោ ហោន្តិ នាម បាបុស្សន្នតាយាតិ អាហ – **“តទា ហិ សត្តា ឧស្សន្នកិលេសា ហោន្តី”**តិ។ ឯត្ថាហ – “កស្មា សម្ពុទ្ធា មនុស្សលោកេ ឯវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ទេវព្រហ្មលោកេសូ”តិ។ ទេវលោកេ តាវ នុប្បជ្ជន្តិ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស អនោកាសភាវតោ តថា អនច្ឆរិយភាវតោ។ អច្ឆរិយធម្មា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, តេសំ សា អច្ឆរិយធម្មតា ទេវត្តភាវេ ឋិតានំ ន បាកដា ហោតិ យថា មនុស្សភូតានំ។ ទេវភូតេ ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ ទិស្សមានំ ពុទ្ធានុភាវំ ទេវានុភាវតោវ លោកោ ទហតិ, ន ពុទ្ធានុភាវតោ, តថា សតិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ នាធិមុច្ចតិ ន សម្បសីទតិ ឥស្សរកុត្តគ្គាហំ ន វិស្សជ្ជេតិ, ទេវត្តភាវស្ស ច ចិរកាលបវត្តនតោ ឯកច្ចសស្សតវាទតោ ន បរិមុច្ចតិ។ “ព្រហ្ម

លោកេ នុប្បជ្ជន្តី’’តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សត្តានំ តាទិសគារវិមោចនត្ថញ្ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ មនុស្សសុគតិយំយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ; ន ទេវសុគតិយំ, មនុស្សសុគតិយំ ឧប្បជ្ជន្តាបិ ឱបបាតិកា ន ហោន្តិ, សតិ ច ឱបបាតិកូបបត្តិយំ វុត្តទោសានតិវត្តនតោ។ ធម្មវេនេយ្យានំ អត្ថាយ ធម្មតន្តិយា ឋបនស្ស វិយ ធាតុវេនេយ្យានំ អត្ថាយ ធាតូនំ ឋបនស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តា ច។ ន ហិ ឱបបាតិកានំ បរិនិព្ពានតោ ឧទ្ធំ សរីរធាតុយោ តិដ្ឋន្តិ, តស្មា ន ឱបបាតិកា ហោន្តិ, ចរិមភវេ ច មហាពោធិសត្តា, មនុស្សភាវស្ស បាកដករណាយ ទារបរិគ្គហម្បិ ករោន្តា យាវ បុត្តមុខទស្សនា អគារមជ្ឈេ តិដ្ឋន្តិ។ បរិបាកគតសីលនេក្ខម្មបញ្ញាទិបារមិកាបិ ន អភិនិក្ខមន្តិ, កឹ វា ឯតាយ ការណចិន្តាយ? សព្ពពុទ្ធេហិ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណា, យទិទំ មនុស្សភូតានំយេវ អភិសម្ពុជ្ឈនា, ន ទេវភូតានន្តិ អយមេត្ថ ធម្មតា។ តថា ហិ តទត្ថោ មហាភិនីហារោបិ មនុស្សភូតានំយេវ ឥជ្ឈតិ, ន ឥតរេសំ។

កស្មា បន សម្មាសម្ពុទ្ធា ជម្ពុទីបេយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន សេសទីបេសូតិ? កេចិ តាវ អាហុ – “យស្មា បថវិយា នាភិភូតា ពុទ្ធានុភាវសហិតា អចលដ្ឋានភូតា ពោធិមណ្ឌភូមិ ជម្ពុទីបេយេវ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា ជម្ពុទីបេយេវ ឧប្បជ្ជន្តី’’តិ; “តថា ឥតរេសម្បិ អវិជហិតដ្ឋានានំ តត្ថេវ លព្ភមានតោ’’តិ។ អយំ បនេត្ថ អម្ហាកំ ខន្តិ – យស្មា បុរិមពុទ្ធានំ មហាពោធិសត្តានំ បច្ចេកពុទ្ធានញ្ច និព្ពត្តិយា សាវកពោធិសត្តានំ សាវកពោធិយា អភិនីហារោ សាវកបារមីនំ សម្ភរណំ បរិបាចនញ្ច ពុទ្ធខេត្តភូតេ ឥមស្មឹ ចក្កវាឡេ ជម្ពុទីបេយេវ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញត្ថ។ វេនេយ្យានំ វិនយនត្ថោ ច ពុទ្ធុប្បាទោតិ អគ្គសាវកាទិវេនេយ្យវិសេសាបេក្ខាយ ឯកស្មឹ ជម្ពុទីបេយេវ ពុទ្ធា និព្ពត្តន្តិ, ន សេសទីបេសុ។ អយញ្ច នយោ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោតិ តេសំ ឧត្តមបុរិសានំ តត្ថេវ ឧប្បត្តិ សម្បត្តិចក្កានំ វិយ អញ្ញមញ្ញូបនិស្សយតោ អបរាបរំ វត្តតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ – **“តីសុ ទីបេសុ ពុទ្ធា ន និព្ពត្តន្តិ, ជម្ពុទីបេយេវ និព្ពត្តន្តីតិ ទីបំ បស្សតី**’’តិ។ ឥមិនា នយេន ទេសនិយមេបិ ការណំ វត្តព្ពំ។

ឥទានិ ច ខត្តិយកុលំ លោកសម្មតំ ព្រាហ្មណានម្បិ បូជនីយភាវតោ។ **រាជា មេ បិតា ភវិស្សតីតិ កុលំ បស្សិ** បិតុវសេន កុលស្ស និទ្ទិសិតព្ពតោ ។ **ទសន្នំ មាសានំ ឧបរិ សត្ត ទិវសានីតិ បស្សិ** តេន អត្តនោ អន្តរាយាភាវំ អញ្ញាសិ, តស្សា ច តុសិតភវេ ទិព្ពសម្បត្តិបច្ចនុភវនំ។

តា ទេវតាតិ ទសសហស្សិចក្កវាឡទេវតា។ កថំ បន តា ពោធិសត្តស្ស បូរិតបារមិភាវំ ភាវិនញ្ច សម្ពុទ្ធភាវំ ជានន្តីតិ? មហេសក្ខានំ ទេវតានំ វសេន, យេភុយ្យេន ច តា ទេវតា អភិសមយភាគិនោ។ តថា ហិ ភគវតោ ច ធម្មទានសំវិភាគេ អនេកវារំ ទសសហស្សចក្កវាឡវាសិទេវតាសន្និបាតោ អហោសិ។

ចវាមីតិ បជានាតិ ចុតិអាសន្នជវនេហិ ញាណសហិតេហិ ចុតិយា ឧបដ្ឋិតភាវស្ស បដិសំវិទិតត្តា។ **ចុតិចិត្តំ ន ជានាតិ** ចុតិចិត្តក្ខណស្ស ឥត្តរភាវតោ។ តថា ហិ តំ ចុតូបបាតញាណស្សបិ អវិសយោ ឯវ។ **បដិសន្ធិចិត្តេបិ** ឯសេវ នយោ។ **អាវជ្ជនបរិយាយោ**តិ អាវជ្ជនក្កមោ។ យស្មា ឯកវារំ អាវជ្ជិតមត្តេន អារម្មណំ និច្ឆិនិតុំ ន សក្កា, តស្មា តមេវារម្មណំ ទុតិយំ តតិយញ្ច អាវជ្ជិត្វា និច្ឆីយតិ, អាវជ្ជនសីសេន ចេត្ថ ជវនវារោ គហិតោ។ តេនាហ – “**ទុតិយតតិយចិត្តវារេយេវ ជានិស្សតី**’’តិ។ ចុតិយា បុរេតរំ កតិបយចិត្តវារតោ បដ្ឋាយ មរណំ មេ អាសន្នន្តិ ជាននតោ, “**ចុតិក្ខណេបិ ចវាមីតិ បជានាតី**’’តិ វុត្តំ។ បដិសន្ធិយា បន អបុព្ពភាវតោ **បដិសន្ធិចិត្តំ ន ជានាតិ**។ និកន្តិយា ឧប្បត្តិតោ បរតោ **អសុកស្មឹ ឋានេ មយា បដិសន្ធិ គហិតាតិ បជានាតិ,** ទុតិយជវនតោ បដ្ឋាយ ជានាតីតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ **តស្មឹ កាលេ**តិ បដិសន្ធិគ្គហណកាលេ។ **ទសសហស្សី កម្បតី**តិ ឯត្ថ កម្បន ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ មហាការុណិកា ពុទ្ធា ភគវន្តោ សត្តានំ ហិតសុខវិធានតប្បរតាយ ពហុលំ សោមនស្សិកាវ ហោន្តីតិ តេសំ បឋមមហាវិបាកចិត្តេន បដិសន្ធិគ្គហណំ អដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧; ធ. ស. ៤៩៨; ម. និ. អដ្ឋ. ៣.១៩៩) វុត្តំ។ **មហាសីវត្ថេរោ បន** យទិបិ មហាការុណិកា ពុទ្ធា ភគវន្តោ សត្តានំ ហិតសុខវិធានតប្បរា, វិវេកជ្ឈាសយា បន វិសង្ខារនិន្នា សព្ពសង្ខារេសុ អជ្ឈុបេក្ខណពហុលាតិ បញ្ចមេន មហាវិបាកចិត្តេន បដិសន្ធិគ្គហណមាហ។

បុរេ បុណ្ណមាយ សត្តមទិវសតោ បដ្ឋាយាតិ បុណ្ណមាយ បុរេ សត្តមទិវសតោ បដ្ឋាយ, សុក្កបក្ខេ នវមិតោ បដ្ឋាយាតិ អត្ថោ។ **សត្តមេ ទិវសេ**តិ អាសាឡ្ហីបុណ្ណមាយ។ **ឥទំ សុបិនន្តិ** ឥទានិ វុច្ចមានាការំ សុបិនំ។ **នេសំ ទេវិយោ**តិ មហារាជូនំ ទេវិយោ។

សោ ច ខោ បុរិសគព្ភោ, ន ឥត្ថិគព្ភោ, បុត្តោ តេ ភវិស្សតីតិ ឯត្តកមេវ តេ ព្រាហ្មណា អត្តនោ សុបិនសត្ថនយេន កថេសុំ។ **សចេ អគារំ អជ្ឈាវសិស្សតី**តិអាទិ បន ទេវតាវិគ្គហេន ភាវិនមត្ថំ យាថាវតោ បវេទេសុំ។

គព្ភាវក្កន្តិយោតិ ឯត្ថ គព្ភោ វុច្ចតិ មាតុកុច្ឆិ, តត្ថ ឧប្បត្តិ អវក្កន្តិ, តាវ គព្ភាវក្កន្តិ, យាវ ន និក្ខមតិ។ **ឋិតកាវ និក្ខមន្តិ** ធម្មាសនតោ ឱតរន្តោ ធម្មកថិកោ វិយ។

២០១. វត្តមានសមីបេ វត្តមានេ វិយ វោហរីយតីតិ **ឱក្កមតី**តិ វុត្តន្តិ អាហ – “**ឱក្កន្តោ ហោតីតិ អត្ថោ**”តិ។ **ឯវំ ហោតី**តិ ឯវំ វុត្តប្បការេនស្ស សម្បជាននា ហោតិ។ **ន ឱក្កមមានេ** បដិសន្ធិក្ខណស្ស ទុវិញ្ញេយ្យត្តា។ តថា ច វុត្តំ – “បដិសន្ធិចិត្តំ ន ជានាតី”តិ។ ទសសហស្សចក្កវាឡបត្ថរណេន វា **អប្បមាណោ**។ អតិវិយ សមុជ្ជលភាវេន **ឧឡារោ**។ **ទេវានុភាវ**ន្តិ ទេវានំ បភានុភាវំ។ ទេវានញ្ហិ បភំសោ ឱភាសោ អធិភវតិ, ន តេសំ អាធិបច្ចំ។ តេនាហ “**ទេវាន**”ន្តិអាទិ។

វុក្ខគច្ឆាទិនា កេនចិ ន ហញ្ញតីតិ **អឃា**, អពាធា។ តេនាហ “**និច្ចវិវដា**”តិ។ **អសំវុតា**តិ ហេដ្ឋា ឧបរិ ច កេន ចិ ន បិហិតា។ តេនាហ “**ហេដ្ឋាបិ អប្បតិដ្ឋា**”តិ។ តត្ថ **បិ**-សទ្ទេន យថា ហេដ្ឋា ឧទកស្ស បិធាយិកា បថវី នត្ថីតិ អសំវុតា លោកន្តរិកា, ឯវំ ឧបរិបិ ចក្កវាឡេសុ វិយ ទេវវិមានានំ អភាវតោ អសំវុតា អប្បតិដ្ឋាតិ ទស្សេតិ។ អន្ធការោ ឯត្ថ អត្ថីតិ **អន្ធការា។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ន ជាយតិ** អាលោកស្សាភាវតោ, ន ចក្ខុនោ។ តថា ហិ “តេន ឱភាសេន អញ្ញមញ្ញំ សញ្ជានន្តី”តិ វុត្តំ។ ជម្ពុទីបេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយំ បុព្ពវិទេហវាសីនំ អត្ថង្គមនវសេន ឧបឌ្ឍំ សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាយតិ, អបរគោយានវាសីនំ ឧគ្គមនវសេន, ឯវំ សេសទីបេសុបីតិ អាហ – “**ឯកប្បហារេនេវ តីសុ ទីបេសុ បញ្ញាយន្តី**”តិ។ ឥតោ អញ្ញថា បន ទ្វីសុ ឯវ ទីបេសុ ឯកប្បហារេនេវ បញ្ញាយតីតិ។ **ឯកេកាយ ទិសាយ នវ នវ យោជនសតសហស្សានិ អន្ធការវិធមនម្បិ** ឥមិនា នយេន ទដ្ឋព្ពំ។ **បភាយ នប្បហោន្តី**តិ អត្តនោ បភាយ ឱភាសិតុំ ន អភិសម្ភុណន្តិ។ យុគន្ធរបព្ពតមត្ថកប្បមាណេ អាកាសេ វិចរណតោ, “**ចក្កវាឡបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេន ចរន្តី**”តិ វុត្តំ។

វាវដាតិ ខាទនត្ថំ គណ្ហិតុំ ឧបក្កមន្តា។ **វិបរិវត្តិត្វា**តិ វិវដ្ដិត្វា។ **ឆិជ្ជិត្វា**តិ មុច្ឆាបត្តិយា ឋិតដ្ឋានតោ មុច្ចិត្វា, អង្គបច្ចង្គច្ឆេទនវសេន វា **ឆិជ្ជិត្វា។ អច្ចន្តខារេ**តិ អាតបសន្តាបាភាវេន អតិសីតភាវំ សន្ធាយ អច្ចន្តខារតា វុត្តា សិយា។ ន ហិ តំ កប្បសណ្ឋានឧទកំ សម្បត្តិករមហាមេឃវុដ្ឋំ បថវីសន្ធារកំ កប្បវិនាសកឧទកំ វិយ ខារំ ភវិតុមរហតិ។ តថា ហិ សតិ បថវីបិ វិលីយេយ្យ។ តេសំ វា បាបកម្មពលេន បេតានំ បកតិឧទកស្ស បុព្ពខេឡភាវាបត្តិ វិយ តស្ស ឧទកស្ស តទា ខារភាវាបត្តិ ហោតីតិ វុត្តំ “**អច្ចន្តខារេ ឧទកេ**”តិ។ **សមន្តតោ**តិ សព្ពភាគតោ ឆប្បការម្បិ។

២០២. ចតុន្នំ មហារាជូនំ វសេនាតិ វេស្សវណាទិចតុមហារាជភាវសាមញ្ញេន។

២០៣. សភាវេនេវាតិ បរស្ស សន្តិកេ គហណេន វិនា អត្តនោ សភាវេនេវ សយមេវ អធិដ្ឋហិត្វា សីលសម្បន្នា។

មនុស្សេសូតិ ឥទំ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ – “មនុស្សិត្ថិយា នាម មនុស្សបុរិសេសុ បុរិសាធិប្បាយចិត្តំ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ, ពោធិសត្តមាតុ បន ទេវេសុបិ តាទិសំ ចិត្តំ នុប្បជ្ជតេវ។ យថា ពោធិសត្តស្ស អានុភាវេន ពោធិសត្តស្ស មាតុ បុរិសាធិប្បាយចិត្តំ នុប្បជ្ជតិ, ឯវំ តស្ស អានុភាវេនេវ សា កេនចិ បុរិសេន អនតិក្កមនីយាតិ អាហ – “**បាទា ន វហន្តិ, ទិព្ពសង្ខលិកា វិយ ពជ្ឈន្តី**”តិ។

បុព្ពេ “កាមគុណូបសំហិតំ ចិត្តំ នុប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ, បុន “បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតា សមង្គីភូតា បរិចារេតី”តិ វុត្តំ, កថមិទំ អញ្ញមញ្ញំ ន វិរុជ្ឈតីតិ អាហ “**បុព្ពេ**”តិអាទិ។ **វត្ថុបដិក្ខេបោ**តិ អព្រហ្មចរិយវត្ថុ បដិសេធោ។ តេនាហ “**បុរិសាធិប្បាយវសេនា**”តិ។ **អារម្មណបដិលាភោ**តិ រូបាទិបញ្ចកាមគុណារម្មណស្សេវ បដិលាភោ។

២០៤. កិលមថោតិ ខេទោ។ កាយស្ស ហិ គរុភាវកឋិនភាវាទយោបិ តស្សា តទា ន ហោន្តិ ឯវ។ “**តិរោកុច្ឆិគតំ បស្សតី**”តិ វុត្តំ, កទា បដ្ឋាយ បស្សតីតិ អាហ – “**កលលាទិកាលំ អតិក្កមិត្វា**”តិអាទិ។ ទស្សនេ បយោជនំ សយមេវ វទតិ, តស្ស អភាវតោ កលលាទិកាលេ ន បស្សតិ។ **បុត្តេនា**តិ ទហរេន មន្ទេន ឧត្តានសេយ្យកេន។ **យំ តំ មាតូ**តិអាទិ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ។ ចក្កវត្តិគព្ភតោបិ ហិ សវិសេសំ ពោធិសត្តគព្ភោ បរិហារំ លភតិ បុញ្ញសម្ភារស្ស សាតិសយត្តា, តស្មា ពោធិសត្តមាតា អតិវិយ សប្បាយាហារាចារា ច ហុត្វា សក្កច្ចំ បរិហរតិ។ **បុរត្ថាភិមុខោ**តិ មាតុ បុរត្ថាភិមុខោ។ ឥទានិ តិរោកុច្ឆិគតស្ស ទិស្សមានតាយ អព្ភន្តរំ ពាហិរញ្ច ការណំ ទស្សេតុំ, “**បុព្ពេ កតកម្ម**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អស្សា**តិ ទេវិយា។ **វត្ថុ**ន្តិ កុច្ឆិំ។ ផលិកអព្ភបដលាទិនោ វិយ ពោធិសត្តមាតុកុច្ឆិតចស្ស បដលភាវេន អាលោកស្ស វិពន្ធាភាវតោ យថា ពោធិសត្តមាតា កុច្ឆិគតំ ពោធិសត្តំ

បស្សតិ, កិមេវំ ពោធិសត្តោបិ មាតរំ អញ្ញញ្ច បុរតោ រូបគតំ បស្សតិ, នោតិ អាហ, “**ពោធិសត្តោ បនា**”តិអាទិ។ កស្មា បន សតិ ចក្ខុម្ហិ អាលោកេ ច ន បស្សតីតិ អាហ – “**ន ហិ អន្តោកុច្ឆិយំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតី**”តិ។ អស្សាសបស្សាសា វិយ ហិ តត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណម្បិ ន ឧប្បជ្ជតិ តជ្ជាសមន្នាហារស្សាភាវតោ។

២០៥. យថា អញ្ញា ឥត្ថិយោ វិជាតបច្ចយា តាទិសេន រោគេន អភិភូតាបិ ហុត្វា មរន្តិ, ពោធិសត្តមាតុ បន ពោធិសត្តេ កុច្ឆិគតេ ន កោចិ រោគោ ឧប្បជ្ជតិ; កេវលំ អាយុបរិក្ខយេនេវ កាលំ ករោតិ, ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ **ពោធិសត្តេន វសិតដ្ឋានំ ហី**តិអាទិនា តត្ថ ការណមាហ។ **អបនេត្វា**តិ អគ្គមហេសិដ្ឋានតោ នីហរិត្វា។ **អនុរក្ខិតុំ ន សក្កោតី**តិ សម្មា គព្ភបរិហារំ នានុយុញ្ជតិ, តេន **គព្ភោ ពាហ្វាពាធោ ហោតិ។ វត្ថុវិសទំ ហោតី**តិ គព្ភាសយោ បរិសុទ្ធោ ហោតិ។ មាតុ **មជ្ឈិមវយស្ស តតិយកោដ្ឋាសេ** ពោធិសត្តស្ស គព្ភោក្កមនម្បិ តស្សា អាយុបរិមាណវិលោកនេនេវ សង្គហិតំ វយោវសេន ឧប្បជ្ជនកវិការស្ស បរិវជ្ជនតោ, ឥត្ថិសភាវេន ឧប្បជ្ជនកវិការោ បន ពោធិសត្តស្ស អានុភាវេនេវ វូបសម្មតិ។

សត្តមាសជាតោតិ បដិសន្ធិគ្គហណតោ សត្តមេ មាសេ ជាតោ។ សោ **សីតុណ្ហក្ខមោ ន ហោតិ** អតិវិយ សុខុមាលតាយ។ អដ្ឋមាសជាតោ កាមំ សត្តមាសជាតតោ ពុទ្ធិអវយវោ, ឯកច្ចេ បន ចម្មបទេសា ពុទ្ធី ជាបុណន្តា យដ្ឋនំ ន សហន្តិ, តេន **សោ ន ជីវតិ**។ សត្តមាសជាតស្ស បន ន តាវ តេ ជាតាតិ វទន្តិ។

បិតាវ ហុត្វាតិ និទ្ទុក្ខតាយ បិតា ឯវ ហុត្វា។ ទុក្ខស្ស ហិ ពលវភាវតោ តំ ទុក្ខំ អសហមានា អញ្ញា ឥត្ថិយោ និសិន្នា វា និបន្នា វា វិជាយន្តិ។ **ឧបវិជញ្ញា**តិ ឧបគតវិជាយនកាលា។ **សកលនគរវាសិនោ**តិ កបិលវត្ថុំ បរិវារេត្វា ឋិតេសុ ទេវទហាទីសុ ឆសុ នគរេសុ វសន្តា។

ទេវា នំ បឋមំ បដិគ្គណ្ហន្តីតិ លោកនាថំ មហាបុរិសំ មយមេវ បឋមំ បដិគ្គណ្ហាមាតិ សញ្ជាតគារវពហុមានា អត្តនោ បីតី បវេទេន្តា **ខីណាសវា សុទ្ធាវាសព្រហ្មានោ** អាទិតោ បដិគ្គណ្ហន្តិ។ **សូតិវេសន្តិ** សូតិជគ្គនជាតិវេសំ។ **ឯកេ**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។ **មច្ឆក្ខិសទិសំ** ឆវិវសេន។

២០៦. **អជិនប្បវេណិយា**តិ អជិនចម្មេហិ សិព្ពេត្វា កតបវេណិយា។ **មហាតេជោ**តិ មហានុភាវោ។ **មហាយសោ**តិ មហាបរិវារោ វិបុលកិត្តិឃោសោ ច។

ភគ្គវិភគ្គាតិ សម្ពាធដ្ឋានតោ និក្ខមនេន វិភាវិតត្តា ភគ្គា វិភគ្គា វិយ ច ហុត្វា។ តេន នេសំ អវិសទភាវមេវ ទស្សេតិ។ **អលគ្គោ ហុត្វា**តិ គព្ភាសយេ យោនិបទេសេ ច កត្ថចិ អលគ្គោ អសត្តោ ហុត្វា។ **ឧទកេនា**តិ គព្ភាសយគតេន ឧទកេន **អមក្ខិតោ និក្ខមតិ** សម្មក្ខិតស្ស តាទិសស្ស ឧទកសេម្ហាទិកស្សេវ តត្ថ អភាវតោ។ ពោធិសត្តស្ស ហិ បុញ្ញានុភាវេន បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ តំ ឋានំ វិសុទ្ធំ បរមសុគន្ធគន្ធកុដិ វិយ ចន្ទនគន្ធំ វាយន្តំ តិដ្ឋតិ។ **ឧទកវដ្ដិយោ**តិ ឧទកក្ខន្ធា។

២០៧. **មុហុត្តជាតោ**តិ មុហុត្តេន ជាតោ ហុត្វា មុហុត្តមត្តោវ។ **អនុធារិយមានេ**តិ អនុកូលវសេន នីយមានេ។ **អាគតានេវា**តិ តំ ឋានំ ឧបគតានិ ឯវ។

អនេកសាខន្តិ រតនមយានេកសតបតិដ្ឋានហីរកំ។ **សហស្សមណ្ឌល**ន្តិ តេសំ ឧបរិ បតិដ្ឋិតំ អនេកសហស្សមណ្ឌលហីរកំ។ **មរូ**តិ ទេវា។

ន ខោ បនេវំ ទដ្ឋព្ពន្តិ សត្តបទវីតិហារតោ បគេវ ទិសាវិលោកនស្ស កតត្តា។ តេនាហ “**មហាសត្តោ ហី**”តិអាទិ។ **ឯកង្គណានី**តិ វិវដភាវេន វិហារង្គណបរិវេណង្គណានិ វិយ ឯកង្គណសទិសានិ អហេសុំ។ **សទិសោបិ នត្ថី**តិ តុម្ហាកំ ឥទំ វិលោកនំ វិសិដ្ឋេ បស្សិតុំ ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោតិ អាហំសុ។ **សព្ពបឋមោ**តិ សព្ពប្បធានោ។ បធានបរិយាយោ ហិ ឥធ បឋមសទ្ទោ។ តេនាហ “**ឥតរានី**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច មហេសក្ខា តាវ ទេវា តថា វទន្តិ, ឥតរេ បន កថន្តិ? មហាសត្តស្ស អានុភាវទស្សនេនេវ។ មហេសក្ខានញ្ហិ ទេវានំ មហាសត្តស្ស អានុភាវោ វិយ តេន សទិសានម្បិ អានុភាវោ បច្ចក្ខោ អហោសិ។ ឥតរេ បន តេសំ វចនំ សុត្វា សទ្ទហន្តា អនុមិនន្តា តថា អាហំសុ។

ជាតមត្តស្សេវ ពោធិសត្តស្ស ឋានាទីនិ យេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភូតានីតិ តេ និទ្ធារេត្វា ទស្សេន្តោ, “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បតិដ្ឋានំ ចតុឥទ្ធិបាទបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ** ឥទ្ធិបាទវសេន លោកុត្តរធម្មេសុ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសមិជ្ឈនតោ។ **ឧត្តរាភិមុខភាវោ** លោកស្ស ឧត្តរណវសេន **គមនស្ស បុព្ព**

និមិត្តំ។ សត្តបទគមនំ សត្តពោជ្ឈង្គាទិគមនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ**, វិសុទ្ធឆត្តធារណំ សុវិសុទ្ធវិមុត្តិឆត្តធារណស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ**, **បញ្ចរាជកកុធភណ្ឌានិ** បញ្ចវិធវិមុត្តិគុណបរិវារតាយ **បុព្ពនិមិត្តំ**, **អនាវដទិសានុវិលោកនំ** អនាវដញាណតាយ **បុព្ពនិមិត្តំ**, “អគ្គោហមស្មី”តិអាទិវចនំ **អប្បដិវត្តិយធម្មចក្កបវត្តនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ**; **អយមន្តិមា ជាតី**តិ អាយតឹ ជាតិយា អភាវកិត្តនា **អនុបាទិ...បេ.... បុព្ពនិមិត្តន្តិ វេទិតព្ពំ**; តស្ស តស្ស អនាគតេ លទ្ធព្ពវិសេសស្ស តំ តំ និមិត្តំ អព្យភិចារីនិមិត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ន អាគតោ**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ អញ្ញត្ថ ច វក្ខមានាយ អនុបុព្ពិយា អនាគតតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អាហរិត្វា**តិ តស្មឹ តស្មឹ សុត្តេ អដ្ឋកថាសុ ច អាគតនយេន អាហរិត្វា ទីបេតព្ពោ។

ទសសហស្សិលោកធាតុ កម្បីតិ បន ឥទំ សតិបិ ឥធ បាឡិយំ អាគតត្តេ វក្ខមានានមច្ឆរិយានំ មូលភូតំ ទស្សេតុំ វុត្តំ, ឯវំ អញ្ញម្បិទិសំ ទដ្ឋព្ពំ។ **តន្តិ ពទ្ធា វីណា, ចម្មពទ្ធា ភេរិយោ**តិ បញ្ចង្គិកតូរិយស្ស និទស្សនមត្តំ, ចសទ្ទេន វា ឥតរេសម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ភិជ្ជិំសូ**តិ បាទេសុ ពទ្ធដ្ឋានេសុយេវ ភិជ្ជិំសុ។ **វិគច្ឆិំសូ**តិ វូបសមឹសុ។ **សកតេជោភាសិតានី**តិ អតិវិយ សមុជ្ជលាយ អត្តនោ បភាយ ឱភាសិតានិ អហេសុំ។ **ន បវត្តី**តិ ន សន្ទិ។ **វាតោ ន វាយី**តិ ខរោ វាតោ ន វាយិ, មុទុសុខោ បន សត្តានំ សុខាវហោ វាយិ។ **បថវីគតា អហេសុំ** ឧច្ចដ្ឋានេ ឋាតុំ អវិសហន្តា។ **ឧតុសម្បន្នោ**តិ អនុណ្ហាសីតតាសង្ខាតេន ឧតុនា សម្បន្នោ។ វាមហត្ថំ ឧរេ ឋបេត្វា ទក្ខិណេន បុថុបាណិនា ហត្ថតាឡនេន សទ្ទករណំ **អប្ផោដនំ**។ មុខេន ឧស្សេឡនំ សទ្ទមុញ្ចនំ **សេឡនំ។ ឯកទ្ធជមាលា អហោសី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន វិចិត្តបុប្ផសុគន្ធបុប្ផវស្សទេវា វស្សឹសុ, សូរិយេ ទិព្ពមានេ ឯវ តារកា ឱភាសឹសុ, អច្ឆំ វិប្បសន្នំ ឧទកំ បថវិតោ ឧព្ភិជ្ជិ, ពិលាសយា ទរិសយា តិរច្ឆានា អាសយតោ និក្ខមឹសុ; រាគទោសមោហាបិ តនុ ភវឹសុ, បថវិយំ រជោ វូបសមិ, អនិដ្ឋគន្ធោ វិគច្ឆិ, ទិព្ពគន្ធោ វាយិ, រូបិនោ ទេវា សរូបេនេវ មនុស្សានំ អាបាថមគមំសុ , សត្តានំ ចុតុបបាតា នាហេសុន្តិ ឥមេសំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ យានិ មហាភិនីហារសមយេ ឧប្បន្នានិ ទ្វត្តឹស បុព្ពនិមិត្តានិ, តានិ អនវសេសានិ តទា អហេសុន្តិ។

តត្រាបីតិ តេសុបិ បថវិកម្បាទីសុ ឯវំ បុព្ពនិមិត្តភាវោ វេទិតព្ពោ, ន កេវលំ សម្បតិជាតស្ស ឋានាទីសុ ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ** សព្ពស្ស ញេយ្យស្ស តិត្ថករមតស្ស ច ចាលនតោ។ កេនចិ អនុស្សាហិតានំយេវ ឥមស្មឹយេវ ឯកចក្កវាឡេ សន្និបាតោ, កេនចិ អនុស្សាហិតានំយេវ ឯកប្បហារេនេវ សន្និបតិត្វា **ធម្មបដិគ្គណ្ហនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, បឋមំ ទេវតានំ បដិគ្គហណំ** ទិព្ពវិហារបដិលាភស្ស, បច្ឆា មនុស្សានំ បដិគ្គហណំ តត្ថេវ ឋានស្ស និច្ចលសភាវតោ **អានេញ្ជវិហារបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ**។ វីណានំ សយំ វជ្ជនំ បរូបទេសេន វិនា សយមេវ **អនុបុព្ពវិហារបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ**។ ភេរីនំ វជ្ជនំ ចក្កវាឡបរិយន្តាយ បរិសាយ បវេទនសមត្ថស្ស **ធម្មភេរិយា អនុសាវនស្ស** អមតទុន្ទុភិឃោសនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។ អន្ទុពន្ធនាទីនំ ឆេទោ** មានវិនិពន្ធឆេទនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ; សុបដ្ដនសម្បាបុណនំ** អត្ថាទិ អនុរូបំ អត្ថាទីសុ ញាណស្ស ភេទាធិគមស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ**។

និព្ពានរសេនាតិ កិលេសានំ និព្ពាយនរសេន។ **ឯករសភាវស្សា**តិ សាសនស្ស សព្ពត្ថ ឯករសភាវស្ស។ វាតស្ស អវាយនំ កិស្ស បុព្ពនិមិត្តន្តិ អាហ “**ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតភិន្ទនស្សា**”តិ។ អាកាសាទិអប្បតិដ្ឋវិសមចញ្ចលដ្ឋានំ បហាយ **សកុណានំ បថវីគមនំ** តាទិសំ មិច្ឆាគាហំ បហាយ សត្តានំ **បាណេហិ** រតនត្តយ**សរណគមនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ ទេវតានំ អប្ផោដនាទីហិ កីឡនំ** បមោទនុប្បត្តិ**ឧទានស្ស** ភវន្តគមនេន ធម្មសភាវពោធនេន ច បមោទវិភាវនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។ ធម្មមេឃវស្សនស្សា**តិ ទេសនាញាណវេគេន ធម្មាមតស្ស វស្សនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ**។ កាយគតាសតិវសេន លទ្ធជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បាទិតមគ្គផលសុខានុភវោ **កាយគតាសតិអមតបដិលាភោ,** តស្ស បន កាយស្សបិ អតប្បកសុខាវហត្តា **ខុទាបិបាសាបីឡនាភាវោ** បុព្ពនិមិត្តំ វុត្តោ។ **អរិយទ្ធជមាលាមាលិតាយា**តិ សទេវកស្ស លោកស្ស អរិយមគ្គពោជ្ឈង្គធជមាលាហិ មាលិតភាវស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ**។ យំ បនេត្ថ អនុទ្ធដំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថាតិ “សម្បតិជាតោ”តិអាទិនា អាគតេ ឥមស្មឹ ឋានេ។ **វិស្សជ្ជិតោវ,** តស្មា អម្ហេហិ ឥធ អបុព្ពំ វត្តព្ពំ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ តទា បថវិយំ គច្ឆន្តោបិ មហាសត្តោ អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិយ មហាជនស្ស ឧបដ្ឋាសីតិ អយមេត្ថ និយតិ ធម្មនិយាមោ ពោធិសត្តានំ ធម្មតាតិ ឥទំ **និយតិវាទវសេន** កថនំ។ “បុព្ពេ បុរិមជាតីសុ តាទិសស្ស បុញ្ញសម្ភារកម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា មហាជនស្ស តថា ឧបដ្ឋាសី”តិ ឥទំ **បុព្ពេកតកម្មវាទវសេន** កថនំ។ ឥមេសំ សត្តានំ ឧបរិ ព្ឡសនសីលតាយ យថាសកំ កម្មមេវ ឥស្សរោ នាម, តស្ស និម្មានំ អត្តនោ ផលស្ស និព្ពត្តនំ, មហាបុរិសោបិ សទេវកំ លោកំ អភិភវិតុំ សមត្ថេន ឧឡារេន បុញ្ញកម្មុនា និព្ពត្តិតោ តេន ឥស្សរេន និម្មិតោ នាម, តស្ស ចាយំ និម្មានវិសេសោ, យទិទំ មហានុភាវតា។ យាយ មហាជនស្ស តថា ឧបដ្ឋាសីតិ ឥទំ **ឥស្សរនិម្មានវាទវសេន** កថនំ។ **ឯវំ តំ តំ ពហុំ វត្វា** កឹ ឥមាយ បរិយាយកថាយាតិ **អវសានេ** ឧជុកមេវ ឯវំ **ព្យាកាសិ**។ សម្បតិជាតោ បថវិយំ កថំ បទសា គច្ឆតិ, ឯវំមហានុភាវោ អាកាសេន មញ្ញេ

គច្ឆតីតិ បរិកប្បនស្ស វសេន **អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិយ អហោសិ**។ សីឃតរំ បន សត្ថុបទវីតិហារេន គតត្តា ទិស្សមានរូបោបិ **មហាជនស្ស អទិស្សមានោ វិយ អហោសិ**។ អចេលកភាវោ ឧទ្ទកសរិតា ច តាទិសស្ស ឥរិយាបថស្ស អននុច្ឆវិកោតិ កម្មានុភាវសញ្ចនិតបាដិហារិយវសេន **អលង្ការបដិយត្តោ វិយ; សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ វិយ ច មហាជនស្ស ឧបដ្ឋាសី**តិ វេទិតព្ពំ; ពុទ្ធភាវានុច្ឆវិកស្ស ពោធិសត្តានុភាវស្ស យាថាវតោ បវេទិតត្តា **ពុទ្ធេន វិយ...បេ.... អត្តមនា អហោសិ**។

បាកដា ហុត្វាតិ វិភូតា ហុត្វា។ ពុទ្ធានំ យេ យេ សង្ខារេ វវត្ថបេតុកាមា, តេ តេ ឧប្បាទក្ខណេបិ សព្ពសោ សុប្បដិវិទិតា សុបាកដា ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សុដ្ឋុ វិភូតា ឯវ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេនាហ **“យថា ហី**”តិអាទិ។ **អនោកាសគតេ**តិ បរិគ្គហស្ស អនោកាសកាលេ បវត្តេ។ **និប្បទេសេ**តិ និរវសេសេ។ **ឱកាសប្បត្តេ**តិ ឋានគមនាទិកាលេ ឧប្បន្នេ, តេ ហិ សម្មសនស្ស យោគ្យកាលេ ឧប្បត្តិយា ឱកាសប្បត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **សត្តទិវសព្ភន្តរេ**តិ ឥទំ ពុទ្ធានំ បាកតិកសម្មសនវសេន វុត្តំ, អាកង្ខន្តា បន តេ យទា កទាចិ ឧប្បន្នសង្ខារេ សម្មសន្តិយេវ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អច្ឆរិយព្ភុតសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. ពាកុលសុត្តវណ្ណនា

២០៩. យថា “ទ្វត្តីសា”តិ វត្តព្ពេ ទ្វិ-សទ្ទស្ស ពា-អាទេសំ កត្វា **ពាត្តឹសា**តិ វុច្ចតិ, ឯវំ ឯត្ថ ពា-ការាទេសំ កត្វា ពាកុលោតិ សមញ្ញា អហោសិ, សាយំ តស្ស អន្វត្ថសញ្ញាតិ ទស្សេតុំ, **“តស្ស ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សីសំ ន្ហាបេត្វា**តិ មង្គលត្ថំ មហាគង្គាយ សីសំ ន្ហាបេត្វា។ **និមុជ្ជនវសេនា**តិ ជណ្ណុបមាណេ ឧទកេ ថោកំយេវ និមុជ្ជនវសេន។ **ឆឌ្ឌេត្វា បលាតា** មរណភយតជ្ជិតា។ **បហរិយមានា មរន្តិ**, ន ជាលេន ពន្ធិតមត្តេន។ **ទារកស្ស តេជេនា**តិ ទារកស្ស បុញ្ញតេជេន។ **នីហដមត្តោវ មតោ**, តស្ស មរណត្ថំ ឧបក្កមោ ន កតោ, យេន ឧបក្កមេន ទារកស្ស ពាធោ សិយា។ **តន្តិ** មច្ឆំ។ **សកលមេវា**តិ បរិបុណ្ណាវយវមេវ។

ន កេលាយតីតិ ន មមាយតិ កិស្មិញ្ចិ ន មញ្ញតិ។ ទារកស្ស បុញ្ញតេជេន **បិដ្ឋិតោ ផាលេន្តី។ ទារកំ លភតី**តិ ឧគ្ឃោសនវសេន ភេរិំ ចរាបេត្វា។ **បវត្តិំ អាចិក្ខិ**, អត្តនោ បុត្តភាវំ កថេសិ។ **កុច្ឆិយា ធារិតត្តា អមាតា កាតុំ ន សក្កា** ជននីភាវតោ។ **មច្ឆំ គណ្ហន្តាបី**តិ មច្ឆំ កិណិត្វា គណ្ហន្តាបិ។ តថា គណ្ហន្តា ច តប្បរិយាបន្នំ សព្ពំ គណ្ហាតិ នាមាតិ អាហ – “**វក្កយកនាទីនិ ពហិ កត្វា គណ្ហន្តា នាម នត្ថី**”តិ។ **អយម្បិ អមាតា កាតុំ ន សក្កា** សាមិកភាវតោ។ **ទារកោ ឧភិន្នម្បិ កុលានំ ទាយាទោ ហោតុ** ទ្វិន្នំ បុត្តភាវតោ។

អសីតិមេតិ ជាតិយា អសីតិមេ វស្សេ។ បព្ពជ្ជាមត្តេន កិលេសានំ អសមុច្ឆិជ្ជនតោ វីតិក្កមិតុំ កាមសញ្ញា ឧប្បន្នបុព្ពាតិ បុច្ឆា បន បុច្ឆិតព្ពា។ តេនាហ – “ឯវញ្ច ខោ មំ, អាវុសោ កស្សប, បុច្ឆិតព្ព”ន្តិ។

២១០. **និយមេត្វា**តិ តំ តំវារេ សេសវារេន និយមេត្វា។ **កម្មបថភេទកោ**តិ កម្មបថវិសេសករោ។ តត្ថ កាមវិតក្កោ យថា កាយវចីទ្វារេសុ ចោបនប្បត្តោ កម្មបថប្បត្តោ នាម ហោតិ; មនោទ្វារេ បរភណ្ឌស្ស អត្តនោ បរិណាមនវសេន បវត្តអភិជ្ឈាសហគតោ; ឯវំ កាមសញ្ញាតិ, តថា ព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កសញ្ញាតិ **ថេរោ, “ឧភយម្បេតំ កម្មបថភេទកមេវា”តិ អាហ**។ កម្មបថំ អប្បត្តំ សញ្ញំ សន្ធាយ, “សញ្ញា ឧប្បន្នមត្តាវា”តិ វុច្ចមានេ វិតក្កិតម្បិ សមានំ កម្មបថំ អប្បត្តមេវ, ឧភយស្ស បន វសេន សុត្តបទំ បវត្តន្តិ ថេរស្ស អធិប្បាយោ។

២១១. **អាយូហនកម្ម**ន្តិ អត្តនា អាយូហិតព្ពកម្មំ។ **លោមកិលិដ្ឋានី**តិ កិលិដ្ឋលោមានិ, កិលិដ្ឋំសូនីតិ អត្ថោ។ កិមេវំ ភោគេសុ បរនិម្មិតភវេ វសវត្តិទេវានំ វិយ សព្ពសោ អាយូហនកម្មេន វិនា អញ្ញស្សបិ បព្ពជិតស្ស បច្ចយលាភោ ទិដ្ឋបុព្ពោ សុតបុព្ពោតិ អាហ “**អនច្ឆរិយញ្ចេត**”ន្តិ។ កុលូបកថេរានមេតំ កម្មំ, ថេរោ បន កទាចិបិ កុលូបកោ នាហោសិ។

គន្ធហនមត្តន្តិ គោទុហនមត្តកាលំ។ ឥធ បន សកលោ គោទុហនោ អធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ, “**គាវិំ... បេ.... កាលមត្តម្បី**”តិ អាហ។ **និពន្ធី**តិ និពទ្ធទាតព្ពំ កត្វា បបេសិ។

សកិលេសបុគ្គលស្ស អសេវិភាវករណេន រណេន សទិសតាយ **រណោ**, សំកិលេសោ។ **អញ្ញា ឧទបាទីតិ បនាហ**, តស្មា អរហត្តំ ន បដិញ្ញាតន្តិ ទស្សេតិ។ ននុ តថា វចនំ បដិជាននំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**អបិចា**”តិអាទិ។

២១២. អវាបុរតិ ទ្វារំ ឯតេនាតិ **អវាបុរណំ**។ បឋមសង្គហតោ បច្ឆា ទេសិតត្តា **ទុតិយសង្គហេ សង្គិតំ**។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ពាកុលសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. ទន្តភូមិសុត្តវណ្ណនា

២១៣. **ផុសេយ្យា**តិ ញាណផុសនា នាម អធិប្បេតា, តស្មា **លភេយ្យា**តិ អធិគច្ឆេយ្យ។ **ឯវំ បដិបន្នោ**តិ, ''អប្បមត្តោ អាតាបី បហិតត្តោ''តិ វុត្តប្បការេន បដិបន្នោ។ **អដ្ឋានមនវកាសោ**តិ អវជារណេន អត្ថនិកតំ ទោសារោបនំ និវត្តេតិ។

២១៤. **អប្បនាឧបចារ**ន្តិ អប្បនញ្ចេវ ឧបចារញ្ច បាបេត្វា កថេសីតិ អត្ថំ វទន្តិ, អប្បនាសហិតោ បន ឧបចារោ អប្បនាឧបចារោ, តំ បាបេត្វា កថេសីតិ អត្ថោ។

និក្ខមតីតិ និក្ខមោ, អវត្ថាហកាមតោ និក្ខមនំ និក្ខមោ ឯវ **នេក្ខម្មោ,** បឋមជ្ឈានាទិ។ សតិ កិលេសកាមេ អត្តនោ ឧបហារំ ឧបចារេត្វា អស្សាទេត្វា បរិភុញ្ជតិ នាមាតិ អាហ – ''**ទុវិធេបិ កាមេ បរិភុញ្ជមានោ**''តិ។ **ទុវិធេបី**តិ ហីនបណីតាទិវសេន ទុវិធេ។

២១៥. **កូដាការ**ន្តិ កាឡសាឋេយ្យំ អប្បតិរូបេ ឋានេ ខន្ធគតបាតនាទិ។ **ទន្តគមន**ន្តិ ទន្តេហិ និព្ពិសេវនេហិ គន្តព្ពគតឹ។ **បត្តព្ពំ ភូមិ**ន្តិ សម្មាកិរិយាយ លទ្ធព្ពសម្បត្តឹ។

២១៦. ព្យតិហរណវសេន លង្ឃកំ **វិលង្ឃកំ,** អញ្ញមញ្ញហត្ថគ្គហណំ។ តេនាហ – ''**ហត្ថេន ហត្ថំ គហេត្វា**''តិ។

២១៧. **គហេតុំ សមត្ថោ**តិ គណិការហត្ថិនីហិ ឧបលាបេត្វា អរញ្ញហត្ថឹ វចនវសេន គហេតុំ សមត្ថោ។ **អតិបស្សិត្វា** អតិដ្ឋានវសេន បស្សិត្វា។ **ឯត្ថគេធា**តិ ឯតស្មឹ អរញ្ញេ នាគវនេ បវត្តគេធា។ **សុខាយតី**តិ សុខំ អយតិ បវត្តេតិ, ''សុខំ ហរតី''តិ វា បាឋោ។ **ឱឌ្ឍិមោ** អានកោ។ **និហិតសព្ពវង្កទោសោ**តិ អបគតសព្ពសាឋេយ្យទោសោ។ **អបនីតកសាវោ**តិ អបេតសារម្ភកសាវោ។

២១៨. **បញ្ចកាមគុណនិស្សិតសីលាន**ន្តិ អកុសលានំ។ **គេហស្សិតសីលាន**ន្តិ វា វដ្ដសន្និស្សិតសីលានំ។

២២២. **ឯស នយោ សព្ពត្ថា**តិ, ''មជ្ឈិមោ, ទហរោ''តិ អាគតេសុ ឧបមាវារេសុ, ''ថេរោ''តិអាទិនា អាគតេសុ ឧបមេយ្យវារេសូតិ បញ្ចសុ សំកិលេសបក្ខិយេសុ វារេសុ ឯស យថាវុត្តោវ នយោតិ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទន្តភូមិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. ភូមិជសុត្តវណ្ណនា

២២៣. **អាសញ្ចេបិ ករិត្វា**តិ, ''ឥមិនាហំ ព្រហ្មចរិយេន ទេវោ វា ភវេយ្យំ ទេវញ្ញតរោ វា, ទុក្ខតោ វា មុច្ចេយ្យ''ន្តិ បត្ថនំ កត្វា ចេបិ ចរន្តិ, **អភព្ពា ផលស្ស អធិគមាយ** តណ្ហាយ ព្រហ្មចរិយស្ស វិទ្ធសិតត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **អនាសញ្ចេបិ ករិត្វា**តិ វុត្តនយេន បត្ថនំ អកត្វា។ **អភព្ពា ផលស្ស អធិគមាយ** អនិយមិតភាវតោ។ បណិធានវសេន ហិ បុញ្ញផលំ និយតំ នាម ហោតិ, តទភាវតោ កតំ បុញ្ញំ ន លភតីតិ អធិប្បាយោ។ តតិយបក្ខេ ឧភយដ្ឋានេហិ វុត្តំ, ចតុត្ថបក្ខោ សម្ភាវតារោ ឥតិ ចតុកោដិកោ បញ្ហោ ជាលវសេន អាហដោ, តត្ថ អាសា នាម បត្ថនា, មិច្ឆាគាហស្មឹ សតិ ន វិបច្ចតិ, សម្មាគាហស្មឹ សតិ វិបច្ចតិ, ឧភយថាបិ ឧភយាបេក្ខានាម, យោ មិច្ឆត្តធម្មេ បុរក្ខត្វា ព្រហ្មចរិយំ ចរតិ, តស្ស យថាធិប្បាយផលំ សមិជ្ឈតីតិ ន វត្តព្ពំ អយោនិសោ ព្រហ្មចរិយស្ស ចិណ្ណត្តា; យោ បន សម្មត្តំ បុរក្ខត្វា ព្រហ្មចរិយំ ចរតិ, តស្ស យថាធិប្បាយំ ព្រហ្មចរិយផលំ ន សមិជ្ឈតីតិ ន វត្តព្ពំ យោនិសោ ព្រហ្មចរិយស្ស ចិណ្ណត្តា។ តេន វុត្តំ – ''**អាសញ្ចេបិ ករិត្វា អយោនិសោ ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តី**''តិអាទិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ភូមិជសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. អនុរុទ្ធសុត្តវណ្ណនា

២៣០. ឧបសង្កមិត្វា ឯវមាហំសូតិ វុត្តំ ឧបសង្កមនការណំ ទស្សេន្តោ, “**តស្ស ឧបាសកស្ស អផាសុកកាលោ អហោសី**”តិ អាហ។ **អវិវាធិត**ន្តិ អវិវជ្ជនកំ។ យទិ វា តេ ធម្មា នានត្ថា, យទិ វា ឯកត្ថា, យំ តត្ថ អវិវជ្ជនកំ, តំ តំយេវ បដិភាតូតិ យោជនា។ **ឈានមេវា**តិ អប្បមាណជ្ឈានមេវ, “ចេតោវិមុត្តី”តិ បន វុត្តត្តា **ចិត្តេកគ្គតាយេវ ឯវំ វុច្ចតី**តិ ឧបាសកស្ស អធិប្បាយោ។

២៣១. យាវតា មជ្ឈន្ហិកេ កាលេ ឆាយា ផរតិ, និវាតេ បណ្ណានិ បតន្តិ, ឯត្តាវតា “**រុក្ខមូល**”ន្តិ វុច្ចតីតិ ឯវំ វុត្តំ **ឯករុក្ខមូលប្បមាណដ្ឋានំ។ កសិណនិមិត្តេន ឱត្ថរិត្វា**តិ កសិណារម្មណំ ឈានំ សមាបជ្ជន្តោ **តស្មិំ កសិណ...បេ.... វិហរតី**តិ វុត្តោ។ **អាភោគោ នត្ថិ** ឈានក្ខណេ។ កាមំ សមាបត្តិក្ខណេ អាភោគោ នត្ថិ តតោ បន បុព្ពេ វា សិយា សោ អាភោគោ, តម្បិ សន្ធាយ មហគ្គតន្តិ កេចិ។ ឥទានិ តាសំ ចេតោវិមុត្តីនំ សតិបិ កេនចិ វិសេសេន អភេទេ វិសយាទិតោ លព្ភមានភេទំ ទស្សេតុំ, “**ឯត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **និមិត្តំ ន វឌ្ឍតិ** វឌ្ឍេតព្ពស្ស និមិត្តស្សេវ អភាវតោ។ បថវីកសិណាទីនំ វិយ អាកាសភាវនាយ **ឧគ្ឃាដនំ ន ជាយតិ។ តានិ ឈានានី**តិ ព្រហ្មវិហារជ្ឈានានិ។ ចុទ្ទសវិធេន បរិទមនាភាវតោ **អភិញ្ញានំ បាទកានិ ន ហោន្តិ**។ និមិត្តុគ្ឃាដស្សេវ អភាវតោ អរូបជ្ឈានានំ អនធិដ្ឋានតាយ **និរោធស្ស បាទកានិ ន ហោន្តី**តិ។ កម្មវដ្ដភាវេន កិលេសវដ្ដវិបាកវដ្ដានំ តិណ្ណំ វដ្ដានំ បច្ចយភាវោ **វដ្ដបាទកតា**។ ឧបបជ្ជនវសេនេវ តំ តំ ភវំ ឱក្កមតិ ឯតេហីតិ **ភវោក្កមនានិ**។ ទុតិយនយស្ស វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឧគ្ឃាដនស្ស លព្ភនតោ អរូបជ្ឈានោបរិ សមតិក្កមោ ហោតីតិ អយមេវ វិសេសោ។ **ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តេន និមិត្តាវឌ្ឍនទិមិត្តវឌ្ឍនាទិប្បការេន។ **នានត្តា**តិ នានាសភាវា។ **ឯវ**ន្តិ អប្បមាណមហគ្គតសទ្ទវចនីយតាយ **នានាព្យញ្ជនា**។ កាមញ្ចេត្ថ អប្បមាណសមាបត្តិតោបិ នីហរិត្វា វត្ថុមានករូបបត្តិការណំ ទស្សេតុំ សក្កា, អដ្ឋកថាយំ បន កសិណឈានតោវ នីហរិត្វា យោជនា កតាតិ តថា វុត្តំ។ អថ វា មហគ្គតគហណេនេត្ថ អប្បមាណាតិ វុត្តព្រហ្មវិហារានម្បិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ តស្សា សមញ្ញាយ ឧភយេសម្បិ សាធារណភាវតោ។

២៣២. ឯវំ វុត្តោតិ អសតិបិ តថារូបេ អាភោគេ “បរិត្តាភាតិ ផរិត្វា អធិមុច្ចិត្វា វិហរតី”តិ វុត្តោ។ អប្បមាណំ កត្វា កសិណំ វឌ្ឍេន្តស្ស កសិណវឌ្ឍនវសេន ពហុលីការសម្ភវតោ សិយា ឈានស្ស ពលវតរតា, តទភាវេ ច ទុព្ពលតា, អាចិណ្ណវសិតាយ បន បច្ចនីកធម្មានំ សម្មា អបរិសោធនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ បញ្ចហាការេហិ ឈានស្ស អប្បគុណតំ ទស្សេន្តោ, “**សុប្បមត្តេ វា**”តិអាទិមាហ។ ឈានស្ស អប្បានុភាវតាយ ឯវ តន្និមិត្តា បភាបិ អប្បតរា អបរិសុទ្ធាវ ហោតីតិ អាហ – “**វណ្ណោ...បេ.... សំកិលិដ្ឋោ ចា**”តិ។ ទុតិយនយោ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។ តត្ថាបិ កសិណស្ស បរិត្តភាវេន វណ្ណស្ស បរិត្តតា, បរិត្តារម្មណាយ អនុរូបតាយ វា និមិត្តំ បភាមណ្ឌលកម្បិ បរិត្តមេវ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ **វិបុលបរិកម្ម**ន្តិ វិបុលភាវេន បរិកម្មំ។ សេសំ តតិយចតុត្ថនយេសុ វត្តព្ពំ បឋមទុតិយនយេសុ វុត្តសទិសមេវ។

វណ្ណនានត្តន្តិ យទិ បីតំ យទិ លោហិតំ យទិ វា ឱទាតន្តិ សរីរវណ្ណនានត្តំ។ **អាភានានត្ត**ន្តិ បរិត្តវិបុលតាវសេន បភាយ នានត្តំ។ **អច្ចិនានត្ត**ន្តិ តេជោធាតុស្ស ទីឃាទិវសេន វេមត្តតា។ **អភិនិវិសន្តី**តិ អភិរតិវសេន និវិសន្តិ និសីទន្តិ តិដ្ឋន្តិ។ តេនាហ “**វសន្តី**”តិ។

២៣៤. អាភន្តិ ទិព្ពន្តីតិ **អាភា**តិ អាហ “**អាភាសម្បន្នា**”តិ។ **តទង្គេនា**តិ វា តស្សា បរិត្តតាយ អប្បមាណតាយ ច អាភាការណំ, តំ បន អត្ថតោ ភវូបបត្តិការណមេវាតិ អាហ – “**តស្សា ភវូបបត្តិយា អង្គេនា**”តិ។ **កាយាលសិយភាវោ** តន្ទិអាទីនំ ហេតុភូតា កាយស្ស វិត្ថាយិតតា។

២៣៥. បារមិយោតិ មហាសាវកសំវត្តនិកា សាវកបារមិយោ បូរេន្តោ។ **ព្រហ្មលោកេ**តិ ព្រហ្មត្តភាវេ, ព្រហ្មលោកេ វា ឧប្បត្តិំ បដិលភិ, **វុត្តម្បិ ចេតំ** ថេរគាថាសុ។ **អវោកិណ្ណ**ន្តិ អញ្ញេហិ អសម្មិស្សន្តិ អត្ថោ។ **បុព្ពេ សញ្ចរិត**ន្តិ អតីតភវេសុ ជាតិវសេន សញ្ចរណំ មម, សញ្ចរិតន្តិ តំ មមស្សាតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អនុរុទ្ធសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. ឧបក្កិលេសសុត្តវណ្ណនា

២៣៦. តស្មាតិ អត្តកាមត្តា ឯវមាហ, ន ភគវតោ វចនំ អនាទិយន្តោ។ យេ បន តទា សត្ថុវចនំ ន គណ្ហឹសុ, តេ កិញ្ចិ អវត្វា តុណ្ហីភូតា មង្កុភូតា អដ្ឋំសុ, តស្មា ឧភយេសម្បិ សត្ថុវិ អគារវបដិបត្តិ នាហោសិ។

យេនបិ ជនេន ន ទិដ្ឋោតិ យេន ឧភយជនេន អញ្ញវិហិតតាយ កុច្ឆករាជាទិអន្តរិកតាយ វា ន ទិដ្ឋោ។ **ទមនត្ថ**ន្តិ តេហិ ឧបាសកេហិ និម្មទភាវំ អាបាទិតានំ តេសំ ភិក្ខូនំ ទមនត្ថំ។ **ឋបយីសូ**តិ យោ ឥមេសំ ភិក្ខូនំ ទេតិ, តស្ស សតំ ទណ្ឌោតិ, សហស្សន្តិ ច វទន្តិ។

២៣៧. វគ្គភាវេនេវ (សារត្ថ. ដី. មហាវគ្គោ ៣.៤៦៤) នានាសទ្ទោ អស្សាតិ **បុថុសទ្ទោ។ សមជនោ**តិ ភណ្ឌនេ សមជ្ឈាសយោ ជនោ។ ពាលលក្ខណេ ឋិតោបិ “អហំ ពាលោ”តិ ន មញ្ញតិ។ ភិយ្យោ ចាតិ អត្តនោ ពាលភាវស្ស អជាននតោបិ ភិយ្យោ ច ភណ្ឌនស្ស ឧបរិ ផោដោ វិយ សង្ឃភេទស្ស អត្តនោ ការណភាវម្បិ ឧប្បជ្ជមានំ **ន មញ្ញិ** នញ្ញាសិ។

កលហវសេន បវត្តវាចាយេវ គោចរោ ឯតេសន្តិ **វាចាគោចរា** ហុត្វា។ **មុខាយាម**ន្តិ វិវាទវសេន មុខំ អាយមេត្វា ភាណិនោ។ **ន តំ ជានន្តី**តិ តំ កលហំ ន ជានន្តិ។ កលហំ ករោន្តោ ច តំ ន ជានន្តោ នាម នត្ថិ។ យថា បន ន ជានន្តិ, តំ ទស្សេតុំ អាហ – “**ឯវំ សាទីនវោ អយ**”ន្តិ។ អយំ កលហោ នាម អត្តនោ បរេសញ្ច អត្ថជាបនតោ អនត្ថុប្បាទនតោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សម្បរាយេ ច **សាទីនវោ**, សទោសោតិ អត្ថោ។

ឧបនយ្ហន្តីតិ ឧបនាហវសេន អនុពន្ធន្តិ។ **បោរាណោ**តិ បុរិមេហិ ពុទ្ធាទីហិ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណតាយ បុរាតនោ។

ន ជានន្តីតិ អនិច្ចសញ្ញំ ន បច្ចុបដ្ឋាបេន្តិ។

តថា បវត្តវេរានន្តិ អដ្ឋិឆិន្នាទិភាវំ និស្សាយ ឧបនយវសេន ចិរកាលំ បវត្តវេរានំ។

ពាលសហាយតាយ ឥមេ ភិក្ខូ កលហបសុតា, បណ្ឌិតសហាយានំ បន ឥទំ ន សិយាតិ **បណ្ឌិតសហាយស្ស ពាលសហាយស្ស ច វណ្ណាវណ្ណទីបនត្ថំ** វុត្តា។ សីហព្យគ្ឃាទិកេ **បាកដបរិស្សយេ** រាគទោសាទិកេ **បដិច្ឆន្នបរិស្សយេ ច អភិភវិត្វា**។

មាតង្គោ អរញ្ញេ **មាតង្គរញ្ញេ**តិ សរលោបេន សន្ធិ។ មាតង្គសទ្ទេនេវ ហត្ថិភាវស្ស វុត្តត្តា នាគវចនំ តស្ស មហត្តវិភាវនត្ថន្តិ អាហ – “**នាគោតិ មហន្តាធិវចនមេត**”ន្តិ។ មហន្តបរិយាយោបិ ហិ នាគ-សទ្ទោ ហោតិ “ឯវំ នាគស្ស នាគេន, ឦសាទន្តស្ស ហត្ថិនោ”តិអាទីសុ (ឧទា. ៣៥; មហាវ. ៤៦៧)។

២៣៨. **កិរ**សទ្ទោ អនុស្សវសូចនត្ថោ និបាតោ។ តេន អយមេត្ថ សុតិបរម្បរាតិ ទស្សេតិ។ ភគវតា ហិ សោ អាទីនវោ បគេវ បរិញ្ញាតោ, ន តេន សត្ថា និព្ពិណ្ណោ ហោតិ; តស្មិំ បន អន្តោវស្សេ កេចិ ពុទ្ធវេនេយ្យា នាហេសុំ; តេន អញ្ញត្ថ គមនំ តេសំ ភិក្ខូនំ ទមនុបាយោតិ បាលិលេយ្យកំ ឧទ្ទិស្ស គច្ឆន្តោ ឯកវិហារី អាយស្មន្តំ ភគុំ, សមគ្គវាសំ វសន្តេ ច អនុរុទ្ធត្ថេរាទិកេ សម្បហំសេតុំ អនុរុទ្ធត្ថេរស្ស ច។ ឥមំ ឧបក្កិលេសោវាទំ ទាតុំ តត្ថ គតោ, តស្មា **កលហការកេ កិរស្សា**តិ ឯត្ថាបិ **កិរ**សទ្ទគ្គហណេ ឯសេវ នយោ។ **វុត្តនយមេវ** គោសិង្គសាលសុត្តេ (ម. និ. ១.៣២៥ អាទយោ)។

២៤១. “យថា កថំ បនា”តិ វុត្តបុច្ឆានំ បច្ឆិមភាវតោ “**អត្ថិ បន វោតិ បច្ឆិមបុច្ឆាយា**”តិ វុត្តំ, ន បុន “អត្ថិ បន វោ”តិ បវត្តនស្ស បុច្ឆនស្ស អត្ថិភាវតោ។ **សោ បន** លោកុត្តរធម្មោ។ **ថេរាន**ន្តិ អនុរុទ្ធត្ថេរាទីនំ នត្ថិ។ **បរិកម្មោភាសំ បុច្ឆតី**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណេ កតាធិការត្តា តស្ស ឧប្បាទនត្ថំ បរិកម្មោភាសំ បុច្ឆតិ។ **បរិកម្មោភាស**ន្តិ បរិកម្មសមាធិនិព្ពត្តំ ឱភាសំ, ឧបចារជ្ឈានសញ្ជនិតំ ឱភាសន្តិ អត្ថោ។ ចតុត្ថជ្ឈានលាភី ហិ ទិព្ពចក្ខុបរិកម្មត្ថំ ឱភាសកសិណំ ភាវេត្វា ឧបចារេ ឋបិតោ សមាធិ បរិកម្មសមាធិ, តត្ថ ឱភាសោ បរិកម្មោភាសោតិ វុត្តោ។ តំ សន្ធាយាហ – “**ឱភាសញ្ចេវ សញ្ជានាមាតិ បរិកម្មោភាសំ សញ្ជានាមា**”តិ។ យត្តកេ ហិ ឋានេ ទិព្ពចក្ខុនា រូបគតំ ទដ្ឋុកាមោ, តត្តកំ ឋានំ ឱភាសកសិណំ ផរិត្វា ឋិតោ។ តំ ឱភាសំ តត្ថ ច រូបគតំ ទិព្ពចក្ខុញាណេន បស្សតិ, ថេរា ច តថា បដិបជ្ជឹសុ។ តេន វុត្តំ – “**ឱភាសញ្ចេវ សញ្ជានាម ទស្សនញ្ច រូបាន**”ន្តិ។ យស្មា បន តេសំ រូបគតំ បស្សន្តានំ បរិកម្មវារោ អតិក្កមិ, តតោ ឱភាសោ អន្តរធាយិ, តស្មិំ អន្តរហិតេ រូបគតម្បិ ន បញ្ញាយតិ។ បរិកម្មន្តិ ហិ យថាវុត្តកសិណារម្មណំ ឧបចារជ្ឈានំ, រូបគតំ បស្សន្តានំ កសិណោភាសវសេន រូបគតទស្សនំ, កសិណោភាសោ ច បរិកម្មវសេនាតិ តទុភយម្បិ បរិកម្មស្ស អប្បវត្តិយា នាហោសិ, តយិទំ ការណំ អាទិកម្មិកភាវតោ ថេរា ន មញ្ញឹសុ, តស្មា វុត្តំ “**នប្បដិវិជ្ឈាមា**”តិ។

និមិត្តំ បដិវិជ្ឈិតព្ពន្តិ ការណំ បច្ចក្ខតោ ទស្សេត្វា សុវិសុទ្ធទិព្ពចក្ខុញាណេ ថេរំ បតិដ្ឋាបេតុកាមោ សត្ថា វទតិ។ **កី ន អាឡុលេស្សន្តីតិ** កី ន ព្យាមោហេស្សន្តិ, ព្យាមោហេស្សន្តិ ឯវាតិ អត្ថោ។ **វិចិកិច្ឆា ឧទបាទីតិ** ទិព្ពចក្ខុនោ យថាឧបដ្ឋិតេសុ រូបគតេសុ អបុព្ពតាយ, “ឥទំ នុ ខោ រូបគតំ កឹ, ឥទំ នុ ខោ កិ”ន្តិ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នត្តា វិចិកិច្ឆា សំសយោ ឧប្បជ្ជិ។ **សមាធិ ចវីតិ** វិចិកិច្ឆាយ ឧប្បន្នត្តា បរិកម្មសមាធិ វិគច្ឆិ។ តតោ ឯវ ហិ បរិកម្មោភាសោបិ អន្តរធាយិ, ទិព្ពចក្ខុនាបិ រូបំ ន បស្សិ។ **ន មនសិ ករិស្សាមីតិ** មនសិការវសេន មេ រូបានិ ឧបដ្ឋហឹសុ, រូបានិ បស្សតោ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា ឥទានិ កិញ្ចិ ន មនសិ ករិស្សាមីតិ តុណ្ហី អហោសិ តំ បន តុណ្ហីភាវប្បត្តិំ សន្ធាយាហ “**អមនសិការោ ឧទបាទី**”តិ។

តថាភូតស្ស អមនសិការស្ស អការំ អាគម្ម **ឧប្បីលំ ឧទបាទិ។ វីរិយំ គាឡ្ហំ បគ្គហិតន្តិ** ថិនមិទ្ធឆម្ភិតត្តានំ វូបសមនត្ថំ អច្ចារទ្ធវីរិយំ អហោសិ, តេន ចិត្តេ សមាធិទូសិកា គេហស្សិតា ពលវបីតិ ឧប្បន្នា។ តេនាហ “**ឧប្បីលំ ឧប្បន្ន**”ន្តិ។ **តតោតិ** សិថិលវីរិយត្តា។ **បតមេយ្យាតិ** អតិវិយ ខិន្នំ ភវេយ្យ។ តំ មមាតិ បត្ថនាអភិភវនីយមនសីសេន ជប្បេតីតិ **អភិជប្បា,** តណ្ហា។ នានត្តា នានាសភាវា សញ្ញា **នានត្តសញ្ញា**។ អតិវិយ ឧបរិ កត្វា និជ្ឈានំ បេក្ខនំ **អតិនិជ្ឈាយិតត្តំ**។

២៤៣. **បរិកម្មោភាសមេវាតិ** បរិកម្មសមុដ្ឋិតំ ឱភាសមេវ។ **ន ច រូបានិ បស្សាមីតិ** ឱភាស មនសិការបសុតតាយ ទិព្ពចក្ខុនា រូបានិ ន បស្សាមិ។ **វិសយរូបមេវាតិ** តេន ផរិត្វា ឋិតដ្ឋានេវ ទិព្ពចក្ខុនោ វិសយភូតំ រូបគតមេវ មនសិ ករោមិ។

កសិណរូបានំ វសេនេត្ថ ឱភាសស្ស បរិត្តតាតិ អាហ “**បរិត្តដ្ឋានេ ឱភាស**”ន្តិ។ **បរិត្តានិ រូបានីតិ** កតិបយានិ, សា ច នេសំ បរិត្តតា ឋានវសេនេវាតិ អាហ “**បរិត្តកដ្ឋានេ រូបានី**”តិ។ “អប្បមាណញ្ចេវា”តិអាទិនា វុត្តោ **ទុតិយវារោ**។ ឱភាសបរិត្តតំ សន្ធាយ បរិកម្មសមាធិ “បរិត្តោ”តិ វុត្តោ តស្សេវ ឱភាសស្ស អប្បមាណតាយ អប្បមាណសមាធីតិ វចនតោ។ **តស្មឹ សមយេតិ** តស្មឹ បរិត្តសមាធិនោ ឧប្បន្នសមយេ។ **ទិព្ពចក្ខុបិ បរិត្តកំ ហោតិ** បរិត្តរូបគតទស្សនតោ។

២៤៥. **ទុកតិកជ្ឈានសមាធិន្តិ** ចតុក្កនយេ ទុកជ្ឈានសមាធី, បញ្ចកនយេ តិកជ្ឈានសមាធិន្តិ យោជនា។ **ទុកជ្ឈានសមាធិន្តិ** ចតុក្កនយេ តតិយចតុត្ថវសេន ទុកជ្ឈានសមាធី, បញ្ចកនយេ ចតុត្ថបញ្ចមវសេន ទុកជ្ឈានសមាធី។ **តិកចតុក្កជ្ឈានសមាធិន្តិ** ចតុក្កនយេ តិកជ្ឈានសមាធី, បញ្ចកនយេ ចតុក្កជ្ឈានសមាធិន្តិ យោជនា។

តិវិធន្តិ សប្បីតិកវសេន តិប្បការំ សមាធឹ។ **តទន្តោគធាតិ** សប្បីតិកាទិសភាវា។ កាមំ ភគវា បុរិមយាមេ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ, បច្ឆិមយាមេ ទិព្ពចក្ខុញាណំ និព្ពត្តេន្តោបិ ឥមានិ ញាណានិ ភាវេសិយេវ។ វិបស្សនាបាទកានិ បន ញាណានិ សន្ធាយ, “**បច្ឆិមយាមេ**”តិ វុត្តំ, តេនាហ “**ភគវតោ ហី**”តិអាទិ។ **បញ្ចមជ្ឈានស្សាតិ** បញ្ចមជ្ឈានិកស្ស វសេន បឋមជ្ឈានិកោ **មគ្គោ នត្ថិ។ សោតិ** បញ្ចកនយោ ភគវតោ លោកិយោ អហោសិ។ **ឯតន្តិ** ឯតំ, “សវិតក្កម្បិ សវិចារំ សមាធឹ ភាវេមី”តិអាទិវចនំ។ **លោកិយលោកុត្តរមិស្សកំ សន្ធាយ វុត្តំ,** ន “លោកិយំ វា លោកុត្តរមេវ វា”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

ឧបក្កិលេសសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. ពាលបណ្ឌិតសុត្តវណ្ណនា

២៤៦. **ឯតេហីតិ** ទុចិន្តិតាទីហិ។ ឯតេន លក្ខណសទ្ទស្ស ករណត្ថតមាហ។ **តានេវាតិ** លក្ខណានិ ឯវ។ **តស្សាតិ** ពាលស្ស។ “អយំ ពាលោ”តិ និមីយតិ សញ្ជានីយតិ ឯតេហីតិ **ពាលនិមិត្តានិ។ អបទានំ** វុច្ចតិ វិខ្យាតំ កម្មំ។ **ទុចិន្តិតាទីនិ** ច ពាលេ វិខ្យាតានិ, អវធារណភាវេ វា, តស្មា ពាលស្ស អបទានានីតិ **ពាលាបទានានិ**។ អភិជ្ឈាទីហិ ទុដ្ឋុំ ទូសិតំ ចិន្តេតីតិ **ទុចិន្តិតចិន្តី**។ លោភាទីហិ ទុដ្ឋុំ ភាសិតំ មុសាវាទាទី ភាសតីតិ **ទុព្ភាសិតភាសី**។ តេសំ តេសំយេវ វសេន កត្តព្ពតោ ទុក្កដកម្មំ បាណាតិបាតាទី ករោតីតិ **ទុក្កដកម្មការី**។ តេនាហ “**ចិន្តយន្តោ**”តិអាទិ។ តានិ ឧបនិស្សាយ ជាតន្តិ តជ្ជំ។ តតោ ឯវ តេសំ សារុប្បំ អនុរូបន្តិ **តស្សារុប្បំ**។ តេនាហ “**តជ្ជាតិក**”ន្តិអាទិ។ **កច្ឆមានាយាតិ** កថិយមានាយ។

២៤៨. យស្មា សត្តានំ យថូបចិតានិ កម្មានិ កតោកាសានិ តទុបដ្ឋាបិតានិ កម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តានិ មរណស្ស អាសន្នកាលេ ចិត្តស្ស អាបាថំ អាគច្ឆន្តានិ, តទា ឱលម្ពន្តានិ វិយ អភិភវន្តានិ វិយ អជ្ឈោត្ថរន្តានិ

វិយ ឧបដ្ឋហន្តិ, តស្មា វុត្តំ – “**ឱលម្ពនាទិអាកាលេន ហិ តានិ ឧបដ្ឋហន្តិ**”តិ។ ឧបដ្ឋានាការោ ឯវ តទា ចិត្តស្ស គោចរភាវំ គច្ឆតីតិ អាហ – “**តស្មិំ ឧបដ្ឋានាការេ អាបាថគតេ**”តិ។

២៤៩. ន សក្កាតិ ន វទតីតិ ឯតេន ទ្វេបិ បដិសេធា បកតិអត្ថាតិ អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ **ន សុករា**តិ បន ឥមិនា ទុក្ករភាវោ ទីបិតោ, ទុក្ករញ្ច តាវ ឧបាយេន សក្កា កាតុន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**ន សុករំ បនា**”តិអាទិ។ **តេនា**តិ វិនិវិជ្ឈិត្វា គមនេន អញ្ញមញ្ញំ សំវិជ្ឈនេន។ **អស្សា**តិ ចោរស្ស។ **ឥតោ ឧត្តរិបី**តិ មជ្ឈន្ហិកសមយំ សាយន្ហសមយញ្ច សត្តិសតេន។

២៥០. សង្ខម្បិ ន ឧបេតីតិ ឥមិនា សង្ខាតព្ពមត្តំ នត្ថីតិ ទីបិតំ ហោតីតិ អាហ – “**គណនាមត្តម្បិ ន គច្ឆតី**”តិ។ **ឧបនិក្ខេបនមត្តម្បី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **កលភាគ**ន្តិ កលានំ សង្គណនកោដ្ឋាសំ។ តេនាហ “**សតិមំ កល**”ន្តិអាទិ។ **ឱលោកិតមត្តម្បី**តិ ឧបនិក្ខេបនវសេន ឱលោកនមត្តកម្បិ។ **តំ កម្មការណ**ន្តិ តំ បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណំ ចតុន្នម្បិ បស្សានំ វសេន សម្បរិវត្តេត្វា ករោន្តិយេវ, បាឡិយំ បន ឯកបស្សវសេន អាគតា។ **គេហស្សា**តិ មហតោ គេហស្ស។ **សព្ពតោ**តិ សព្ពាវយវតោ។ **សម្បជ្ជលិតេ** ឯកជាលីភូតេ។ **សុបក្កុថិតាយា**តិ សុដ្ឋុ និបក្កាយ។

វិភត្តោតិ តត្ថ និព្ពត្តកសត្តានំ សាធារណកម្មុនា វិភត្តោ វិយ និព្ពត្តោ។ អយោបាការេន បរិតោ អត្តោ គហិតោតិ **អយោបាការបរិយត្តោ** បរិក្ខិត្តោ។

យមកគោឡកាតិ ទារកានំ កីឡនយុគឡា។ **ឯវម្បិ ទុក្ខោ**តិ យថាវុត្តឧស្សទនិរយវសេនបិ សោត-ឃាន-ជិវ្ហា-កាយ-មនោ-គោចរតាវសេនបិ ឥមិនា អាការេន ទុក្ខោតិ។

២៥១. ទន្តេហិ ឧល្លេហិត្វាតិ ឧត្តរទន្តេហិ អញ្ឆិត្វា។ រសវសេន អតិត្តោ អស្សាទោ **រសាទោ**។ តេនាហ “**រសគេធេន បរិភុត្តរសោ**”តិ។

២៥២. ទុរូបោតិ វិរូបោ។ **ទុទ្ទសោ**តិ តេនេវ វិរូបភាវេន អនិដ្ឋទស្សនោ។ **លកុណ្ឌកោ**តិ រស្សោ។ **បរិដ្ឋគីវោ**តិ ខន្ធន្តរំ អនុបវិដ្ឋគីវោ។ **មហោទរោ**តិ វិបុលកុច្ឆិ។ យេភុយ្យេន ហិ លកុណ្ឌកា សត្តា រស្សគីវា បុថុលកុច្ឆិកាវ ហោន្តីតិ តថា វុត្តំ។ កាណោ នាម ចក្ខុវិកលោតិ វុត្តំ – “**ឯកក្ខិកាណោ វា ឧភយក្ខិកាណោ វា**”តិ។ **កុណី**តិ ហត្ថវិកលោ វុច្ចតីតិ អាហ – “**ឯកហត្ថកុណី វា ឧភយហត្ថកុណី វា**”តិ។ វាតាទិនា ឧបហតកាយបក្ខោ ឥធ បក្ខហតោតិ អធិប្បេតោ, ន បក្ខិហតោតិ អាហ – “**បក្ខហតោតិ បីឋសប្បី**”តិ។ **ទុក្ខានុបពន្ធទស្សនត្ថ**ន្តិ អបរាបរជាតីសុ វិបាកទុក្ខស្ស អនុបពន្ធវសេន បវត្តិទស្សនត្ថំ។

កលីយតិ ខលីយតិ អប្បហីយតិ សាសនំ ឯតេនាតិ **កលិ,** ជុតបរាជយោ។ សោ ឯវ គហសទិសតាយ “**កលិគ្គហោ**”តិ វុត្តោ។ **អធិពន្ធ**ន្តិ កុដុម្ពស្ស អធិវុត្ថស្ស មូលភូតស្ស អត្តនោ ពន្ធិតព្ពតំ។ តេនាហ “**អត្តនាបិ ពន្ធំ និគច្ឆេយ្យា**”តិ។ ពាលភូមិយា ពាលភាវស្ស មត្ថកប្បត្តិ និរយគាមិកម្មការិតាតិ “**និរយេ និព្ពត្តតិ**”ច្ចេវ វុត្តំ។ តគ្គហណេនេវ បន តតោ មុទុមុទុតរាទិកម្មវសេន សេសាបាយេសុ អបរាបរនិព្ពត្តាទិពាលភូមិ វិភាវិតា ហោតីតិ។

២៥៣. វុត្តានុសារេនាតិ “ពាលោ អយ”ន្តិអាទិនា វុត្តស្ស អត្ថវចនស្ស “បណ្ឌិតោ អយ”ន្តិ ឯតេហិ លក្ខីយតីតិអាទិនា អនុសារេន។ **មនោសុចរិតាទីនំ វសេនា**តិ ចិន្តេន្តោ អនភិជ្ឈា-អព្យាបាទ-សម្មាទស្សនំ សុចិន្តិតមេវ ចិន្តេតីតិអាទិនា មនោសុចរិតានំ តិណ្ណំ សុចរិតានំ វសេន យោជេតព្ពានិ។

ចក្ករតនវណ្ណនា

២៥៦. ឧបោសថំ (ទី. និ. ដី. ២.២៤៣) វុច្ចតិ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ សព្ពទិវសេសុ គហដ្ឋេហិ រក្ខិតព្ពសីលំ, សមាទានវសេន តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ឧបោសថិកោ,** តស្ស។ តេនាហ “**សមាទិន្នឧបោសថង្គស្សា**”តិ។ **តទា**តិ តស្មិំ កាលេ, យស្មិំ បន កាលេ ចក្កវត្តិភាវសំវត្តនិយ-ទាន-សីលាទិ-បុញ្ញសម្ភារសមុទាគមសម្បន្នោ បូរិតចក្កវត្តិវត្តោ កាទីបទេសវិសេសបច្ចាជាតិយា ចេវ កុលរូបភោគាធិបតេយ្យាទិគុណវិសេសសម្បត្តិយា ច តទនុរូបេ អត្តភាវេ ឋិតោ ហោតិ, តស្មិំ កាលេ។ តាទិសេ ហិ កាលេ ចក្កវត្តិភាវី បុរិសុត្តមោ យថាវុត្តគុណសមន្នាគតោ រាជា ខត្តិយោ ហុត្វា មុទ្ធាវសិត្តោ វិសុទ្ធសីលោ អនុបោសថំ សតសហស្សវិស្សជ្ជនាទិនា សម្មាបដិបត្តឹ បដិបជ្ជតិ, ន

យទា ចក្ករតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តទា ឯវ។ តេនាហ – “**បាតោ…បេ…. ធម្មតា**”តិ។ (តត្ថ **ទមោ** ឥន្ទ្រិយសំវរោ, **សំយមោ** សីលសំវរោ។)

វុត្តប្បការបុញ្ញកម្មបច្ចយន្តិ ចក្កវត្តិភាវាវហទានទមសំយមាទិបុញ្ញកម្មហេតុកំ។ **នីលមណិសង្ឃាដសទិស**ន្តិ ឥន្ទនីលមណិសញ្ចយសមានំ។ **ទិព្ពានុភាវយុត្តត្តា**តិ ទស្សនីយតា មនុញ្ញឃោសតា អាកាសគាមិតា ឱភាសវិស្សជ្ជនា អប្បដិឃាតតា រញ្ញោ ឥច្ឆិតត្ថនិប្ផត្តិការណតាតិ ឯវមាទីហិ ទិព្ពសទិសេហិ អានុភាវេហិ សមន្នាគតត្តា។ **សព្ពេហិ អាការេហី**តិ សព្ពេហិ សុន្ទរេហិ អាការេហិ។ **បរិបូរ**ន្តិ បរិបុណ្ណំ។ សា ចស្ស បារិបូរិ ឥទានេវ វិត្ថារិយតិ។

បនាឡីតិ ឆិទ្ទំ។ **សុទ្ធសិនិទ្ធទន្តបន្តិយា** និព្ពិវរាយាតិ អធិប្បាយោ។ **នាភិបនាឡិ បរិក្ខេបបដ្ដេសូ**តិ នាភិបរិក្ខេបបដ្ដេ ចេវ នាភិយា បនាឡិបរិក្ខេបបដ្ដេ ច។ **សុវិភត្តាវា**តិ អញ្ញមញ្ញំ អសំកិណ្ណត្តា សុដ្ឋុ វិភត្តា។ បរិច្ឆេទលេខន្តរេសុ មណិកា សុវិភត្តា ហុត្វា បញ្ញាយន្តីតិ វទន្តិ។

បរិច្ឆេទលេខាទីនីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន មាលាកម្មាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សុរត្តា**តិអាទីសុ **សុរត្ត**គ្គហណេន មហានាមវណ្ណតំ បដិក្ខិបតិ, **សុទ្ធ**គ្គហណេន សំកិលិដ្ឋតំ, **សិនិទ្ធ**គ្គហណេន លូខតំ។ កាមំ តស្ស ចក្ករតនស្ស នេមិមណ្ឌលំ អសន្ធិកំ និព្ពត្តំ, សព្ពត្ថកមេវ បន កេវលំ បវាឡវណ្ណោវ ន សោភតីតិ បកតិចក្កស្ស សន្ធិយុត្តេសុ ឋានេសុ រត្តជម្ពុនទបរិក្ខតំ អហោសិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**សន្ធីសុ បនស្សា**”តិអាទិ។

នេមិមណ្ឌលបិដ្ឋិយន្តិ នេមិមណ្ឌលស្ស បិដ្ឋិបទេសេ។ **ទសន្នំ ទសន្នំ អរានមន្តរេ**តិ ទសន្នំ ទសន្នំ អរានំ អន្តរសមីបេ បទេសេ។ **ឆិទ្ទមណ្ឌលចិត្តោ**តិ មណ្ឌលសណ្ឋានឆិទ្ទវិចិត្តោ។ **សុកុសលសមន្នាហតស្សា**តិ សុដ្ឋុ កុសលេន សិប្បិនា បហតស្ស, វាទិតស្សាតិ អត្ថោ។ **វគ្គូ**តិ មនោរមោ **រជនីយោ**តិ សុណន្តានំ រាគុប្បាទកោ។ **កមនីយោ**តិ កន្តោ។ **សមោសរិតកុសុមទាមា**តិ ឱលម្ពិតសុគន្ធកុសុមទាមា។ **នេមិបរិក្ខេបស្សា**តិ នេមិបរិយន្តបរិក្ខេបស្ស។ នាភិបនាឡិយា ទ្វិន្នំ បស្សានំ វសេន “**ទ្វិន្នម្បិ នាភិបនាឡីន**”ន្តិ វុត្តំ។ ឯកា ឯវ ហិ សា បនាឡិ។ **យេហី**តិ យេហិ ទ្វីហិ សីហមុខេហិ។ បុន **យេហី**តិ មុត្តាកលាបេហិ។

ឱធាបយមានន្តិ សោតុំ អវហិតានិ កុរុមានំ។ ចន្ទោ បុរតោ, ចក្ករតនំ បច្ឆាតិ ឯវំ **បុព្ពាបរិយេន** បុព្ពាបរភាគេន។

អន្តេ បុរស្សាតិ អន្តោនគរេ រញ្ញោ អន្តេបុរស្ស **ឧត្តរសីហបញ្ជរអាសន្នេ** តទា រញ្ញោ បាសាទេ តាទិសស្ស ឧត្តរទិសាយ សីហបញ្ជរស្ស លព្ភមានត្តា វុត្តំ។ **សុខេន សក្កា**តិ កិញ្ចិ អនារុហិត្វា សរីរញ្ច អនុល្លង្ឃិត្វា យថាឋិតេនេវ ហត្ថេន បុប្ផមុដ្ឋិយោ ខិបិត្វា សុខេន សក្កា ហោតិ បូជេតុំ។

នានាវិរាគរតនប្បភាសមុជ្ជលន្តិ នានាវិធចិត្តវណ្ណរតនោភាសបភស្សរំ។ **អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា បវត្តេ**តិ។ អាគន្ត្វា ឋិតដ្ឋានតោ ឧបរិ អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា បវត្តេ។

សន្ធិវេសក្ខមោតិ ខន្ធាវារសន្និវេសយោគ្យោ។ **សុលភាហារូបករណោ**តិ សុខេនេវ លទ្ធព្ពធញ្ញគោរសទារុតិណាទិភោជនសាធនោ។ **បរចក្ក**ន្តិ បរស្ស រញ្ញោ សេនា, អាណា វា។

អាគតនន្ទនោតិ អាគតោ ហុត្វា នន្ទិជននោ។ អាគតំ វា អាគមនំ, តេន នន្ទតីតិ **អាគតនន្ទនោ**។ គមនេន សោចេតីតិ **គមនសោចនោ**។ **ឧបកប្បេថា**តិ ឧបរូបរិ កប្បេថ សំវិទហថ, ឧបនេថាតិ អត្ថោ។ **ឧបបរិក្ខិត្វា**តិ ហេតុតោបិ សភាវតោបិ ផលតោបិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកអាទីនវតោបិ វីមំសិត្វា។

វិភាវេន្តិ បញ្ញាយ អត្ថំ វិភូតំ ករោន្តីតិ **វិភាវិនោ**, បញ្ញវន្តោ។ **អនុយន្តា**តិ អនុវត្តកា។ **ឱគច្ឆមាន**ន្តិ ឱសីទន្តំ។ **យោជនមត្ត**ន្តិ វិត្ថារតោ យោជនមត្តំ បទេសំ។ គម្ភីរភាវេន បន យថា ភូមិ ទិស្សតិ, ឯវំ ឱគច្ឆតិ។ តេនាហ “**មហាសមុទ្ទតល**”ន្តិអាទិ។ **អន្តេ ចក្ករតនំ** ឧទកេន សេនាយ អនជ្ឈោត្ថរណត្ថំ។

២៥៧. បុរត្ថិមោ សមុទ្ទោ បរិយន្តោ អស្សាតិ **បុរត្ថិមសមុទ្ទបរិយន្តោ**, បុរត្ថិមសមុទ្ទំ បរិយន្តំ កត្វា។ **ចាតុរន្តាយា**តិ ចាតុសមុទ្ទន្តាយ បុព្ពវិទេហាទិចតុកោដ្ឋាសន្តាយ។

ហត្ថិរតនវណ្ណនា

២៥៨. ហរិចន្ទនាទីហីតិ អាទិ-សទ្ទេន ចតុជ្ជាតិយគន្ធាទី សង្គណ្ហាតិ។ **អាគមនំ ចិន្តេថាតិ វទន្តិ** ចក្កវត្តិវត្តស្ស បូរិតតាយ បរិចិតត្តា។ ភូមិផុសនកេហិ វាលធិ, វរង្គំ ហត្ថោតិ ឥមេហិ ច តីហិ, ចតូហិ បាទេហិ ចាតិ សត្តហិ អវយវេហិ បិតត្តា **សត្តបតិដ្ឋោ។ ឥតរេសំ** អមច្ចាទីនំ ចិន្តយន្តានំ **ន អាគច្ឆតិ។ អបនេត្វា**តិ អត្តនោ អានុភាវេន អបនេត្វា។ គន្ធមេវ ហិ តស្ស ឥតរេ ហត្ថិនោ ន សហន្តិ។

អស្សរតនវណ្ណនា

សិន្ធវកុលតោតិ សិន្ធវស្សាជានីយកុលតោ។

មណិរតនវណ្ណនា

សកដនាភិសមប្បមាណន្តិ បរិណាហតោ មហាសកដស្ស នាភិយា សមប្បមាណំ។ **ឧភោសុ អន្តេសូ**តិ ហេដ្ឋា ឧបរិ ចាតិ ទ្វីសុ អន្តេសុ។ **កណ្ណិកបរិយន្តតោ**តិ ទ្វិន្នំ កញ្ចនបទុមានំ កណ្ណិកាយ បរិយន្តតោ។ **មុត្តាជាលកេ ឋបេត្វា**តិ សុវិសុទ្ធេ មុត្តាមយេ ជាលកេ បតិដ្ឋបេត្វា។

ឥត្ថិរតនវណ្ណនា

“**ឥត្ថិរតនំ បាតុភវតី**”តិ វត្វា អស្ស បាតុភវនាការំ ទស្សេតុំ, “**មទ្ទរាជកុលតោ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ មទ្ទរដ្ឋំ កិរ អភិរូបានំ ឥត្ថីនំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ **សណ្ឋានបារិបូរិយា**តិ ហត្ថបាទាទិសរីរាវយវានំ សុសណ្ឋិតតាយ។ អវយវបារិបូរិយា ហិ សមុទាយបារិបូរិសិទ្ធិ។ **រូប**ន្តិ សរីរំ។ **ទស្សនីយា**តិ សុរូបភាវេន បស្សិតព្ពយុត្តា។ **សោមនស្សវសេន ចិត្តំ បសាទេតិ** យោនិសោ ចិន្តេន្តានំ កម្មផលសទ្ធាយ វសេន។ **បសាទាវហត្តា**តិ ការណវចនេន យថា បាសាទិកតាយ វណ្ណបោក្ខរតាសិទ្ធិ វុត្តា, ឯវំ ទស្សនីយតាយ បាសាទិកតាសិទ្ធិ, អភិរូបតាយ ច ទស្សនីយតាសិទ្ធិ វត្តព្ពាតិ នយំ ទស្សេតិ។ បដិលោមតោ វា វណ្ណបោក្ខរតាយ បាសាទិកតាសិទ្ធិ, បាសាទិកតាយ ទស្សនីយតាសិទ្ធិ, ទស្សនីយតាយ អភិរូបតាសិទ្ធិ យោជេតព្ពា។ ឯវំ សរីរសម្បត្តិវសេន អភិរូបតាទិកេ ទស្សេត្វា ឥទានិ សរីរេ ទោសាភាវវសេនបិ តេ ទស្សេតុំ, “**អភិរូបា វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថាបមាណយុត្តា, ឯវំ អារោហបរិណាហយោគតោ ច បាសាទិកា នាតិទីឃតាទយោ។ ឯវំ មនុស្សានំ ទិព្ពរូបតាសម្បត្តិបីតិ “**អប្បត្តា ទិព្ពវណ្ណ**”ន្តិ វុត្តំ។ **កាយវិបត្តិយា**តិ សរីរទោសស្ស។ **អភាវោ**តិ អច្ចន្តមេវ ទូរីភាវោ។

សតវិហតស្សាតិ សតក្ខត្តុំ វិហតស្ស។ **សតវិហតស្សា**តិ ច ឥទំ កប្បាសបិចុវសេន វុត្តំ, តូលបិចុនោ បន វិហននមេវ នត្ថិ។ កុង្កុមតគរតុរុក្ខយវនបុប្ផានិ **ចតុជ្ជាតិ**។ តមាលតគរតុរុក្ខយវនបុប្ផានីតិ អបរេ។

អគ្គិទឌ្ឍា វិយាតិ អាសន្នគតេន អគ្គិនា ទឌ្ឍា វិយ។ **បឋមមេវា**តិ អញ្ញកិច្ចតោ បឋមមេវ, ទស្សនសមកាលមេវាតិ អត្ថោ។ តំ តំ អត្តនា រញ្ញោ កាតព្ពកិច្ចំ កឹ ករោមីតិ បុច្ឆិតព្ពតាយ កឹ ករណន្តិ បដិស្សាវេតីតិ **កិង្ការបដិស្សាវិនី**។

មាតុគាមោ នាម យេភុយ្យេន សបជាតិកោ, ឥត្ថិរតនស្ស បន តំ នត្ថីតិ ទស្សេតុំ, “**ស្វាស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **គុណា**តិ រូបគុណា ចេវ អាចារគុណា ច។ **បុរិមកម្មានុភាវេនា**តិ តស្សា បុរិមកម្មានុភាវេន។ ឥត្ថិរតនស្ស តព្ភាវសំវត្តនិយបុរិមកម្មស្ស អានុភាវេន, ចក្កវត្តិនោបិ បរិវារសំវត្តនិយំ បុញ្ញកម្មំ តាទិសស្ស ផលវិសេសស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិយេវ។ តេនាហ “**ចក្កវត្តិនោ បុញ្ញំ ឧបនិស្សាយា**”តិ។ ឯតេន សេសរតនេសុបិ តេសំ វិសេសានំ តទុបនិស្សយតា វិភាវិតា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុព្ពេ ឯកទេសវសេន លព្ភមានបារិបូរី រញ្ញោ **ចក្កវត្តិភាវូបគមនតោ បដ្ឋាយ សព្ពាការបារិបូរា ជាតា**។

គហបតិរតនវណ្ណនា

បកតិយាវាតិ សភាវេនេវ, ចក្ករតនបាតុភាវតោ បុព្ពេបិ។

បរិណាយករតនវណ្ណនា

និស្សាយាតិ ឧបនិស្សាយ។

២៦០. កដគ្គហោ វុច្ចតិ ជយគ្គហោ សកានំ បណានំ កដភាវេន អត្ថសិទ្ធិវសេន សង្គណ្ហនន្តិ កត្វា។ តេនាហ “**ជយគ្គាហេនា**”តិ។ **ឯកប្បហារេនេវា**តិ ឯកប្បយោគេនេវ សតសហស្សានិ អធិគច្ឆេយ្យាតិ យោជនា។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ពាលបណ្ឌិតសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. ទេវទូតសុត្តវណ្ណនា

២៦១. ទ្វេ អគារាតិអាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន “សទ្វារា…បេ… អនុវិចរន្តេបី”តិ ឯតមត្ថំ សង្គណ្ហាតិ។ ឯត្តកមេវ ហិ អស្សបុរសុត្តេ (ម. និ. ១.៤៣២; ម. និ. អដ្ឋ. ១.៤៣២) វិត្ថារិតំ វេទិតព្ពំ។ “ទិព្ពេន ចក្ខុនា”តិអាទិ បន វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៩៧) តថា វិត្ថារិតម្បិ សុត្តសំវណ្ណនា ហោតីតិ កត្វា, “**អស្សបុរសុត្តេ វិត្ថារិតមេវា**”តិ វុត្តំ។

២៦២. និរយតោ បដ្ឋាយ ទេសនំ ទេវលោកេន ឱសាបេតីតិ សំកិលេសធម្មេហិ សំវេជេត្វា វោទានធម្មេហិ និដ្ឋាបេន្តោ។ ទុតិយំ បន វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពំ, តទិទំ វេនេយ្យជ្ឈាសយវិសិដ្ឋន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តទានិ សង្ខិបិត្វា វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ, “**សចេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សោ**តិ ភគវា។

ឯកច្ចេ ថេរាតិ (កថា. អនុដី. ៨៦៦-៨៦៨; អ. និ. ដី. ២.៣.៣៦) អន្ធកាទិកេ, វិញ្ញាណវាទិនោ ច សន្ធាយ វទតិ។ នេរយិកេ និរយេ បាលេន្តិ តតោ និគ្គន្តុមប្បទានវសេន រក្ខន្តីតិ **និរយបាលា**។ នេរយិកានំ នរកទុក្ខេន បរិយោនទ្ធាយ អលំ សមត្ថាតិ វា **និរយបាលា។ តន្តិ** “នត្ថិ និរយបាលា”តិវចនំ។ **បដិសេធិតមេវា**តិ “អត្ថិ និរយេ និរយបាលា, អត្ថិ ច ការណិកា”តិអាទិនា នយេន **អភិធម្មេ** (កថា. ៨៦៦) បដិសេធិតមេវ។ យទិ និរយបាលា នាម ន សិយុំ, កម្មការណាបិ ន ភវេយ្យ។ សតិ ហិ ការណិកេ កម្មការណាយ ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**យថា ហី**”តិអាទិ។ ឯត្ថាហ – “កឹ បនេតេ និរយបាលា នេរយិកា, ឧទាហុ អនេរយិកា”តិ។ កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ នេរយិកា, តមេ និរយសំវត្តនិយេន កម្មុនា និព្ពត្តាតិ សយម្បិ និរយទុក្ខំ អនុភវេយ្យុំ, តថា សតិ អញ្ញេសំ នេរយិកានំ យាតនាយ អសមត្ថា សិយុំ, “តមេ នេរយិកា, តមេ និរយបាលា”តិ វវត្ថានញ្ច ន សិយា, យេ ច យេ យាតេន្តិ, តេហិ សមានរូបពលប្បមាណេហិ ឥតរេសំ ភយសន្តាសា ន សិយុំ។ អថ អនេរយិកា, នេសំ តត្ថ កថំ សម្ភវោតិ វុច្ចតេ – អនេរយិកា និរយបាលា អនិរយគតិសំវត្តនិយកម្មនិព្ពត្តិតោ។ និរយូបបត្តិសំវត្តនិយកម្មតោ ហិ អញ្ញេនេវ កម្មុនា តេ និព្ពត្តន្តិ រក្ខសជាតិកត្តា។ តថា ហិ វទន្តិ សព្ពត្ថិវាទិនោ –

“កោធនា កុរូរកម្មន្តា, បាបាភិរុចិនោ សទា;
ទុក្ខិតេសុ ច នន្ទន្តិ, ជាយន្តិ យមរក្ខសា”តិ។ (កថា. អនុដី. ៨៦៦-៨៦៨; អ. និ. ដី. ២.៣.៣៦);

តត្ថ យទេកេ វទន្តិ “យាតនាទុក្ខំ បដិសំវេទេយ្យុំ, អថ វា អញ្ញមញ្ញំ យាតេយ្យុ”ន្តិអាទិ, តយិទំ អសារំ និរយបាលានំ នេរយិកភាវស្សេវ អភាវតោ។ យទិបិ អនេរយិកា និរយបាលា, អយោមយាយ បន អាទិត្តាយ សម្បជ្ជលិតាយ សជោតិភូតាយ និរយភូមិយា បរិក្កមមានា កថំ ទាហទុក្ខំ នានុភវន្តីតិ? កម្មានុភាវតោ។ យថា ហិ ឥទ្ធិមន្តោ ចេតោវសិប្បត្តា មហាមោគ្គល្លានាទយោ នេរយិកេ អនុកម្បន្តា ឥទ្ធិពលេន និរយភូមឹ ឧបគតា ទាហទុក្ខេន ន ពាធីយន្តិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទ្ធិវិសយស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោតិ ចេ? ឥទម្បិ តំសមានំ កម្មវិបាកស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោ។ តថារូបេន ហិ កម្មុនា តេ និព្ពត្តា។ យថា និរយទុក្ខេន អពាធិតា ឯវ ហុត្វា នេរយិកេ យាតេន្តិ, ន ចេត្តកេន ពាហិរវិសយាភាវោ យុជ្ជតិ ឥដ្ឋានិដ្ឋតាយ បច្ចេកំ ទ្វារបុរិសេសុ វិភត្តសភាវត្តា។ តថា ហិ ឯកច្ចស្ស ទ្វារស្ស បុរិសស្ស ច ឥដ្ឋំ ឯកច្ចស្ស អនិដ្ឋំ, ឯកច្ចស្ស ច អនិដ្ឋំ ឯកច្ចស្ស ឥដ្ឋំ ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា យទេកេ វទន្តិ – “នត្ថិ កម្មវសេន តេជសា បរូបតាបន”ន្តិអាទិ, តទបាហតំ ហោតិ។ យំ បន វទន្តិ – “អនេរយិកានំ នេសំ កថំ តត្ថ សម្ភវោ”តិ និរយេ នេរយិកានំ យាតនាសព្ភាវតោ។ នេរយិកសត្តយាតនាយោគ្យញ្ហិ អត្តភាវំ និព្ពត្តេន្តំ កម្មំ តាទិសនិកន្តិវិនាមិតំ និរយដ្ឋានេយេវ និព្ពត្តេតិ។ តេ ច នេរយិកេហិ អធិកតរពលារោហបរិណាហា អតិវិយ ភយានកទស្សនា កុរូរតរបយោគា ច ហោន្តិ។ ឯតេនេវ តត្ថ នេរយិកានំ វិពាធកកាកសុនខាទីនម្បិ និព្ពត្តិ សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កថំ អញ្ញគតិកេហិ អញ្ញគតិកពាធននន្តិ ច ន វត្តព្ពំ អញ្ញត្ថាបិ តថា ទស្សនតោ។ យំ បនេកេ វទន្តិ – “អសត្តសភាវា ឯវ និរយបាលា និរយសុនខាទយោ ចា”តិ តម្បិ តេសំ មតិមត្តំ អញ្ញត្ថ តថា អទស្សនតោ។ ន ហិ កាចិ អត្ថិ តាទិសី ធម្មប្បវត្តិ, យា អសត្តសភាវា, សម្បតិសត្តេហិ អប្បយោជិតា ច សត្តកិច្ចំ សាធេន្តី ទិដ្ឋបុព្ពា។ បេតានំ បានីយនិវារកានំ ទណ្ឌាទិហត្ថបុរិសានម្បិ សព្ភាវេ, អសត្តភាវេ ច វិសេសការណំ នត្ថិ។

សុបិនោបឃាតោបិ អត្ថិ, កិច្ចសមត្ថតា បន អប្បមាណំ ទស្សនាទិមត្តេនបិ តទត្ថសិទ្ធិតោ។ តថា ហិ សុបិនេ អាហារូបភោគាទិនា ន អត្ថសិទ្ធិ, ឥទ្ធិនិម្មានរូបំ បនេត្ថ លទ្ធបរិហារំ ឥទ្ធិវិសយស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោ។ ឥធាបិ កម្មវិបាកស្ស អចិន្តេយ្យភាវតោតិ ចេ? តំ ន, អសិទ្ធត្តា។ នេរយិកានំ កម្មវិបាកតោ និរយបាលាតិ អសិទ្ធមេតំ, វុត្តនយេន បន បាឡិតោ ច តេសំ សត្តភាវោ ឯវ សិទ្ធោតិ។ សក្កា ហិ វត្តុំ, "សត្តសង្ខាតា និរយបាលសញ្ញិតា ធម្មប្បវត្តិ សាភិសន្ធិកបរូបឃាតី អត្ថិ កិច្ចសព្ភាវតោ ឱជាហារាទិរក្ខសសន្តតិ វិយា"តិ។ អភិសន្ធិបុព្ពកតា ចេត្ថ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុំ តថា តថា អភិសន្ធិយា ឃាតនតោ, តតោ ឯវ ន សង្ឃាតបព្ពតាទីហិ អនេកន្តិកតា។ យេ បន វទន្តិ – "ភូតវិសេសា ឯវ ឯតេ វណ្ណសណ្ឋានាទិវិសេសវន្តោ ភេរវាការា 'នរកបាលា'តិ សមញ្ញំ លភន្តី"តិ។ តទសិទ្ធំ ឧជុកមេវ បាឡិយំ, – "អត្ថិ និរយេសុ និរយបាលា"តិ (កថា. ៨៦៦) វាទស្ស បតិដ្ឋាបិតត្តា។

អបិច យថា អរិយវិនយេ នរកបាលានំ ភូតមត្តតា អសិទ្ធា, តថា បញ្ញត្តិមត្តវាទិនោបិ តេសំ ភូតមត្តតា អសិទ្ធាវ សព្ពសោ រូបធម្មានំ អត្ថិ ភាវស្សេវ អប្បដិជាននតោ។ ន ហិ តស្ស ភូតានិ នាម បរមត្ថតោ សន្តិ។ យទិ បរមត្ថំ គហេត្វា វោហរតិ, អថ កស្មា ចក្ខុរូបាទីនិ បដិក្ខិបតីតិ? តិដ្ឋតេសា អនវដ្ឋិតតក្កានំ អប្បហីនសម្មោហវិបល្លាសានំ វាទវីមំសា, ឯវំ, "អត្ថេវ និរយេ និរយបាលា"តិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ សតិ ច នេសំ សព្ភាវេ, អសតិបិ ពាហិរេ វិសយេ នរកេ វិយ ទេសាទិនិយមោ ហោតីតិ វាទោ ន សិជ្ឈតិ, សតិ ឯវ បន ពាហិរេ វិសយេ ទេសាទិនិយមោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ទេវទូតសរាបនវសេន សត្តេ យថូបចិតេ បុញ្ញកម្មេ យមេតិ និយមេតីតិ យមោ, តស្ស យមស្ស វេមានិកបេតានំ រាជភាវតោ រញ្ញោ។ តេនាហ – "**យមរាជា នាម វេមានិកបេតរាជា**"តិ។ **កម្មវិបាក**ន្តិ អកុសលកម្មវិបាកំ។ **វេមានិកបេតា**តិ កណ្ហសុក្កវសេន មិស្សកកម្មំ កត្វា វិនិបាតិកទេវតា វិយ សុក្កេន កម្មុនា បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ តថា ហិ តេ មគ្គផលភាគិនោបិ ហោន្តិ, បវត្តិយំ បន កម្មានុរូបំ កទាចិ បុញ្ញផលំ, កទាចិ អបុញ្ញផលំ បច្ចនុភវន្តិ។ យេសំ បន អរិយមគ្គោ ឧប្បជ្ជតិ, តេសំ មគ្គាធិគមតោ បដ្ឋាយ បុញ្ញផលមេវ ឧប្បជ្ជតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អបុញ្ញផលំ បុព្ពេ វិយ កដុកំ ន ហោតិ។ មនុស្សត្តភាវេ បិតានំ មុទុកមេវ ហោតីតិ អបរេ។ **ធម្មិកោ រាជា**តិ ឯត្ថ តស្ស ធម្មិកភាវោ ធម្មទេវបុត្តស្ស វិយ ឧប្បត្តិនិយមិតធម្មវសេនេវ វេទិតព្ពោ។ **ទ្វារេសូ**តិ អវីចិមហានរកស្ស ចតូសុ ទ្វារេសុ។

ជាតិធម្មោតិ កម្មកិលេសវសេន ជាតិបកតិកោ។ តេនាហ "**ជាតិសភាវោ**"តិ។ សភាវោ ច នាម តេជោធាតុយា ឧណ្ហតា វិយ ន កទាចិបិ វិគច្ឆតីតិ អាហ "**អបរិមុត្តោ ជាតិយា**"តិអាទិ។

២៦៣. ឥទានិ ជាតិយា ទេវទូតភាវំ និទ្ធារេត្វា ទស្សេតុំ, "**ទហរកុមារោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អត្តនោ ឯវ វទតិ នាមា**តិ វាចាយ អវទន្តោបិ អត្ថាបត្តិតោ ឯវំ វទន្តោ វិយ ហោតិ វិញ្ញូនន្តិ អត្ថោ។ **ឯវំ តុម្ហាកម្បិ ជាតិ អាគមិស្សតី**តិ ឯវំ សំកិលិដ្ឋជេគុច្ឆអសមត្ថទហរវត្ថា ជាតិ តុម្ហាកំ អាគមិស្សតិ។ កាមញ្ចាយំ អាគតា ឯវ, សា បន អតីតានាគតាយ ឧបរិបិ អាគមនាយ បយោគោ ឥច្ឆិតព្ពោ, អនាគតាយ ន ឥច្ឆិតព្ពោតិ អាហ "**ជាតិ អាគមិស្សតី**"តិ។ តេនេវាហ – "**ឥតិ តស្សា…បេ…. ករោថា**"តិ។ **តេនា**តិ តេន ការណេន វិញ្ញូនំ វេទវត្ថុភាវេនាតិ អត្ថោ។

ឱរុពាលន្តិ ឱរុពាលិ។ តេន ទូរេបិ គមនាគមនលង្ឃនាទិសមត្ថតំ ទស្សេតិ, **ពាហុពាល**ន្តិ បន ឥមិនា ហត្ថេហិ កាតព្ពកិច្ចសមត្ថតំ, ជវគ្គហណេន វេគស្ស បវត្តិសមត្ថតំ។ **អន្តរហិតា** នដ្ឋា។ សេសំ បឋមទេវទូតេ វុត្តនយមេវ។

វិវិធំ ទុក្ខំ អាទហតីតិ ព្យាធិ, វិសេសេន វា អាធេយតិ ឯតេនាតិ ព្យាធិ, តេន **ព្យាធិនា។ អភិហតោ**តិ ពាធិតោ, ឧបទ្ទុតោតិ អត្ថោ។

២៦៥. ការណា នាម "ហត្ថច្ឆេទាទិភេទា អធិកបីឡា ករីយតិ ឯតាយា"តិ កត្វា យាតនា, សា ឯវ ការណិកេហិ កាតព្ពដ្ឋេន កម្មន្តិ **កម្មការណា** យាតនាកម្មន្តិ អត្ថោ។

២៦៦. **ពហុំ បាបំ កត**ន្តិ ពហុសោ បាបំ កតំ។ តេន បាបស្ស ពហុលីករណមាហ។ **ពហូ**តិ វា មហន្តំ។ មហន្តោបិ ហិ ពហុសទ្ទោ ទិស្សតិ, "ពហុ វត កតំ អស្សា"តិអាទីសុ, គរុកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **សោ**តិ គរុកំ ពហុលំ វា បាបំ កត្វា ឋិតោ **និរយេ និព្ពត្តតិយេវ,** ន យមបុរិសេហិ យមស្ស សន្តិកំ នីយតិ។ **បរិត្ត**ន្តិ បមាណបរិត្តតាយ កាលបរិត្តតាយ ច បរិត្តំ, បុរិមស្មិំ បក្ខេ អគរុន្តិ អត្ថោ, ទុតិយស្មិំ អពហុលន្តិ។ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ,

“**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កត្តព្ពមេវា**តិ ទណ្ឌមេវ។ **អនុវិជ្ជិត្វា** វីមំសិត្វា។ **វិនិច្ឆយដ្ឋាន**ន្តិ អដ្ដករណដ្ឋានំ។ **បរិត្តបាបកម្មា**តិ ទុព្ពលបាបកម្មា។ តេ ហិ បាបកម្មស្ស ទុព្ពលភាវតោ កតូបចិតស្ស ច ឱកាសារហកុសលកម្មស្ស ពលវភាវតោ អត្តនោ ធម្មតាយបិ សរន្តិ។

អាកាសចេតិយន្តិ គិរិសិខរេ វិវដង្គណេ កតចេតិយំ។ **អគ្គិជាលសទ្ទ**ន្តិ “បដបដា”តិ បវត្តមានំ អគ្គិជាលាយ សទ្ទំ សុត្វា, “មយា តទា អាកាសចេតិយេ បូជិតរត្តបដា វិយា”តិ **អត្តនោ បូជិតបដំ អនុស្សរិ។ បញ្ចហិបិ ន សរតី**តិ ពលវតា បាបកម្មេន ព្យាមោហិតោ បញ្ច សញ្ញាណានិ ន គណ្ហាតិ។ **តុណ្ហី ហោតិ** កម្មារហោ អយន្តិ តត្ថ បតីការំ អបស្សន្តោ។

២៦៧. អវីចិមហានិរយោ ឧព្ពេធេនបិ យោជនសតមេវាតិ វទន្តិ។ **នវនវយោជនិកា ហោតិ** បុថុលតោ។ មហានិរយស្ស មហន្តត្តា តថាបិ ភិត្តិសតំ យោជនសហស្សំ ហោតីតិ ឧស្សទស្ស សព្ពស្ស បរិក្ខេបតោ “**ទសយោជនសហស្សំ ហោតី**”តិ វុត្តំ។

២៦៨. **ឈាយតី**តិ បដិបាកតិកំ ហោតិ។ **តាទិសមេវា**តិ បុរិមសទិសត្តា “ឧព្ភតំ សទិសមេវ ហោតី”តិ ឯវំ វុត្តំ។ **ពហុសម្បត្តោ**តិ វា ពហុដ្ឋានំ អតិក្កមិត្វា បុរត្ថិមទ្វារំ សម្បត្តោ ហោតិ។

ឆន្នំ ជាលានន្តិ ចតូហិ ទិសាហិ ហេដ្ឋា ឧបរិ ច ឧព្ភតានំ ឆន្នំ ជាលានំ។ សត្តានំ និរន្តរតា និរយសំវត្តនិយកម្មកតានញ្ច ពហុភាវតោ ជាលានំ តាវ សត្តានញ្ច និរន្តរត្តា អវីចិ ហោតុ; ទុក្ខស្ស បន កថំ និរន្តរតាតិ តំ ទស្សេន្តោ, “**កាយទ្វារេ…បេ…. ឯកំ ទុក្ខសហគត**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ អាវជ្ជនំ សម្បដិច្ឆនំ សន្តីរណំ វោដ្ឋព្ពនំ ទ្វេ តទារម្មណចិត្តានីតិ **ឆ ឧបេក្ខាសហគតានិ។ ឯវំ សន្តេបី**តិ យទិបិ តត្ថ ឧបេក្ខាសហគតចិត្តានិបិ បវត្តន្តិ ឧបេក្ខាវេទនាបិ លទ្ធាវសរា; ទុក្ខវេទនា បន ពលវតរា និសិតនិសិតេន តិខិណេន សត្ថេន និរន្តរំ សរីរំ ឆិន្ទន្តី វិយ ទុក្ខំ ឧបនេន្តី វិយ តា វេទនា អភិភវន្តី អជ្ឈោត្ថរន្តី ឧប្បជ្ជន្តី និរន្តរា វិយ ហោតិ។ តេនាហ “**អនុទហនពលវតាយា**”តិអាទិ។ **ឧបេក្ខាវេទនា**តិ វា តត្ថ អតិវិយ អនិដ្ឋផលតាយ អនិដ្ឋារម្មណា ឧបេក្ខាវេទនា ទុក្ខាតិ វុច្ចតិ, យថា តដ្ឋផលពហុតាយ តដ្ឋារម្មណា ឈានាទិបរិយាបន្នេ ច សុគតិភវេ ច ឧបេក្ខាវេទនា សុខាតិ វុច្ចតិ, ឯវំ ទុក្ខស្ស និរន្តរតាយ **អវីចី**តិ វេទិតព្ពំ។

២៦៩. **ឯកោ បាទោ មហានិរយេ ហោតិ, ឯកោ គូថនិរយេ និបតតិ,** កម្មវេគុក្ខិត្តោ អន្តរា បទមាវហតិ សេសារម្ភតាយ។ **ហត្ថិគីវប្បមាណា** បរិណាហេន។ **ឯកទោណិកនាវាប្បមាណា** អាយាមេន។

បោក្ខរបត្តានីតិ ខុរធារាសទិសានិ តិខិណគ្គានិ អយោសូលមយានេវ បទុមបត្តានិ។ **ហេដ្ឋា ខុរធារា**តិ ហេដ្ឋាភូមិយំ និក្ខិត្តា, វេត្តលតាយោ ច តិខិណធារកណ្តកា អយោមយា ឯវ។ តេនាហ – “**សោ តត្ថ ទុក្ខា**”តិអាទិ។ **កុសតិណានី**តិ កុសតិណជាតិតាយ តថា វុត្តានិ។ **ខរវាលិកា**តិ ខរា តិខិណកោដិកា សិង្ឃាដកសណ្ឋានា វាលិកា។

២៧០. **ទន្តេ សម្ពសេតី**តិ ហេដ្ឋិមទន្តេ យថា កិញ្ចិ មុខេ បក្ខិបិតុំ ន សក្កា, ឯវំ សុផុសិតេ ករោតិ។ **តម្ពលោហបានតោ បដ្ឋាយា**តិ វុត្តការណតោ បដិលោមតោបិ ឯវំ កម្មការណានំ ការណមាហ។ **ទុតិយេនា**តិ កុឋារីហិ តច្ឆនេន។ **តតិយេនា**តិ វាសីហិ តច្ឆនេន។ **អវិជហិតមេវ** សំវេគហេតុតាយ លោកស្ស មហតោ អត្ថស្ស សំវត្តនតោ។

២៧១. **ហីនកាយំ** ហីនំ វា អត្តភាវំ ឧបគតា។ **ឧបាទានេ**តិ ចតុព្ពិធេបិ ឧបាទានេ។ តំ អត្ថតោ តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហោតិ អាហ “**តណ្ហាទិដ្ឋិគហណេ**”តិ។ សម្ភវតិ ជរាមរណំ ឯតេនាតិ **សម្ភវោ,** ឧបាទានន្តិ អាហ – “**ជាតិយា មរណស្ស ច ការណភូតេ**”តិ។ **អនុបាទា**តិ អនុបាទាយ។ តេនាហ “**អនុបាទិយិត្វា**”តិ។

សព្ពទុក្ខាតិក្កន្តា នាមាតិ សកលម្បិ វដ្ដទុក្ខំ អតិក្កន្តា ឯវ ហោន្តិ ចរិមចិត្តនិរោធេន វដ្ដទុក្ខលេសស្សបិ អសម្ភវតោ។

ទេវទូតសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច សុញ្ញតវគ្គវណ្ណនា។

៤. វិភង្គវគ្គោ

១. ភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនា

២៧២. ឯកា រត្តិ ឯករត្តោ, ភទ្ទោ ឯករត្តោ ឯតស្សាតិ **ភទ្ទេករត្តំ,** វិបស្សនំ បរិព្រូហេន្តោ បុគ្គលោ។ តេនាហ – “**វិបស្សនានុយោគសមន្នាគតត្តា**”តិ។ តំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តិយា បន ភទ្ទេករត្តសហចរណតោ ភទ្ទេករត្តោ។ តេនាហ ភគវា – “ភទ្ទេករត្តស្ស វោ, ភិក្ខវេ, ឧទ្ទេសញ្ច វិភង្គញ្ច ទេសេស្សាមី”តិ។ ទេសេតព្ពមត្ថំ ឧទ្ទិសតិ ឯតេនាតិ **ឧទ្ទេសោ,** សង្ខេបទេសនា ឯវ។ យស្មា បន និទ្ទេសបទានំ ជននិដ្ឋានេ ឋិតត្តា មាតា វិយាតិ **មាតិកា**តិ វុច្ចតិ, តស្មាហ “**ឧទ្ទេសន្តិ មាតិក**”ន្តិ។ ឧទ្ទិដ្ឋមត្ថំ វិភជតិ ឯតេនាតិ វិភង្គោ វិត្ថារទេសនា, តេនាហ – “**វិត្ថារភាជនិយ**”ន្តិ “យថាឧទ្ទិដ្ឋមត្ថំ វិត្ថារតោ ភាជេតិ វិភជតិ ឯតេនា”តិ កត្វា។

ឧប្បាទាទិខណត្តយំ បត្វា អតិក្កមំ អតិក្កន្តំ **អតីតំ**។ តំ បន អត្ថតោ វិគតំ ខន្ធបញ្ចកន្តិ អាហ “**អតីតេ ខន្ធបញ្ចកេ**”តិ។ **តណ្ហាទិដ្ឋីហិ នានុគច្ឆេយ្យា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋាភិនន្ទនាហិ នានុភវេយ្យ, នាភិនន្ទេយ្យាតិ អត្ថោ។ យថា “និច្ច”ន្តិអាទិនា វិបរីតគ្គាហវសេន អតីតេសុ រូបាទីសុ មិច្ឆាអភិនិវិសនំ បរាមាសោ ទិដ្ឋាភិនន្ទនា; ឯវំ “និច្ច”ន្តិអាទិនា វិបរីតគ្គាហវសេន អនាគតេសុ រូបាទីសុ មិច្ឆាអភិនិវិសនំ បរាមាសោ ទិដ្ឋិ កម្មសមាទានំ ទិដ្ឋិបត្ថនាតិ តំ បដិក្ខិបន្តោ អាហ – “**តណ្ហាទិដ្ឋីហិ ន បត្ថេយ្យា**”តិ។ **យទតីត**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន “អបត្ត”ន្តិ បទំ សង្គណ្ហាតិ។ តម្បិ ហិ ការណវចនំ។ តេនាហ “**យស្មា ចា**”តិ។ តត្ថាយមធិប្បាយោ, “អតីតំ តណ្ហាទិវសេន នាភិនន្ទិតព្ពំ សព្ពសោ អវិជ្ជមានត្តា សសវិសាណំ វិយ, តថា អនាគតម្បិ ន បត្ថេតព្ព”ន្តិ។ តត្ថ សិយា – អតីតំ នាភិនន្ទិតព្ពំ អភិនន្ទនាយ និប្បយោជនត្តា, អនាគតបត្ថនា បន សផលាបិ សិយាតិ ន សព្ពសោ បដិក្ខិបិតព្ពាតិ? ន, តស្សាបិ សវិឃាតភាវេន បដិក្ខិបិតព្ពតោ។ តេនាហ “**យស្មា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បហីន**ន្តិ និស្សដ្ឋសភាវំ។ **និរុទ្ធ**ន្តិ ភគ្គំ។ **អត្ថង្គត**ន្តិ វិនាសំ។ **អប្បត្ត**ន្តិ សភាវំ ឧប្បាទាទិកំ អសម្បត្តំ។ **អជាត**ន្តិ ន ជាតំ។ **អនិព្ពត្ត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។

យត្ថ យត្ថាតិ យស្មិំ យស្មិំ ខណេ, យស្មិំ យស្មិំ វា ធម្មបុញ្ជេ ឧប្បន្នំ, តំ សព្ពម្បិ អសេសេត្វា។ **អរញ្ញាទីសុ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ។ តេន អរញ្ញេ វា រុក្ខមូលេ វា បព្ពតកន្ទរាទីសុ វាតិ ឋាននិយមាភាវា អនុបស្សនាយ សាតច្ចការិតំ ទស្សេតិ។ យមកាទិវសេន បរិព្រូហិយមានា វិបស្សនា វិយ បដិបក្ខេហិ អកោបនិយាវ ហោតីតិ អាហ – “**អសំហីរំ អសំកុប្បន្តិ ឥទំ វិបស្សនាបដិវិបស្សនាទស្សនត្ថំ វុត្ត**”ន្តិ។ គាថាយមយមត្ថោ វិបស្សនាវសេន យុជ្ជតីតិ អាហ – “**វិបស្សនា ហី**”តិអាទិ។ កឹ ឯតាយ បរិយាយកថាយាតិ និប្បរិយាយតោវ អសំហីរំ អសំកុប្បំ ទស្សេតុំ, “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ កថំ បន និច្ចស្ស និព្ពានស្ស អនុព្រូហនា ហោតីតិ អាហ “**បុនប្បុន**”ន្តិអាទិ។ ឯតេន តទារម្មណធម្មា ព្រូហនាយ, តេសំ អារម្មណម្បិ អត្ថតោ អនុព្រូហិតំ នាម ហោតិ ពហុលំ មនសិការេនាតិ ទស្សេតិ។

អាទិតោ តាបនំ **អាតាបនំ,** តេន អារម្ភធាតុមាហ។ បរិតោ តាបនំ **បរិតាបនំ,** តេន និក្កមធាតុបរក្កមធាតុយោ ចាតិ។ **តស្ស សេនា**តិ តស្ស មច្ចុនោ សហករណដ្ឋេន សេនា វិយាតិ សេនា។ **សង្គរោ**តិអាទីសុ មិត្តាការគ្គហណេន សាមបយោគមាហ។ **លញ្ជ**គ្គហណេន លញ្ជទានំ, តេន ទានប្បយោគំ។ **ពលរាសី**តិ ហត្ថិអស្សាទិពលកាយោ។ តេន ទណ្ឌភេទានិ វទតិ។ ភេទោបិ ហិ ពលវតោ ឯវ ឥជ្ឈតិ, ស្វាយំ ចតុព្ពិធោបិ ឧបាយយោគេន សម្បវត្តីយតិ។ តត្ថ តត្ថ ច សង្គំ អាសត្តិ អរតិ ទេតីតិ **សង្គរោ** បុព្ពភាគេ វា សង្គរណវសេន តស្ស បដិជាននវសេន បវត្តនតោ។

ឧដ្ឋាហកំ ឧដ្ឋានវីរិយសម្បន្នំ។ សបរហិតសីវនលក្ខណេន អសាធុភាវបរម្មុខភាវគមនេន វា **សន្តោ**។

២៧៣. **មនុញ្ញរូបវសេនេវ ឯវំរូបោ អហោសី**ន្តិ អតីតំ អន្វាគមេតិ តត្ថ នន្ទិយាសមន្វានយនតោ។ **វេទនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កុសលសុខសោមនស្សវេទនាវសេនា**តិ កុសលវេទនាវសេន សុខវេទនាវសេន សោមនស្សវេទនាវសេនាតិ បច្ចេកំ វេទនាសទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ តណ្ហាភិនន្ទនាយ សតិ ទិដ្ឋាភិនន្ទនា សិទ្ធា ឯវាតិ – “**តណ្ហំ សមន្វានេតិ**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **ហីនរូបាទិ…បេ…. ន មញ្ញតិ** អមនុញ្ញោបិ សមានោ សមនុញ្ញភាវស្សេវ វសេន មញ្ញនាយ បវត្តនតោ។ **នានុបវត្តយតិ** វិក្ខម្ភនវសេន នន្ទិយា ទូរីកតត្តា។

២៧៤. ឧឡារសុន្ទរភាវមុខេនេវ អនាគតេសុបិ រូបាទីសុ តណ្ហាទិដ្ឋិកប្បនា បវត្តតីតិ អាហ – “**ឯវំរូបោ…បេ…. វេទិតព្ពា**”តិ។

២៧៥. វត្តព្ពំ សិយាតិ យថា នន្ទិយា អសមន្នាគមនជោតនំ ព្យតិរេកមុខេន បតិដ្ឋបេតុំ, “អតីតំ នន្វាគមេយ្យា”តិ ឧទ្ទេសស្ស, “កថញ្ច, ភិក្ខវេ, អតីតំ អន្វាគមេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៧៣) វិភង្គោ វុត្តោ, ឯវំ “បច្ចុប្បន្នញ្ច យោ ធម្ម”ន្តិអាទិកស្ស ឧទ្ទេសស្ស ព្យតិរេកមុខេន វិភង្គេ វុច្ចមានេ វិបស្សនាបដិក្ខេបវសេន, “កថញ្ច...បេ.... វត្តព្ពំ សិយា”តិ វុត្តំ។ តយិទំ បរមគម្ភីរំ សត្ថុទេសនានយំ អនុបធារេត្វា ចោទិតំ, យស្មា “បច្ចុប្បន្នញ្ច យោ ធម្ម”ន្តិអាទិកស្ស ឧទ្ទេសស្ស ព្យតិរេកមុខេនេវ វិបស្សនាបដិក្ខេបវសេន, “កថញ្ច, ភិក្ខវេ, បច្ចុប្បន្នេសូ”តិ វិភង្គទេសនា សម្បវត្តតិ។ តេនាហ **“យស្មា បនា”**តិអាទិ។ តត្ថ **តស្សា ឯវាតិ** វិបស្សនាយ ឯវ។ **អភាវំ ទស្សេតុំ សំហិរតីតិ មាតិកំ ឧទ្ធរិត្វាតិ** កថេតុកម្យតាយ មាតិកាវសេន បទុទ្ធារំ កត្វា, “តេច, ភិក្ខវេ, អសុតវា សុតវា”តិ ច អាទិនា **វិត្ថារោ វុត្តោ។ វិបស្សនាយ អភាវតោតិ** វិបស្សនាយ អភាវិតតាយ អវិក្ខម្ភិតតាយ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ សបត្តេហិ វិយ តត្ថ តត្ថ ឋបនាយ អាកឌ្ឍីយតិ, តត្ថ តត្ថ វិសយេ តតោ ឯវ អបាយសមុទ្ទំ សំសារសមុទ្ទំ អានីយតិ។ សុក្កបក្ខោ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្វោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. អានន្ទភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនា

២៧៦. ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណតោ និវត្តេត្វា ឯកស្មិំយេវ អារម្មណេ ចិត្តស្ស សម្មទេវ លយនំ អប្បនំ បដិសល្លានំ, យោ កោចិ សមាបត្តិវិហារោ, តេច បន អរិយវិហារោ អធិប្បេតោតិ អាហ – **“បដិសល្លានា វុដ្ឋិតោ”**តិអាទិ។ **ជានន្តោវ** ភគវា **កថាសមុដ្ឋាបនត្ថំ បុច្ឆិ**។ វុត្តញ្ហេតំ – “ជានន្តាបិ តថាគតា បុច្ឆន្តិ, ជានន្តាបិ ន បុច្ឆន្តី”តិអាទិ (បារា. ១៦)។

២៧៨. សាធុការមទាសីតិ សាធុសទ្ទំ សាវេសិ។ តំ បន បសំសា ហោតីតិ បសំសត្ថោ សាធុសទ្ទោ។ តេនាហ **“ទេសនំ បសំសន្តោ”**តិ។ វិជ្ជមានេហិ វណ្ណេហិ គុណវន្តេ ឧទគ្គតាករណំ សម្បហំសនំ, កេវលំ គុណសំកិត្តនវសេន ថោមនា បសំសាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

អានន្ទភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. មហាកច្ចានភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនា

២៧៩. ឧណ្ហភាវេន តបនតោ តបំ ឧទកំ ឯតស្សាតិ **តបោទា**, រហទោ។ តេនាហ **“តត្តោទកស្ស រហទស្សា”**តិ។ សង្ខេបេន វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ, **“វេភារបព្ពតស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តតោ** ឧទករហទតោ, តំ រហទំ ឧបនិស្សាយាតិ អត្ថោ។ នាគភវនាគតោបិ ហិ សោ រហទោ តតោ ឧបរិ មនុស្សលោកេ ជលាសយេន សម្ពន្ធោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – **“តបោទា នាម នទី សន្ទតី”**តិ។ **ឯទិសាតិ** កុថិតា ឧណ្ហា, អន្វត្ថនាមវសេន តបោទាតិ ច វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **បេតលោកោតិ** បេតានំ វសនដ្ឋានំ បច្ចេកនិរយំ សន្ធាយាហ។ **ឥមស្ស បន អារាមស្សាតិ** តបោទារាមស្ស។ **តតោតិ** តបោទាសង្ខាតនទិតោ។ **មហាឧទករហទោតិ** មហាឧទកភរិតំ បល្លលំ។

២៨០. សមិទ្ធោតិ ឧឡារោ, បរិបុណ្ណោយេវាតិ អត្ថោ។ អាទិម្ហិ ព្រហ្មចរិយមស្សាតិ អាទិព្រហ្មចរិយោ, សោ ឯវ **អាទិព្រហ្មចរិយកោ**។ តេនាហ **“បុព្ពភាគប្បដិបត្តិភូតោ”**តិ។ “អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ អទ្ធភេទមុខេន សង្ខតធម្មពោធវចនំ។

២៨២. កាមំ ខន្ធាទិវសេន វិភជនំ សាធារណំ, បឋមទុតិយចតុត្ថសុត្តេសុ បន ខន្ធវសេន វិភជនំ កត្វា តេច តថា អកត្វា ឯវំ ទេសនាយ ឋបនំ តតោ អញ្ញថា អាយតនវសេន វិភជនត្ថំ។ ឯវំ វិភិន្នា ហិ សង្ខេបវិត្ថារតោ អនវសេសា សម្មសនុបគា ធម្មា វិភជិត្វា ទស្សិតា ហោន្តិ; អយំ កិរេត្ថ ភគវតោ អជ្ឈាសយោ ថេរេន នយតោ គហិតោតិ ទស្សេតុំ, **“ឥមស្មិំ កិរា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទ្វាទសាយតនវសេនេវ មាតិកំ ឋបេសីតិ** លោកិយានិ ទ្វាទសាយតនានិ ឯវ សន្ធាយ មាតិកំ ឋបេសិ, យថា តីសុ សុត្តេសុ ខន្ធវសេន វិភត្តំ, ឯវំ យទិ ភគវតា តេជាបិ វិភជនំ តច្ឆិតំ សិយា, តថា វិភជេយ្យ, យស្មា បន តថា អវិភជិត្វាវ គន្ធកុដឹ បវិដ្ឋោ, តស្មា ទ្វាទសាយតនវសេនេវេត្ថ វិភជនំ ភគវតោ ច អធិប្បេតន្តិ នយគ្គាហេ ឋត្វា ថេរោ វិភជិ។ តេនាហ – **“នយំ បដិលភិត្វា ឯវមាហា”**តិ។ **ភារិយំ កតន្តិ** ទុក្ករំ កតំ។ **អបទេ បទំ ទស្សិតំ** អាកាសេ បទំ កតំ សាធារណស្ស អត្ថស្ស វិសិដ្ឋវិសយតាយ ទស្សិតត្តា។ **និកន្តិវិញ្ញាណន្តិ** និកន្តិតណ្ហាយ សម្បយុត្តំ វិញ្ញាណំ, “ឆន្ទរាគប្បដិពទ្ធំ ហោតី”តិ វចនតោ។ **មនោតិ ភវង្គចិត្តំ** មនោទ្វារិកជវនានំ ទ្វារភូតំ។

២៨៣. បត្ថនាវសេន ឋបេសីតិ បត្ថនាវសេន ចិត្តំ បវត្តេសិ។

មហាកច្ចានភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា

សមត្តា។

៤. លោមសកកង្គិយភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនា

២៨៦. ឃននិចិតលោមោ លោមសោ, អយំ បន អប្បកាយ **លោមសកោ**តិ អាហ – “**តនុសកលោមសាការតាយា**”តិ, លោមសកោ អង្គិកោ **លោមសកង្គិយោ,** បឋមោ ក-ការោ អប្បត្ថោ, ទុតិយំ បន បទវឌ្ឍនមេវ។ **រត្តកម្ពលសិលាយន្តិ** រត្តកម្ពលវណ្ណសិលាយំ។ **ឱរុយ្ហាតិ** អាកាសតោ ឱតរិត្វា។ បាដិហារិយំ ទិស្វា ទិន្នលាភសក្ការស្ស អសាទិយនតោ **មនុស្សបថេ ន វសន្តិ**។

ទសហិ ចក្កវាឡសហស្សេហីតិ និស្សក្កវចនតោ អាគន្ត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **សន្និបតិតាហិ ទេវតាហីតិ** ករណវចនំ។ បញ្ហាបយោគមន្ទតាយ **បដិវិជ្ឈិតុំ អសក្កោន្តានំ ទេវានំ** ញាណស្ស តិក្ខវិសទភាវាបាទនេន សមុត្តេជេតុំ **សំវេគជននត្ថំ...បេ.... អភាសិ។ តត្រាតិ** តស្មិំ ទេវសន្និបាតេ, តិស្សំ វា ទេសនាយំ។ **ទេវត្តស្សាតិ** ទេវភាវស្ស, ទិព្ពសម្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ ភទ្ទេករត្តស្ស សុត្តស្ស ឯតាតិ **ភទ្ទេករត្តិយា**។

សវនមុខេន ព្យញ្ជនសោ អត្ថសោ ច ឧបធារណំ ឧគ្គណ្ហនន្តិ អាហ – “**តុណ្ហីភូតោ និសីទិត្វា សុណន្តោ ឧគ្គណ្ហាតិ នាមា**”តិ។ វាចុគ្គតករណំ បរិយាបុណនន្តិ អាហ – “**វាចាយ សជ្ឈាយំ ករោន្តោ បរិយាបុណាតិ នាមា**”តិ។ គន្ថស្ស បរិហណំ ធារណំ, តំ បន បរេសុ បតិដ្ឋាបនំ បាកដំ ហោតីតិ អាហ – “**អញ្ញេសំ វាចេន្តោ ធារេតិ នាមា**”តិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

លោមសកកង្គិយភទ្ទេករត្តសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា

សមត្តា។

៥. ចូឡកម្មវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

២៨៩. អង្គសុភតាយាតិ អង្គានំ ហត្ថបាទាទិសរីរាវយវានំ សុន្ទរភាវេន។ យំ អបច្ចំ កុច្ឆិតំ មុទ្ធំ វា, តត្ថ លោកេ មាណវវោហារោ, យេភុយ្យេន សត្តា ទហរកាលេ សុទ្ធជាតុកា ហោន្តីតិ វុត្តំ, “**តរុណកាលេ វោហរិសូ**”តិ។ **អធិបតិត្តាតិ** ឥស្សរភាវតោ។

សមាហារន្តិ សន្និចយំ។ **បណ្ឌិតោ ឃរមាវសេតិ** យស្មា អប្បតរេបិ ព្យយមានេ ភោគា ខីយន្តិ, អប្បតរេបិ សញ្ចយមានេ វឌ្ឍន្តិ, តស្មា វិញ្ញុជាតិកោ កិញ្ចិ ព្យយំ អកត្វា អយមេវ ឧប្បាទេន្តោ ឃរាវាសំ អនុតិដ្ឋេយ្យាតិ លោភាទេសិតមត្ថំ វទតិ។

ធនលោភេន...បេ.... និព្ពត្តោ។ លោភវសិកស្ស ហិ គតិ និរយោ វា តិរច្ឆានយោនិ វា។ វុត្តញ្ហេតំ – “និមិត្តស្សាទគធិតំ វា, ភិក្ខវេ, វិញ្ញាណំ តិដ្ឋមានំ តិដ្ឋតិ អនុព្យញ្ជនស្សាទគធិតំ វា។ តស្មិំ សមយេ កាលង្ករេយ្យ, ទ្វិន្នំ គតីនំ អញ្ញតរំ គតីំ វទាមិ – និរយំ វា តិរច្ឆានយោនិំ វា”តិ (សំ. និ. ៤.២៣៥)។ **និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ** កតោកាសស្ស កម្មស្ស បដិពាហិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវតោ។

បត្តក្ខន្ធអធោមុខភាវំ សន្ធាយ “**ឱនាមេត្វា**”តិ វុត្តំ។ ព្រាហ្មណចារិត្តស្ស ភាវិតតំ សន្ធាយាហ “**ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ**”តិ។ **តំ បវត្តិំ បុច្ឆីតិ** សុតមេតំ មយា, “មយ្ហំ បិតា សុនខោ ហុត្វា និព្ពត្តោ”តិ, ឯតំ ភោតា គោតមេន វុត្តន្តិ។ កិមិទំ វុត្តន្តិ ឥមំ បវត្តិំ បុច្ឆិ។

តថេវ វត្វាតិ យថា សុនខស្ស វុត្តំ, តថេវ វត្វា។ **អវិសំវាទនត្ថន្តិ**, “តោទេយ្យព្រាហ្មណោ សុនខោ ជាតោ”តិ អត្តនោ វចនស្ស អវិសំវាទនត្ថំ, វិសំវាទនាភាវទស្សនត្ថន្តិ អធិប្បាយោ។ **ញាតោម្ហិ ឥមិនាតិ** ឥមិនា មម បុត្តេន មយ្ហំ បុរិមជាតិយំ បិតាតិ ឯវំ ញាតោ អម្ហីតិ ជានិត្វា។ ពុទ្ធានុភាវេន កិរ សុនខោ តថា ទស្សេតិ, ន ជាតិស្សរតាយ។ ភគវន្តំ ទិស្វា ភុក្ករណំ បន បុរិមជាតិសិទ្ធវាសនាយ។ **ភវបដិច្ឆន្នន្តិ** ភវន្តរភាវេន បដិច្ឆន្នំ។ **នាម**-សទ្ទោ សម្ភាវនេ។ **បដិសន្ធិអន្តរន្តិ** អញ្ញជាតិបដិសន្ធិគ្គហណេន ហេដ្ឋិមជាតំ គតីំ។ **អង្គវិជ្ជាបាឋកោ**

កិរេស, តេន អប្បាយុកទីឃាយុកតាទិវសេន ចុទ្ទស បញ្ហេ អភិសង្ខរិ; ឯវំ កិរស្ស អហោសិ, “ឥមេសំ សត្តានំ អប្បាយុកតាទយោ វិសេសា អង្គបច្ចង្គវសេន សល្លក្ខិយន្តិ។ ន ខោ បនេតំ យុត្តំ ‘អង្គបច្ចង្គានិ យាវ តេសំ តេសំ ការណ’ន្តិ; តស្មា ភវិតព្ពមេត្ថ អញ្ញេនេវ ការណេន។ សមណោ គោតមោ តំ ការណំ វិភជិត្វា កថេស្សតិ, ឯវាយំ សព្ពញ្ញូតិ និច្ឆយោ មេ អបណ្ណកោ ភវិស្សតី”តិ។ អបរេ បន ភណន្តិ, “តិរច្ឆានគតំ មនុស្សំ វា អាវិសិត្វា ឥច្ឆិតត្ថកសាវនំ នាម មហាមន្តវិជ្ជាវសេន ហោតិ; តស្មា ន ឯត្តាវតា សមណស្ស គោតមស្ស សព្ពញ្ញុតា សុនិច្ឆិតា ហោតិ។ យំ នូនាហំ កម្មផលមស្ស ឧទ្ទិស្ស បញ្ហំ បុច្ឆេយ្យំ, តត្ថ ច មេ ចិត្តំ អារាធេន្តោ បញ្ហំ ព្យាករិស្សតិ។ ឯវាយំ សព្ពញ្ញូតិ វិនិច្ឆយោ មេ ភវិស្សតីតិ តេ បញ្ហេ បុច្ឆតី”តិ។

ភណ្ឌកន្តិ សាបតេយ្យំ, សន្តកន្តិ អត្ថោ។ កម្មុនា ទាតព្ពំ អាទិយន្តីតិ **កម្មទាយាទា**, អត្តនា កតូបចិតកម្មផលភាគីតិ អត្ថោ។ តំ បន កម្មទាយជ្ជំ ការណោបចារេន វទន្តោ, “**កម្មំ ឯតេសំ ទាយជ្ជំ ភណ្ឌកន្តិ អត្ថោ**”តិ អាហ – យថា “កុសលានំ, ភិក្ខវេ, ធម្មានំ សមាទានហេតុ ឯវមិទំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី”តិ (ទី. និ. ៣.៨០)។ យវតិ ផលំ សភាវតោ ភិន្នម្បិ អភិន្នំ វិយ មិស្សិតំ ហោតិ, ឯតេនាតិ **យោនី**តិ អាហ – “**កម្មំ ឯតេសំ យោនិ ការណ**”ន្តិ។ មមត្តវសេន ពជ្ឈតិ សំពជ្ឈតីតិ **ពន្ធុ**, ញាតិ សាលោហិតោ ច។ កម្មំ បន ឯកន្តសម្ពន្ធមេវាតិ អាហ – “**កម្មំ ឯតេសំ ពន្ធូ**”តិ។ **បតិដ្ឋា**តិ អវស្សយោ។ កម្មសទិសោ ហិ សត្តានំ អវស្សយោ នត្ថិ, អញ្ញោ កោចិ ឥស្សរោ ព្រហ្មា វា ន ករោតិ តាទិសំ កត្តុំ សជ្ជិតុំ អសមត្ថភាវតោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **កម្មមេវា**តិ កស្មា អវធារិតំ, ននុ កិលេសាបិ សត្តានំ ហីនបណីតភាវការណំ, ន កេវលន្តិ ? សច្ចមេតំ, កិលេសបយោគេន វិបាកវដ្ដំ និព្ពត្តំ កម្មបវត្តិតមេវាតិ កត្វា វុត្តំ។ “**កថិតស្ស អត្ថំ ន សញ្ជានាសី**”តិ សង្ខេបតោ វត្វា ននុ ភគវា មហាការុណិកោ បរេសំ ញាបនត្ថមេវ ធម្មំ ទេសេតីតិ អាហ – “**មាននិស្សិតោ កិរេសា**”តិអាទិ។

២៨០. **សមត្តេនា**តិ បរិយត្តេន, យថា តំ ផលំ ទាតុំ សមត្ថំ ហោតិ, ឯវំ កតេន, ឧបចិតេនាតិ អត្ថោ។ តាទិសំ បន អត្តនោ កិច្ចេ អនូនំ នាម ហោតីតិ អាហ “**បរិបុណ្ណេនា**”តិ។ **សមាទិន្នេនា**តិ ឯត្ថ សមាទានំ នាម តណ្ហាទិដ្ឋីហិ គហណំ បរាមសនន្តិ អាហ – “**គហិតេន បរាមដ្ឋេនា**”តិ។ បដិបជ្ជតិ ឯតាយ សុគតិទុគ្គតីតិ **បដិបទា**, កម្មំ។ តថា ហិ តំ “កម្មបថោ”តិ វុច្ចតិ។

ឯសាតិ បដិបទា។ ទុព្ពលំ ឧបឃាតកមេវ សិយាតិ ឧបបីឡកស្ស វិសយំ ទស្សេតុំ, “**ពលវកម្មេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ពលវកម្មេនា**តិ បុញ្ញកម្មេន។ **វទតិ នាមា**តិ វទន្តោ វិយ ហោតិ ។ **និព្ពត្តាបេយ្យ**ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ឧបបីឡកសភាវំ កម្មំ ជនកសភាវំ ន ហោតីតិ? សព្ពមេតំ បរិកប្បនវចនំ, យថា មនុស្សា បច្ចត្ថិកំ បដិបក្ខំ កិញ្ចិ កាតុំ អសមត្ថាបិ កេចិ អាលម្ពនវសេន សមត្ថា វិយ អត្តានំ ទស្សេន្តិ, ឯវំសម្បទមិទន្តិ កេចិ។ អបរេ បន ភណន្តិ – យស្សិទំ កម្មស្សវិបាកំ បីឡេតិ, សចេ តស្មិំ អនោកាសេ ឯវ សយំ វិបច្ចិតុំ ឱកាសំ លភេយ្យ, អបាយេសុ ឯវ តំសមង្គិបុគ្គលំ និព្ពត្តាបេយ្យ, យស្មា តំ កម្មំ ពលវំ ហុត្វា អវសេសបច្ចយសមវាយេន វិបច្ចិតុំ អារទ្ធំ, តស្មា ឥតរំ តស្ស វិបាកំ វិពាធេន្តំ ឧបបីឡកំ នាម ជាតំ។ ឯតទត្ថមេវ ចេត្ថ “ពលវកម្មេន និព្ពត្ត”ន្តិ ពលវគ្គហណំ កតំ។ កិច្ចវសេន ហិ នេសំ កម្មានំ ឯតា សមញ្ញា, យទិទំ ឧបបីឡកំ ឧបច្ឆេទកំ ជនកំ ឧបត្ថម្ភកន្តិ, ន កុសលានិ វិយ ឧបត្ថម្ភានិ ហោន្តិ និព្ពត្តត្តាយ។ **បីឡេត្វា**តិ វិហេឋេត្វា បដិឃាដនាទិវសេន ឧច្ឆុតេលយន្តាទយោ វិយ ឧច្ឆុតិលាទិកេ វិពាធេត្វា។ **និរោជ**ន្តិ និត្តេជំ។ **និយូស**ន្តិ និរសំ។ **កសដ**ន្តិ និស្សារំ។ **បរិស្សយ**ន្តិ ឧបទ្ទវំ។

ឥទានិ បរិស្សយស្ស ឧបនយនាការំ ទស្សេន្តេន តត្ថ, “**ទារកស្សា**”តិអាទី វត្វា ភោគានំ វិនាសនាការំ ទស្សេតុំ, បុន “**ទារកស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កុម្ភទោហនា**តិ កុម្ភបូរខីរា។ **គោមណ្ឌលេ**តិ គោយូថេ។

អដ្ឋុសភគមនំ កត្វាតិ អដ្ឋឧសភប្បមាណំ បទេសំ បច្ចត្ថិកំ ឧទ្ទិស្ស ធនុគ្គហោ អនុយាយី កត្វា។ **តន្តិ** សរំ។ **អញ្ញោ**តិ បច្ចត្ថិកោ។ **តត្ថេវ បាតេយ្យ** អច្ចាសន្នំ កត្វា សរស្ស ខិត្តត្តា។ **វាឡមច្ឆោទក**ន្តិ មករាទិវាឡមច្ឆវន្តំ ឧទកំ។

បដិសន្ធិនិព្ពត្តកំ កម្មំ ជនកកម្មំ នាម បរិបុណ្ណវិបាកទាយិភាវតោ, ន បវត្តិវិបាកមត្តនិព្ពត្តកំ។ **ភោគសម្បទាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អារោគ្យសម្បទាទិ-បរិវារសម្បទាទីនិ គណ្ហាតិ។ ន ទីឃាយុកតាទីនិ ហិ អប្បាយុកតាសំវត្តនិកេន កម្មុនា និព្ពត្តានិ; អញ្ញំ ទីឃាយុកតាករណេន ឧបត្ថម្ភេតុំ សក្កោតិ; ន អតិទុព្ពណ្ណំ អប្បេសក្ខំ នីចកុលីនំ ទុប្បញ្ញំ វា វណ្ណវន្តតាទិវសេន។ តថា ហិ វក្ខតិ, “ឥមស្មិំ បន បញ្ហវិស្សជ្ជនេ”តិអាទិ, តំ បន និទស្សនវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុរិមានីតិ ឧបបីឡកោបច្ឆេទកានិ។ ឧបបីឡកុបឃាតា នាម កុសលវិបាកបដិពាហកាតិ អធិប្បាយេន “**ទ្វេ អកុសលានេវា**”តិ វុត្តំ។ **ឧបត្ថម្ភកំ កុសលមេវា**តិ ឯត្ថ យថា ជនកំ ឧភយសភាវំ, ឯវំ ឥតរេសម្បិ ឧភយសភាវតាយ វុច្ចមានាយ ន កោចិ វិរោធោ។ ទេវទត្តាទីនញ្ហិ នាគាទីនំ ឥតោ អនុប្បវច្ឆិតានំ បេតាទីនញ្ច នរកាទីសុ អកុសលកម្មវិបាកស្ស ឧបត្ថម្ភនុបបីឡនុបឃាតនានិ ន ន សម្ភវន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា យា ហេដ្ឋា ពហូសុ អានន្តរិយេសុ ឯកេន គហិតបដិសន្ធិកស្ស ឥតរេសំ តស្ស អនុពលប្បទាយិតា វុត្តា, សាបិ សមត្ថិតា ហោតិ។ យស្មិញ្ហិ កម្មេ កតេ ជនកនិព្ពត្តំ កុសលផលំ វា អកុសលផលំ វា ព្យាធិធាតុសមតាទិនិមិត្តំ វិពាធីយតិ, តមុបត្ថម្ភកំ។ យស្មិំ បន កតេ ជាតិសមត្ថស្ស បដិសន្ធិយំ បវត្តិយញ្ច វិបាកកដត្តារូបានំ ឧប្បត្តិ ហោតិ, តំ ជនកំ។ យស្មិំ បន កតេ អញ្ញេន ជនិតស្ស ឥដ្ឋស្ស វា អនិដ្ឋស្ស វា ផលស្ស វិពាធាវិច្ឆេទបច្ចយានុប្បត្តិយា ឧបព្រូហនបច្ចយុប្បត្តិយា ច ជនកសាមត្ថិយានុរូបំ បរិវុត្តិចិរតរបពន្ធា ហោតិ, ឯតំ ឧបត្ថម្ភកំ។ តថា យស្មិំ កតេ ជនកនិព្ពត្តំ កុសលផលំ អកុសលផលំ វា ព្យាធិធាតុសមតាទិនិមិត្តំ វិពាធីយតិ, តំ ឧបបីឡកំ។ យស្មិំ បន កតេ ជនកសាមត្ថិយវសេន ចិរតរបពន្ធារហម្បិ សមានំ ផលំ វិច្ឆេទកបច្ចយុប្បត្តិយា វិច្ឆិជ្ជតិ, តំ ឧបឃាតកន្តិ អយមេត្ថ សារោ។

តត្ថាតិ តេសុ កម្មេសុ។ **ឧបច្ឆេទកកម្មេនា**តិ អាយុនោ ឧបឃាតកកម្មេន។ ស្វាយមុបឃាតកភាវោ ទ្វិធា ឥច្ឆិតព្ពោតិ តំ ទស្សេតុំ “**បាណាតិបាតិនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន សក្កោតិ** បាណាតិបាតកម្មុនា សន្តានស្ស តថាភិសង្ខតត្តា។ យស្មិញ្ហិ សន្តានេ និព្ពត្តំ, តស្ស តេន អភិសង្ខតតា អវស្សំ ឥច្ឆិតព្ពា តត្ថេវ តស្ស វិបាកស្ស វិនិពន្ធនតោ។ ឯតេន កុសលស្ស កម្មស្ស អាយូហនក្ខណេយេវ បាណាតិបាតោ តាទិសំ សាមត្ថិយុបឃាតំ ករោតីតិ ទស្សេតិ, តតោ កម្មំ អប្បផលំ ហោតិ។ “ទីឃាយុកា”តិអាទិនា ឧបឃាតសាមត្ថិយេន ខេត្តេ ឧប្បន្នស្សបិ វិយ ឧបបត្តិនិយាមកា ធម្មាតិ ទស្សេតិ។ ឧបបត្តិ និយតវិសេសេ វិបច្ចិតុំ ឱកាសេ ករោន្តេ ឯវំ កុសលកម្មេ អាកឌ្ឍិយមានបដិសន្ធិកំ បាណាតិបាតកម្មំ អប្បាយុកត្តាយ និយមេតីតិ អាហ – “**បដិសន្ធិមេវ វា និយាមេត្វា អប្បាយុកំ ករោតី**”តិ។ បាណាតិបាតចេតនាយ អច្ចន្តកដុកវិបាកត្តា សន្និដ្ឋានចេតនាយ និរយេ និព្ពត្តតិ តស្សា អត្ថស្ស ខីណាភាវតោ; ឥតរេ បន ន តថា ភារិយាតិ អាហ – “**បុព្ពា…បេ…. ហោតី**”តិ។ ឥធ បន យំ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសំ, តំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

មនុស្សាមនុស្សបរិស្សយាតិ មានុសកា អមានុសកា ច ឧបទ្ទវា។ **បុរតោ**តិ បុព្ពទ្វារតោ។ **បច្ឆតោ**តិ បច្ឆិមវត្ថុតោ។ **បវឌ្ឍមានា**តិ បរិជនស្ស, ទេវតានំ វា ទេសេន បវឌ្ឍមានា។ **បរេហី**តិ បុរាតនេហិ បរេហិ។ **សម្មុខីភាវ**ន្តិ សាមិភាវវសេន បច្ចក្ខត្តំ។ **អាហរិត្វា ទេន្តិ** ឥណាយិកា។ **កម្មន្តា**តិ វណិជ្ជាទិកម្មានិ។ **អបាណាតិបាតកម្ម**ន្តិ បាណាតិបាតស្ស បដិបក្ខភូតំ កម្មំ; បាណាតិបាតា វិរតិវសេន បវត្តិតកម្មន្តិ អត្ថោ។ **ទីឃាយុកសំវត្តនិកំ ហោតិ** វិបាកស្ស កម្មសរិក្ខភាវតោ ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឥមិនា អប្បាយុកទីឃាយុកសំវត្តនិកេសុ កម្មេសុ យថាវុត្តេន តំ សំវត្តនិកវិភាវនេនយេន។

វិហេឋនកម្មាទីនិបីតិ **បិ**-សទ្ទេន កោធឥស្សាមនកមច្ឆេរថទ្ធអវិទ្ទសុភាវវសេន បវត្តិតកម្មានិ សង្គណ្ហាតិ។ **តថេវា**តិ យថា បាណាតិបាតកម្មំ អត្ថតោ ឯវំ វទតិ នាមាតិ វុត្តំ, តថេវ **វទមានានិ វិយ**។ “យំ យទេវាតិបត្ថេន្តិ, សព្ពមេតេន លព្ភតី”តិ (ខុ. បា. ៨.១០) វចនតោ យថា សព្ពកុសលំ សព្ពាសំ សម្បត្តីនំ ឧបនិស្សយោ, ឯវំ សព្ពំ អកុសលំ សព្ពាសំ វិបត្តីនំ ឧបនិស្សយោតិ, “**ឧបបីឡនេន និព្ពោគតំ អាបាទេត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ ។ តថា ហិ បាណាតិបាតកម្មវសេនបិ អយំ នយោ ទស្សិតោ។ **អវិហេឋនាទីនី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អក្កោធន-អនិស្សាមន-ទាន-អនតិមាន-វិទ្ទសុភាវេន បវត្តកម្មានិ សង្គណ្ហាតិ។

២៩៣. ឥស្សា មនោ ឯតស្សាតិ **ឥស្សាមនកោ**តិ អាហ “**ឥស្សាសម្បយុត្តចិត្តោ**”តិ។ **ឧបក្កោសន្តោ**តិ អក្កោសវត្ថូហិ អក្កោសន្តោ។ **ឥស្សំ ពន្ធតី**តិ ឥស្សំ អនុពន្ធតិ ឥស្សាសហិតមេវ ចិត្តំ អនុបវត្តេតិ។ **អប្បេសក្ខោ**តិ អប្បានុភាវោ អប្បញ្ញាតោ។ តេនាហ “**ន បញ្ញាយតី**”តិ។ សា បនស្ស អប្បានុភាវតា បរិវារាភាវេន បាកដា ហោតីតិ អាហ “**អប្បបរិវារោ**”តិ។

២៩៤. **មច្ឆរិយវសេន ន ទាតា ហោតី**តិ សព្ពសោ ទេយ្យធម្មស្ស អភាវេន ន ទាតា ន ហោតិ។ អមច្ឆរី ហិ បុគ្គលោ សតិ ទេយ្យធម្មេ យថារហំ ទេតិយេវ។

២៩៥. អភិវាទេតព្ពំ ខេត្តវសេន មត្ថកប្បត្តំ ទស្សេតុំ, “**ពុទ្ធំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ អញ្ញេបិ មាតុបិតុជេដ្ឋភាតរាទយោ អភិវាទនាទិអរហា សន្តិ, តេសុ ថទ្ធាទិវសេន ករណំ នីចកុលសំវត្តនិកមេវ។ ន ហិ បវត្តេ សក្កាកាតុន្តិ សម្ពន្ធោ។ តេន បវត្តិវិបាកទាយិនោ កម្មស្ស វិសយោ ឯសោតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**បដិសន្ធិមេវ បនា**”តិអាទិ។

២៩៦. អបរិបុច្ឆនេនាតិ អបរិបុច្ឆាមគ្គេន និរយេ ន និព្ពត្តតិ; អបរិបុច្ឆាហេតុ បន កត្តព្ពាករណាទីហិ សិយា និរយនិព្ពត្តីតិ បាឡិយំ, “ន បរិបុច្ឆិតា ហោតី”តិអាទិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ, **“អបរិបុច្ឆកោ បនា**”តិអាទិមាហ។ **យថានុសន្ធី បាបេសី**តិ ទេសនំ យថានុសន្ធិនិដ្ឋានំ បាបេសិ។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡកម្មវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. មហាកម្មវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

២៩៨. កម្មស្ស មោឃភាវោ នាម ផលេន តុច្ឆតា ផលាភាវោតិ អាហ – **“មោឃន្តិ តុច្ឆំ អផល”**ន្តិ។ **តច្ឆំ ភូត**ន្តិ សច្ចសទ្ទស្ស អត្ថមាហ។ បរិព្ពាជកោ បន “សច្ច”ន្តិ ឥមិនា តមេវ សផលន្តិ វទតិ។ សផលញ្ហិ កម្មំ សត្ថា អភិមតមនោកម្មន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឥទញ្ច** “មោឃំ កាយកម្ម”ន្តិអាទិវចនំ។ **តំ គហេត្វា**តិ បរម្បរាយ គហេត្វា។ **ឯសា**តិ បោតលិបុត្តោ បរិព្ពាជកោ។ **អភិសញ្ញានិរោធកថំ សន្ធាយ វទតិ**។ សាបិ ហិ តិត្ថិយានំ អន្តរេ បាកដា ជាតាតិ។ **ថេរោ**តិ សមិទ្ធិត្ថេរោ។ យថា ភគវតា វុត្តំ, តតោ ច អញ្ញថាវ ទោសារោបនភយេន គហេត្វា តតោ ភគវន្តំ ថេរោ រក្ខតីតិ អធិប្បាយេន បរិព្ពាជកោ, “បរិរក្ខិតព្ពំ មញ្ញិស្សតី”តិ អវោចាតិ អាហ – **“បរិរក្ខិតព្ពន្តិ គរហតោ មោចនេន រក្ខិតព្ព**”ន្តិ។ សញ្ចេតនា អស្ស អត្ថីតិ **សញ្ចេតនិកំ។ កម្ម**ន្តិ សញ្ចេតនិកស្សបិ កម្មស្ស អត្ថនោ សមយេ ឥច្ឆិតត្តា បរិព្ពាជកេន វុត្តំ។

សង្ខតសង្ខារកាយ រូបមេវ **“តិលមត្តម្បិ សង្ខារ”**ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ – **“មំសចក្ខុនាវ បស្សតី”**តិ។ **សមាគមទស្សនំ សន្ធាយា**តិ កត្ថចិបិ តស្ស ទស្សនំ សន្ធាយ, ន បរិញ្ញាទស្សនំ។ តេនាហ ភគវា – “កុតោ បនេវរូបំ កថាសល្លាប”ន្តិ។

២៩៩. **វដ្ដទុក្ខ**ន្តិ សំសារទុក្ខំ។ **កិលេសទុក្ខ**ន្តិ កិលេសសម្ភវរាគបរិឡាហទុក្ខំ។ **សង្ខារទុក្ខ**ន្តិ យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខន្តិ ឯវំ វុត្តទុក្ខំ។ **សចេ ភាសិតំ ភវេយ្យា**តិ ឥមំ ព្លទិសំ ទុក្ខំ សន្ធាយ អាយស្មតា សមិទ្ធិនា ភាសិតំ សិយា នុ ភគវា, អវិភជិត្វា ព្យាករណំ យុត្តមេវាតិ អធិប្បាយោ។

៣០០. **ឧម្មង្គ**ន្តិ ឧម្មុជ្ជនំ, កថាមុខ្នេន អន្តរា អញ្ញាណវិសយបញ្ហា ឧម្មង្គំ។ តេនាហ – **“បញ្ញាឧម្មង្គ”**ន្តិ **នេវ ទិព្ពចក្ខុនា**តិ កស្មា វុត្តំ។ ន ហិ តំ អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជនំ ទិព្ពចក្ខុវិសយន្តិ? កាមញ្ចេតំ ន ទិព្ពចក្ខុវិសយំ, ទិព្ពចក្ខុបរិកម្មញាណវិសយំ បន សិយាតិ តថា វុត្តំ។ **អធិប្បាយេនេវា**តិ ឧទាយិត្ថេរស្ស អធិប្បាយេនេវ គយ្ហមានេន តំ អយោនិយោ ឧម្មុជ្ជនំ អញ្ញាសិ។ **សន្និសីទិតុំ** បុព្ពេ និសិន្នាការេន សន្និសីទិតុំ **ន សក្កោតិ**។ សមិទ្ធិត្ថេរេន អនភិសង្ខតស្សេវ អត្ថស្ស កថិតត្តា, **“យំ អភូតំ, តទេវ កថេស្សតី**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជិស្សតី”តិ។ **តិស្សោ វេទនា បុច្ឆិតា,** “កឹ សោ វេទិយតី”តិ អវិភាគេន វេទិយមានស្ស ជាតិតត្តា។ សុខាយ វេទនាយ ហិតន្តិ **សុខវេទនិយំ**។ តេនាហ – **“សុខវេទនាយ បច្ចយភូត”**ន្តិ។ **សេសេសូ**តិ, “ទុក្ខវេទនិយ”ន្តិអាទីសុ។

ហេដ្ឋា តិកជ្ឈានចេតនាតិ ឯត្ថ, “កុសលតោ”តិ អធិការតោ រូបាវចរកុសលតោ ហេដ្ឋា តិកជ្ឈានចេតនាតិ អត្ថោ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ កាមាវចររូបាវចរសុខវេទនិយកម្មេសុ។ **អទុក្ខមសុខម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន ឥដ្ឋារម្មណេ សុខម្បីតិ ឥមមត្ថំ សម្បិណ្ឌេតិ។

យទិ កាយទ្វារេ បវត្តតោ អញ្ញត្ថ អទុក្ខមសុខំ ជនេតិ, អថ កស្មា, “ទុក្ខស្សេវ ជននតោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ – **“សា បន វេទនា**”តិអាទិ។

ចតុត្ថជ្ឈានចេតនាតិ ឯត្ថ អរូបាវចរកុសលចេតនាតិបិ វត្តព្ពំ។ យថា ហិ “កាយេន វាចាយ មនសា”តិ ឯត្ថ យថាលាភគ្គហណវសេន មនសា សុខវេទនិយំ អទុក្ខមសុខវេទនិយន្តិ អយមត្ថោ អរូបាវចរកុសលេបិ លព្ភតីតិ សុខម្បិ ជនេតិ ឧក្កដ្ឋស្ស ញាណសម្បយុត្តកុសលស្ស សោឡសវិបាកចិត្តនិព្ពត្តនតោ, អយញ្ច នយោ ហេដ្ឋា, “អទុក្ខមសុខម្បី”តិ ឯត្ថាបិ វត្តព្ពោ។ បុព្ពេ បរិយាយតោ ទុក្ខវេទនា វុត្តា, សុត្តន្តសំវណ្ណនា ហេសាតិ ឥទានិ និប្បរិយាយតោ បុន ទស្សេតុំ, **“អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេន ឯត្ថ ទុក្ខវេទនិយំ បវត្តិវសេនេវ វដ្ដតីតិ។ **ឯតស្សា**តិ ទុក្ខវេទនិយស្ស បវត្តិវសេនេវ យុជ្ជមានត្តា ឯតស្ស វសេន សព្ពំ សុខវេទនិយំ អទុក្ខមសុខវេទនិយញ្ច បវត្តិវសេនេវ វត្តុំ វដ្ដតិ។

អាលយោតិ អភិរុចិ។ **មហាកម្មវិភង្គញាណ**ន្តិ មហតិ កម្មវិភជនេ ញាណំ, មហន្តំ វា កម្មវិភជនញាណំ។ ភាជនំ នាម និទ្ទេសោ, អយំ បន ឧទ្ទេសោតិ កត្វា អាហ – **“កតមេ ចត្តារោ…បេ… មាតិកាដ្ឋបន”**ន្តិ។

៣០១. បាដិយេក្កោ អនុសន្ធិ យថាឧទ្ទិដ្ឋស្ស មហាកម្មវិភង្គញាណស្ស អភាជនភាវតោ, បុច្ឆានុសន្ធិ អជ្ឈាសយានុសន្ធីសុ ច អនន្តោគធត្តា។ តេនាហ **“ឥទំ ហិ”**តិអាទិ។ **ឥទំ អារម្មណំ កត្វា**តិ ឥធ, “បាណាតិបាតី អទិន្នាទាយិ”ន្តិអាទិនា បុគ្គលាធិដ្ឋានេន វុត្តំ កម្មវិភង្គំ អារព្ភ។ **ឥមំ បច្ចយំ លភិត្វា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **ឥទំ ទស្សនំ គណ្ហន្តី**តិ ឥទំ, “អត្ថិ កិរ, ភោ, បាបកានិ កម្មានិ, នត្ថិ កិរ, ភោ, បាបកានិ កម្មានី”តិ ច អាទីនិ ហត្ថិទស្សកអន្ធាវិយ ទិដ្ឋមត្តេ ឯវ ឋត្វា អចិត្តកទស្សនញ្ច គណ្ហន្តិ។ វីរិយំ កិលេសានំ អាតាបនវសេន **អាតប្បំ**, តទេវ បទហវសេន **បធានំ**, បុនប្បុនំ យុញ្ជនវសេន **អនុយោគោ**, តថា ភាវនាយ នប្បមជ្ជតិ ឯតេនាតិ **អប្បមាទោ**, សម្មា យោនិសោ មនសិ ករោតិ ឯតេនាតិ **សម្មាមនសិការោ**តិ វុច្ចតីតិ អធិប្បាយេន, **“បញ្ចបិ វីរិយស្សេវ នាមានី”**តិ អាហ។ **អប្បមាទោ** វា សតិយា អវិប្បវាសោ។ យស្មិំ មនសិការេ សតិ តស្ស ទិព្ពចក្ខុញាណំ ឥជ្ឈតិ, អយមេត្ថ សម្មាមនសិការោតិ ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចេតោសមាធិ**ន្តិ ទិព្ពចក្ខុញាណសហគតំ ចិត្តសមាធិំ។ តេនាហ **“ទិព្ពចក្ខុសមាធិ”**ន្តិ។ **អញ្ញថា**តិ អកុសលកម្មករណតោ អញ្ញថា, តំ បន កុសលកម្មករណំ ហោតីតិ អាហ – **“យេ ទស្សន្នំ កុសលានំ កម្មបថានំ បូរិតត្តា”**តិ **ទិដ្ឋិថាមេនា**តិ ទិដ្ឋិវសេន ទិដ្ឋិពលេន។ **ទិដ្ឋិបរាមាសេនា**តិ ទិដ្ឋិវសេន ធម្មសភាវំ អតិក្កមិត្វា បរាមាសេន។ **អធិដ្ឋហិត្វា**តិ, “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ អធិដ្ឋាយ អភិនិវិសិត្វា។ **អាទិយិត្វា**តិ ទឡ្ហគ្គាហំ គហេត្វា។ **វោហរតី**តិ អត្តនោ គហិតគ្គហណំ បរេសំ ទីបេន្តោ វោហរតិ។

៣០២. តត្រានន្ទាតិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ **ឥទម្បី**តិ ឥទំ វចនំ។ “តត្រានន្ទា”តិ ឯវមាទិវចនម្បីតិ អត្ថោ។ **ន មហាកម្មវិភង្គញាណស្ស ភាជនំ** តស្ស អនិទ្ទេសភាវតោ។ **អស្សា**តិ មហាកម្មវិភង្គញាណស្ស **មាតិកាដ្ឋបនមេវ** ទិព្ពចក្ខុកានំ សមណព្រាហ្មណានំ វសេន អនុញ្ញាតព្ពស្ស ច ទស្សនវសេន ឧទ្ទេសភាវតោ។ តេនាហ **“ឯត្ថ បនា”**តិអាទិ។ តត្ថ **ឯត្ថ បនា**តិ “តត្រានន្ទា”តិអាទិបាឋេ។ **ឯតេសំ ទិព្ពចក្ខុកាន**ន្តិ ឯតេសំ ហេដ្ឋា ចតូសុបិ វារេសុ អាគតានំ ទិព្ពចក្ខុកានំ។ **ឯត្តកា**តិ ឯកច្ចិយា សច្ចគិរា។ **អនុញ្ញាតា**តិ អនុជានិតា។ **អននុញ្ញាតា**តិ បដិក្ខេបិតា។ ឥធ អននុញ្ញាតមុខេន ទីបិតំ អននុញ្ញាតភាវមត្តំ។ **តត្រានន្ទា**តិអាទិកេ **តត្រា**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មន្តិ ទស្សេន្តោ, **“តេសុ ចតូសុ សមណព្រាហ្មណេសូ”**តិ អាហ។ **ឥទំ វចនំ** “អត្ថិ កិរ, ភោ… បេ… វិបាកោ”តិ ឥទំ ឯវំ វុត្តំ។ **អស្សា**តិ តថាវាទិនោ សមណព្រាហ្មណស្ស។ **អញ្ញេនាការេនា**តិ “យោ កិរ, ភោ”តិអាទិនា វុត្តការណតោ អញ្ញេន ការណេន។ **ទ្វីសុ ឋានេសូ**តិ “អត្ថិ កិរ, ភោ…បេ… វិបាកោ”តិ ច, “អបាយំ…បេ… និរយំ ឧបបន្ន”ន្តិ ច ឥមេសុ ទ្វីសុ បាឋបទេសេសុ។ **អនុញ្ញាតា** តទត្ថស្ស អត្ថិភាវតោ។ **តីសុ ឋានេសូ**តិ “យោ កិរ, ភោ…បេ… និរយំ ឧបបជ្ជតិ”, “យម្បិ សោ…បេ… តេ សញ្ជានន្តិ”, “យម្បិ សោ យទេវ…បេ… មោឃមញ្ញ”ន្តិ ឥមេសុ តីសុ បាឋបទេសេសុ។ **អននុញ្ញាតា** តទត្ថស្សានេកន្តិកត្តា មិច្ឆាភិនិវេសតោ ច។ តេនាហ ភគវា – “អញ្ញថា ហិ, អានន្ទ, តថាគតស្ស មហាកម្មវិភង្គញាណ”ន្តិ។ យថា តេ អប្បហីនវិបល្លាសា បទេសញាណសមណព្រាហ្មណា កម្មវិភង្គំ សញ្ជានន្តិ, តតោ អញ្ញថាវ សព្ពសោ បហីនវិបល្លាសស្ស តថា អាគមនាទិអត្ថេន តថាគតស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស មហាកម្មវិភង្គញាណំ ហោតីតិ អត្ថោ។

៣០៣. ឥមិនា ទិព្ពចក្ខុកេន យំ កម្មំ ករោន្តោ ទិដ្ឋោ, តតោ បុព្ពេតិ យោជនា។ **តតោ**តិ តតោ ករិយមានកម្មតោ បុព្ពេ។ **ខន្ទោ**តិ កុមារោ។ **សិវោ**តិ ឥស្សរោ។ **បិតាមហោ**តិ ព្រហ្មា។ **ឥស្សរាទីហី**តិ ឥស្សរព្រហ្មបជាបតិអាទីហិ។ **វិសដ្ឋោ**តិ និម្មិតោ។ **មិច្ឆាទស្សនេនា**តិ មិច្ឆាទស្សនវសេន។ **យន្តិ** យំ កម្មំ។ **តត្ថា**តិ តេសុ បាណាតិបាតាទិវសេន បវត្តកម្មេសុ។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ តស្មិំយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ បដិសំវេទេតីតិ យោជនា។ **ឧបបជ្ជិត្វា**តិ ទុតិយភវេ និព្ពត្តិត្វា។ **អបរស្មិំ បរិយាយេ**តិ អញ្ញស្មិំ យត្ថ កត្ថចិ ភវេ។

ឯកំ កម្មរាសិន្តិ បាណាតិបាតាទិភេទេន ឯកំ កម្មសមុទាយំ។ **ឯកំ វិបាករាសិ**ន្តិ តស្សេវ អង្គេន ឯកំ វិបាកសមុទាយំ។ **ឥមិនា**តិ យថាវុត្តេន ទិព្ពចក្ខុកេន សមណេន ព្រាហ្មណេន វា អទិដ្ឋា។ **តយោ**តិ “បុព្ពេ វាស្ស តំ កតំ ហោតី”តិអាទិនា វុត្តា តយោ។ **ទ្វេ វិបាករាសី**តិ ទិដ្ឋធម្មវេទនិយោ អបរាបរិយាយវេទនិយោតិ ទ្វេ វិបាករាសី។ ឧបបជ្ជវេទនិយំ បន តេន ទិដ្ឋំ, តស្មា “ទ្វេ”តិ វុត្តំ។ ទិដ្ឋោ ឯកោ, អទិដ្ឋា តយោតិ **ទិដ្ឋេ ច អទិដ្ឋេ ច ចត្តារោ កម្មរាសី**, តថា ទិដ្ឋោ ឯកោ, អទិដ្ឋា ទ្វេតិ **តយោ វិបាករាសី។ ឥមានិ សត្ត ឋានានី**តិ យថាវុត្តានិ សត្ត ញាណស្ស បវត្តនដ្ឋានានិ។ “ឥមស្ស នាម កម្មស្ស ឥទំ ផលំ និព្ពត្ត”ន្តិ កម្មស្ស, ផលស្ស វា អទិដ្ឋត្តា, **“ទុតិយវារេ ទិព្ពចក្ខុកេន កិញ្ចិ ន ទិដ្ឋ”**ន្តិ វុត្តំ។ បឋមំ វុត្តនយេន តយោ កម្មរាសី វេទិតព្ពា, ឥធ ទិព្ពចក្ខុកេន ទិដ្ឋស្ស អភាវតោ, **“បច្ចត្តដ្ឋានានី”**តិ វុត្តំ។

ភវតិ វឌ្ឍតិ ឯតេនាតិ ភព្ពំ, វឌ្ឍិនិមិត្តំ។ ន ភព្ពំ **អភព្ព**ន្តិ អាហ "**ភូតវិរហិត**"ន្តិ។ អត្តនោ ផលេ ភាសនំ ទិព្ពនំ **អាភាសន**ន្តិ អាហ – "**អាភាសតិ អភិភវតិ បដិពាហតី**"តិ។ **ពលវកម្ម**ន្តិ មហាសាវជ្ជំ កម្មំ គរុសមាសេវិតាទិភេទំ។ **អាសន្នេ**តិ មរណេ, អភិណ្ហំ ឧបដ្ឋានេន វា តស្ស មរណចិត្តស្ស **អាសន្នេ។ ពលវកម្ម**ន្តិ គរុសមាសេវិតតាទិវសេន ពលវំ កុសលកម្មំ។ **ទុព្ពលកម្មស្សា**តិ អត្តនោ ទុព្ពលស្ស។ **អាសន្នេ កុសលំ កត**ន្តិ ឥធាបិ អាសន្នតា បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

ឧបដ្ឋានាការេនាតិ មរណស្ស អាសន្នកាលេ កម្មស្ស ឧបដ្ឋានាការេន។ **តស្សា**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស។ និព្ពត្តិការណភូតំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ អកុសលន្តិ យោជនា។ តិក្ខិយា កម្មន្តរវិបាកន្តរេសុ អកុសលតាយ យំ កិញ្ចិ កម្មំ យស្ស កស្សចិ វិបាកស្ស ការណំ កត្វា គណ្ហន្តិ ហត្ថិទស្សកអន្ធាទយោ វិយ ទិដ្ឋមត្តាភិនិវេសិនោតិ, "**អញ្ញតិត្ថិយា...បេ.... ឧបដ្ឋាតី**"តិ វុត្តំ។ **ឥតរស្មិ**ន្តិ ភព្ពញ្ចេវ ភព្ពាភាសញ្ច, ភព្ពំ អភព្ពាភាសន្តិ ឥមស្មឹ ទ្វយេ ។ **ឯសេវ នយោ** បឋមទុតិយបុគ្គលវសេន បុរិមានំ ទ្វិន្នំ កម្មានំ យោជនានយោ វុត្តោ ឧបដ្ឋានាការវសេន។ អយមេវ តតិយចតុត្ថបុគ្គលវសេន បច្ឆិមានំ ទ្វិន្នំ កម្មានំ យោជនានយោ។ តតិយស្ស ហិ កម្មស្ស កុសលត្តា តស្ស ច សគ្គេ និព្ពត្តត្តា តត្ថ ការណភូតំ កុសលំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ; តថា ចតុត្ថស្សបិ កម្មស្ស កុសលត្តា, តស្ស បន និរយេ និព្ពត្តត្តា តត្ថ និព្ពត្តិការណភូតំ អញ្ញតិត្ថិយានំ អកុសលំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតីតិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាកម្មវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. សឡាយតនវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៣០៤. **វេទិតព្ពានី**តិ ឯត្ថ យថា វិទិតានិ ច អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ វដ្ដទុក្ខសមតិក្កមាយ ហោន្តិ, តថា វេទនំ អធិប្បេតន្តិ អាហ – "**សហវិបស្សនេន មគ្គេន ជានិតព្ពានី**"តិ។ តត្ថ វិបស្សនាយ អារម្មណតោ មគ្គេន អសម្មោហតោ ជាននំ ទដ្ឋព្ពំ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ មនោ សវិសេសំ ឧបវិចរតិ អារម្មណេ បវត្តតិ ឯតេហីតិ **មនោបវិចារា**, វិតក្កវិចារា។ អារម្មណេ ហិ អភិនិរោបនានុមជ្ជនេហិ វិតក្កវិចារេហិ សហ ចិត្តំ បវត្តតិ, ន តព្ពិរហិតំ។ តេនាហ "**វិតក្កវិចារា**"តិអាទិ។ សត្តា បជ្ជន្តិ ឯតេហិ យថារហំ វដ្ដំ វិវដ្ដញ្ចាតិ **សត្តបទា** , គេហនិស្សិតា វដ្ដបទា។ យោគ្គានំ ទមនអាចរិយា **យោគ្គាចរិយា**។ តេនាហ "**ទមេតព្ពទមកាន**"ន្តិ។ **សេស**ន្តិ វុត្តាវសេសំ ឯកសត្តតិវិធវិញ្ញាណំ សផស្សរូបកស្សេវ អធិប្បេតត្តា។

៣០៥. **ឥធា**តិ ឥមិស្សំ ឆវិញ្ញាណកាយទេសនាយំ។ មនោធាតុត្តយវិនិមុត្តមេវ មនោវិញ្ញាណធាតូតិ វេទិតព្ពំ។

ចក្ខុម្ហិ សម្ផស្សោតិ ចក្ខុំ និស្សាយ ឧប្បន្នោ សម្ផស្សោ។ តេនាហ – "**ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បយុត្តសម្ផស្សស្សេតំ អធិវចន**"ន្តិ។

យថា កេវលេន វិញ្ញាណេន រូបទស្សនំ ន ហោតិ, ឯវំ កេវលេន ចក្ខុបសាទេនបីតិ វុត្តំ "**ចក្ខុវិញ្ញាណេនា**"តិ។ តេន បាឡិយំ **ចក្ខុនា**តិ និស្សយមុខេន និស្សិតកិច្ចំ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **អារម្មណវសេនា**តិ អារម្មណបច្ចយភាវេន។ "ឧបវិចរតិ"ច្ចេវ កស្មា វុត្តំ, ននុ តត្ថ វិតក្កព្យាបារោបិ អត្ថីតិ? សច្ចំ អត្ថិ។ សោ បនេត្ថ តគ្គតិកោតិ អាហ – "**វិតក្កោ តំសម្បយុត្តោ ចា**"តិ។ សម្បយុត្តធម្មានម្បិ ឧបវិចរណំ វិតក្កវិចារានំយេវេត្ថ កិច្ចន្តិ "**វិតក្កវិចារសង្ខាតា មនោបវិចារា**"តិ វុត្តំ។ សោមនស្សយុត្តោ ឧបវិចារោ **សោមនស្សូបវិចារោ** យថា "អាជញ្ញរថោ"តិ អាហ "**សោមនស្សេន សទ្ធិ**"ន្តិអាទិ។

៣០៦. ឧបវិចារានំ ឧបស្សយដ្ឋេន គេហំ វិយាតិ គេហំ, រូបាទយោតិ អាហ – "**គេហស្សិតានីតិ កាមគុណនិស្សិតានី**"តិ។ និច្ចសញ្ញាទិនិក្ខមនតោ នេក្ខម្មំ វិបស្សនាតិ, "**នេក្ខម្មស្សិតានីតិ វិបស្សនានិស្សិតានី**"តិ វុត្តំ។ **ឥដ្ឋាន**ន្តិ កសិវណិជ្ជាទិវសេន បរិយិដ្ឋានន្តិ អាហ "**បរិយេសិតាន**"ន្តិ។ បិយភាវោ បន កន្តសទ្ទេនេវ កថិតោតិ កាមិតព្ពានំ មនោ រមេតីតិ **មនោរមានំ**។ លោកេន អាមសីយតីតិ **លោកាមិសំ**, តណ្ហា។ តាយ គហេតព្ពតាយ ឥដ្ឋភាវាបាទនេន បដិសង្ខតតាយ ច **បដិសំយុត្តានំ។ អតីតេ កតំ ឧប្បជ្ជតិ** អារម្មណិកអនុភវនស្ស អសម្ភវតោតិ អធិប្បាយោ។ ឯទិសំ អនុស្សរណំ ទិដ្ឋក្គហណានុស្សរេន ច ហោតីតិ ទស្សេតុំ, "**យថាហ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អនិច្ចាការន្តិ ហុត្វា អភាវាការំ។ **វិបរិណាមវិរាគនិរោធ**ន្តិ ជរាយ មរណេន ចាតិ ទ្វេធា វិបរិណាមេតព្ពញ្ចេវ, តតោ ឯវ បលោកិតំ ភង្គញ្ច។ អដ្ឋកថាយំ បន យស្មា ឧប្បន្នំ រូបំ តេនេវាការេន ន តិដ្ឋតិ , អថ ខោ ឧប្បាទា

វត្តាសង្ខាតំ បកតិ វិជហតិ, វិជហិតញ្ច ជរាវត្ថាយ តតោ វិគច្ឆតិ, វិគច្ឆន្តញ្ច ភង្គប្បត្តិយា និរុជ្ឈតីតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ, “**បកតិវិជហនេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ កាមញ្ចេត្ថ “យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតោ”តិ វុត្តំ, អនុពោធញាណំ បន អធិប្បេតំ វិថិបដិបន្នាយ វិបស្សនាយ វសេនាតិ “**វិបស្សនាបញ្ញាយា**”តិ វុត្តំ ឧបវិចារ និទ្ទេសភាវតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “ឆសុទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ”តិអាទិ។ **សង្ខារានំ ភេទំ បស្សតោ**តិ សព្ពេសំ សង្ខារានំ ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវំ វិថិបដិបន្នេន វិបស្សនាញាណេន បស្សតោ។ តេនាហ “**សង្ខារគតម្ហិ តិក្ខេ**”តិអាទិ។ តត្ថ **សង្ខាគតម្ហី**តិ សង្ខារគតេ វិសយភូតេ។ **តិក្ខេ**តិ ភាវនាពលេន ឥន្ទ្រិយានញ្ច សមតាយ តិព្ពេ។ **សូរេ**តិ បដិបក្ខេហិ អនភិភូតតាយ, តេសញ្ច អភិភវនសមត្ថតាយ វិសទេ បដុភូតេ ប វត្តន្តេ។

កិលេសានំ វិក្ខម្ភនវសេន វូបសន្តតាយ **សន្តចិត្តស្ស**, សំសារេ ភយស្ស ឥក្ខនតោ **ភិក្ខុនោ**, ឧត្តរិមនុស្ស ធម្មសន្និស្សិតត្តា **អមានុសី រតី**តិ វិវេករតិ នេក្ខម្មរតិ។ **យតោ យតោ**តិ យថា យថា នយវិបស្សនាទីសុ យេន យេន សម្មសនាការេនាតិ អត្ថោ។ **ខន្ធានំ ឧទយព្ពយ**ន្តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធានំ ឧប្បាទញ្ច ភង្គញ្ច។ **អមតន្តំ វិជានត**ន្តិ វិជានន្តានំ វិញ្ញូនំ អារទ្ធវិបស្សនានំ តំ បីតិបាមោជ្ជំ អមតាធិគមហេតុតាយ អមតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេតិ រូបាទិវសេន ឆព្ពិធេ ឥដ្ឋារម្មណេ យថារហំ ឆសុ ទ្វារេសុ អាបាថគតេ។ វិសយេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។

៣០៧. **បច្ចុប្បន្ន**ន្តិ សន្តតិបច្ចុប្បន្នំ។ **អនុត្តរវិមោក្ខោ នាម អរហត្តំ** ឥធ អធិប្បេតំ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន។ កថំ បន តត្ថ បិហំ ឧបដ្ឋបេតិ, ន ហិ អធិគតំ អរហត្តំ អារម្មណំ ហោតិ, ន ច តំ អារព្ភ បិហា បវត្តតីតិ? កោ វា ឯវមាហ – “អរហត្តំ អារម្មណំ កត្វា បិហំ ឧបដ្ឋបេតី”តិ។ អនុស្សុតិលទ្ធំ បន បរិកប្បសិទ្ធំ អរហត្តំ ឧទ្ទិស្ស បត្ថនំ ឋបេតិ, តត្ថ ចិត្តំ បណិទហតិ។ តេនាហ ភគវា – “កុទាស្សុ នាមាហំ តទាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមី”តិ។ **អាយតន**ន្តិ អរហត្តមេវ ឆឡង្គសមន្នាគមាទិការណភាវតោ, មនាយតនធម្មាយតនភាវតោ ច តថា វុត្តំ, តំ បនេតំ ទោមនស្សំ បត្ថនំ បដ្ឋបេន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ បត្ថនាយ សហាវត្តនតោ។ ន ហិ លោភទោសានំ សហ វុត្តិ អត្ថិ។ **បត្ថនាមូលកត្តា**តិ ឥមិនា ឧបដ្ឋាបយតោ បទស្ស ហេតុអត្ថជោតកតមាហ។ **ឯវ**ន្តិ “កុទាស្សុ នាមា”តិអាទិនា វុត្តាការេន។ **ឧស្សុក្កាបេតុ**ន្តិ យថា មគ្គេន ឃដេតិ, ឯវំ ឧស្សុក្កាបេតុំ។

៣០៨. **អញ្ញាណុបេក្ខា**តិ អញ្ញាណសហិតា ឧបេក្ខា អសមបេក្ខនបវត្តា។ តេន តេន មគ្គោធិនា តស្ស តស្ស អបាយគមនីយកិលេសោធិស្ស អនវសេសតោ ជិតត្តា ខីណាសវោ និប្បរិយាយតោ ឱធិជិនោ នាម; តទភាវតោ បុថុជ្ជនោ និប្បរិយាយតោវ អនោធិជិនោ នាម; សេខោ បន សិយា បរិយាយតោ ឱធិជិនោតិ។ តម្បិ និវត្តេន្តោ, “**អខីណាសវស្សាតិ អត្ថោ**”តិ អាហ។ **អាយតឹ វិបាកំ ជិនិត្វា**តិ អប្បវត្តិករណវសេន សព្ពសោ អាយតឹ វិបាកំ ជិនិត្វា ឋិតត្តា ខីណាសវោវ និប្បរិយាយតោ វិបាកជិនោ នាម; តទភាវតោ បុថុជ្ជនោ និប្បរិយាយតោ អវិបាកជិនោ នាម; សេខោ បន សិយា បរិយាយតោ វិបាកជិនោតិ។ តម្បិ និវត្តេន្តោ “**អខីណាសវស្សេវាតិ អត្ថោ**”តិ អាហ។ អបស្សន្តស្ស រូបន្តិ បាឡិតោ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ បាឡិយំ បុព្ពេ “បុថុជ្ជនស្សា”តិ វត្វា បុន “អស្សុតវតោ បុថុជ្ជនស្សា”តិ វចនំ អន្ធបុថុជ្ជនស្សាយំ ឧបេក្ខា, ន កល្យាណបុថុជ្ជនស្សាតិ ទស្សនត្ថំ។ គេហស្សិតា ឧបេក្ខា ហិ យំ កិញ្ចិ អារម្មណវត្ថុំ អបេក្ខស្សេវ, ន និរបេក្ខស្សាតិ ឥដ្ឋេ, ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ វា អារម្មណេ សិយាតិ វុត្តំ “**ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ**”តិ។ អញ្ញាណេន បន តត្ថ អជ្ឈុបេក្ខនាការប្បត្តិ ហោតិ។ តេនាហ “**គុឡបិណ្ឌកេ**”តិអាទិ។

ឥដ្ឋេ អរជ្ជន្តស្ស អនិដ្ឋេ អទុស្សន្តស្សាតិ ឥទំ យេភុយ្យេន សត្តានំ ឥដ្ឋេ រជ្ជនំ, អនិដ្ឋេ ទុស្សនន្តិ កត្វា វុត្តំ។ អយោនិយោមនសិការោ ហិ តំតំអារម្មណវសេន ន កត្ថចិបិ ជវននិយមំ ករោតីតិ វុត្តវិបរីតេបិ អារម្មណេ រជ្ជនទុស្សនំ សម្ភវតិ, តថាបិស្ស រជ្ជនទុស្សនំ អត្ថតោ បដិក្ខិត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អសមបេក្ខនេ**តិ អសមំ អយុត្តទស្សនេ អយោនិសោ សម្មោហបុព្ពកំ អារម្មណស្ស គហណេ។

៣០៩. **បវត្តនវសេនា**តិ ឧប្បាទនវសេន ចេវ ពហុលីករណវសេន ច។ **និស្សាយ ចេវ អាគម្ម ចា**តិ អាគមនដ្ឋានភូតេ និស្សយបច្ចយភូតេ ច កត្វា។ **អតិក្កន្តានិ នាម ហោន្តិ** វិក្ខម្ភនេន ឧស្សារេន្តា សមុស្សារេន្តា។

សោមនស្សភាវសាមញ្ញំ គហេត្វា, “**សវិក្ខកេនេវ សវិក្ខកំ ជហាបេត្វា**”តិ វុត្តំ។ ឥធាបិ បហាយកំ នាម បហាតព្ពតោ ពលវមេវ, សំកិលេសធម្មានំ ពលវភាវតោ សាតិសយំ បន ពលវភាវំ សន្ធាយ “**ឥទានិ ពលវតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ពលវភាវតោ វោទានធម្មានំ អធិគមស្ស អធិប្បេតត្តា ហេត្ថ នេក្ខម្មស្សិតទោមនស្សានម្បិ បហានំ ជោតិតំ។

ឧបេក្ខាយ បហាយកភាវេន អធិប្បេតត្តា “**ឧបេក្ខាកថា វេទិតព្ពា**”តិ វុត្តំ។ ឈានស្ស អលាភិនោ ច លាភិនោ ច បកិណ្ណកសង្ខារសម្មសនំ សន្ធាយ, “**សុទ្ធសង្ខារេ ច បាទកេ កត្វា**”តិ។ **ឧបេក្ខាសហគតា**តិ ភាវនាយ បគុណភាវំ អាគម្ម កទាចិ អជ្ឈុបេក្ខនវសេនបិ ហិ សម្មសនំ ហោតីតិ។ បាទកជ្ឈានវសេន, សម្មសិតធម្មវសេន វា អាគមនវិបស្សនាយ ពហុលំ សោមនស្សសហគតភាវតោ “**វុដ្ឋានគាមិនី បន វិបស្សនា សោមនស្សសហគតាវា**”តិ និយមេត្វា វុត្តំ។ **ឧបេក្ខាសហគតា ហោតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ចតុត្ថជ្ឈានាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អរូបជ្ឈានានិ សង្គណ្ហាតិ។ **បុរិមសទិសាវា**តិ បុរិមសទិសា ឯវ, ឧបេក្ខាសហគតា វា ហោតិ សោមនស្សសហគតា វាតិ អត្ថោ។ **ឥទំ សន្ធាយា**តិ យំ ចតុត្ថជ្ឈានាទិបាទកតោ ឯវ ឧបេក្ខាសហគតំ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនំ និស្សាយ សោមនស្សសហគតាយ វិបស្សនាយ បហានំ, ឥទំ សន្ធាយ។ **បហាន**ន្តិ ចេត្ថ សមតិក្កមលក្ខណំ វេទិតព្ពំ។

ឯតំ វិសេសំ វិបស្សនាយ អាវជ្ជនដ្ឋានភូតំ។ វុដ្ឋានគាមិនិយា អាសន្នេ សមាបន្នជ្ឈានវិបស្សនា បាទកជ្ឈានវិបស្សនា, សម្មសិតធម្មោតិ **វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា។ បុគ្គលជ្ឈាសយោ**តិ បាទកជ្ឈានស្ស សម្មសិតជ្ឈានស្ស ច ភេទេ សតិ បដិបជ្ជនកស្ស បុគ្គលស្ស, “អហោ វត មយ្ហំ បញ្ចង្គិកំ ឈានំ ភវេយ្យ ចតុរង្គិក”ន្តិអាទិនា បុព្ពេ បវត្តអជ្ឈាសយោ។ **តេសម្បិ វាទេ**តិ ឯត្ថ បឋមថេរវាទេ។ **អយមេវ...បេ.... និយមេ**តិ តតោ តតោ ទុតិយាទិបាទកជ្ឈានតោ ឧប្បន្នស្ស សង្ខារុបេក្ខាញាណស្ស បាទកជ្ឈានាតិក្កន្តានំ អង្គានំ អសមាបជ្ជិតុកាមតា វិរាគភាវនាភាវតោ ឥតរស្ស ច អតព្ភាវតោ។ ឯតេនេវ ហិ បឋមថេរវាទេ អបាទកបឋមជ្ឈានបាទកមគ្គា បឋមជ្ឈានិការ ហោន្តិ, ឥតរេ ច ទុតិយជ្ឈានិកាទិមគ្គា បាទកជ្ឈានវិបស្សនានិយមេហិ តំតំឈានិការ។ ឯវំ សេសវាទេសុបិ វិបស្សនានិយមោ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពោ។ តេនាហ – “**តេសម្បិ វាទេ អយមេវ បុព្ពភាគេ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាវ និយមេតី**”តិ។ **វុត្តាវ**, តស្មា ន ឥធ វត្តព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

៣១០. **នានត្តា**ទិ កាមាវចរាទិកុសលាទិវិភាគតោ នានាវិធា។ តេនាហ “**អនេកប្បការា**”តិ។ **នានត្តសិតា**តិ រូបសទ្ទាទិនានារម្មណនិស្សយា។ **ឯកត្តា** ឯកសភាវា ជាតិភូមិអាទិវិភាគាភាវតោ។ **ឯការម្មណនិស្សិតា**តិ ឯកប្បការេនេវ អារម្មណេ បវត្តា។ **ហេដ្ឋា អញ្ញាណុបេក្ខា វុត្តា** “ពាលស្ស មុឡ្ហស្សា”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣០៨)។ **ឧបរិ ឆឡង្គុបេក្ខា វក្ខតិ** “ឧបេក្ខកោ វិហរតី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣១១)។ **ទ្វេ ឧបេក្ខា គហិតា** ទ្វិន្នម្បិ ឯកត្តា, ឯកជ្ឈំ គហេតព្ពតោ, នានត្តសិតាយ ឧបេក្ខាយ បកាសិតភាវតោ ច។

អញ្ញាណុបេក្ខា អញ្ញា សទ្ទាទីសុ តត្ថ តត្ថេវ វិជ្ជមានត្តា។ **រូបេសូ**តិ ច ឥមិនា ន កេវលំ រូបាយតនវិសេសា ឯវ គហិតា, អថ ខោ កសិណរូបានិបីតិ អាហ – “**រូបេ ឧបេក្ខាភាវញ្ច អញ្ញា**”តិអាទិ។ ឯកត្តសិតភាវោបិ ឥធ ឯកត្តវិសយសម្បយោគវសេនេវ ឥច្ឆិតោ, ន អារម្មណវសេន ចាតិ ទស្សេតុំ, “**យស្មា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ **សម្បយុត្តវសេនា**តិ សម្បយោគវសេន។ អាកាសានញ្ចាយតនំ និស្សយតីតិ **អាកាសានញ្ចាយតននិស្សិតា**, អាកាសានញ្ចាយតនខន្ធនិស្សិតា។ **សេសាសុបី**តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតននិស្សិតាទីសុបិ។

អរូបាវចរវិបស្សនុបេក្ខាយាតិ អរូបាវចរធម្មារម្មណាយ វិបស្សនុបេក្ខាយ។ **រូបាវចរវិបស្សនុបេក្ខ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តាយ កាមរូបារូបភេទាយ តណ្ហាយ និព្ពត្តាតិ តម្មយា, តេភូមកធម្មា, តេសំ ភាវោ **តម្មយតា**, តណ្ហា យស្ស គុណស្ស វសេន អត្ថេ សទ្ទនិវេសោ, តទភិធានកោតិ អាហ – “**តម្មយតា នាម តណ្ហា**”តិ ។ **អតម្មយតា** តម្មយតាយ បដិបក្ខោតិ កត្វា។ **វិបស្សនុបេក្ខ**ន្តិ, “យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហតិ ឧបេក្ខំ បដិលភតី”តិ (ទី. និ. ៣.៧១; អ. និ. ៧.៥៥) ឯវមាគតំ សង្ខារវិចិននេ មជ្ឈត្តភូតំ ឧបេក្ខំ។

៣១១. **យទរិយោ**តិ ឯត្ថ **ទ**-ការោ បទសន្ធិករោ, ឧបយោគបុថុវចនេ ច **យ**-សទ្ទោតិ ទស្សេន្តោ, “**យេ សតិបដ្ឋានេ អរិយោ**”តិ អាហ។ កាមំ “អរិយោ”តិ បទំ សព្ពេសម្បិ បដិវិទ្ធសច្ចានំ សាធារណំ, វក្ខមានស្ស បន វិសេសស្ស ពុទ្ធាវេណិកត្តា, “**អរិយោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ**”តិ វុត្តំ។ ន ហិ បច្ចេកពុទ្ធាទីនំ អយមានុភាវោ អត្ថិ។ **តីសុ ឋានេសូ**តិ ន សុស្សូសន្តីតិ វា, ឯកច្ចេ ន សុស្សូសន្តិ ឯកច្ចេ សុស្សូសន្តីតិ វា, សុស្សូសន្តីតិ វា, បដិបន្នាបដិបន្នានំ សាវកានំ បដិបត្តិសង្ខាតេសុ តីសុ សតិបដ្ឋានេសុ។ **សតី បដ្ឋបេន្តោ**តិ បដិឃានុនយេហិ អនវស្សុតត្តា តទុភយនិវត្តត្តា សព្ពទា សតី ឧបដ្ឋបេន្តោ។ ពុទ្ធានមេវ សា និច្ចំ ឧបដ្ឋិតសតិតា, ន ឥតរេសំ អាវេណិកធម្មភាវតោ។ អាទរេន សោតុមិច្ឆា ឥធ សុស្សូសាតិ តទភាវំ ទស្សេន្តោ, “**សទ្ទហិត្វា សោតុំ ន ឥច្ឆន្តី**”តិ អាហ។ **ន អញ្ញា**តិ “ន អញ្ញាយា”តិ វត្តព្ពេ យការលោបេន និទ្ទេសោតិ អាហ “**ន ជាននត្ថាយា**”តិ។ សត្ថុ ឱវាទស្ស អនាទិយនមេវ **វោក្កមន**ន្តិ អាហ – “**អតិក្កមិត្វា...បេ.... មញ្ញន្តី**”តិ។

គេហស្សិតទោមនស្សវសេនាតិ ឥទំ គេហ បដិក្ខិបិតព្ពមត្ថទស្សនបទំ ទដ្ឋព្ពំ។ នេក្ខម្មស្សិត ទោមនស្សស្សាបិ សត្ថុ បសង្គវសេន "ន ចេវ អត្តមនោ ហោតី"តិ អត្តមនបដិក្ខេបេន អនត្តមនតា វុត្តា វិយ ហោតីតិ តំ បដិសេធេន្តោ – "**អប្បតីតោ ហោតីតិ ន ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ**"តិ។ តស្ស សេតុយាតោ ហិ តថាគតានំ។ យទិ ឯវំ កស្មា អត្តមនតាបដិក្ខេបោតិ អាហ – "**អប្បដិបន្នកេសុ បន អនត្តមនតាការណស្ស អភាវេនេតំ វុត្ត**"ន្តិ។ **បដិយអវស្សវេនា**តិ ឆហិ ទ្វារេហិ បដិយវិស្សន្ទនេន, បដិយប្បវត្តិយាតិ អត្ថោ។ **ឧប្បិលាវិតោ**តិ ន ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ ឧប្បិលាវិតត្តស្ស ពោធិមូលេ ឯវ បហីនត្តា។ **បដិបន្នកេសូ**តិ ឥទំ អធិការវសេន វុត្តំ, អប្បដិបន្នកេសុបិ តថាគតស្ស អនត្តមនតាការណំ នត្ថេវ។ **ឯតំ វុត្ត**ន្តិ ឯតំ "អត្តមនោ ចេវ ហោតី"តិអាទិវចនំ វុត្តំ សាវកានំ សម្មាបដិបត្តិយា សត្ថុ អនវជ្ជាយ ចិត្តារាធនាយ សម្ភវតោ។

៣១២. **ទមិតោ**តិ និព្ពិសេវនភាវាបាទនេន សិក្ខាបិតោ។ ឥរិយាបថបរិវត្តនវសេន អបរិវត្តិត្វា ឯកទិសាយ ឯវ សត្តទិសាវិធាវនស្ស ឥជាធិប្បេតត្តា សារិតានំ ហត្ថិទម្មាទីនំ ឯកទិសាធាវនម្បិ អនិវត្តនវសេនេវ យុត្តន្តិ អាហ – "**អនិវត្តិត្វា ធាវន្តោ ឯកំយេវ ទិសំ ធាវតី**"តិ។ **កាយេន អនិវត្តិត្វាវា**តិ កាយេន អបរិវត្តិត្វា ឯវ។ **វិមោក្ខវសេន អដ្ឋ ទិសា វិធាវតិ**, ន បុរត្ថិមាទិទិសាវសេន។ **ឯកប្បហារេនេវា**តិ ឯកនីហារេនេវ, ឯកស្មិំយេវ វា ទិវសេ ឯកភាគេន។ "បហារោ"តិ ហិ ទិវសស្ស តតិយោ ភាគោ វុច្ចតិ។ វិធាវនញ្ចេត្ថ ឈានសមាបជ្ជនវសេន អកលង្កមប្បតិសាតំ ជវនចិត្តបវត្តន្តិ អាហ "**សមាបជ្ជតិយេវា**"តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សឡាយតនវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. ឧទ្ទេសវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៣១៣. ទេសេតព្ពស្ស អត្ថស្ស ឧទ្ទិសនំ **ឧទ្ទេសោ**, វិភជនំ **វិភង្គោ**តិ អាហ – "**មាតិកញ្ច វិភជនញ្ច**"តិ **តុលេយ្យា**តិអាទីនិ ចត្តារិបិ បទានិ បញ្ញាវេវចនានិ។ អថ វា **តុលេយ្យា**តិ តុលនភូតាយ បញ្ញាយ តស្ស ធម្មស្ស បត្តហាទិវិធិនា បរិតុលេយ្យ។ **តីរេយ្យា**តិ តីរណភូតាយ បញ្ញាយ តត្ថ ញាណកិរិយាសមាបនវសេន តីរេយ្យ។ **បរិគ្គណ្ហេយ្យា**តិ តថាសមាបន្នោ អានិសំសេ អស្សាទអាទីនវេ ច វិចិនេយ្យ។ **បរិច្ឆិន្ទេយ្យា**តិ បរិច្ឆិន្ទភូតេន ញាណេន អត្ថំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ជានេយ្យ។ **អារម្មណេសូ**តិ រូបាទិបុថុត្តារម្មណេសុ។ **និកន្តិវសេនា**តិ និកាមនវសេន អបេក្ខាវសេន។ **តិដ្ឋមាន**ន្តិ បវត្តមានំ។ **គោចរជ្ឈត្តេ**តិ ឈានារម្មណភូតេ។ តញ្ហិ ភាវនាចិត្តេនាភិភុយ្យ អវិស្សជ្ជិត្វា គយ្ហមានំ អជ្ឈត្តំ វិយ ហោតីតិ "គោចរជ្ឈត្ត"ន្តិ វុច្ចតិ។ ភាវនំ អារទ្ធស្ស ភិក្ខុនោ យទិ ភាវនារម្មណេ និកន្តិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តាយ និកន្តិយា ឧបរិ ភាវនំ វិស្សជ្ជេត្វា ចិត្តសំកោចវសេន សណ្ឋិតំ នាម, តទភាវេន **អសណ្ឋិតំ** នាម ហោតីតិ, "អជ្ឈត្តំ អសណ្ឋិត"ន្តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ, "**គោចរជ្ឈត្តេ និកន្តិវសេន អសណ្ឋិត**"ន្តិ អាហ។ តថា ហិ វក្ខតិ – "និកន្តិវសេន ហិ អតិដ្ឋមានំ ហានភាគិយំ ន ហោតិ, វិសេសភាគិយមេវ ហោតី"តិ។ **អគ្គហេត្វា**តិ រូបាទីសុ កិញ្ចិ តណ្ហាទិគ្គាហវសេន អគ្គហេត្វា។ តថា អគ្គហណេនេវ ហិ តណ្ហាបរិតាសាទិវសេន ន បរិតស្សេយ្យ។ **អវសេសស្ស ច ទុក្ខស្សា**តិ សោកាទិទុក្ខស្ស។ **អវសេសស្ស ច ទុក្ខស្សា**តិ វា ជាតិជរាមរណសីសេន វិបាកទុក្ខស្ស គហិតត្តា កិលេសទុក្ខស្ស ចេវ សំសារទុក្ខស្ស ចាតិ អត្ថោ។

៣១៦. រូបមេវ កិលេសុប្បត្តិយា ការណភាវតោ **រូបនិមិត្តំ**។ រាគាទិវសេន តំ អនុធាវតីតិ **រូបនិមិត្តានុសារី**។

៣១៨. **និកន្តិវសេន អសណ្ឋិត**ន្តិ អបេក្ខាវសេន សណ្ឋិតំ និកន្តឹ បហាយ បវត្តមានំ ឧបរិវិសេសាវហតោតិ។ តេនាហ "**និកន្តិវសេន ហិ**"តិអាទិ។

៣២០. **អគ្គហេត្វា អបរិតស្សនា**តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ, "ឯតំ មមា"តិអាទិនា តណ្ហាទិគ្គាហវសេន ឧបាទិយិត្វា តណ្ហាបរិតាសាទិវសេន បរិតស្សនា, វុត្តវិបរិយាយេន អគ្គហេត្វា អបរិតស្សនា វេទិតព្ពា។ **កថំ បនេសា អនុបាទាបរិតស្សនា ហោតី**តិ មហាថេរស្ស អធិប្បាយំ វិវរិតុំ ចោទនំ សមុដ្ឋបេតិ? **ឧបាទាតព្ពស្ស អភាវតោ**តិ តស្ស អនុបាទាបរិតស្សនាភាវេ ការណវចនំ។ **យទិ ហី**តិអាទិ តស្ស សមត្ថនំ។ **ឧបាទាបរិតស្សនាវ អស្ស** តថា ឧបាទាតព្ពស្ស តថេវ ឧបាទិន្នត្តា។ **ឯវន្តិ** និច្ចាទិអាការេន។ **ឧបាទិន្នាបិ**តិ គហិតបរាមដ្ឋាបិ។ **អនុបាទិន្នាវ ហោន្តិ** អយោនិសោ គហិតត្តា, វិញ្ញូសុ និស្សាយ ជានិតព្ពត្តា ច។ **ទិដ្ឋិវសេនា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា គហណាការវសេន, តស្ស បន អយថាភូតគាហិតាយ បរមត្ថតោ ច អភាវតោ។ **អត្ថតោ**តិ បរមត្ថតោ។ **អនុបាទាបរិតស្សនាយេវ នាម ហោតិ** ឧបាទាតព្ពាការស្ស អភាវេន តំ អនុបាទិយិត្វា ឯវ បរិតស្សនាតិ កត្វា។

បរិវត្តតីតិ ន តទេវ រូបំ អញ្ញថា បវត្តំ បរិវត្តតិ, អថ ខោ បកតិជហនេន សភាវវិគមេន នស្សតិ ភិជ្ជតិ។ **វិបរិណត**ន្តិ អញ្ញថត្តំ គតំ វិនដ្ឋំ។ **កម្មវិញ្ញាណ**ន្តិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ។ “រូបំ អត្តា”តិអាទិ មិច្ឆាគាហវសេន វិញ្ញាណស្ស រូបភេទេន វត្តស្ស **ភេទានុបរិវត្តិ ហោតិ**។ វិបរិណាមំ អនុគន្ត្វា វិបរិវត្តនតំ អារព្ភ បវត្តំ វិបរិណាមានុបរិវត្តំ; តតោ សមុប្បន្នា បរិតស្សនា **វិបរិណាមានុបរិវត្តជា បរិតស្សនា**តិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**វិបរិណាមស្ស...បេ.... បរិតស្សនា**”តិ។ **អកុសលធម្មសមុប្បាទា ចា**តិ, “យំ អហុ វត មេ, តំ វត មេ នត្ថី”តិអាទិនា បវត្តា អកុសលចិត្តុប្បាទធម្មា។ **ខេបេត្វា**តិ បវត្តិតុំ អប្បទានវសេន អនុប្បត្តិនិមិត្តតាយ ខេបេត្វា។ **ភយតាសេនា**តិ ភាយនវសេនបិ ចិត្តុត្រាសេន។ **តណ្ហាតាសេនា**តិ តស្សនេន។ **សវិឃាតោ**តិ ចិត្តវិឃាតនវិឃាតេន សវិឃាតោ។ តតោ ឯវ ចេតោទុក្ខេន **សទុក្ខោ។ មណិករណ្ឌកសញ្ញាយា**តិ រិត្តករណ្ឌំយេវ មណិបរិបុណ្ណករណ្ឌោតិ ឧប្បន្នសញ្ញាយ។ **អគ្គហេត្វា បរិតស្សនា**តិ គហេតព្ពស្ស អភាវេន គហណម្បិ អវិជ្ជមានបក្ខិយមេវាតិ អគ្គហេត្វា បរិតស្សនា នាម ហោតិ។

៣២១. កម្មវិញ្ញាណមេវ នត្ថិ សតិ កម្មវិញ្ញាណេ រូបភេទានុបរិវត្តិ សិយាតិ កម្មវិញ្ញាណាភាវទស្សនមុខេន ខីណាសវស្ស សព្ពសោ កិលេសាភាវំ ទស្សេតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឧទ្ទេសវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. អរណវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៣២៣. គេហស្សិតវសេនាតិ កិលេសនិស្សិតវសេន អនុរោធវសេន។ **នេវ ឧក្កំសេយ្យា**តិ ន អនុគ្គណ្ហេយ្យ។ **ន អវក្កំសេយ្យា**តិ គេហស្សិតវសេន វិរោធវសេន ន និគ្គណ្ហេយ្យ។ អនុរោធេន វិនា សម្បហំសនវសេន យថាភូតគុណកថនំ នេវុស្សាទនា វណ្ណភាវតោ; តថា វិរោធេន វិនា វិវេចនវសេន យថាភូតទោសកថនំ ន អបសាទនំ។ **សភាវមេវា**តិ យថាភូតសភាវមេវ កស្សចិ បុគ្គលស្ស អនាទេសករណវសេន **កថេយ្យ**, សេយ្យថាបិ អាយស្មា សុភូតិត្ថេរោ។ **វិនិច្ឆិតសុខ**ន្តិ, “អជ្ឈត្តំ អនវជ្ជ”ន្តិអាទិនា វិសេសតោ វិនិច្ឆិតសុខាយ ហោតិ។ **បរម្មុខា អវណ្ណ**ន្តិ ស្វាយំ រហោវាទោ បេសុញ្ញូបសំហារវសេន បវត្តោ ឥធាធិប្បេតោតិ អាហ “**បិសុណវាចន្តិ អត្ថោ**”តិ។ ខីណាតីតិ **ខីណោ**, យោ ភាសតិ, យញ្ច ឧទ្ទិស្ស ភាសតិ, ទ្វេបិ ហឹសតិ វិពាធតីតិ អត្ថោ, តំ ខីណវាទំ។ ស្វាយំ យស្មា កិលេសេហិ អាកិណ្ណោ សំកិលិដ្ឋោ ឯវ ច ហោតិ, តស្មា វុត្តំ – “**អាកិណ្ណំ សំកិលិដ្ឋំ វាច**”ន្តិ។ តេន អវសិដ្ឋំ តិវិធម្បិ វចីទុច្ចរិតមាហ។ **អធិដ្ឋហិត្វា**តិ, “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ អជ្ឈោសាយ។ **អាទាយា**តិ បគ្គយ្ហ។ **វោហរេយ្យា**តិ សមុទាចរេយ្យ។ **លោកសមញ្ញ**ន្តិ លោកសង្កេតំ។

៣២៤. អារម្មណតោ សម្បយោគតោ កាមេហិ បដិសំហិតត្តា **កាមបដិសន្ធិ**, កាមសុខំ។ តេនាហ “**កាមូបសំហិតេន សុខេនា**”តិ។ **សទុក្ខោ**តិ វិបាកទុក្ខេន សំកិលេសទុក្ខេន សទុក្ខោ។ **តថា សបរិឡាហោ**តិ វិបាកបរិឡាហេន ចេវ កិលេសបរិឡាហេន ច សបរិឡាហោ។

៣២៦. វដ្ដតោ និស្សរិតុំ អទត្វា តត្ថេវ សីទាបនតោ មិច្ឆាបដិបទាភាវេន សត្តេ សំយោជេតីតិ សំយោជនំ, វិសេសតោ ភវសំយោជនំ តណ្ហាតិ អាហ “**តណ្ហាយេតំ នាម**”ន្តិ។ ន តណ្ហាយេវ មានាទយោបិ សំយោជនត្តំ សាធេន្តិ នាម សព្ពសោ សំយោជនតោ សុដ្ឋុ ពន្ធនតោ។ តេន វុត្តំ – “អវិជ្ជានីវរណានំ, ភិក្ខវេ, សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនាន”ន្តិ (សំ. និ. ២.១២៥-១២៦)។

ឥមំ ចតុក្កន្តិ, “យេ កាមបដិសន្ធិសុខិនោ សោមនស្សានុយោគំ អនុយុត្តា, យេ អត្តកិលមថានុយោគំ អនុយុត្តា”តិ ឯវមាគតំ ឥមំ ចតុក្កំ និស្សាយ។ “ឯតទគ្គេ ឋបិតោ”តិ, វត្វា តំ និស្សាយ ឋបិតភាវំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ, “**ភគវតោ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧស្សាទនាអបសាទនា បញ្ញាយន្តិ** តថាគតេន វិនេតព្ពបុគ្គលវសេន ធម្មទេសនាយ បវត្តេតព្ពតោ។ **អយំ បុគ្គលោ...បេ.... អាចារសម្បន្នោតិ វា នត្ថិ** បរេសំ អនុទ្ទេសកវសេន ធម្មទេសនាយ បវត្តនតោ។

៣២៨. បរម្មុខា អវណ្ណន្តិ និន្ទិយស្ស ទោសស្ស និន្ទនំ។ ន ហិ កទាចិ និន្ទិយោ បសំសិយោ ហោតិ, តំ បន កាលំ ញត្វាវ កថេតព្ពន្តិ អាហ, “**យុត្តបត្តកាលំ ញត្វាវា**”តិ។ **ខីណវាទេបិ ឯសេវ នយោ** តស្ស រហោវាទេន សមានយោគក្ខមត្តា។

៣៣០. ឃាតីយតីតិ វធីយតិ។ **សទ្ទោបិ ភិជ្ជតិ** នស្សតិ, ភេទោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **គេលញ្ញប្បត្តោ**តិ ខេទំ បរិស្សមំ បត្តោ។ **អបលិពុទ្ធ**ន្តិ ទោសេហិ អននុបតិតំ។

៣៣១. អភិនិវិស្ស វោហរតីតិ ឯវមេតំ, ន ឥតោ អញ្ញថាតិ តំ ជនបទនិរុត្តិំ អភិនិវិសិត្វា សមុទាចរតិ។ **អតិធាវន**ន្តិ សមញ្ញំ នាមេតំ លោកសង្កេតសិទ្ធា បញ្ញត្តីតិ បញ្ញត្តិមត្តេ អដ្ឋត្វា បរមត្ថតោ ថាមសា បរាមស្ស វោហរណំ។

៣៣២. អបរាមសន្តោតិ អនភិនិវិសន្តោ សមញ្ញាមត្តតោវ **វោហរតិ**។

៣៣៣. មរិយាទភាជនីយន្តិ យថាវុត្តសម្មាបដិបទាយ មិច្ឆាបដិបទាយ ច អញ្ញមញ្ញំ សង្ករភាវវិភាជនំ។ រណន្តិ សត្តា ឯតេហិ កន្ទន្តិ អកន្ទន្តាបិ កន្ទនការណភាវតោតិ រណា; រាគទោសមោហា, ទសបិ វា កិលេសា, សព្ពេបិ វា ឯកន្តាកុសលា, តេហិ នានប្បការទុក្ខនិព្ពត្តកេហិ អភិភូតា សត្តា កន្ទន្តិ; សហ រណេហីតិ **សរណោ**។ រណសទ្ទោ វា រាគាទិរេណូសុ និរុឡ្ហោ។ តេនាហ “**សរជោ សកិលេសោ**”តិ។ បាឡិយំ បន “សទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ”តិអាទិនា អាគតត្តា កាមសុខានុយោគាទយោបិ “សរណោ”តិ វុត្តាតិ ទុក្ខាទីនំ រណភាវោ តន្និព្ពត្តកសភាវានំ អកុសលានំ សរណតា ច វេទិតព្ពា។ **អរណោ**តិអាទីនំ បទានំ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

វត្ថុំ សោធេតីតិ និរោធសមាបជ្ជនេន មហប្ផលភាវករណេន ទក្ខិណេយ្យវត្ថុភូតំ អត្តានំ វិសោធេតិ; និរោធសមាបត្តិយា វត្ថុវិសោធនំ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋិតានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ មហាកស្សបត្ថេរាទីនំ ទិន្នទក្ខិណាវិសុទ្ធិយា ទីបេតព្ពំ។ តេនាហ “**តថា ហិ**”តិអាទិ។ **តថេវា**តិ តមិនា “បិណ្ឌាយ ចរន្តោ”តិអាទី ឧបសំហរតិ។ មេត្តាភាវនាយ មុទុភូតចិត្តពហុមានបុព្ពកំ ទេន្តីតិ , “សុភូតិត្ថេរោ ទក្ខិណំ វិសោធេតី”តិ វុត្តំ។ តេន ទាយកតោបិ ទក្ខិណាវិសុទ្ធី ទស្សេតិ។ វត្ថុសោធនំ បន បដិភាគតោ។ **ឯវំ បន កាតុំ សក្កា**តិ សាវកានម្បិ កិមេវំ លហុវុដ្ឋានាធិដ្ឋានំ សាវកេសុ ចិណ្ណវសីភាវោ សម្ភវតីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ អគ្គសាវកមហាសាវកេសុ កី វត្តព្ពំ, បកតិសាវកេសុបិ វសិប្បត្តេសុ លព្ភតីតិ តេ ទស្សេន្តោ, “**អាម សក្កា**”តិអាទិមាហ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អរណវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. ធាតុវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៣៤២. អបរិក្ខីណាយុកំ បុក្កុសាតិកុលបុត្តំ ឧទ្ទិស្ស គមនន្តិ កត្វា វុត្តំ “**តុរិតគមនចារិក**”ន្តិ។ មម វាសុបគមនេន តវ ចិត្តស្ស អផាសុកំ អនិដ្ឋំ **សចេ នត្ថិ។ សោ**តិ បុព្ពបគតោ។ **ទិន្នំ ទិន្នមេវ វដ្ដតី**តិ ឯកវារំ ទិន្នំ ទិន្នមេវ យុត្តំ, ន បុន ទាតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ **កតំ កតមេវា**តិ សង្គហត្ថំ កតំ អនុច្ឆវិកកម្មំ កតមេវ, ន តំ បុន វិបរិវត្តេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

បុក្កុសាតិម្ហិ ឧភយថាបិ កុលបុត្តភាវោ បរិបុណ្ណោ ឯវាតិ អាហ – “**ជាតិកុលបុត្តោបិ អាចារកុលបុត្តោបី**”តិ។ **តត្រា**តិ តស្មិំ តក្កសិលតោ អាគមនេ។ **អង្គេ និបន្នទារកំ វិយ ជនំ តោសេតិ** តុដ្ឋិំ បាបេតិ។ **រតនានិ ឧប្បជ្ជន្តិ** បព្ពតសមុទ្ទាទិសន្និស្សិតត្តា បច្ចន្តទេសស្ស។ **ទស្សនីយ**ន្តិ ទស្សនេនេវ សុខាវហំ។ **ឯវរូប**ន្តិ ទស្សនីយំ សវនីយញ្ច។

អនគ្ឃកម្ពលេ មហគ្ឃកម្ពលេ។ **សារករណ្ឌកេ**តិ ចន្ទនសារាទិសារមយករណ្ឌកេ។ **លិខាបេត្វា** ឧក្កិរាបេត្វា។ **លាខាយ វដ្ដាបេត្វា**តិ មុខំ បិទហិត្វា លាខាបរិកម្មំ ការេត្វា។

អន្តោ ទុស្សភណ្ឌិកំ អត្ថីតិ អញ្ញាសិ នាតិគរុកភាវតោ។ **អនគ្ឃា អហេសុ**ន្តិ វណ្ណសម្បត្តិផស្សសម្បត្តិបមាណមហត្តទុន្និម្មាបិយតាហិ មហគ្ឃា អហេសុំ, មហាបុញ្ញោ រាជា តស្ស អត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។

យទិ ឯវំ, “កិន្នុ ខោ បេសេមី”តិ កស្មា វីមំសំ អាបជ្ជីតិ អាហ – “**អបិច ខោ បនា**”តិអាទិ។ សោតិ ពិម្ពិសារោ រាជា។ **វិចិនិតុំ អារទ្ធោ** រតនស្ស អនេកវិធត្តា ឧត្តរុត្តរិញ្ច បណីតតរាទិភាវតោ។ **សុវណ្ណរជតាទី**តិ សុវណ្ណរជតបវាឡមណិមុត្តាវេឡុរិយាទិ។ **ឥន្ទ្រិយពទ្ធ**ន្តិ ចក្ខាទិឥន្ទ្រិយបដិពទ្ធំ។ **បទេស**ន្តិ គុណវសេន ឯកទេសំ ន បាបុណាតិ។

សាមំ សច្ចានំ អភិសម្ពុទ្ធតាសាមញ្ញេន, “**ពុទ្ធរតនម្បិ ទុវិធ**”ន្តិ វុត្តំ។ **ពុទ្ធរតនសមំ រតនំ នាម នត្ថិ,** យស្មា បន តមស្មិំ លោកេ បរស្មិំ វា បន ពុទ្ធេន សទិសោ ន វិជ្ជតីតិ។ បឋមពោធិយំយេវ បវត្តតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ឃោសោបី**”តិអាទិ។

រាជា តុដ្ឋោ ចិន្តេសិ, “តត្ថ អវិជ្ជមានំយេវ បេសេតុំ លទ្ធ”ន្តិ។ **តស្មា**តិ យស្មា បរិបុណ្ណំ ឯកទិវសម្បិ តស្មឹ បទេសេ ពុទ្ធានំ អាវាសបរិគ្គហោ នត្ថិ, តស្មា។ **បុព្ពទិសាមុខ**ន្តិ បុព្ពទិសាភិមុខំ សីហបញ្ជរំ។ តេនស្ស សុវិភូតាលោកតំ ទស្សេតិ។

ឯវំ អនញ្ញសាធារណស្ស ភគវតោ ឦទិសោ សមុទាគមោតិ ទស្សេតុំ, **“ឯវំ ទស បារមិយោ បូរេត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវំ សម្បន្នសមុទាគមស្ស តទនុរូបា អយំ ផលសម្បទាតិ ទស្សេតុំ, **“តុសិតភវនតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

អរិយធម្មោ នាម អរិយមគ្គប្បធានោ, អរិយមគ្គោ ច សត្តតឹសពោធិបក្ខិយសង្គហោ, តេ ច ឧទ្ទេសមគ្គេនេវ គហិតាតិ អាហ – **“សត្តតឹសពោធិបក្ខិយេ ឯកទេសេន លិខិត្វា”**តិ។ ចូឡសីលាទីនិ **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. ១.៨-៩) អាគតនយេន វេទិតព្ពានិ។ **ឆទ្វារសំវរំ សតិសម្បជញ្ញ**ន្តិ មនច្ឆដ្ឋានំ ទ្វារានំ សំវរណវសេន សត្តដ្ឋានិកំ សតិសម្បជញ្ញំ។ ទ្វាទសប្បភេទំ ចីវរាទិ**ចតុប្បច្ចយសន្តោសំ**។ អរញ្ញរុក្ខមូលាទីនញ្ច វិភត្តំ ភាវនានុកូលំ **សេនាសនំ**។ “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា វុត្តំ **នីវរណប្បហានំ។ បរិកម្ម**ន្តិ កសិណាទិបរិកម្មំ។ បាឡិយំ អាគតនយេន **អដ្ឋតឹស កម្មដ្ឋានានិ**។ វិសុទ្ធិបដិបាដិយា **យាវ អាសវក្ខយា** ឥមំ បដិបត្តឹ **ឯកទេសេន លិខិ។ សោឡសវិធ**ន្តិ សោឡសវិធភាវនាយ បយោគំ។

កិលញ្ជមយេតិ នានាវិធភត្តិវិភត្តេ សណ្ហសុខុមរតនបរិសិព្ពិតេ កិលញ្ជមយសមុគ្គេ។ **ពាហិ វត្ថេន វេឋេត្វា**តិ បឋមំ សុខុមកម្ពលេន វេឋេត្វា បដិបាដិយា តេត្តឹសាយ សមុគ្គេសុ បក្ខិបិត្វា តតោ ពាហិ សុខុមវត្ថេន វេឋេត្វា ឆាទេត្វា។ តិណគច្ឆបហានសម្មជ្ជនាទិនា **សោធិតមគ្គកមេវ ហោតុ**, កទលិបុណ្ណឃដធជបដាកុស្សាបនាទិអលង្ករណេន មា និដ្ឋាបេថាតិ អត្ថោ។ **រាជានុភាវេន បដិយាទេថា**តិ មម រាជានុរូបំ សជ្ជេថ, អលង្ករោថាតិ អត្ថោ។ **អន្តរភោគិកាន**ន្តិ អនុយុត្តរាជមហាមត្តានំ។ **ជវនទូតេ**តិ ខិប្បំ គច្ឆន្តកទូតបុរិសេ។ តាឡេហិ សហ អវចរន្តីតិ **តាឡាវចរា**។

រញ្ញា បណ្ណាការំ ឧទ្ទិស្ស កតបូជាសក្ការស្ស អមច្ចតោ សុតត្ថា **បណ្ណាការំ ឧច្ចដ្ឋានេ ឋបេត្វា សយំ នីចាសនេ និសិន្នោ។ នាយំ អញ្ញស្ស រតនស្ស ភវិស្សតី**តិ អយំ បរិហារោ អញ្ញស្ស មណិមុត្តាទិភេទស្ស រតនស្ស ន ភវិស្សតិ មណិមុត្តាទីហិ អភិសង្ខតត្តា។ **ពលវសោមនស្សំ ឧប្បជ្ជិ** ចិរតនកាលំ ពុទ្ធសាសនេ ភាវិតភាវនតាយ វាសិតវាសនតាយ ឃដេ ទីបោ វិយ អព្ភន្តរេ ឯវ សមុជ្ជលមានបរិបក្កតិហេតុកភាវតោ។

ធារេមីតិ ឥច្ឆាមិ, គណ្ហាមីតិ អត្ថោ។ **ទ្វេជ្ឈវចន**ន្តិ ទ្វេឡ្ហកភាវោ។ **អន្តរំ ករោតី**តិ ទ្វិន្នំ បាទានំ អន្តរំ តំ លេខំ ករោតិ, ឯកេន បាទេន អតិក្កមីតិ អត្ថោ។ **តស្សា គតមគ្គេនា**តិ តាយ ទេវិយា វិវដ្ដមានាយ នាសិតាយ គតមគ្គេន។ **តំ បន លេខ**ន្តិ បុក្កុសាតិនា កតលេខំ។ បណ្ណច្ឆត្តកន្តិ តាលបត្តមុដ្ឋឹ។

សត្ថុគារវេនាតិ សត្ថរិ ឧប្បន្នបសាទបេមពហុមានសម្ភវេន។ តទា សត្ថារំយេវ មនសិ កត្វា តន្និន្នភាវេន គច្ឆន្តោ, “បុច្ឆិស្សាមី”តិបិ ចិត្តំ ន ឧប្បាទេសិ, “ឯត្ថ នុ ខោ សត្ថា វសតី”តិ បរិវិតក្កស្សេវ អភាវតោ; រាជគហំ បន បត្វា រញ្ញោ បេសិតសាសនវសេន តត្ថ ច វិហារស្ស ពហុភាវតោ **សត្ថា កហំ វសតីតិ បុច្ឆិ**។ សត្ថុ ឯកកស្សេវ និក្ខមនំ បញ្ចចត្តាលីស យោជនានិ បទសា គមនញ្ច ធម្មបូជាវសេន កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ធម្មបូជាយ ច ពុទ្ធានំ អាចិណ្ណភាវោ ហេដ្ឋា វិត្ថារិតោយេវ។ ពុទ្ធសោភំ បន បដិច្ឆាទេត្វា អញ្ញាតកវេសេន តត្ថ គមនំ តស្ស កុលបុត្តស្ស វិស្សត្ថវសេន មគ្គទរថបដិបស្សម្ភនត្ថំ។ អប្បដិបស្សទ្ធមគ្គទរថោ ហិ ធម្មទេសនាយ ភាជនំ ន ហោតីតិ។ តថាហិ វក្ខតិ, “ននុ ច ភគវា”តិអាទិ។

ឧរុទ្ធន្តិ វិសាលន្តិ កេចិ។ **អតិរេកតិយោជនសត**ន្តិអាទិនា អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច មច្ឆេរវិនយនេ សព្រហ្មចារីនំ ឱវាទទានំ។ **អច្ចន្តសុខុមាលោ**តិអាទិនា សត្ថុ ធម្មគារវេន សទ្ធឹ កុលបុត្តស្សបិ ធម្មគារវំ សំសន្ទតិ សមេតីតិ ទស្សេតិ។ តេន ភគវតោ កតស្ស បច្ចុគ្គមនស្ស ឋានគតភាវំ វិភាវេន្តោ អញ្ញេសម្បិ ភព្ពរូបានំ កុលបុត្តានំ យថារហំ សង្គហោ កាតព្ពោតិ ទស្សេតិ។

ព្រហ្មលោកប្បមាណន្តិ ឧច្ចភាវេន។ **អានុភាវេនា**តិ ឥទ្ធានុភាវេន យថា សោ សោតបថំ ន ឧបគច្ឆតិ, ឯវំ វូបសមេតុំ សក្កោតិ។ **អវិព្ភន្ត**ន្តិ វិព្ភមរហិតំ និល្លោលុប្បំ។ **“ភាវនបុំសកំ បនេត”**ន្តិ វត្វា តស្ស វិវរណត្ថំ, “បាសាទិកេន ឥរិយាបថេនា”តិ វុត្តំ។ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ឯតំ ករណវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **“យថា ឥរិយតោ”**តិអាទិ។ **អមនាបោ ហោតិ** បស្សន្តានំ។ សីហសេយ្យាយ និបន្នស្សបិ ហិ ឯកច្ចេ សរីរាវយវា អជោខិត្តវិក្ខិត្តា វិយ ទិស្សន្តិ។ កដិយំ ទ្វិន្នំ ឩរុសន្ធីនំ ទ្វិន្នញ្ច ជាណុសន្ធីនំ វសេន **ចតុសន្ធិកបល្លង្កំ។ ន បតិដ្ឋាតី**តិ នប្បវត្តតិ, “កំសិ ត្វ”ន្តិអាទិនា អបុច្ឆិតេ កថាបវត្តិ ឯវំ ន ហោតិ។ **អប្បតិដ្ឋិតាយ កថាយ ន**

សញ្ញាយតីតិ តថា បន បុច្ឆាវសេន កថាយ អប្បវត្តិតាយ ឧបរិ ធម្មកថា ន សញ្ញាយតិ ន ឧប្បជ្ជតិ។ **ឥតី**តិ ត ស្មា។ **កថាបតិដ្ឋាបនត្ថំ** កថាបវត្តនត្ថំ កថាសមុដ្ឋាបនត្ថំ វា បុច្ឆិ។

សភាវមេវ កថេតីតិ អត្តនោ ភគវតោ អទិដ្ឋបុព្ពត្តា "អទិដ្ឋបុព្ពកំ កថមហំ ជានេយ្យ"ន្តិ សភាវមេវ កេវលំ អត្តនោ អជ្ឈាសយមេវ កថេតិ; ន បន សទេវកស្ស លោកស្ស សុបាកដំ សភាវសិទ្ធំ ពុទ្ធរូបកាយសភាវំ។ អថ វា **សភាវមេវ កថេតី**តិ "តទមេវ"ន្តិ ជានន្តោបិ តទា ភគវតោ រុចិយា តថាបវត្តមានំ រូបកាយសភាវមេវ កថេតិ អប្បវិក្ខម្ភន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ – **"តថា ហិ ន"**ន្តិអាទិ, វិបស្សនាលក្ខណមេវ បដិបទន្តិ អធិប្បាយោ។

៣៤៣. **"បុព្ពភាគបដិបទំ អកថេត្វា"**តិ វត្វា បុព្ពភាគបដិបទាយ អកថនេ ការណំ បុព្ពភាគបដិបទញ្ច សរូបតោ ទស្សេតុំ, **"យស្ស ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ អបរិសុទ្ធាយបិ បុព្ពភាគបដិបទាយ វិបស្សនា តថា ន កិច្ចការី, ប គេវ អវិជ្ជមានាយាតិ, **"យស្ស ហិ...បេ.... អបរិសុទ្ធា ហោតិ"**ច្ចេវ វុត្តំ។ បុព្ពភាគបដិបទា ច នាម សង្ខេបតោ បន្នរស ចរណធម្មាតិ អាហ – **"សីលសំវរំ...បេ.... ឥមំ បុព្ពភាគបដិបទំ អាចិក្ខតី"**តិ។ **យានកិច្ចំ សាធេតិ** មគ្គគមនេន អកិលន្តភាវសាធនត្តា។ ចិរកាលំ បរិភាវិតាយ បរិបក្កគតាយ ហេតុសម្បទាយ ឧបដ្ឋាបិតំ **សាមណេរសីលម្បិ បរិបុណ្ណំ** អខណ្ឌាទិភាវប្បត្តិយា, យំ បុព្ពហេតុត្តា "សីល"ន្តិ វុច្ចតិ។

ធាតុយោ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានា, បញ្ញត្តិមត្តោ **បុរិសោ អវិជ្ជមានោ**។ អថ កស្មា ភគវា អរហត្តស្ស បទដ្ឋានភូតំ វិបស្សនំ កថេន្តោ "ឆធាតុរោ"តិ អវិជ្ជមានប្បធានំ ទេសនំ អារភីតិ អាហ – **"ភគវា ហី"**តិអាទិ។ **កត្ថចិ** "តេវិជ្ជោ ឆឡភិញ្ញោ"តិអាទីសុ **វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានំ ទស្សេតិ។ កត្ថចិ** – "ឥត្ថិរូបំ, ភិក្ខវេ, បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី"តិអាទីសុ (អ. និ. ១.១) **អវិជ្ជមានេន វិជ្ជមានំ ទស្សេតិ។ កត្ថចិ** "ចក្ខុវិញ្ញាណំ សោតវិញ្ញាណ"ន្តិអាទីសុ (វិភ. ១២១) **វិជ្ជមានេន វិជ្ជមានំ ទស្សេតិ។ កត្ថចិ** – "ខត្តិយកុមារោ ព្រាហ្មណកញ្ញាយ សទ្ធឹ សំវាសំ កប្បេតី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៧៥) **អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានំ ទស្សេតិ**។ ឥធ បន វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានំ ទស្សេតិ។ "ឆធាតុរោ"តិ ហិ សមាសត្ថោ អវិជ្ជមានោ បុគ្គលវិសយត្តា, តស្ស បទស្ស អវយវត្ថោ បន អប្បធានត្ថោ វិជ្ជមានោ, សោ សទ្ទក្កមេន អប្បធានោបិ អត្ថក្កមេន បធានោតិ អាហ – **"វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានំ ទស្សេន្តោ"**តិ។ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយេវ ទេសនាយ ការណំ ទស្សេតុំ, **"សចេ ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧបដ្ឋាបេយ្យា**តិ – "ធាតុយោ"ឥច្ចេវ កុលបុត្តស្ស ចិត្តំ និវេសេយ្យ តថា សញ្ញាបេយ្យ, ឯវំ ធម្មំ ទេសេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សន្ទេហំ ករេយ្យា**តិ អសតិ បុរិសេ កោ ករោតិ? កោ បដិសំវេទេតិ, ធាតុយោ ឯវាតិ កឹ នុ ខោ ឥទំ, កថំ នុ ខោ ឥទន្តិ សំសយំ ឧប្បាទេយ្យ? **សម្មោហំ អាបជ្ជេយ្យា**តិ ចតុរង្គសមន្នាគតេ អន្ធការេ វត្តមានំ វិយ ទេសិយមានេ អត្ថេ សម្មោហំ អាបជ្ជេយ្យ ។ តថាភូតោ ច ទេសនាយ អភាជនភូតត្តា **ទេសនំ សម្បដិច្ឆិតុំ ន សក្កុណេយ្យ។ ឯវមាហា**តិ ឯវំ "ឆធាតុរោ"តិ អាហ។

យំ ត្វំ បុរិសោតិ សញ្ជានាសីតិ យំ រូបារូបធម្មសមូហំ បពន្ធវសេន បវត្តមានំ អធិដ្ឋានវិសេសវិសិដ្ឋំ – "បុរិសោ សត្តោ ឥត្ថី"តិអាទិនា ត្វំ សញ្ជានាសិ, **សោ ឆធាតុរោ**។ សន្តេសុបិ ឆធាតុវិនិមុត្តេសុ ធាតុន្តរេសុ សុខាវគ្គហណត្ថំ តថា វុត្តំ តគ្គហណេនេវ ច តេសំ គហេតព្ពតោ, ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោ ឯវ។ **សេសបទេសូ**តិ "ឆផស្សាយតនោ"តិអាទិបទេសុបិ។ ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ ចតស្សោ បតិដ្ឋា ឯតស្សាតិ **ចតុរាធិដ្ឋានោ,** អធិតិដ្ឋតិ បតិដ្ឋហតិ ឯតេនាតិ **អធិដ្ឋានំ,** យេសុ បតិដ្ឋាយ ឧត្តមត្ថំ អរហត្តំ អធិគច្ឆតិ, តេសំ បញ្ញាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ តេនាហ **"ស្វាយំ ភិក្ខូ"**តិអាទិ។ **ឯត្តោ**តិ វដ្ដតោ។ **វិវដ្ដិត្វា**តិ វិនិវដ្ដិត្វា អបសក្កិត្វា។ **ឯត្តោ**តិ វា ឯតេហិ ឆធាតុអាទីហិ។ ឯត្ថ ហិ និវិដ្ឋស្ស អាយត្តស្ស ឧត្តមាយ សិទ្ធិយា អសម្ភវោតិ។ **បតិដ្ឋិត**ន្តិ អរិយមគ្គាធិគមវសេន សុប្បតិដ្ឋិតំ។ ឯវញ្ហិ សព្ពសោ បដិបក្ខសមុច្ឆិន្ទនេន តត្ថ បតិដ្ឋិតោ ហោតិ។ **មញ្ញស្សវា នប្ប វត្តន្តី**តិ ឆហិបិ ទ្វារេហិ បវត្តមានសោតាយ មគ្គេន វិសោសិតាយ សព្ពសោ វិគតាយ សព្ពសោ វិច្ឆេទប្បត្តិយា ន សន្ទន្តិ។ តេនាហ **"នប្បវត្តន្តី"**តិ។ យស្មា មានេ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នេ អសមុច្ឆិន្នោ អនុបសន្តោ កិលេសោ នាម នត្ថិ, តស្មា អាហ – **"មុនិ សន្តោតិ វុច្ចតី"**តិ រាគគ្គិអាទីនំ និព្ពានេន **និព្ពុតោ**។

បញ្ញំ នប្បមជ្ជេយ្យាតិ, "ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតី"តិអាទិនយប្ប វត្តាយ (ម. និ. ១.៤២៣; ២.២៤; ៣.៧៥; សំ. និ. ៤.១២០; អ. និ. ៣.១៥; វិភ. ៥១៩; មហានិ. ១៦១) អប្បមាទប្បដិបត្តិយា សមាធិវិបស្សនាបញ្ញំ នប្បមជ្ជេយ្យ។ ឯតេន បុព្ពភាគិយំ សមថវិបស្សនាភាវនមាហ។ **សច្ចមនុរក្ខេយ្យា**តិ សច្ចានុរក្ខនាបទេសេន សីលវិសោធនមាហ; សច្ចេ ឋិតោ សមាទិន្នសីលំ អវិកោបេត្វា បរិបូរេន្តោ សមាធិសំវត្តនិយតំ ករោតិ។ តេនាហ **"វចីសច្ចំ រក្ខេយ្យា"**តិ។ **កិលេសបរិច្ចាគំ ព្រូហេយ្យា**តិ តទង្គាទិវសេន កិលេសានំ បរិច្ចជនវិធឹ វឌ្ឍេយ្យ។ **កិលេសវូបសមនំ សិក្ខេយ្យា**តិ យថា តេ កិលេសា

តទង្គាទិវសេន បរិច្ចត្តា យថាសមុទាចារប្បវត្តិយា សន្តានេ បរិឡាហំ ន ជនេន្តិ; ឯវំ កិលេសានំ វូបសមនវិធី សិក្ខេយ្យ **បញ្ញាធិដ្ឋានាទីន**ន្តិ លោកុត្តរានំ បញ្ញាធិដ្ឋានាទីនំ។ **អធិគមត្ថាយា**តិ បដិលាភត្ថាយ។

៣៤៧. បុព្ពេ វុត្តានន្តិ, “ចតុរាធិដ្ឋានោ, យត្ថ ឋិតំ មញ្ញស្សវា នប្បវត្តន្តី”តិ (ម. និ. ៣.៣៤៣) ឯវំ បុព្ពេ វុត្តានំ។

៣៤៨. វត្តព្ពំ ភវេយ្យាតិ និទ្ទេសវសេន វត្តព្ពំ ភវេយ្យ។ **អាទីហី**តិ ឯវមាទីហិ។ **កិច្ចំ នត្ថិ** កិច្ចាភាវតោ។ **ឧប្បដិបាដិធាតុក**ន្តិ អយថានុបុព្ពិកំ។ **យថាធម្មវសេនេវា**តិ ទេសេតព្ពធម្មានំ យថាសភាវេនេវ។ **សប្បាយំ ធុតង្គ**ន្តិ អត្តនោ កិលេសនិគ្គណ្ហនយោគ្គំ ធុតង្គំ។ **ចិត្តរុចិត**ន្តិ អត្តនោ ចិត្តបកតិយា អាចរិយេហិ វិរោចេតព្ពំ, ចរិយានុកូលន្តិ អត្ថោ។ **ហត្ថិបទោបមសុត្តាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វិសុទ្ធិមគ្គធាតុវិភង្គាទី សង្គណ្ហាតិ។

៣៥៤. អយម្បេត្ថាតិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន “អថាបរំ ឧបេក្ខាយេវ អវសិស្សតី”តិ ឧបរិទេសនំ សម្បិណ្ឌេតិ។ សោបិ ហិ បាដិយេក្កោ អនុសន្ធីតិ។ ននុ ចាយំ យថាឧទ្ទិដ្ឋាយ វិញ្ញាណធាតុយា និទ្ទេសោបិ ភវិស្សតីតិ យថានុសន្ធិនយោ វិជ្ជតីតិ? ន, វិញ្ញាណធាតុនិទ្ទេសនយេន ទេសនាយ អប្បវត្តត្តា តេនាហ **“ហេដ្ឋតោ”**តិអាទិ។ **យំ វា បនា**តិអាទិនា បន ទេសនាយ សានុសន្ធិតំ វិភាវេតិ។ ន ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ អននុសន្ធិកំ ទេសនំ ទេសេន្តិ។ **អាគមនីយវិបស្សនាវសេនា**តិ យស្សា បុព្ពេ បវត្តត្តា អាគមនីយដ្ឋានេ ឋិតា វិបស្សនា, តស្សា វសេន។ **កម្មការកវិញ្ញាណ**ន្តិ “នេតំ មម នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ ឯវំ វិបស្សនាកិច្ចការកំ វិបស្សនាសហិតំ វិញ្ញាណំ។ **វិញ្ញាណធាតុវសេនា**តិ យថាឧទ្ទិដ្ឋាយ វិញ្ញាណធាតុយា ភាជនវសេន។ **សត្ថុ កថនត្ថាយា**តិ សត្ថារា ឧទ្ទេសមេវ កត្វា ឋបិតត្តា និទ្ទេសវសេន កថនត្ថាយ។ អកថិតភាវោ ឯវ ហិស្ស អវសិដ្ឋតា កថនត្ថាយ បដិវិជ្ឈនត្ថាយ ច។ បដិបក្ខវិគមេន តស្ស ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធតាតិ អាហ **“និរុបក្កិលេស”**ន្តិ។ ឧបក្កិលេសានំ បន បហីនភាវតោ **បរិយោទាតំ**។ សមុទយវសេន **ឧទយទស្សនត្ថញ្ចេវ** បច្ចយនិរោធវសេន **អត្ថង្គមទស្សនត្ថញ្ច**។ ការណភាវេន សុខាយ វេទនាយ ហិតន្តិ **សុខវេទនិយំ**។ តេនាហ **“សុខវេទនាយ បច្ចយភូត”**ន្តិ។

៣៦០. រូបកម្មដ្ឋានម្បិ ចតុធាតុវវត្ថានវសេន, **អរូបកម្មដ្ឋានម្បិ** សុខទុក្ខវេទនាមុខេន **បគុណំ ជាតំ**។

សត្ថុ កថនត្ថំយេវ អវសិស្សតីតិ, “កុលបុត្តស្ស បដិវិជ្ឈនត្ថ”ន្តិ វុត្តមេវត្ថំ និសេធេតិ, តស្មា វុត្តមេវត្ថំ សមត្ថេតុំ, **“តមស្មិ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **កុលបុត្តស្ស រូបាវចរជ្ឈានេ**តិ កុលបុត្តេន អធិគតរូបាវចរជ្ឈានេ។ តេនាហ – **“ភិក្ខុ បគុណំ តវ ឥទំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈាន”**ន្តិ។ យំ កិញ្ចិ សុវណ្ណតាបនយោគ្យំ អង្គារភាជនំ ឥធ “ឧក្កា”តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“អង្គារកបល្ល”**ន្តិ។ **សជ្ជេយ្យា**តិ យថា តត្ថ បក្ខិត្តសុវណ្ណញ្ច តប្បតិ, ឯវំ បដិយាទិយេយ្យ។ **នីហដទោស**ន្តិ វិគតីភូតកាឡកំ។ **អបនីតកសាវ**ន្តិ អបគតសុខុមកាឡកំ។

អរិយមគ្គេ បតិដ្ឋាបេតុកាមេន នាម សព្ពស្មិម្បិ លោកិយធម្មេ វិរជ្ជនត្ថាយ ធម្មោ កថេតព្ពោតិ អធិប្បាយេន, **“កស្មា បនា”**តិអាទិនា ចោទនា កតា។ វិនេយ្យទមនកុសលេន ភគវតា វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន តាវ ចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខាយ វណ្ណោ កថិតោតិ តស្ស បរិហារំ វទន្តោ, **“កុលបុត្តស្សា”**តិអាទិមាហ។

៣៦១. តទនុធម្មន្តិ តស្ស អរូបាវចរស្ស កុសលស្ស អនុរូបធម្មំ, យាយ បដិបទាយ តស្ស អធិគមោ ហោតិ, តស្ស បុព្ពភាគបដិបទន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ **“រូបាវចរជ្ឈាន”**ន្តិ។ **តគ្គហណា**តិ តស្ស គហណេន តស្សា បដិបត្តិយា បដិបជ្ជមានេន។ **ឥតោ ឧត្តរិ**ន្តិ “វិញ្ញាណញ្ចាយតន”ន្តិអាទីសុ។

៣៦២. តស្សេវាតិ អរូបាវចរជ្ឈានស្ស។ ឯតំ បន សវិបាកំ អរូបាវចរជ្ឈានំ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតត្តា **សង្ខតំ។ បកប្បិត**ន្តិ បច្ចយវសេន សវិហិតំ។ **អាយូហិត**ន្តិ សម្បិណ្ឌិតំ។ **កវោន្តេន ករីយតី**តិ បដិបជ្ជន្តេន បដិបជ្ជីយតិ សង្ខរីយតិ។ និព្ពានំ វិយ ន និច្ចំ ន សស្សតំ។ អថ ខោ ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវតាយ **តាវកាលិកំ**។ តតោ ឯវ ចវនាទិសភាវន្តិ សព្ពមេតំ រូបាវចរធម្មេសុ អាទីនវវិភាវនំ។ **ទុក្ខេ បតិដ្ឋិត**ន្តិ សង្ខារទុក្ខេ បតិដ្ឋិតំ។ **អតាណ**ន្តិ ចវនសភាវាទិតាយ តាណរហិតំ។ **អលេណ**ន្តិ តតោ អរក្ខត្តា លីយនដ្ឋានរហិតំ។ **អសរណ**ន្តិ អប្បដិសរណំ។ **អសរណីភូត**ន្តិ សព្ពកាលម្បិ អប្បដិសរណំ។

សមត្តបត្តវិសេ ខន្ធាទីសុ គហិតេ ទុក្ខិកិច្ចា សិយាតិ, **“ខន្ធំ វា សីសំ វា គហេតុំ អទត្វា”**តិ វុត្តំ។ **ឯវមេវា**តិ ឯត្ថាយំ ឧបមាសំសន្ទនា – ឆេកោ ភិសក្កោ វិយ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ វិសវិការោ វិយ កិលេសទុក្ខានុពន្ធោ, ភិសក្កស្ស

វិសំ ឋានតោ ចាវេត្វា ឧបរិ អារោបនំ វិយ ភគវតោ ទេសនានុភាវេន កុលបុត្តស្ស កាមភវេ និកន្តី បរិយាទាយ អរូបជ្ឈានេ ភវនំ។ ភិសក្កស្ស វិសំ ឱតារេត្វា បថវិយំ បាតនំ វិយ កុលបុត្តស្ស ឱរម្ភាគិយកិលេសទុក្ខាបនយនំ។

អសម្បត្តស្សាតិ អរូបាវចរជ្ឈានំ អនធិគតស្ស។ **អប្បដិលទ្ធស្សេវា**តិ តស្ស វេវចនំ។ **សព្ពមេត**ន្តិ “អនិច្ចំ អធុវ”ន្តិអាទិនា វិត្ថារតោ វុត្តំ សព្ពមេតំ **អាទីនវំ។ ឯកបទេនេវ “សង្ខតមេត”ន្តិ កថេសិ** សង្ខតបទេនេវ តស្ស អត្ថស្ស អនវសេសតោ បរិយាទិន្នត្តា។

នាយូហតីតិ ភវការណចេតនាវសេន ព្យាបារំ ន សមូហេតិ ន សម្បិណ្ឌេតិ។ តេនាហ – **“ន រាសី ករោតី”**តិ។ អភិសង្ខរណំ នាម ចេតនាព្យាបារោតិ អាហ – **“ន អភិសញ្ចេតយតី”**តិ។ តំ បន ផលុប្បាទនសមត្ថតាយ ផលេន កប្បេនន្តិ អាហ **“ន កប្បេតី”**តិ។ សចេ អភិសង្ខារចេតនា ឧឡារា, ផលមហត្តសង្ខាតាយ វុឌ្ឍិយា ហោតិ, អនុឡារា ច អវុឌ្ឍិយាតិ អាហ – **“វុឌ្ឍិយា វា បរិហានិយា វា”**តិ។ **ពុទ្ធវិសយេ ឋត្វា**តិ ភគវា អត្តនោ ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ សីហសមានវុត្តិតាយ ច ទេសនំ ឧក្កំសតោ សាវកេហិ បត្តព្ពំ វិសេសំ អនវសេសេន្តោ តថា វទតិ, ន សាវកវិសយំ អតិក្កមិត្វា អត្តនោ ពុទ្ធវិសយមេវ ទេសេន្តោ។ តេនាហ – **“អរហត្តនិកូដំ គណ្ហី”**តិ។ យទិ កុលបុត្តោ អត្តនោ...បេ.... បដិវិជ្ឈិ, អថ កស្មា ភគវា ទេសនាយ អរហត្តនិកូដំ គណ្ហីតិ អាហ **“យថា នាមា”**តិអាទិ។

ឥតោ បុព្ពេតិ ឥតោ អនាគាមិផលាធិគមតោ ឧត្តរិ ឧបរិ។ **អស្សា**តិ កុលបុត្តស្ស។ **កថេន្តស្ស** ភគវតោ ធម្មេ **នេវ កង្ខា ន វិមតិ** បឋមមគ្គេនេវ កង្ខាយ សមុច្ឆិន្នត្តា។ **ឯកច្ចេសុ ឋានេសូ**តិ តថា វិនេយ្យឋានេសុ។ តថា ហិ អយម្បិ កុលបុត្តោ អនាគាមិផលំ បត្វា ភគវន្តំ សញ្ជានិ។ តេន វុត្តំ **“យតោ អនេនា”**តិអាទិ។

៣៦៣. **អនជ្ឈោសិតា**តិ អនជ្ឈោសនីយាតិ អយមត្ថោតិ អាហ – **“គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបេត្វា គហេតុំ ន យុត្តា”**តិ។

៣៦៤. រាគោវ អនុសយោ **រាគានុសយោ**, សោ ច បច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនារហោតិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ វុត្តំ – **“សុខវេទនំ អារព្ភ រាគានុសយោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”**តិ។ ន បន តស្ស ឧប្បាទនំ អត្ថិ ខណត្តយសមាយោគាសម្ភវតោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឥតរ**ន្តិ អទុក្ខមសុខវេទនំ។ **វិសំយុត្តោ**តិ កេនចិ សញ្ញោជនេន អសំយុត្តតាយ ឯវ និយតវិប្បយុត្តោ។ កាយស្ស កោដិ បរមោ អន្តោ ឯតស្សាតិ **កាយកោដិកំ។ ទុតិយបទេ**តិ “ជីវិតបរិយន្តិក”ន្តិ ឥមស្មឹ បទេ។ **វិសេវនស្សា**តិ ឧបាទានស្ស។ **សីតីភវិស្សន្តី**តិ បទស្ស “និរុជ្ឈិស្សន្តី”តិ អត្ថោ វុត្តោ, កថំ បន វេទយិតានំ ទ្វាទសសុ អាយតនេសុ និរុជ្ឈនំ សីតិភាវប្បត្តីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ – **“កិលេសា ហី”**តិអាទិ។ **សមុទយបញ្ចេនា**តិ មហាសតិបដ្ឋានេ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣) សមុទយសច្ចនិរោធបញ្ចេន។ ននុ សព្ពសោ កិលេសបរិឡាហវិគមេ សីតិភាវោ នាម វេទនានិរោធមត្តេន អធិប្បេតោ; តេន ឥធ វេទយិតានិ វុត្តានិ, ន កិលេសាតិ វេទយិតានំ អច្ចន្តនិរោធសង្ខាតោ សីតិភាវោបិ កិលេសសមុច្ឆេទនេនេវាតិ អាហ **“វេទយិតានិបី”**តិអាទិ។

៣៦៥. **ឥទំ ឱបម្មសំសន្ទន**ន្តិ ឯត្ថ សញ្ញោជនា ទីបសិខា វិយ, អធិដ្ឋានកបល្លិកា វិយ វេទនាយ និស្សយភូតា ចត្តារោ ខន្ធា, តេលំ វិយ កិលេសា, វដ្ដិ វិយ កម្មវដ្ដំ, ឧបហរណកបុរិសោ វិយ វដ្ដគាមី បុថុជ្ជនោ, តស្ស សីសច្ឆេទកបុរិសោ វិយ អរហត្តមគ្គោ សន្តានស្ស សមុច្ឆេទករណតោ, អនាហារាយ ទីបសិខាយ និព្ពាយនំ វិយ កម្មកិលេសានំ អនន្តរបច្ចយតោ អនាហារាយ វេទនាយ អនុបាទិសេសវសេន និព្ពាយនំ។

អាទិម្ហិ សមាធិវិបស្សនាបញ្ញាហីតិ បុព្ពភាគបដិបទាភូតា តយា បគុណសមាធិតោ អរហត្តស្ស បទដ្ឋានភូតវិបស្សនាបញ្ញាតោ ច។ **ឧត្តរិតរា**តិ វិសិដ្ឋតរា។ **ឯវំ សមន្នាគតោ**តិ ឯត្ថ **ឯវំ**-សទ្ទោ ឥទំសទ្ទត្ថវចនោតិ អាហ – **“ឥមិនា ឧត្តមេន អរហត្តផលបញ្ញាធិដ្ឋានេនា”**តិ។ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ ខេបេតីតិ **សព្ពទុក្ខក្ខយោ**, អគ្គមគ្គោ, តំបរិយាបន្នតាយ តត្ថ ញាណន្តិ អាហ – **“សព្ពទុក្ខក្ខយេ ញាណំ នាម អរហត្តមគ្គេ ញាណ”**ន្តិ។ **អរហត្តផលេ ញាណំ អធិប្បេតំ** វុត្តនយេន សព្ពទុក្ខក្ខយេ សន្តេ តន្និមិត្តំ វា ឧប្បន្នញាណន្តិ កត្វា។ **តស្សា**តិ, “ឯវំ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ឥមិនា បរមេន បញ្ញាធិដ្ឋានេន សមន្នាគតោ ហោតី”តិ វុត្តភិក្ខុនោ។

៣៦៦. **ហី**តិ យស្មា។ **វិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ, តស្មា សព្ពទុក្ខក្ខយេ ញាណន្តិ អរហត្តផលញាណំ អធិប្បេតំ។ **សច្ចន្តិ បរមត្ថសច្ចំ និព្ពានំ,** ន មគ្គសច្ចំ។ កាមំ អរហត្តផលវិមុត្តិ បដិបក្ខេហិ អកោបនីយតាយ អកុប្បា, “សច្ចេ ឋិតា”តិ បន វចនតោ, **“អកុប្បារម្មណករណេន អកុប្បាតិ វុត្តា”**តិ អាហ។ **វិតថ**ន្តិ នដ្ឋំ, ជរាយ មរណេន ច វិបរិណាមេតព្ពតាយ យាទិសំ ឧប្បាទាវត្ថាយ ជាតំ, តតោ អញ្ញាទិសន្តិ អត្ថោ។ តថា ហិ តំ ជរាមរណេហិ

បរិមុសិតព្ពរូបតាយ “មុសា”តិ វុត្តំ។ តេនាហ – “**មោសធម្មន្តិ នស្សនសភាវ**”ន្តិ។ **តំ អវិតថ**ន្តិ តំ វុត្តនយេន អវិតថំ នាម, **តំ សភាវោ** សព្ពកាលំ តេនេវ លព្ភនតោ។ **សមថវិបស្សនាវសេន វចីសច្ចតោ**តិ សមថវិបស្សនាវសេន យំ វិសុទ្ធិមគ្គំ វចីសច្ចំ, តតោ។ **ទុក្ខសច្ចសមុទយសច្ចេហិ** តច្ឆវិបល្លាសភូតសភាវេហិ។ ឥតិ នេសំ យថាសកំ សភាវេន អវិតថភាវេ អមោសធម្មតាយ តេហិបិ អវិតថភាវា បរមត្ថសច្ចំ និព្ពានមេវ **ឧត្តរិតរំ។ តស្មា**តិ និព្ពានស្សេវ ឧត្តរិតរភាវតោ។

៣៦៧. ឧបធីយតិ ឯត្ថ ទុក្ខន្តិ **ឧបធិ,** ខន្ធា កាមគុណា ច។ ឧបទហន្តិ ទុក្ខន្តិ **ឧបធិ,** កិលេសាភិសង្ខារា។ **បរិបូរា គហិតា បរាមដ្ឋា**តិ បរិយត្តភាវេន តណ្ហាយ គហិតា ទិដ្ឋិយា បរាមដ្ឋា។ **សមថវិបស្សនាវសេន កិលេស បរិច្ចាគតោ**តិ វិក្ខម្ភនវសេន តទង្គប្បហានវសេន ច កិលេសានំ បរិច្ចជនតោ។ **ឧត្តរិតរោ** វិសិដ្ឋតរស្ស បហានប្បការស្ស អភាវតោ។

៣៦៨. **អាឃាតករណវសេនា**តិ ចេតសិកាឃាតស្ស ឧប្បជ្ជនវសេន។ **ព្យាបជ្ជនវសេនា**តិ ចិត្តស្ស វិបត្តិភាវវសេន។ **សម្បទុស្សនវសេនា**តិ សព្ពសោ ទុស្សនវសេន។ **តីហិ** បទេហិ យទិ អរហត្តមគ្គេន កិលេសានំ បរិច្ចាគោ ចាគាធិដ្ឋានំ, អរហត្តមគ្គេនេវ នេសំ វូបសមោ ឧបសមាធិដ្ឋានំ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ ឯត្ថ វិសេសេន បរិច្ចាគោ សម្បជហនំ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនំ ចាគោ, តថា បន បរិច្ចាគេន យោ សោ នេសំ តទា វូបសន្តតាយ អភាវោ, អយំ ឧបសមោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

៣៦៩. **មញ្ញិត**ន្តិ មញ្ញនា, “ឯតំ មមា”តិអាទិនា កប្បនាតិ អត្ថោ។ អវិជ្ជាវិពទ្ធនតណ្ហាគាហាទីនំ សាធារណភាវតោ **អយមហ**ន្តិ ឯត្ថ **អហ**ន្តិ ទិដ្ឋិមញ្ញនាទស្សនំ, សា បន ទិដ្ឋិ មានមញ្ញនាយ អត្តនិយគាហវសេន ហោតីតិ ស្វេវ “អយ”ន្តិ ឥមិនា គហិតោតិ អាហ – “**អយមហន្តិ ឯកំ តណ្ហាមញ្ញិតមេវ វដ្ដតី**”តិ។ **អាពាធដ្ឋេនា**តិ បដិបីឡនដ្ឋេន។ មញ្ញនាវសេន ហិ សត្តានំ តថា ហោតិ។ **អន្តោទោសដ្ឋេនា**តិ អព្ភន្តរទុដ្ឋភាវេន។ មញ្ញនាទូសិតត្តា ហិ សត្តានំ អត្តភាវោ ទុក្ខតាមូលាយត្តោ, កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតោ ឧប្បាទនិរោធភង្គេហិ ឧទ្ធមុទ្ធំ បក្កបភិន្នោ ហោតីតិ ផលូបចារេន “មញ្ញិតំ គណ្ឌោ”តិ វុត្តោ។ **អនុបវិដ្ឋដ្ឋេនា**តិ អនុបវិសិត្វា ហទយមាហច្ច អធិដ្ឋានេន។ មញ្ញិតញ្ហិ បីឡាជននតោ អន្តោតុទនតោ ទុរុទ្ធរណតោ សល្លំ។ **ខីណាសវមុនិ** សព្ពសោ កិលេសានំ សន្តត្តា, តតោ ឯវ បរិឡាហានំ បរិនិព្ពុតត្តា វូបសន្តត្តា **សន្តោ** ឧបសន្តោ **និព្ពុតោតិ វុច្ចតិ។ យត្ថ ឋិត**ន្តិ យស្មិំ អសេក្ខភូមិយំ ឋិតំ។ យទិ ភគវា អត្តនោ ទេសនាញាណានុរូបំ ទេសនំ ប វត្តាបេយ្យ, មហាបថវី បត្ថរន្តស្ស វិយ, អាកាសំ បសារេន្តស្ស វិយ, អនន្តាបរិមេយ្យលោកធាតុយោ បដិច្ច តេសំ ឋិតាការំ អនុប្បារំ វិចិនន្តស្ស វិយ ទេសនា បរិយោសានំ ន គច្ឆេយ្យ។ យស្មា បនស្ស វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបមេវ ទេសនា បវត្តិ, ន តតោ បរំ អណុមត្តម្បិ វឌ្ឍតិ។ តស្មា វុត្តំ – “**សព្ពាបិ ធម្មទេសនា សំខិត្តាវ, វិត្ថារទេសនា នាម នត្ថិ**”តិ។ ននុ សត្តបករណទេសនា វិត្ថារកថាតិ? ន សាបិ វិត្ថារកថាតិ អាហ – “**សមន្តបដ្ឋានកថាបិ សំខិត្តាយេវា**”តិ។ សន្និបតិតទេវបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបមេវ ហិ តស្សាបិ បវត្តិ, ន សត្ថុទេសនាញាណានុរូបន្តិ។ **យថានុសន្ធឹ បាបេសិ** យថាឧទ្ទិដ្ឋេ អនុបុព្ពេន អនវសេសតោ វិភជនវសេន ទេសនាយ និដ្ឋាបិតត្តា។ **វិបញ្ចិតញ្ញូ…បេ… កថេសិ** នាតិសង្ខេបវិត្ថារវសេន ទេសិតត្តា។

៣៧០. **អដ្ឋន្នំ បរិក្ខារាន**ន្តិ នយិទមនវសេសបរិយាទានំ, លក្ខណវចនំ បនេតំ, អញ្ញតរស្សាតិ វចន សេសោ។ តថា ហិ, “មយ្ហំ ឥទ្ធិមយបរិក្ខារលាភាយ បច្ចយោ ហោតូ”តិ បត្តនំ បដ្ឋបេត្វា បត្តចីវរំ, បត្តំ, ចីវរមេវ វា ទិន្នេ ចរិមភវេ ឥទ្ធិមយបរិក្ខារោ និព្ពត្តតីតិ វទន្តិ។ **អទិន្នត្តា**តិ កេចិវាទោ, តេនាហ “**កុលបុត្តោ**”តិអាទិ។ **ឱកាសាភាវតោ**តិ ឧបសម្បទាលក្ខណស្ស អសម្ភវតោ។ តេនាហ – “**កុលបុត្តស្ស អាយុបរិក្ខីណ**”ន្តិ។ **ឧទកតិត្ថ…បេ… អាវន្ទោ** បរមប្បិច្ឆភាវតោ។

វិព្ភន្តាតិ ភន្តចិត្តា។ **សិង្គេន វិជ្ឈិត្វា ឃាតេសិ** បុរិមជាតិពទ្ធាឃាតតាយាតិ វទន្តិ។

មានុសំ យោគន្តិ មនុស្សត្តភាវំ។ អត្តភាវោ ហិ យុជ្ជតិ កម្មកិលេសេហីតិ “យោគោ”តិ វុច្ចតិ។ **ឧបច្ចគុ**ន្តិ ឧបគច្ឆឹសុ។ **ឧបកោ**តិអាទិ តេសំ នាមានិ។

គន្ធកដ្ឋេហីតិ ចន្ទនាគរុសឡលទេវទារុអាទីហិ គន្ធទារូហិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ធាតុវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១១. សច្ចវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៣៧១. អាចិក្ខនាតិ – “ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ច”ន្តិ អាទិកោ កថនំ។ **ទេសនា**តិ តស្សេវ អត្ថស្ស អតិសជ្ជនំ បពោធនំ។ **បញ្ញាបនា**តិ បការេហិ ញាបនា, សា បន យស្មា ឥត្ថមិទន្តិ វេនេយ្យានំ បច្ចក្ខតោ ទស្សនា, តេសំ វា សន្តានេ បតិដ្ឋាបនា ហោតិ, តស្មា អាហ – “**ទុក្ខសច្ចាទីនំ ឋបនា**”តិ។ **បដ្ឋបនា**តិ បតិដ្ឋាបនា។ យស្មា បដ្ឋបិយមានសភាវា ទេសនា ភាជនំ ឧបគច្ឆន្តី វិយ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ – “បញ្ញាបនា”តិ, ជានាបនាតិ អត្ថោ។ **វិវដករណា**តិ ទេសិយមានស្ស អត្ថស្ស វិវដភាវករណំ។ **វិភាគកិរិយា**តិ យថាវុត្តស្ស អត្ថវិភាគស្ស វិត្ថារករណំ។ **បាកដភាវករណ**ន្តិ អគម្ភីរភាវាបាទនំ។ អបរោ នយោ – ចតុសច្ចសញ្ញិតស្ស អត្ថស្ស បច្ចេកំ សរូបតោ ទស្សនវសេន ឥទន្តិ អាទិតោ សិក្ខាបនំ កថនំ **អាចិក្ខនា,** ឯវំ បរសន្តានេ បពោធនវសេន បវត្តាបនា **ទេសនា,** ឯវំ វិនេយ្យានំ ចិត្តបរិតោសជននេន តេសំ ពុទ្ធិបរិបាចនំ “**បញ្ញាបនា**”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ បញ្ញាបេន្តី ច សា ទេសិយមានំ អត្ថំ វេនេយ្យសន្តានេ បការតោ ឋបេតិ បតិដ្ឋបេតីតិ “**បដ្ឋបនា**”តិ វុច្ចតិ។ បការតោ ឋបេន្តី បន សំខិត្តស្ស វិត្ថារតោ បដិវុត្តស្ស បុនាភិធានតោ “**វិវរណា**”តិ, តស្សេវត្ថស្ស វិភាគករណតោ “**វិភជនា**”តិ, វុត្តស្ស វិត្ថារេនាភិធានតោ វិភត្តស្ស ហេតុទាហរណទស្សនតោ, “**ឧត្តានីកម្ម**”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ – “**បាកដភាវករណ**”ន្តិ, ហេតូបមាវសេនត្ថស្ស បាកដភាវករណតោតិ អត្ថោ។

អនុគ្គាហកាតិ អនុគ្គណ្ហនកាមា។ ស្វាយមនុគ្គហោ សង្គហវត្ថុវសេន បាកដោ ហោតីតិ អាហ “**អាមិសសង្គហេនា**”តិអាទិ។ ជនេតា ជនេត្តីតិ អាហ “**ជនិកា មាតា**”តិ។ វុទ្ធី បរិសំ អាបាទេតីតិ **អាបាទេតា**។ តេនាហ “**បោសេតា**”តិ។ ឥទានិ ទ្វិន្នំ មហាថេរានំ យថាក្កមំ សព្រហ្មចារីនំ ភគវតា វុត្តេហិ ជនិកបោសិកមាតុដ្ឋានិយេហិ សង្គាហកតំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ, “**ជនិកមាតា ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ បរតោឃោសេន វិនាបិ ឧបរិមគ្គាធិគមោ ហោតីតិ “**បច្ចត្តបុរិសការេនា**”តិ វុត្តំ។ បឋមមគ្គោ ឯវ ហិ សាវកានំ ឯកន្តតោ ឃោសាបេក្ខោតិ។ **បត្តេសុបីតិ បិ**-សទ្ទេន បគេវ អប្បត្តេសូតិ ទស្សេតិ។ ភវស្ស អប្បមត្តកតា នាម ឥត្តរកាលតាយាតិ អាហ “**អច្ឆរាសង្ឃាតមត្តម្បី**”តិ។ **ជនេតា**តិ ជនកោ, ថេរោ បន អរិយាយ ជនយិតា។ **អាបាទេតា**តិ វឌ្ឍេតា បរិព្រូហេតា។ បុរិមស្មឹ សច្ចទ្វយេ សម្មសនគ្គហណំ លោកិយត្តា តស្ស, ឥតរស្មឹ តស្ស អគ្គហណំ លោកុត្តរត្តា។

កាមេហិ និក្ខន្តោ សង្កប្បោ **នេក្ខម្មសង្កប្បោ**។ ស្វាយមស្ស តតោ និក្ខមនត្ថោ តេសំ បដិបក្ខភាវតោ តេហិ វិសំសត្ថតោ វិរជ្ជនតោ សមុច្ឆិន្ទនតោ សព្ពសោ វិវិត្តភាវតោ ច ហោតីតិ ទស្សេតុំ, “**កាមបច្ចនីកដ្ឋេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កាមបទឃាត**ន្តិ យថា កាមោ បទំ បតិដ្ឋំ ន លភតិ, ឯវំ ហននំ, កាមសមុច្ឆេទន្តិ អត្ថោ។ កាមេហិ សព្ពសោ វិវិត្តត្តា កាមវិវិត្តោ, អរិយមគ្គោ, តស្ស អន្តោ, អរិយផលំ, តស្មឹ **កាមវិវិត្តន្តេ។ ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា “ព្យាបាទបច្ចនីកដ្ឋេនា”តិអាទិយោជនំ អតិទិសតិ។ សព្ពេ ចេតេ នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តីតិ យោជនា។ យទិ ឯកចិត្តេ លព្ភន្តិ, កថំ តិវិធមិច្ឆាសង្កប្បានំ សមុគ្ឃាតោតិ អាហ “**តត្រ ហី**”តិអាទិ។ **ន នានា លព្ភតី**តិ ឥមិនា តិវិធកិច្ចការិតំ សម្មាសង្កប្បស្ស ទស្សេតិ។ កិច្ចវសេន ហិ តស្ស នាមស្ស លាភោ។ សម្មាវាចាទីនម្បិ មគ្គក្ខណេ ឯកចិត្តេ លព្ភមានានម្បិ ចតុកិច្ចការិតាយ ចតុព្ពិធនាមាទិតា វេទិតព្ពា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សច្ចវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១២. ទក្ខិណាវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៣៧៦. មហាបជាបតិគោតមីតិ ឯត្ថ **គោតមី**តិ តស្ស គោតមគោត្តតោ អាគតំ នាមំ, មហាបជាបតិ បន គុណតោ។ តំ វិវរិតុំ, “**នាមករណទិវសេ បនស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ មហតី ឧឡារំ បជំ ជននបោសនេហិ បរិរក្ខតីតិ **មហាបជាបតិ**។ បរិភោគវសេន ន ហញ្ញតីតិ **អហតំ។ សិប្បិកាន**ន្តិ តន្តវាយានំ។ **វាយនដ្ឋាន**ន្តិ វិនដ្ឋានំ។ **តានិ មំ ន តោសេន្តិ** កាយិកស្ស បុញ្ញស្ស អភាវតោ។ តេនាហ – “**សហត្ថា កតមេវ មំ តោសេតី**”តិ។ **បិសិត្វា** និព្ពត្តនំ កត្វា។ **បោថេត្វា**តិ សុខុមភាវាបាទនត្ថំ ធនុកេន នេត្វា។ **កាលានុកាលញ្ច ធាតិគណបរិវុតា គន្ធាវេមកោដិំ អគ្គហេសិ** ឯកទិវសន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯវញ្ហិ “ឯកទិវសំ បន…បេ.... អកាសី”តិ បុរិមវចនេន តំ ន វិរុជ្ឈេយ្យ។

ឆ ចេតនាតិ ឆព្ពិធា ចេតនា។ ន ហិ តា ឆយេវ ចេតនាតិ។ **សង្ឃេ គោតមិ ទេហិ…បេ.... សង្ឃោ ចា**តិ ឥទមេវ សុត្តបទំ។ **សង្ឃេ គោតមិ ទេហី**តិ សង្ឃស្ស ទានាយ និយោជេសិ, តស្មា សង្ឃោវ ទក្ខិណេយ្យតរោតិ អយមេវេត្ថ អត្ថោ។ **យទិ ឯវ**ន្តិអាទិនា តត្ថ ព្យភិចារំ ទស្សេតិ។ **រាជមហាមត្តាទយោ**តិអាទិនា តត្ថ ព្យតិរេកតោ និទស្សនំ អាហ។ **មហន្តតរា ភវេយ្យុ**ន្តិ អានុភាវាទិនា មហន្តតរា ភវេយ្យុំ, ន ច តំ អត្ថីតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា

គុណវិសិដ្ឋហេតុកំ ទក្ខិណេយ្យតំ អនបេក្ខិត្វា អត្តនោ ទីឃមានស្ស ទាបនំ លភតិ, តស្មា។ **មា ឯវំ គណ្ហា**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធតោ សង្ឃោវ ទក្ខិណេយ្យោ”តិ មា គណ្ហ។

តត្ថ និច្ឆយសាធកំ សុត្តបទំ ទស្សេន្តោ, “**នយិមស្មិ លោកេ...បេ.... វិបុលផលេសិន**”ន្តិ អាហ។ ស្វាយមត្ថោ រតនសុត្តេ (ខុ. បា. ៦.៣; សុ. និ. ២២៦), “យំ កិញ្ចិ វិត្ត”ន្តិ គាថាយ, អគ្គបសាទសុត្តាទីហិ (ឥតិវុ. ៩០) ច វិភាវេតព្ពោតិ។ តេនាហ – “**សត្ថារា ឧត្តរិតរោ ទក្ខិណេយ្យោ នាម នត្ថី**”តិ។

គោតមិយា អន្តិមភវិកតាយ ទានស្ស ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ អនុប្បាទនតោ ន តំ គរុតរំ សង្ឃស្ស បាទាបនេ ការណន្តិ អាហ – “**បច្ឆិមាយ ជនតាយា**”តិអាទិ។ **វចនតោបី**តិ តស្ស វត្ថុយុគស្ស សត្ថុ ឯវ បដិគ្គហណាយ វចនតោបិ។ តេនាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។

សត្ថា សង្ឃបរិយាបន្នោវ ឦទិសេ ឋានេ អគ្គផលដ្ឋតាយ អដ្ឋ-អរិយបុគ្គលភាវតោ, សចេ បនស្ស ន សយំ សង្ឃបរិយាបន្នតា, កថំ សង្ឃេ បូជិតេ សត្ថា បូជិតោ នាម សិយាតិ អធិប្បាយោ។ **តីណិ** សរណគមនានិ តយោ ឯវ អគ្គបសាទាតិ វត្តតីតិ អធិប្បាយោ។ អភិធេយ្យានុរូបានិ ហិ លិង្គវចនានិ។ **ន វុហតិ** អយាថាវ បដិបត្តិភាវតោ, ន គិហិវេសគ្គហណាទិនា គិហិភាវស្ស បដិក្ខិបិតត្តា។ **ន វត្តព្ពមេតំ “សត្ថា សង្ឃ បរិយាបន្នោ”**តិ សត្ថុភាវតោ។ សាវកសមូហោ ហិ សង្ឃោ ។ សង្ឃគណេ ហិ សត្ថា ឧត្តរិតរោ អនញ្ញសាធារណ គុណេហិ សមន្នាគតភាវតោ មូលរតនភាវតោ ច។

៣៧៧. សម្បតិជាតស្ស មហាសត្តស្ស សត្តបទវីតិហារគមនំ ធម្មតាវសេន ជាតំ, បរំ តទញ្ញទហរសទិសី បដិបត្តីតិ អាហ – “**ហត្ថបាទកិច្ចំ អសាធេន្តស្ស**”តិ។

៣៧៨. **បច្ចុបការំ ន សុករំ វទាមិ** អនុច្ឆវិកកិរិយាយ កាតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ អភិវាទេន្តិ ឯតេនាតិ **អភិវាទនំ**។ វន្ទមានេហិ អន្តេវាសិកេហិ អាចរិយំ “សុខី ហោតូ”តិអាទិនា អភិវាទេន្តិ នាម។ តេន វុត្តំ “**អភិវាទន**”ន្តិ។ **តទភិមុខោ...បេ.... វន្ទិត្វា និបជ្ជតិ**, សេយ្យថាបិ អាយស្មា សារិបុត្តោ។ កាលានុកាលំ ឧបដ្ឋានំ ពីជយនបាទសម្ពាហនាទិ **អនុច្ឆវិកកម្មស្ស ករណំ** នាម។ **អនុច្ឆវិកំ កិរិយំ កាតុំ ន សក្កោតិយេវ**, យស្មា អាចរិយេន កតស្ស ធម្មានុគ្គហស្ស អន្តេវាសិនា ករិយមានោ អាមិសានុគ្គហោ សង្ខម្បិ កលម្បិ កលភាគម្បិ ន ឧបេតិយេវាតិ។ តេន វុត្តំ “**ន សុប្បតិការំ វទាមី**”តិ។

៣៧៩. **បាដិបុគ្គលិកំ ទក្ខិណំ អារព្ភ សមុដ្ឋិតំ**, “តំ មេ ភគវា បដិគ្គណ្ហតូ”តិ មហាបជាបតិគោតមិយា វចនំ និមិត្តំ កត្វា ទេសនាយ ឧដ្ឋិតត្តា។ ន កេវលញ្ច តស្សា ឯវ វចនំ, អថ ខោ **អានន្ទត្ថេរោបិ...បេ.... សមាទបេសិ**, តស្មា វិភាគតោ **ចុទ្ទសសុ...បេ.... ហោតីតិ ទស្សេតុំ, ឥមំ ទេសនំ អារភិ**។ តត្ថ បតិបច្ចេកំ បុគ្គលំ ទីយតីតិ **បាដិបុគ្គលិកំ**។ បឋមសទ្ទោ យថា អគ្គត្ថោ, ឯវំ សេដ្ឋបរិយាយោបីតិ អាហ “**ជេដ្ឋកវសេនបី**”តិ។ **អគ្គា** ឧត្តមេ ខេត្តេ បវត្តត្តា។ **ទុតិយតតិយាបិ បរមទក្ខិណាយេវ** សព្ពសោ សម្មាវិក្ខម្ភិត រាគាទិកិលេសត្តា។ រាគាទយោ ហិ អទក្ខិណេយ្យភាវស្ស ការណំ។ តេនេវាហ – “តិណទោសានិ ខេត្តានិ, រាគ ទោសា អយំ បជា”តិអាទិ (ធ. ប. ៣៥៦)។ យស្មា បន សវាសនំ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នកិលេសេហិ តតោ ឯវ សព្ពសោ អប្បដិហតញាណចារេហិ អនន្តាបរិមេយ្យគុណគណាធារេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ សទិសោ សទេវកេ លោកេ កោចិ ទក្ខិណេយ្យោ នត្ថិ។ តស្មា “**បរមទក្ខិណាយេវា**”តិ សាសង្កំ វទតិ។ យស្មា បញ្ចាភិញ្ញោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី ឯវ ហោតិ លោកិយាភិញ្ញានំ អដ្ឋសមាបត្តិអធិដ្ឋានត្តា, តស្មា “**លោកិយបញ្ចាភិញ្ញេ**”តច្ចេវ វុត្តំ, ន “អដ្ឋ សមាបត្តិលាភិម្ហី”តិ គាយ អវុត្តសិទ្ធត្តា។ **គោសីលធាតុកោ**តិ គោសិលសភាវោ, សីលវតា សទិសសីលោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អសឋោ**”តិអាទិ។ តេន ន អលជ្ជិធាតុកោ បកតិសិទ្ធោ ឥធ បុថុជ្ជនសីលវាតិ អធិប្បេតោតិ ទស្សេតិ។

បរិច្ឆិន្ទន្តោតិ ឯត្តកោតិ បច្ចេកប្បមាណតោ តតោ ឯវ អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោវ បរិច្ឆិន្ទន្តោ។ កថំ បន អសង្ខ្យេយ្យភាវេន វុច្ចមានោ វិបាកោ បរិច្ឆិន្នោ ហោតិ? សោបិ តស្ស បរិច្ឆេទោ ឯវ ឥតរេហិ អសំកិណ្ណភាវទីបនតោ, ឯតទត្ថមេវ បុព្ពេ អសង្ករគ្គហណំ កតំ។ **គុណវសេនា**តិ លក្ខណសម្បន្នាទិគុណវសេន។ **ឧបការវសេនា**តិ ភោគរក្ខាទិឧបការវសេន។ **យំ បោសនត្ថំ ទិន្នំ, ឥទំ ន គហិតំ** ទានលក្ខណាយោគតោ។ អនុគ្គហបូជនិច្ឆាវសេន ហិ អត្តនោ ទេយ្យវត្ថុបរិច្ចាគោ ទានំ ភយរាគលទ្ធកាមកុលាទិវសេន សាវជ្ជភាវតោ។ **តម្បិ ន គហិតំ** អយាវទត្ថតាអបរិបុណ្ណភាវេន យថាធិប្បេតផលទានាសមត្ថភាវតោ។ **សម្បត្តស្សា**តិ សន្តិកាគតស្ស។ តេន សម្បត្តិបយោជនេ អនបេក្ខតំ ទស្សេតិ។ **ផលំ បដិកង្ខិត្វា**តិ “ឥទំ មេ ទានមយំ បុញ្ញំ អាយតិំ សុខហិតភាវាយ ហោតូ”តិអាទិនា ផលំ បច្ចាសីសិត្វា។ តេនស្ស ផលទានេ នមិយតំ ទស្សេតិ,

យាវទត្ថន្តិ តមិនា បរិបុណ្ណផលតំ។ **សតគុណា**តិ ឯត្ថ **គុណ**សទ្ទោ ន "គុណេន នាមំ ឧទ្ធរេយ្យ"ន្តិអាទីសុ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣១៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៧៦; នេត្តិ. អដ្ឋ. ៤.៣៨) វិយ សម្បត្តិអត្ថោ, "គទ្ទិគុណ"ន្តិអាទីសុ វិយ ន វឌ្ឍនត្ថោ, "បញ្ច កាមគុណា លោកេ, មនោឆដ្ឋា បវេទិតា"តិអាទីសុ (សុ. និ. ១៧៣) វិយ ន កោដ្ឋាសត្ថោ, "អន្តំ អន្តគុណ"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; ខុ. បា. ៣) វិយ ន អន្តភាគត្ថោ, អថ ខោ អានិសំសត្ថោតិ ទស្សេន្តោ, "**សតានិសំសា**"តិ អាហ, តេ អានិសំសេ សរូបតោ ទស្សេតុំ, "**អាយុសត**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សតគុណា**តិ វា សតវឌ្ឍិកាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **និប្បរិតសំ ករោតី**តិ អាយុអាទីនំ អានិសំសានំ អបរិត្តាសំ ករោតិ។ អថ វា **និប្បរិតសំ ករោតី**តិ អាយុអាទិនិមិត្តំ អបរិត្តាសំ ករោតិ។ អថ វា **និប្បរិតសំ ករោតី**តិ អាយុអាទីនិ តតោ ឧត្តរិម្បិ អាហារាទិហេតុ អបរិត្តាសំ ករោតិ។ អត្តភាវវិនិមុត្ត សញ្ចរណស្ស អភាវា, "**ភវសតេបិ វុត្តេ អយមេវត្ថោ**"តិ វុត្តំ។ **សព្ពត្ថា**តិ, "បុថុជ្ជនទុស្សីលេ"តិអាទីសុ សព្ពវារេសុ។ **នយោ នេតព្វោ**តិ, "អាយុសហស្សំ វណ្ណសហស្ស"ន្តិអាទិកោ នយោ។

សាសនាវតរណំ នាម យាវទេវ វដ្ដទុក្ខនិត្ថរណត្ថំ, តញ្ច មគ្គបដិវេធេន, តស្មា និព្ពេធភាគិយសរណគមនំ សិក្ខាបទសមាទានំ បព្ពជ្ជា ឧបសម្បទា សីលបរិបូរណំ អធិចិត្តសិក្ខានុយោគោ វិបស្សនាភាវនាតិ សព្ពាបេសា សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបត្តិ ឯវ ហោតីតិ អាហ – "**តិសរណំ គតោ ឧបាសកោបី**"តិអាទិ។ តត្ថ យថា និព្ពេធភាគិយោ សមាធិ តាវ នាម បរម្បរាយ អរិយមគ្គាធិគមស្ស បច្ចយភាវតោ ឧបនិស្សយោ; តថា និព្ពេធភាគិយំ សីលបរិបូរណំ ឧបសម្បទា បព្ពជ្ជា ឧបាសកស្ស ទសសុ បញ្ចសុ សីលេសុ បតិដ្ឋានំ អន្តមសោ សរណាទិគមនម្បិ និព្ពេធភាគិយំ អរិយមគ្គាធិគមស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិយេវាតិ, "សព្ពាបេសា សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបត្តី"តិ វុត្តា។ តត្ថ អនញ្ញសាធារណ-វិជ្ជាចរណាទិ-អសង្ខេយ្យអបរិមេយ្យ-គុណ-សមុទយបូរិតេ ភគវតិ សទ្ធម្មេ អរិយសង្ឃេ ឧឡារតរពហុមានគារវតំ គតោ។ "សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ"តិ តប្បរាយណតាទិអាការប្បវត្តោ ញាណបរិសោធិតោ បសាទោ សរណគមនន្តិ តេន វត្ថុគតេន បសាទេន បរិភាវិតេ សន្តានេ កតំ បុញ្ញក្ខេត្តសម្បត្តិយា មហប្ផលំ មហានិសំសមេវ ហោតីតិ អាហ – "**តស្មិ ទិន្នទានម្បិ អសង្ខេយ្យំ អប្បមេយ្យ**"ន្តិ។ តយិទំ សរណំ វត្ថុត្តយេ បសាទភាវេន អជ្ឈាសយសម្បត្តិមត្តំ, តាទិសស្ស បន បញ្ចសីលំ អជ្ឈាសយសម្បត្តិឧបថម្ភិតោ កាយវចីសំយមោតិ តត្ថ ទិន្នំ តតោ ឧត្តរិ មហប្ផលន្តិ, ទសសីលំ បន បរិបុណ្ណបោសថសីលំ, តត្ថ ទិន្នំ មហប្ផលន្តិ, "**តតោ ឧត្តរិ មហប្ផល**"ន្តិ វុត្តំ។ សាមណេរសីលាទីនំ បន ឧត្តរិ វិសិដ្ឋតរាទិភាវតោ តត្ថ តត្ថ ទិន្នស្ស វិសេសមហប្ផលតា វុត្តា។

មគ្គសមង្គិតា នាម មគ្គចិត្តក្ខណបរិច្ឆិន្នា, តស្មិញ្ច ខណេ កថំ ទាតុំ បដិគ្គហេតុញ្ច សម្ភវតីតិ ចោទេតិ "**កឹ បន មគ្គសមង្គិស្ស សក្កា ទានំ ទាតុ**"ន្តិ។ ឥតរោ តាទិសេ សតិ សមយេតិ ទស្សេន្តោ, "**អាម សក្កា**"តិ បដិជានិត្វា, "**អារទ្ធវិបស្សកោ**"តិអាទិនា តមត្ថំ វិវរតិ។ **តស្មិំ ខណេ**តិ តស្មិំ បក្ខិបនក្ខណេ។ យទិ អដ្ឋមកស្ស សោតាបន្នស្ស ទិន្នទានំ ផលតោ អសង្ខេយ្យមេវ, កោ នេសំ វិសេសោតិ អាហ "**តត្ថា**"តិអាទិ។ តេន សតិបិ អសង្ខេយ្យភាវសាមញ្ញេ អត្ថិ នេសំ អប្បពហុភាវោ សំវដ្ដដ្ឋាយិ អសង្ខេយ្យមហាកប្បាសង្ខេយ្យានំ វិយាតិ ទស្សេតិ។ មគ្គសមង្គីនំ តេន តេន ឱធិនា សំកិលេសធម្មានំ បហីយមានត្តា វោទានធម្មានំ វឌ្ឍមានត្តា អបរិយោសិតកិច្ចត្តា អបរិបុណ្ណគុណតា, បរិយោសិតកិច្ចត្តា ផលសមង្គីនំ បរិបុណ្ណគុណតាតិ តំតំមគ្គដ្ឋេហិ ផលដ្ឋានំ ខេត្តាតិសយតា វេទិតព្ពា។ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមេហិ បន មគ្គដ្ឋេហិ ឧបរិមានំ មគ្គដ្ឋានំ ផលដ្ឋេហិ ផលដ្ឋានំ ឧត្តរិតរតា បាកដា ឯវ។ តថា ហិ ឧបរិមានំ ទិន្នទានស្ស មហប្ផលតា វុត្តា។

៣៨០. កាមញ្ចេត្ថ ពុទ្ធប្បមុខេ ឧភតោសង្ឃេ កេវលេ ច ភិក្ខុសង្ឃេ ទានំ អត្ថិ ឯវ, ន បន ពុទ្ធប្បមុខេ ភិក្ខុសង្ឃេ, តំ បន ពុទ្ធប្បមុខឧភតោសង្ឃេនេវ សង្គហិតន្តិ អវិរុទ្ធំ។ **ន បាបុណន្តិ** មហប្ផលភាវេន សទិសតម្បិ, កុតោ អធិកតំ។

"តថាគតេ បរិនិព្ពុតេ ឧភតោសង្ឃស្ស" ឥច្ចេវ វុត្តត្តា – "**កឹ បនា**"តិអាទិនា ចោទេតិ ។ ឥតរោ បរិនិព្ពុតេ តថាគតេ តំ ឧទ្ទិស្ស គន្ធបុប្ផាទិបរិច្ចាគោ វិយ ចីវរាទិបរិច្ចាគោបិ មហប្ផលោ ហោតិយេវាតិ កត្វា បដិបជ្ជនវិធឹ ទស្សេតុំ, "**ឧភតោសង្ឃស្សា**"តិអាទិ វុត្តំ។ "ឯត្តកា យេវ, ភិក្ខូ ឧទ្ទិសថា"តិ ឯវំ បរិច្ឆេទស្ស អករណេន ឧបចារសីមាបរិយាបន្នានំ ខេត្តបរិយាបន្នានំ វសេន **អបរិច្ឆិន្នកមហាភិក្ខុសង្ឃ**។

គោត្តំ វុច្ចតិ សាធារណនាមំ, **មត្ត**សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ, តស្មា សមណាតិ គោត្តមត្តំ អនុភវន្តិ ធារេន្តីតិ **គោត្រភុនោ**។ តេនាហ "**នាមមត្តសមណា**"តិ។ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតោ សមណគណោ **សង្ឃោ**, តស្មា សង្ឃោ ទុស្សីលោ នាម នត្ថិ។ **គុណសង្ខាយា**តិ អានិសំសគណនាយ, មហប្ផលតាយាតិ អត្ថោ។ **កាសាវ...បេ.... អសង្ខេយ្យាតិ** វុត្តា សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស ទិន្នត្តា។ យថា បន សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស ទានំ ហោតិ, តំ វិធឹ ទស្សេតុំ, "**សង្ឃគតា ទក្ខិណា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ចិត្តីការ**ន្តិ គារវំ។

សង្ឃតោ ន បុគ្គលតោ។ **អញ្ញថត្តំ អាបជ្ជតីតិ** “ឥមស្ស មយា ទិន្នំ សង្ឃស្ស ទិន្នំ ហោតី”តិ ឯវំ ចិត្តំ អនុប្បាទេត្វា, “សង្ឃស្ស ទស្សាមី”តិ ទេយ្យធម្មំ បដិយាទេត្វា សាមណេរស្ស នាម ទាតព្ពំ ជាតន្តិ អញ្ញថត្តំ អាបជ្ជតិ; តស្មា តស្ស ទក្ខិណា សង្ឃគតា ន ហោតិយេវ បុគ្គលវសេន ចិត្តស្ស បរិណាមិតត្តា។ **និព្ពេមតិកោ ហុត្វា**តិ “កឹ នុ ខោ មយា ឥមស្ស ទិន្នំ ហោតិ វា ន វា”តិ វិមតឹ អនុប្បាទេត្វា, “យោ បនា”តិអាទិនា វុត្តាការេន ករោតិ។

តត្ថាតិអាទិនា វុត្តស្សេវត្ថស្ស បាកដករណត្ថំ វត្ថុំ និទស្សេតិ, “**បរសមុទ្ទវាសិនោ**”តិអាទិនា។ **ឱបុញ្ឆាបេត្វា** បរិភណ្ឌំ ការេត្វា, ហរិតគោមយេន ឧបលិម្បិត្វាតិ អត្ថោ។ **កាសាវកណ្ឋសង្ឃស្សា**តិ កាសាវកណ្ឋសមូហស្ស។ **កោ សោធេតី**តិ មហប្ផលភាវករណេន កោ វិសោធេតិ។ មហប្ផលភាវាបត្តិយា ហិ ទក្ខិណា វិសុជ្ឈតិ នាម។ តត្ថ យេសំ ហត្ថេ ទិន្នំ, តេសំ វសេន បដិគ្គាហកតោ ទក្ខិណាយ វិសុទ្ធត្តា, – “តទាបាហំ, អានន្ទ, សង្ឃគតំ ទក្ខិណំ អសង្ខេយ្យំ អប្បមេយ្យំ វទាមី”តិ (ម. និ. ៣.៣៨០) ច វុត្តំ, តស្មា កម្មវសេនេវ ទក្ខិណាវិសុទ្ធឹ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ អរិយសង្ឃេ ទិន្នទក្ខិណាយ និព្ពិសិដ្ឋំ កត្វា វុត្តត្តា មត្ថកប្បត្តស្សេវ អរិយសង្ឃស្ស វសេន ទក្ខិណាវិសុទ្ធឹ ទស្សេន្តោ, “**សារិបុត្ត...បេ.... សោធេន្តី**”តិ វត្វា បុន, “យេ កេចិ អរហន្តោ សោធេន្តី”តិ ទស្សេន្តោ, “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ **ថេរា ចិរបរិនិព្ពុតា**តិ ឥទំ អជ្ជតនានម្បិ អរិយានំ សាវកតំ ទស្សេន្តេន មគ្គសោធនវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, ន ឧទ្ទិស្ស បុញ្ញករណេ សតិ អករណប្បត្តិយា។ ឯវញ្ហិ “អសីតិមហាថេរា សោធេន្តី”តិ ឥទំ សុវុត្តំ ហោតិ, ន អញ្ញថា។

“សង្ឃគតាយ ទក្ខិណាយា”តិ កាមញ្ចេតំ សាធារណវចនំ, តថាបិ តត្ថ តត្ថ បុគ្គលវិសេសោ ញាតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ, “**អត្ថិ ពុទ្ធប្បមុខោ សង្ឃោ**”តិអាទិមាហ។ **ន ឧបនេតព្ពោ** ភគវតោ កាលេ ភិក្ខូនំ អភិញ្ញាបដិសម្ភិទាគុណវសេន អតិវិយ ឧឡារភាវតោ, ឯតរហិ តទភាវតោ។ **ឯតរហិ សង្ឃោ...បេ.... ន ឧបនេតព្ពោ**តិ ឯត្ថ នយានុសារេន អត្ថោ វត្តព្ពោ។ **តេន តេនេវ សមយេនា**តិ តស្ស តស្ស កាលស្ស សម្បត្តិវិបត្តិមុខេន បដិបត្តិយា ឧឡារតំ អនុឡារតញ្ច ឧល្លិង្គេតិ។ យត្ថ ហិ ភិក្ខូ គុណេហិ សព្ពសោ បរិបុណ្ណា ហោន្តិ, តស្មឹ សមយេ សង្ឃគតា ទក្ខិណា ឥតរស្មឹ សមយេ ទក្ខិណតោ មហប្ផលតរាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **សង្ឃេ ចិត្តីការំ កាតុំ សក្កោន្តស្សា**តិ សុប្បដិបន្នតាទី សង្ឃេ អាវជ្ជិត្វា សង្ឃគតេន បសាទេន សង្ឃស្ស សម្មុខា វិយ តស្មឹ បុគ្គលេ ច គារវវសេន ទេន្តស្ស បុថុជ្ជនសមណេ ទិន្នំ មហប្ផលតរំ សង្ឃតោ ឧទ្ទិសិត្វា គហិតត្តា, “សង្ឃស្ស ទេមី”តិយេវ ទិន្នត្តា ច។

ឯសេវ នយោតិ ឥមិនា, “សោតាបន្នេ ទិន្នំ មហប្ផលតរ”ន្តិ ឯវមាទី អតិទិសតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧទ្ទិសិត្វា គហិតោ សកទាគាមី, បាដិបុគ្គលិកោ អនាគាមីតិ ឯវមាទិ សង្គហិតំ។ **មហប្ផលតរមេវ**។ តេនាហ ភគវា – “ន ត្វេវាហំ, អានន្ទ, កេនចិ បរិយាយេន សង្ឃគតាយ ទក្ខិណាយ បាដិបុគ្គលិកំ ទានំ មហប្ផលតរំ វទាមី”តិ (ម. និ. ៣.៣៨០)។ យទិ ខីណាសវេ ទិន្នទានតោ សង្ឃតោ ឧទ្ទិសិត្វា គហិតទុស្សីលេបិ ទិន្នទានំ មហប្ផលំ, ឯវំ សន្តេ – “សីលវតោ, មហារាជ, ទិន្នំ មហប្ផលំ, នោ តថា ទុស្សីលេ”តិ ឥទំ កថន្តិ អាហ – “**តំ ឥមំ នយំ គហាយា**”តិអាទិ។ សង្ឃតោ ឧទ្ទិសិត្វា គហណវិធឹ បហាយ ទុស្សីលស្សេវ គហណវសេន វុត្តំ។ **ឥមស្មឹ ចតុក្កេ ទដ្ឋព្ព**ន្តិ ឥមស្ស បទស្ស វសេន ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ ហិ “បដិគ្គាហកា ហោន្តិ ទុស្សីលា បាបធម្មា”តិ អាគតំ។

៣៨១. **វិសុជ្ឈតី**តិ ន កិលិស្សតិ, មហាជុតិកា វិ មហាវិប្ផារា ហោតីតិ អត្ថោ។ **សុចិធម្មោ**តិ រាគាទិអសុចិវិធមនេន សុចិសភាវោ។ **ន បាបធម្មោ**តិ ន និហីនសភាវោ បាបកិរិយាយ។ អកុសលធម្មោ ហិ ឯកន្តនិហីនោ។ ជូជកោ សីលវា កល្យាណធម្មោ ន ហោតិ។ តស្ស មហាពោធិសត្តស្ស អត្តនោ បុត្តទានំ ទានបារមិយា មត្ថកំ គណ្ហន្តំ មហាបថវីកម្បនសមត្ថំ ជាតំ, ស្វាយំ ទានគុណោ វេស្សន្តរមហារញ្ញោ កថេតព្ពោតិ។

ឧទ្ធរតីតិ ពហុលំ កតបាបកម្មវសេន លទ្ធវិនិបាតតោ ឧទ្ធរតិ។ តស្មា នត្ថិ មយ្ហំ កិញ្ចិ ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

បេតទក្ខិណន្តិ បេតេ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពទក្ខិណំ។ **បាបិតកាលេយេវា**តិ, “ឥទំ ទានំ អសុកស្ស បេតស្ស ហោតូ”តិ ឧទ្ទិសនវសេន បត្តេ បាបិតកាលេយេវ។ **អស្សា**តិ បេតស្ស។ **បាបុណី**តិ ផលសមាបត្តិយា វសេន បាបុណិ។ អយញ្ហិ បេតេ ឧទ្ទិស្ស ទានេ ធម្មតា។

តទា កោសលរញ្ញោ បរិច្ចាគវសេន អតិវិយ ឧឡារជ្ឈាសយតំ, ពុទ្ធប្បមុខស្ស ច ភិក្ខុសង្ឃស្ស ឧក្កំសគតគុណវិសិដ្ឋតំ សន្ធាយាហ, “**អសទិសទានំ កថេតព្ព**”ន្តិ។

អសារម្បិ ខេត្តន្តិ សារហីនំ ទុក្ខេត្តំ។ **សមយេ**តិ កសនារហេ កាលេ។ **បំសុំ អបនេត្វា**តិ និស្សារំ បំសុំ នីហរិត្វា។ **សារពីជានី**តិ សភាវតោ អភិសង្ខារតោ ច សារភូតានិ ពីជានិ។ **បតិដ្ឋបេត្វា**តិ វបិត្វា។ **ឯវ**ន្តិ យថា កស្សកោ អត្តនោ បយោគសម្បត្តិយា អសារេបិ ខេត្តេ ផលំ អធិគច្ឆតិ។ ឯវំ សីលវា អត្តនោ បយោគសម្បត្តិយា ទុស្សីលស្សបិ ទត្វា ផលំ មហន្តំ អធិគច្ឆតិ។ **ឥមិនា ឧបាយេនា**តិ ឥមិនា បឋមបទេ វុត្តនយេន។ **សព្ពបទេសូ**តិ សព្ពកោដ្ឋាសេសុ **វិសុជ្ឈនំ** វុត្តំ, តតិយបទេ បន វិសុជ្ឈនំ បដិក្ខិត្តមេវ។

៣៨២. អរហតោ ទិន្នទានមេវ អគ្គំ ទានចេតនាយ កេនចិ ឧបក្កិលេសេន អនុបក្កិលិដ្ឋត្តា, បដិគ្គាហកស្ស អគ្គទក្ខិណេយ្យត្តា។ តេនាហ – **“ភវាលយស្ស ភវបត្ថនាយ អភាវតោ”**តិ, “ឧភិន្នម្បី”តិ វចនសេសោ។ **ខីណាសវោ ទានផលំ ន សទ្ទហតី**តិ ឥទំ តស្ស អប្បហីនកិលេសជនស្ស វិយ កម្មកម្មផលានំ សទ្ទហនាការេន បវត្តិ នត្ថីតិ កត្វា វុត្តំ, យតោ អរហា “អសទ្ធោ អកតញ្ញូ ច…បេ…. បោរិសោ”តិ (ធ. ប. ៩៧) ថោមីយតិ។ អសទ្ទហនំ អនុមានបក្ខិកំ, អនុមានញ្ច សំសយបុព្ពកំ, និស្សន្ទិទ្ធោ ច កម្មកម្មផលេសុ បច្ចក្ខភាវំ គតោ។ តមេវ ហិ និច្ឆិតភាវសិទ្ធំ និស្សន្ទិទ្ធតំ សន្ធាយ – **“ទានផលំ សទ្ទហន្តា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ តេន កតកម្មំ កម្មលក្ខណប្បត្តំ ហោតីតិ អាហ **“ខីណាសវេនា”**តិអាទិ។ តេនេវាហ – **“និច្ឆន្ទរាគត្តា”**តិ, ឯតញ្ច លក្ខណវចនំ, កេនចិ កិលេសេន អនុបក្កិលិដ្ឋត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **អស្សា**តិ ខីណាសវស្ស ទានំ។

កឹ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេនាតិអាទិនា ទាយកតោ ទក្ខិណាវិសុទ្ធិ ចោទិតា, **សារិបុត្តត្ថេរេនា**តិអាទិនា បន បដិគ្គាហកតោតិ វទន្តិ; តទយុត្តំ, សាវកស្ស មហប្ផលភាវេ សំសយាភាវតោ, ហេដ្ឋា និច្ឆិតត្តា ច, តស្មា ឧភយេនបិ ទាយកតោ ទក្ខិណាវិសុទ្ធិ ឯវ ចោទិតា។ សា ហិ ឥធ សាធារណវសេន និច្ឆិតត្តា សំសយវត្ថុ។ តេនាហ – **“សម្មាសម្ពុទ្ធេន…បេ…. វទន្តី”**តិ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធំ ហី**តិអាទិ យថាវុត្តអត្ថស្ស ការណវចនំ។ **អញ្ញោ ទានស្ស វិបាកំ ជានិតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ** សព្ពសោ សត្តានំ កម្មវិបាកវិភាគជាននញាណស្ស អននុញ្ញាតត្តា។ តេនាហ ភគវា – “យស្មា ច ខោ, ភិក្ខវេ, សត្តា ន ជានន្តិ, ទានសំវិភាគស្ស វិបាកំ យថាហំ ជានាមិ, តស្មា អទត្វា ភុញ្ជន្តី”តិអាទិ (ឥតិវុ. ២៦)។ ឯតេន ឯត្ថ ញាណវិសោធនំ នាម កថិតំ, ន ទក្ខិណាយ វិសុទ្ធិ នាម ទាយកតោ បដិគ្គាហកតោ ច វសេន ហោតីតិ; សម្មាសម្ពុទ្ធេន សារិបុត្តត្ថេរស្ស ទិន្នទានំ សព្ពសោ ឧបក្កិលេសវិសុទ្ធិយា ញាណស្ស ច អតិវិយ ឧឡារត្តា មហានុភាវំ នាម សិយា មហាតេជវន្តញ្ច; ន មហប្ផលំ តេសំ សន្តានេ បរិបុណ្ណផលស្ស អសម្ភវតោ។ យទិ ទិន្នទានំ បរិបុណ្ណផលំ ន ហោតិ ឧភយវិបាកទានាភាវតោ, បវត្តិវិបាកទាយី បន ហោតីតិ ទស្សេន្តោ, **“ទានំ ហី”**តិអាទិមាហ។

ចតូហីតិ សហយោគេ ករណវចនំ, ចតូហិ សម្បទាហិ សហគតា សហិតំ កត្វាតិ អត្ថោ។ ឥមា ចតស្សោ សម្បទា សព្ពសាធារណវសេន វុត្តា, ន យថាធិគតបុគ្គលវសេន។ តេនាហ – **“ទេយ្យធម្មស្ស ធម្មេនា”**តិអាទិ។ **តស្មឹយេវ អត្តភាវេ**តិ យស្មឹ អត្តភាវេ តំ ទានមយំ បុញ្ញំ ឧប្បន្នំ, តស្មឹយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ ទេតិ, ចេតនាយ មហន្តត្តា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ហុត្វា វិបច្ចតីតិ អត្ថោ។ **បុព្ពចេតនាទិវសេនា**តិ សន្និដ្ឋាបកជវនវីថិតោ បុព្ពាបរវីថិចេតនាវសេន, អញ្ញថា សន្និដ្ឋាបកវីថិយំយេវ បុព្ពចេតនាទិវសេនាតិ វត្តព្ពំ សិយា។ សា ហិ ចេតនា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយភូតា តស្មឹយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ ទេតិ, ន ឥតរា។ **មហត្តតា**តិ បុព្ពាភិសង្ខារវសេន ញាណសម្បយោគាទិវសេន ចេតនាយ ឧឡារតា។ **ខីណាសវភាវេនា**តិ យស្ស ទេតិ, តស្ស ខីណាសវភាវេន។ **វត្ថុសម្បន្នតា**តិ ឯត្ថ យថា បដិឃសញ្ញា នានត្តសញ្ញានំ វិគមេន ទិព្ពវិហារានំ វសេន, ព្យាបាទសញ្ញាទីនំ វិគមេន ព្រហ្មវិហារានំ វសេន, សព្ពសោ រូបសញ្ញានានត្តសញ្ញានំ វិគមេន អានេញ្ជវិហារានំ វសេន សព្ពសោ និច្ចសញ្ញាទីនំ បដិប្បស្សទ្ធិយា សព្ពសង្ខារវិមុខតាយ អរិយវិហារានំ វសេន វត្ថុសម្បន្នតា ឥច្ឆិតា។ តំតំសមាបត្តិសមាបជ្ជនេន សន្តានស្ស និរោធសាធនតា តំ ទិវសំ និរោធស្ស សាធនតា នាម។ **វត្ថុសម្បន្នតា**តិ សព្ពសោ និរោធសមាបត្តិសមាបជ្ជនេន វត្ថុសម្បន្នតា ឥច្ឆិតា; ន សព្ពសោ អនវសេសសញ្ញានិរោធតាយាតិ អាហ – **“តំ ទិវសំ និរោធតោ វុដ្ឋិតភាវេន វត្ថុសម្បន្នតា”**តិ។ សញ្ញានិរោធស្ស ចេត្ថ អច្ចាសន្នតំ សន្ធាយ, **“តំ ទិវស”**ន្តិ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទក្ខិណាវិភង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច វិភង្គវគ្គវណ្ណនា។

៥. សឡាយតនវគ្គោ

១. អនាថបិណ្ឌិកោវាទសុត្តវណ្ណនា

៣៨៣. **អធិមត្តគិលានោ**តិ អធិកាយ មត្តាយ មរណស្ស អាសន្នតាយ អតិវិយ គិលានោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**មរណសេយ្យំ ឧបគតោ**”តិ។ **អខណ្ឌំ អកាសិ** គហបតិនោ សត្ថុវិ បរមបេមត្តា។ **យត្តកំ ចស្សា**តិ, “សកឹ វា ទ្វិក្ខត្តុំ វា”តិ វុត្តំ យត្តកំ អស្ស គហបតិស្ស។

៣៨៤. **ឱសក្កន្តី**តិ បរិហាយន្តិ។ **ឱត្ថរន្តី**តិ អភិភវន្តិ។ ឧស្មា នាម កម្មជតេជោធាតុ, សា សហ ជីវិតិន្ទ្រិយនិរោធា បរិយាទិយតិ, យាវ តា អាយុឧស្មា វត្តន្តិ, តាវ មរណន្តិកា វេទនា វត្តន្តេវ វិញ្ញាណស្ស អនិរុទ្ធត្តា។ តេនាហ “**យាវ ឧស្មា**”តិអាទិ។

៣៨៥. **តីហិ គាហេហី**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិគ្គាហេហិ។ **បដិពាហិតុំ** វិក្ខម្ភេតុំ។ **ចក្ខុំ តីហិ គាហេហិ ន គណ្ហិស្សាមី**តិ មានគ្គាហបដិក្ខេបមុខេន ចក្ខុស្មឹ អនិច្ចានុបស្សនាតិ ទស្សេតិ។ អនិច្ចានុបស្សនាយ ហិ សតិ អប្បតិដ្ឋោ មានគ្គាហោ, ទុក្ខានុបស្សនាយ សតិ អប្បតិដ្ឋោ តណ្ហាគ្គាហោ, អនត្តានុបស្សនាយ សតិ អប្បតិដ្ឋោ ទិដ្ឋិគ្គាហោតិ, គាហោ ច នាម ឱឡារិកោ, តស្មិំ វិគតេបិ និកន្តិ តិដ្ឋេយ្យាតិ តំ វិជហាបេតុកាមេន, – “ន ច មេ ចក្ខុនិស្សិតំ វិញ្ញាណំ ភវិស្សតី”តិ វុត្តន្តិ អាហ – “**វិញ្ញាណញ្ចាបិ មេ ចក្ខុនិស្សិតំ ន ភវិស្សតី**”តិ។ **សព្ពំ កាមភវរូប**ន្តិ កាមភូមិបរិយាបន្នំ សព្ពំ រូបក្ខន្ធមាហ – “កាមរូបភវរូប”ន្តិ វា បាឋោ។ សោ យុត្តោ តមស្ស វារស្ស ឯវ អនវសេសបញ្ចវោការភវបរិយាបន្នតោ។ តថា ហិ ឧបរិ ចតុវោការភវោ អនវសេសតោ វុត្តោ។

៣៨៦. **ឥធលោក**ន្តិ ឯត្ថ សង្ខារលោកវិសយោតិ អធិប្បាយេន, “**វសនដ្ឋានំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ, តញ្ច ខោ បឋមទុតិយវារេហិ ឥធលោកោ គហិតោតិ កត្វា។ បឋមទុតិយវារេហិ បន ឥធលោកោ បរលោកោតិ វិភាគេន វិនា បញ្ចវោការភវោ គហិតោ; តថា តតិយវារេ បញ្ចវោការភវោ ចតុវោការភវោ ច គហិតោតិ បុន ទិដ្ឋធម្មសម្បរាយវសេន តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ, “**ន ឥធលោក**”ន្តិអាទិ វុត្តំ ។ ឥធលោកន្តិ ច សត្តសង្ខារវសេនេវ គហិតំ។ សព្ពម្បិ សង្ខារវសេន បរិគ្គហេត្វា ទស្សេតុំ, “**យម្បិ មេ ទិដ្ឋ**”ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ កេចិ។ **អបរិតស្សនត្ថំ** តណ្ហាបរិតស្សនាយ អនុប្បាទនត្ថំ។ យស្ស ទិដ្ឋធម្មោតិ វុច្ចតិ, តស្ស បន អភាវតោ, “**មនុស្សលោកំ ឋបេត្វា សេសា បរលោកា នាមា**”តិ វុត្តំ។ យេសំ បន “ឥធលោក”ន្តិ ឥមិនា សត្តលោកស្សបិ គហណំ ឥច្ឆិតំ។ តេសំ មតេន, “មនុស្សលោកំ ឋបេត្វា”តិ យោជនា។

៣៨៧. **អល្លីយសី**តិ អត្តភាវេ ភោគេសុ ច អបេក្ខំ ករោសីតិ អត្ថោ។ **ឯវរូបី**តិ យាទិសី តទា ធម្មសេនាបតិនា កថិតា, ឯវរូបី។ **ធម្មកថា ន សុតបុព្ពា**តិ យថាកថិតាការមេវ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ, ន សុខុមគម្ភីរសុញ្ញតាបដិសំយុត្តតាសាមញ្ញំ។ តេនាហ “**ឯវំ បនា**”តិអាទិ។

មយា គតមគ្គមេវ អនុគច្ឆសីតិ ទានមយបុញ្ញភាវសាមញ្ញំ គហេត្វា វទតិ, ន ពោធិសត្តទានភូតំ ទានបារមិតំ។ **ន បដិភាតី**តិ វុច្ចនវសេន ចិត្តេ ន ឧបតិដ្ឋតិ។ តេនាហ “**ន រុច្ចតី**”តិ។ តថា ហេស វឌ្ឍភិរតោតិ។ ឧជុមគ្គាវហា វិបស្សនា ភគវតា បនស្ស កថិតបុព្ពា។

៣៨៨. ឯសិតគុណត្តា ឯសិយមានគុណត្តា ច ឥសិ, អសេក្ខា សេក្ខា កល្យាណបុថុជ្ជនា ច, ឥសីនំ សង្ឃោ, តេន និសេវិតន្តិ **ឥសិសង្ឃនិសេវិតំ**។ កាមំ តស្ស វិហារស្ស គន្ធកុដិបាសាទកូដាគារាទិវសេន និសីទននិបជ្ជនាយ រុក្ខលតាទិវសេន ភូមិសយាទិវសេន ច អនញ្ញសាធារណា មហតី រមណីយតា អត្ថេវ, សា បន គេហស្សិតភាវេន អរិយានំ ចិត្តំ តថា ន តោសេតិ; យថា អរិយានំ និសេវិតភាវេនាតិ អាហ – “**បឋមគាថាយ ជេតវនស្ស វណ្ណំ កថេត្វា**”តិ។ តេនាហ ភគវា – “យត្ថ អរហន្តោ វិហរន្តិ, តំ ភូមិរាមណេយ្យក”ន្តិ (ធ. ប. ៩៨; ថេរគា. ៩៩១; សំ. និ. ១.២៦១)។ អបចយគាមិនី ចេតនា សត្តានំ សុទ្ធិមាវហតីតិ អាហ – “**កម្មន្តិ មគ្គចេតនា**”តិ។ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ វិទិតករណដ្ឋេន កិលេសានំ វិក្ខម្ភនដ្ឋេន ច **វិជ្ជា**, មគ្គសម្មាទិដ្ឋីតិ អាហ – “**វិជ្ជាតិ មគ្គបញ្ញា**”តិ។ **សមាធិបក្ខិកោ ធម្មោ** នាម សម្មាវាយាមសតិសមាធយោ។ តថា ហិ វិជ្ជាភាគិយោ សមាធិបិ សមាធិបក្ខិកោ។ សីលំ តស្ស អត្ថីតិ **សីល**ន្តិ អាហ – “**សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស ជីវិតំ ឧត្តម**”ន្តិ។ **ទិដ្ឋិសង្កប្បោ**តិ សម្មាសង្កប្បោ។ តត្ថ សម្មាសង្កប្បស្ស ឧបការកភាវេន វិជ្ជាភាគោ ។ តថា ហិ សោ បញ្ញាក្ខន្ធសង្គហិតោតិ វុច្ចតិ, យថា សម្មាសង្កប្បោ បញ្ញាក្ខន្ធេន សង្គហិតោ, ឯវំ វាយាមសតិយោ សមាធិក្ខន្ធសង្គហិតាតិ។ តេនាហ – “**ធម្មោតិ វាយាមសតិសមាធយោ**”តិ។ “ធម្មោ”តិ ហិ ឥធ សម្មាសមាធិ

អធិប្បេតោ, – “ឯវំ ធម្មា តេ ភគវន្តោ អហេសុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៣; ម. និ. ៣.១៩៨; សំ. និ. ៥.៣៧៨) វិយ។ **វាចាកម្មន្តាជីវា**តិ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា មគ្គបរិយាបន្នា ឯវំ, តេ សព្ពេបិ គហិតាតិ។ តេនាហ – “**ឯតេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេនា**”តិ។

ឧបាយេនាតិ យេន វិធិនា អរិយមគ្គោ ភាវេតព្ពោ, តេន **សមាធិបក្ខិយំ** វិបស្សនាធម្មញ្ចេវ មគ្គធម្មញ្ច។ “អរិយំ វោ, ភិក្ខវេ, សម្មាសមាធឹ ទេសេស្សាមិ សឧបនិសំ សបរិក្ខារ”ន្តិ (ម. និ. ៣.១៣៦) ហិ វចនតោ សម្មាសមាធិអាទយោ មគ្គធម្មាបិ សមាធិបក្ខិយា។ **វិចិនេយ្យា**តិ វីមំសេយ្យ, ភាវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **តត្ថា**តិ ហេតុម្ហិ ភុម្មវចនំ។ អរិយមគ្គហេតុកា ហិ សត្តានំ វិសុទ្ធិ។ តេនាហ – “**តស្មិំ អរិយមគ្គេ វិសុជ្ឈតី**”តិ។ **បញ្ចក្ខន្ធធម្មំ វិចិនេយ្យ**, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ វិបស្សេយ្យ។ តេសុ ហិ វិបស្សិយមានេសុ វិបស្សនា ឧក្កំសគតា។ យទគ្គេន ទុក្ខសច្ចំ បរិញ្ញាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈីយតិ, តទគ្គេន សមុទយសច្ចំ បហានបដិវេធេន និរោធសច្ចំ សច្ឆិកិរិយាបដិវេធេន, មគ្គសច្ចំ ភាវនាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈីយតិ, ឯវំ អច្ចន្តវិសុទ្ធិយា សុជ្ឈតិ។ តេនាហ – “**ឯវំ តេសុ ចតូសុ សច្ចេសុ វិសុជ្ឈតី**”តិ។ តថាបិ និមិត្តត្ថេ ភុម្មវចនំ។ សច្ចេសុ វា បដិវិជ្ឈិយមានេសូតិ វចនសេសោ។

អវធារណវចនន្តិ វវត្ថាបនវចនំ, អវធារណន្តិ អត្ថោ។ **សារិបុត្តោវា**តិ ច អវធារណំ តស្ស សាវកភាវតោ សាវកេសុ សារិបុត្តោវ សេយ្យោតិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។ **កិលេសឧបសមេនា**តិ ឥមិនា មហាថេរស្ស តាទិសោ កិលេសូបសមោតិ ទស្សេតិ, យស្ស សាវកស្ស វិសយេ បញ្ញាយ បារមិប្បត្តិ អហោសិ។ យទិ ឯវំ – “យោបិ បារង្គតោ ភិក្ខុ, ឯតាវបរមោ សិយា”តិ ឥទំ កថន្តិ? តេសំ តេសំ ពុទ្ធានំ សាសនេ បញ្ញាយ បារមិប្បត្តសាវកវសេនេតំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា – “នត្ថិ វិមុត្តិយា នានត្ត”ន្តិ (ទី. និ. ដី. ៣.១៤១; វិភ. មូលដី. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា) វចនតោ សាវកេហិ វិមុត្តិបញ្ញាមត្តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តេនាហ – “**បារង្គតោតិ និព្ពានំ គតោ**”តិអាទិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អនាថបិណ្ឌិកោវាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. ឆន្នោវាទសុត្តវណ្ណនា

៣៨៩. **ឆន្នោ**តិ ឥទំ តស្ស នាមន្តិ អាហ “**ឯវំនាមកោ ថេរោ**”តិ។ យស្ស បន សត្ថារា បរិនិព្ពានកាលេ ព្រហ្មទណ្ឌោ អាណត្តោ, អយំ សោ ន ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**ន អភិនិក្ខមនំ និក្ខន្តត្ថេរោ**”តិ, លោកនាថស្ស អភិនិក្ខមនកាលេ កបិលបុរតោ និក្ខន្តោតិ អត្ថោ។ **គិលានបុច្ឆកា**តិ គិលានស្ស បុច្ឆនកា, គិលានភាវស្ស អវត្ថំ សោតុកាមាតិ អត្ថោ។ សសនតោ ហឹសនតោ **សត្ថ**ន្តិ អាហ “**ជីវិតហារកសត្ថ**”ន្តិ។

៣៩០. ឧបវជ្ជំ ឯតស្ស នត្ថីតិ **អនុបវជ្ជំ**, ករជកាយំ កត្វា អាយតឹ ឧប្បត្តិរហិតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អនុប្បត្តិក**”ន្តិ។

៣៩១. **ខយវយំ ញត្វា**តិ សង្ខារគតំ ខណភង្គំ នេត្វា ញាណេន យាថាវតោ ញត្វា។ **នេតំ មមា**តិ ទុក្ខតោ សមនុបស្សនា សង្ខារេសុ ទិដ្ឋេសុ មមំការាភាវតោ។ **នេសោហមស្មី**តិ អនិច្ចតោ សមនុបស្សនា អនិច្ចតោ តេសុ ទិដ្ឋេសុ អហំការាភាវតោ។ **ន មេសោ អត្តា**តិ អនត្តតោ សមនុបស្សនា អនត្តតោ តេសុ ទិដ្ឋេសុ អត្តគ្គាហាភាវតោតិ អាហ – “**នេតំ មម…បេ.… អត្តាតិ សមនុបស្សាមី**”តិ។

៣៩៣. **តស្មា បុថុជ្ជនោ**តិ យស្មា អរិយោ សព្ពសោ បរិញ្ញាតវត្ថុកោ ទុក្ខវេទនំ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ នាម នត្ថិ, តស្មា បុថុជ្ជនោ, កេវលំ បន អធិមានេនេវ – “នាភិកង្ខាមិ ជីវិតំ, បរិចិណ្ណោ មេ សត្ថា, និរោធំ ទិស្វា”តិ វទតីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥទម្បី**តិ ឥទម្បិ, “និស្សិតស្ស ចលិត”ន្តិអាទិ។ តណ្ហានិស្សិតភាវេន ហិ អាយស្មា ឆន្នោ មារណន្តិកំ វេទនំ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ ឥតោ ចិតោ បរិវត្តន្តោ ចលតិ វិប្ផន្ទតិ, តស្មា “និស្សិតស្ស ចលិត”ន្តិអាទិ មនសិកាតព្ពំ, តេន ឥទំ សព្ពំ តំ វិប្ផន្ទិតំ ន ភវិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ **កប្ប**សទ្ទោ កាលបរិយាយោបិ ហោតិ, ន កាលវិសេសវាចកោ ឯវាតិ អាហ – “**និច្ចកប្បន្តិ និច្ចកាល**”ន្តិ។ យថា អប្បហីនតណ្ហាទិដ្ឋិកោ បុគ្គលោ តំនិស្សិតោ អល្លីនោ, ឯវំ តាហិបិ និស្សិតោ អមុត្តភាវតោតិ អាហ – “**តណ្ហាទិដ្ឋីហិ និស្សិតស្សា**”តិ។ **ចលិត**ន្តិ យថា យថា អសមារទ្ធាយ សម្មាបដិបត្តិយា អាទីនវវសេន ចលនំ បន យស្មា អរិយស្ស វិនយេ វិរូបំ ចលិតំ នាម ហោតិ, តស្មា អាហ – “**វិប្ផន្ទិតំ ហោតី**”តិ។ តាទិសេ បន បបញ្ចវិក្ខម្ភនវសេន ចិត្តស្ស ចលិតេ អសតិ ភាវនាយ វីថិបដិបន្នតាយ កិលេសបដិប្បស្សទ្ធិ ឯវំ ហោតីតិ អាហ “ចលិតេ អសតិ បស្សទ្ធី”តិ។ តេន វុត្តំ – “**កិលេសបស្សទ្ធិ នាម ហោតី**”តិ។

ភវន្តរំ ទិស្វា នមនដ្ឋេន **នតិ**។ តេនាហ – “**នតិយា អសតីតិ ភវត្ថាយ អាលយនិកន្តិបរិយុដ្ឋានេសុ អសតី**”តិ។ **បដិសន្ធិវសេន អាគតិ នាមា**តិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ភវន្តរតោ ឥធេវ អាគមនំ នាម, **ចុតិវសេន** ចវនវសេន ឥតោ ភវន្តរស្ស **គមនំ នាម ន ហោតិ** អាគតិគតិយា អសតិ កតូបចិតស្សបិ កម្មស្ស ឧប្បត្តិបរិកប្បវសេន បវត្តិយា អភាវតោ។ **ចវនវសេនា**តិ និព្ពត្តភវតោ ចវនវសេន **ចុតិ**, អាយតិំ ឧបបជ្ជនវសេន ឧបបាតោ ន ហោតិ។ យតោ គតិ អាគតិ ចវនំ ឧបបាតោ ន ហោតិ, តតោ ឯវ នេវិធ, ន ហុរំ, ន ឧភយមន្តរេន, កាយស្ស គតិយា អាគតិយា ច អភាវតោ សព្ពសោ ចុតូបបាតោ នត្ថិ; តេន ន ឥធលោកេ ឋិតោតិ វត្តព្ពោ។ ន បរលោកេ ឋិតោតិ វត្តព្ពោ, ន ឧភយមន្តរេន ឋិតោតិ វត្តព្ពោ។ តេនាហ “**នយិធ លោកេ**”តិអាទិ។ តត្ថ ឥធលោកបរលោកវិនិមុត្តស្ស សំសរណបទេសស្ស អភាវតោ, “ន ឧភយមន្តរេនា”តិ វុត្តោតិ ឧភយបរិយាបន្នោ ន ហោតីតិ បដិក្ខិបន្តោ, “**ន ឧភយត្ថ ហោតី**”តិ អាហ។ **អយមេវ អន្តោ**តិ យោ ឥធលោកេ បរលោកេ ច អភាវោ អវិជ្ជមានតា អនុប្បជ្ជនំ, អយមេវ សកលស្ស ទុក្ខមូលស្ស អន្តោ បរិយោសានំ។

៣៩៤. **កណ្ឋនាឡឹ ឆិន្ទី**តិ នាឡឹ ឆិន្ទិតុំ អារភិ។ **តស្មឹ** ឆិន្ទិតុំ អារទ្ធក្ខណេ ឆេទោ ច វត្តតិ; **មរណភយញ្ច ឱក្កមិ** អវីតរាគភាវតោ, តតោ ឯវ **គតិនិមិត្តំ ឧបដ្ឋាតិ**។ “សោបិ នាម សព្រហ្មចារីនំ អនុបវជ្ជតំ ព្យាករិត្វា សរាគមរណំ មរិស្សតី”តិ សំវិគ្គមានសោ **សង្ខារេ** អនិច្ចាទិវសេន **បរិគ្គណ្ហន្តោ។ អរហត្តំ បត្វា**តិ បុព្ពេ ពហុសោ វិបស្សនាយ ឧទយព្ពយញាណំ ភាវិតត្តា តាវទេវ អរហត្តំ បត្វា អរហត្តផលបច្ចវេក្ខណានន្តរំ កណ្ឋនាឡិច្ឆេទបច្ចយា ជីវិតនិរោធេន **សមសីសី ហុត្វា បរិនិព្ពាយិ**។ ន ហិ អន្តិមភវិកស្ស អរហត្តំ អប្បត្វា ជីវិតន្តរាយោ ហោតិ។ **ថេរស្សា**តិ អាយស្មតោ ឆន្នត្ថេរស្ស។ **ព្យាករណេនា**តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនំ “ព្យាករណេន ហេតុនា”តិ។ តន្និមិត្តញ្ហិ ថេរោ វីរិយំ បគ្គណ្ហន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេតិ។ **ឥមិនា**តិ, “អត្ថិ, ភន្តេ”តិអាទិវចនេន។ **ថេរោ**តិ អាយស្មា សារិបុត្តត្ថេរោ។ **បុច្ឆតី**តិ, ភន្តេ, តថា កុលសំសគ្គបសុតោ កថំ បរិនិព្ពាយិស្សតីតិ បុច្ឆតិ។ “បុព្ពេ កុលេសុ សំសដ្ឋវិហារី”តិ សព្រហ្មចារីនំ បញ្ញាតស្សបិ **ឥមស្មឹ** “ហោន្តិ ហេតេ សារិបុត្តា”តិអាទិនា ភគវតោ វុត្ត-**ដ្ឋានេ អសំសដ្ឋភាវោ បាកដោ អហោសិ**។ បក្កម្បិ និបក្កំ វិយ សម្មាបដិបជ្ជមានាបិ កេចិ អសញ្ញតា ឧបដ្ឋហន្តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឆន្នោវាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. បុណ្ណោវាទសុត្តវណ្ណនា

៣៩៥. អនន្តរសុត្តេ “បដិសល្លានាតិ ផលសមាបត្តិតោ”តិ វុត្តំ, តត្ថ ធម្មសេនាបតិនោ អរិយវិហារស្ស អធិប្បេតត្តា, ឥធ បន អកតកិច្ចស្ស បដិសល្លានំ នាម កាយវិវេកោតិ អាហ – “**បដិសល្លានាតិ ឯកីភាវា**”តិ។ “ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា រូបា”តិ បនេត្ថ វិញ្ញេយ្យរូបំ វិជានន្តស្ស ទ្វារភូតំ ចក្ខុន្តិ ឧភយំ អជ្ឈត្តិកំ ពាហិរញ្ច អាយតនំ អភិនន្ទិតាទិសាមញ្ញេន **តញ្ចេ**តិ ឯត្ថ **តំ**-សទ្ទេន ឯកជ្ឈំ បច្ចាមដ្ឋន្តិ អាហ – “**តញ្ចេតិ តំ ចក្ខុញ្ចេវ រូបញ្ច**”តិ។ យំ បនេត្ថ វិញ្ញេយ្យសទ្ទេន ជោតិតំ វិញ្ញាណំ តំ សម្បយុត្តធម្មាតិ តទុភយំ, “មនោវិញ្ញេយ្យា ធម្មា”តិ បទេន កថិតមេវាតិ ឥធ ន គហិតំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សមោធានេនា**តិ សមាវដ្ឋានេន, ចិត្តេន នន្ទិយា តណ្ហាយ សហ បវត្តិយា ចិត្តសហុប្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ – “ឧប្បជ្ជតិ នន្ទី”តិ។ **បញ្ចក្ខន្ធទុក្ខស្ស សមោធាន**ន្តិ បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតស្ស ទុក្ខសច្ចស្ស បច្ចវោការេ សហប្បវត្តិ ហោតិ។ យស្មា ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជមានំ ឆន្នំ ទ្វារានំយេវ វសេន ឧប្បជ្ជតិ, តថា សមុទយោតិ, តស្មា អាហ – “**ឥតិ ឆសុ ទ្វារេសូ**”តិអាទិ។ កិលេសវដ្ដស្ស កម្មវដ្ដស្ស វិបាកវដ្ដស្ស ច កថិតត្តា អាហ – “**វដ្ដំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេតី**”តិ។ **ទុតិយនយេ**តិ “សន្តិ ច ខោ”តិអាទិនា វុត្តេ ទុតិយេ ទេសនានយេ។ **បាដិយេក្កោ អនុសន្ធី**តិ ន យថានុសន្ធិ នាបិ អជ្ឈាសយានុសន្ធីតិ អធិប្បាយោ, បុច្ឆានុសន្ធិស្ស បន ឥធ សម្ភវោ ឯវ នត្ថីតិ។ **សត្តសុ ឋានេសូ**តិ អក្កោសនេ បរិភាសនេ បាណិប្បហារេ លេឌ្ឌុប្បហារេ ទណ្ឌប្បហារេ សត្ថប្បហារេ ជីវិតាវោរោបនេតិ ឥមេសុ សត្តសុ។ “ភទ្ទកា វតិមេ”តិអាទិនា ខន្តិបដិសំយុត្តំ **សីហនាទំ នទាបេតុំ**។

៣៩៦. **ចណ្ឌា**តិ កោធនា, តេន ទូសិតចិត្តតាយ ទុដ្ឋាតិ វុត្តា។ **កិព្ពិសា**តិ បាបា។ **ផរុសា**តិ ព្លសកម្បិ បសាទសិនេហាភាវេន លុទ្ទា។ ផរុសវចនតាយ វា **ផរុសា**, តថាភូតា បន លុទ្ទា នាម ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**កក្ខឡា**”តិ។ **ឥទញ្ច តេ**តិ, “ហត្ថច្ឆេទំ នាសិកច្ឆេទ”ន្តិ ឯវមាទី ឥទញ្ច អនិដ្ឋំ ករិស្សាមាតិ ភយទស្សនេន តជ្ជេស្សន្តិ។

យដិកមុគ្គរេនាតិ ទណ្ឌានំ កិរ អគ្គបស្សេ យដាការំ ទស្សេន្តិ, តេន សោ “យដិកមុគ្គរោ”តិ វុច្ចតិ។ **ឯកតោធារាទិនា** សត្ថេន ករវាលខគ្គាទិនា។ “**ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនំ ឯតំ នាម**”ន្តិ វត្វា យត្ថ យត្ថ ឥន្ទ្រិយសំវរាទយោ “ទមោ”តិ វុត្តា, តំ បាឋបទេសំ ទស្សេន្តោ “**សច្ចេនា**”តិអាទិមាហ ។ មនច្ឆដ្ឋានិ ឥន្ទ្រិយានិ ទមេតិ សំវរេតីតិ

ឥន្ទ្រិយសំវរោ, ទមោ។ រាគាទិបាបធម្មេ ទមេតិ ឧបសមេតីតិ **ទមោ**, បញ្ញា។ បាណាតិបាតាទិកម្មកិលេសេ ទមេតិ ឧបសមេតិ វិក្ខម្ភេតីតិ **ទមោ** ឧបោសថោ។ ព្យាបាទវិហេសាទិកេ ទមេតិ វិនេតីតិ **ទមោ**តិ អាហ – “**ឥមស្មឹ បន សុត្តេ ខន្តិ ‘ទមោ’តិ វេទិតព្ពា**”តិ។ **ឧបសមោតិ តស្សេវ** ទមស្ស **វេវចនំ**, តស្មា ទមោ ច សោ ព្យាបាទាទីនំ វិនយនដ្ឋេន តេសំយេវ ឧបសមនដ្ឋេន ឧបសមោ ចាតិ **ទមូបសមោ**, អធិវាសនខន្តិ។

៣៩៧. តត្ថ ខន្តិយំ កតាធិការោ តំ ជនបទំ គន្ត្វា មហាជនស្ស អវស្សយោ ហោតិ, តស្មា តទស្ស អបទានំ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ វិភាវេតុំ, “**កោ បនេស បុណ្ណោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ឯកត្ថា**តិ ឯកស្មិំ សុនាបរន្តជនបទេ។ **អសប្បាយវិហារ**ន្តិ ភាវនាភិយោគស្ស ន សប្បាយំ វិហារំ។

ទ្វេ ភាតរោតិ អវិភត្តសាបតេយ្យា អវិភត្តវោហារសំយោគា។ តេនាហ “**តេសូ**”តិអាទិ។ **ជនបទចារិកំ ចរន្តោ** ភណ្ឌំ គហេត្វា ជនបទេសុ វិក្កយំ ករោន្តោ។

“ពុទ្ធបូជំ ធម្មបូជំ សង្ឃបូជំ ករិស្សាមា”តិ **តន្និន្នា។ អដ្ឋិមិញ្ជំ អាហច្ច អដ្ឋាសី**តិ, “ពុទ្ធោ”តិ វចនំ អស្សុតបុព្ពំ សោតបថំ ឧបគតំ អនប្បកំ បីតិសោមនស្សំ សមុដ្ឋាបេន្តំ បីតិសមុដ្ឋានបណីតរូបេហិ ឆវិចម្មាទីនិ ផរិត្វា អដ្ឋិមិញ្ជំ អាហច្ច អដ្ឋាសិ។ **វិស្សជ្ជិត**ន្តិ វិក្កិណនវសេន វិនិយោជិតំ។ **កម្មដ្ឋានំ ន ឧបដ្ឋាតី**តិ ភាវនាវីថិំ ន ឱតរតិ។ **មយ្ហំ អសប្បាយោ**តិ មយ្ហំ កម្មដ្ឋានភាវនាយ សប្បាយោ ឧបការោ ន ហោតិ។

កោចិ ចង្កមិតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ មហតា សមុទ្ទវីចិសទ្ទេន ឧបទ្ទុតត្តា ភាវនាមនសិការស្ស អនភិសម្ភុណនតោ។ តេនាហ “**សមុទ្ទវីចិយោ**”តិអាទិ។ **សោ**តិ មកុឡវិហារោ។

ឧត្តមជវេន គច្ឆមានា យថាធិប្បេតំ មគ្គំ អតិក្កមិត្វា **អញ្ញតរំ ទីបកំ បាបុណិ**។

ឧប្បាទិកំ ឧដ្ឋាបេត្វាតិ មហាវាតមណ្ឌលសមុដ្ឋាបនេន តស្មិំ បទេសេ មហាសមុទ្ទំ សំខោភេន្តោ មហន្តំ ឧប្បាទំ ឧដ្ឋបេត្វា។

ថេរោ, “អម្ហេ អាវជ្ជេយ្យាថា”តិ កនិដ្ឋស្ស វចនំ សរិត្វា អន្តរន្តរា អាវជ្ជេតិ, តស្មា តទាបិ អាវជ្ជេតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ – “**តស្មិំយេវ ខណេ អាវជ្ជិត្វា**”តិ។ **សម្មុខេ**តិ សីសដ្ឋានេ។ **បដិវេទេសុ**ន្តិ បវេទេសុំ, ឧបាសកា មយន្តិ បដិជានីសុ។ **ឥមិនា**តិ ឥមិនា មយ្ហំ បរិច្ចត្តកោដ្ឋាសេន។ **មណ្ឌលមាឡ**ន្តិ មុណ្ឌមណ្ឌលមាឡសទិសំ បដិស្សយំ។ **បរិចារកា**តិ អវសេសគាមិនោ។

សច្ចពន្ធស្ស ឱកាសំ ករោន្តោ “**ឯកូនបញ្ចសតាន**”ន្តិ អាហ។ **តំ ទិវសំ…បេ…. អគ្គហេសិ**, តេន សោ ថេរោ បឋមំ សលាកំ គណ្ហន្តានំ ឯតទគ្គេ ឋបិតោ។

វាណិជគាមំ គន្ត្វាតិ វាណិជគាមសមីបំ គន្ត្វា។ **ពុទ្ធកោលាហល**ន្តិ ពុទ្ធានំ ឧបគម្ម សត្ថានំ ឧប្បជ្ជនកុតូហលំ។

មហាគន្ធកុដិយំយេវាតិ ជេតវនមហាវិហារេ មហាគន្ធកុដិយំយេវ។ **បរិចរិតព្ព**ន្តិ ឧបដ្ឋាតព្ពំ។

គន្ធកដ្ឋានីតិ ចន្ទនអគរុសលឡាទីនិ សុគន្ធកដ្ឋានិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

បុណ្ណោវាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. នន្ទកោវាទសុត្តវណ្ណនា

៣៩៨. **សង្ឃស្ស ភារំ អកាសិ** ឧបាយេន នន្ទកត្ថេរស្ស ឱវាទេន វិនេតព្ពានំ ភិក្ខុនីនំ វិនយត្ថំ។ តេនាហ “**ឥមំ បនា**”តិអាទិ។ បរិយាយតិ បវត្តតីតិ **បរិយាយោ**, បដិបាដីតិ អាហ – “**បរិយាយេនាតិ វារេនា**”តិ។ **អស្សា**តិ នន្ទកត្ថេរស្ស។ **វទាបេសិ** អញ្ញេហិ អត្តនោ អនោកាសភាវំ។ **បរិយាយេន ឱវទន្តី**តិ ឱវទិតុំ សមត្ថា ភិក្ខុនិយោ វារេន ឱវទន្តិ។ ឥទំ បរិយាយេន ឱវទនំ។ **ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ បសីទតិ** បុព្ពចរិយសិទ្ធេន គារវពហុមានេន គេហស្សិតបេមវសេន។

គោតមីតិ មហាបជាបតិគោតមី។ **សេដ្ឋិស្សា**តិ ពារាណសិសេដ្ឋិនោ។

តេតិ បច្ចេកពុទ្ធេ។ **កី នុ ខោតិ បុច្ឆិ** ចិរតរកាលំ បុញ្ញកិរិយាយ បរិភាវិតសន្តានតាយ, បច្ចេកពុទ្ធេសុ ច គារវពហុមានតាយ។ **ទុក្ខតេហិបិ សក្កា កាតុ**ន្តិ ទុក្ខតេហិបិ យថាវិភវំ កតា កុដិ តុម្ហាកំ វសិតុំ សក្កាតិ បុច្ឆិ។

ហត្ថកម្មំ ទេថាតិ ហត្ថកម្មំ កត្វា ទេថាតិ អត្ថោ។ **អានិសំសំ អាចិក្ខិត្វា**តិ "តាទិសានំ មហេសីនំ កតំ វេយ្យាវច្ចំ អប្បកម្បិ ទីឃរត្តំ ហិតាយ ហោតិ។ អាវាសទានញ្ច នាម មហប្ផលំ មហានិសំសំ និព្ពត្តដ្ឋានេ មហាសម្បត្តិអាវហំ ភវិស្សតី"តិអាទិនា អានិសំសំ អាចិក្ខិត្វា។ **គាឡ្ហេន ឱវាទេន តជ្ជេត្វា**តិ, "តុម្ហេសុ នាម ករោន្តេសុ តុំ្ហ ករោសិ, មម ជេដ្ឋកទាសស្ស ភរិយភាវំ ន ជានាសិ។ សព្ពេហិបិ ករិយមានស្ស ហត្ថកម្មស្ស អករណេ តុយ្ហំ ឥទញ្ចិទញ្ច ទុក្ខំ អាគមិស្សតី"តិ ភយេន តជ្ជេត្វា។ **សតំ សតំ ហុត្វា**តិ សតំ សតំ ទាសបុត្តា ឯកជ្ឈំ ហុត្វា ឯកញ្ច ឯកញ្ច កុដឹ កត្វា អទាសិ។ **ចង្កមនាទិបរិវារ**ន្តិ ចង្កមនរត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានភោជនាទិបរិវារដ្ឋានសហិតំ។ **ជគ្គិត្វា** ឧបដ្ឋាបេត្វា។ **វិស្សជ្ជាបេសី**តិ បរិច្ចជាបេសិ។ **បវិវត្តាបេត្វា**តិ ចេតាបេត្វា។ **តិចីវរានី**តិ សហស្សគ្ឃនិកានិ តិចីវរានិ កត្វា អទាសិ។ **កាលេន កាល**ន្តិ កាលេ កាលេ, កិស្មិញ្ចិ កាលេតិ អត្ថោ។ **វជ្ជេ ឋិតស្សា**តិ សព្ពភូតូបការវជ្ជេ ឋិតស្ស។

នន្ទកត្ថេរោបីតិ តទា ជេដ្ឋកទាសោ ឯតរហិ នន្ទកត្ថេរោ បព្ពជិត្វា អរហត្តំ បត្តោ។ **ជេដ្ឋកទាសិធីតា ...បេ.... អគ្គមហេសិដ្ឋានេ ឋិតា**តិ មហាបជាបតិគោតមី សន្ធាយ វទតិ។ **អយមាយស្មា នន្ទកោ**តិ អយមេវ សមុទាគមតោ អាយស្មា នន្ទកត្ថេរោ។ **ឯតាវ តា ភិក្ខុនិយោ**តិ ឯតាវតា សមុទាគមតោ បញ្ចសតា ភិក្ខុនិយោ។

៣៩៩. ហេតុនាតិ ញាយេន អវិបរីតបដិបត្តិយា។ បុព្ពភាគា ហិ បុរិមា បុរិមា បដិបទា បច្ឆិមាយ ការណំ។ **យាថាវសរសតោ ទិដ្ឋ**ន្តិ យថាភូតសភាវតោ បច្ចក្ខំ វិយ។

៤០១. តំ សភាវំ តំសភាវន្តិ តស្សា វេទនាយ បច្ចយភាវេន អនុរូបំ។

៤០៣. បឋមតរំយេវ អនិច្ចាតិ តស្សាបិ ឆាយាយ អនិច្ចភាវោ បឋមតរំយេវ សិទ្ធោ។ ន ហិ កទាចិ អនិច្ចំ និស្សាយ បវត្តំ កិញ្ចិ និច្ចំ នាម អត្ថីតិ។

៤០៤. អនុបហនិត្វាតិ អវិនាសេត្វា។ កថំ បន មំសកាយំ ចម្មកាយញ្ច អវិនាសេត្វា ឥតរេសំ កន្តនំ ហោតីតិ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ, "**តត្ថា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ចម្មំ អល្លិយាបេន្តោ**តិ ចម្មេ លគ្គាបេន្តោ ចម្មបដិពទ្ធំ ករោន្តោ។ **ចម្មំ ពទ្ធំ កត្វា**តិ វិវរកាលេ ន ផាលេន្តោ ចម្មពទ្ធេ កត្វា។ **ឯវំ អកត្វា**តិ ឯវំ មំសចម្មកាយានំ វិនាសនំ អកត្វា, វិលិមំសាទិវិកន្តនេន អញ្ញមញ្ញំ វិវេចេត្វា។ តត្ថ **វិលិមំស**ន្តិ ចម្មនិស្សិតមំសំ, បដិច្ឆន្នកិលោមកន្តិ ច វទន្តិ។ **ន្ហារូ**តិ សុខុមន្ហារុ។ **ពន្ធន**ន្តិ ចម្មមំសានំ សម្ពន្ធំ។ តេនាហ – "**សព្ពចម្មេ លគ្គវិលិបនមំសមេវា**"តិ។ **អន្តរកិលេសមេវា**តិ អន្តរេ ចិត្តេ ជាតត្តា សត្តសន្តានន្តោគធតាយ អព្ភន្តរភូតកិលេសមេវ។

៤០៥. តជ្ជំ វាយាមន្តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ បុរិសេន កុឋារិនា ឆេជ្ជំ ឆិន្ទិតេ ឆេជ្ជដ្ឋានស្ស សល្លក្ខណំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តស្ស បដិឃាតភាវោ ឥច្ឆិតព្ពោ, កាយបរិឡាហាភាវោ ឥច្ឆិតព្ពោ, តស្ស អវដ្ឋានំ ឥច្ឆិតព្ពំ, កិច្ចន្តរេ អជ្ឈុបេក្ខណំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ឯវំ បញ្ញាយ កិលេសេ ឆិន្ទន្តស្ស យោគិនោ វីរិយពលេន សទ្ធី សតិ-បីតិ-បស្សទ្ធិ-សមាធិ-ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ អាហ – "**ឯវំ ន វិនា ឆហិ...បេ.... សក្កោតី**"តិ។

៤០៧. តេន ការណេនាតិ យេន តាសំ ភិក្ខុនីនំ សា ធម្មទេសនា សប្បាយា, អាសេវនមន្ទតាយ បន អជ្ឈាសយេន បរិបុណ្ណសង្កប្បា ន ជាតាយេវ; បុន តថា ទេសនាយ សតិ អាសេវនពលវតាយ បរិបុណ្ណសង្កប្បា ភវិស្សន្តិ; តេន ការណេន ត្វម្បិ តា ភិក្ខុនិយោ តេនេវ ឱវាទេន ឱវទេយ្យាសីតិ។

៤១៥. សព្ពបច្ឆិមិកាតិ សព្ពាសំ គុណេហិ និហីនា, អនវិយា តត្ថ កាចិ នត្ថីតិ អត្ថោ។ តេនាហ – "**សេសា បន...បេ.... ខីណាសវា ចា**"តិ។ **យទិ ឯវ**ន្តិ អខីណាសវាបិ តាទិសា ភិក្ខុនី អត្ថិ។ ឯវំ សតិ សុក្ខវិបស្សកភាវេនបិ សតិ ខីណាសវភាវេ អរិយស្ស វិនយេ អបរិបុណ្ណសង្កប្បាវាតិ អធិប្បាយេន ចោទេតិ, "**កថំ បរិបុណ្ណសង្កប្បា**"តិ? ឥតរោ អជ្ឈាសយបារិបូរិយាតិ ការណំ វត្វា, "**យស្ស ហី**"តិអាទិនា តមត្ថំ វិវរតិ។ **អជ្ឈាសយបារិបូរិយា**តិ តត្ថ អធិប្បាយបារិបូរិយា, ន សព្ពសោ គុណបារិបូរិយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ "**កទា នុ ខោ**"តិអាទិ។ ឯតេន បាទកជ្ឈានសម្មសិតជ្ឈានានំ វិសេសទិសតាយ បុគ្គលស្ស វិបស្សនាកាលេ បវត្តអជ្ឈាសយវសេន អរិយមគ្គោ ពោជ្ឈង្គមគ្គង្គឈានង្គានំ វិសេសតាតិ អយមត្ថោ ទីបិតោតិ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

នន្ទកោវាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. រាហុលោវាទសុត្តវណ្ណនា

៤១៦. វិមុត្តិំ បរិបាចេន្តីតិ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិភូតំ អរហត្តំ សព្ពសោ បាចេន្តិ សាធេន្តិ និព្ពាបេន្តីតិ **វិមុត្តិបរិបាចនីយា។ ធម្មា**តិ ការណធម្មា។ តេនាហ – **“វិសុទ្ធិការណវសេនា”**តិ, អរហត្តសង្ខាតាយ វិសុទ្ធិយា សម្បាទនវសេនាតិ អត្ថោ។ សទ្ធិន្ទ្រិយាទយោ វិសុជ្ឈមានា មគ្គបដិបាដិយាវ សព្ពសោ អស្សទ្ធិយាទីហិ ចិត្តំ វិមោចេន្តា អគ្គផលវិមុត្តិំ សម្បាទេន្តិ។ តេសំ បន វិសុទ្ធិ ពាលបរិវជ្ជនេន បណ្ឌិតបយិរុបាសនេន បសាទាវហធម្មបច្ចវេក្ខណាយ ច ហោតិ។ តតោ ឥធ បន្នរស ធម្មា អធិប្បេតាតិ ទស្សេន្តោ, **“វុត្តញ្ហេត”**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **អស្សទ្ធេ បុគ្គលេ**តិ សទ្ធារហិតេ បុគ្គលេ។ តេ ហិ និស្សាយ ន កទាចិ សទ្ធា សម្ភវតិ, តេសំ បន ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនេន អញ្ញទត្ថុ អសទ្ធិយមេវ វឌ្ឍតិ, តស្មា តេ បដិភយមគ្គោ វិយ ទូរតោ វជ្ជេតព្ពា។ **អស្សទ្ធិយ**ន្តិ ច សទ្ធាយ បដិបក្ខភូតា អសទ្ធេយ្យវត្ថុស្មិំ អធិមុច្ចនាការេន បវត្តា សំកិលេសធម្មា វេទិតព្ពា។ **សទ្ធេ បុគ្គលេ**តិ សទ្ធាសម្បន្នេ បុគ្គលេ។ តេ ហិ និស្សាយ សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មិំ អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នា ភិយ្យោភាវំ វេបុល្លំ អាបជ្ជតិ។ **សទ្ធេយ្យវត្ថូ**តិ ច ពុទ្ធាទីនិ រតនានិ កម្មកម្មផលានិ ច។ **សេវតោ**តិ លព្ភមានំ សទ្ធាសម្បទំ ឧប្បាទេតុំ វឌ្ឍេតុញ្ច និសេវតោ។ សេសបទានិ តស្សេវ វេវចនានិ។ អថ វា **សេវតោ** ឧបសង្កមតោ។ **ភជតោ** តេសំ បដិបត្តិយំ ភត្តិំ កុព្ពតោ។ **បយិរុបាសតោ**តិ តេសំ ឱវាទានុសាសនិករណវសេន ឧបដ្ឋហតោ។ **បសាទនីយសុត្តន្តា** នាម ពុទ្ធាទិគុណបដិសំយុត្តា បសាទាវហា សម្បសាទនីយសុត្តាទយោ។ តេ ហិ បច្ចវេក្ខតោ ពុទ្ធាទីសុ អនុប្បន្នា បសន្នា ឧបជ្ជតិ, ឧប្បន្នា ភិយ្យោភាវំ វេបុល្លំ អាបជ្ជតិ។ **ឥមេហិ តីហាការេហី**តិ ឥមេហិ យថាវុត្តេហិ តីហិ ការណេហិ។ បដិបក្ខទូរីភាវតោ បច្ចេកំ សូបហារតោ ច អាសេវនំ ភាវនំ លភន្តិ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ** មគ្គផលាវហភាវេន អច្ចន្តំ វិសុទ្ធិំ បាបុណាតិ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អយំ បន វិសេសោ – **កុសីតេ**តិ អលសេ សម្មាបដិបត្តិយំ និក្ខិត្តធុរេ។ **អារទ្ធវីរិយេ**តិ បគ្គហិតវីរិយេ សម្មាបដិបន្នេ។ **សម្មប្បធានេ**តិ អនុប្បន្នានំ អកុសលានំ អនុប្បាទនាទិវសេន បវត្តេ ចត្តារោ ឧបាយប្បធានេ។ **បច្ចវេក្ខតោ** បដិបត្តិំ អវេក្ខតោ។ តេ ហិ បច្ចវេក្ខតោ លីនំ អភិភវិត្វា សម្មទេវ អារម្ភធាតុអាទិ អនុប្បន្នានំ វិធិនា សតិសម្បទាយ ឧប្បាទាយ ភិយ្យោភាវាយ សំវត្តតិ។ **អសមាហិតេ** ភន្តមិគភន្តគោណសប្បដិភាគេ វិព្ភន្តចិត្តេ។ **សមាហិតេ** ឧបចារសមាធិនា អប្បនាសមាធិនា ច សម្មទេវ សមាហិតចិត្តេ។ **ឈានវិមោក្ខេ**តិ សវិតក្កសវិចារាទិឈានានិ បឋមាទិវិមោក្ខេ ច។ តេសញ្ហិ បច្ចវេក្ខណា ឧបរូបរិ អច្ចន្តមេវ សមាធានាយ សំវត្តតិ។ **ទុប្បញ្ញេ**តិ និប្បញ្ញេ, អរិយធម្មស្ស ឧគ្គហបរិបុច្ឆាសវនសម្មសនាភាវេន សព្ពសោ បញ្ញារហិតេ ច។ **បញ្ញវន្តេ**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ ចេវ មគ្គបញ្ញាយ ច សមន្នាគតេ។ **គម្ភីរញាណចរិយ**ន្តិ គម្ភីរំ ខន្ធាយតនធាតុសច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិភេទំ ញាណស្ស ចរិតព្ពដ្ឋានំ, យត្ថ វា គម្ភីរញាណស្ស ចរិយំ បវត្តតិ។ តត្ថ ហិ បច្ចវេក្ខណា សម្មោហំ វិធមតិ, អនុប្បន្នាយ បញ្ញាយ ឧប្បាទាយ ភិយ្យោភាវាយ សំវត្តតិ។ **សុត្តន្តក្ខន្ធេ**តិ សុត្តសមូហេ។

បុព្ពេ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ វិសុទ្ធិការណានិ, “វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា”តិ វុត្តានីតិ ឥធ សទ្ធាទិកេ អញ្ញេ ច ធម្មេ ទស្សេន្តោ, **“អបរេបិ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សទ្ធាទីនំ វិមុត្តិបរិបាចនីយតា ទស្សិតា ឯវ, អនិច្ចសញ្ញាទីនំ បន វិមុត្តិបរិបាចនីយតាយ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ វិបស្សនាភាវតោ។ តេនាហ – **“ឥមេ បញ្ច និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា”**តិ។ **កល្យាណមិត្តតាទយោ**តិ កល្យាណមិត្តតា សីលសំវរោ អភិសល្លេខកថា វីរិយារម្ភោ និព្ពេធិកា បញ្ញា ឥមេ កល្យាណមិត្តតាទយោ បញ្ច ធម្មា។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **“មេឃិយសុត្តសំវណ្ណនាយំ”** (ឧទា. អដ្ឋ. ៣១) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **លោកំ វោលោកេន្តស្សា**តិ ពុទ្ធវេនេយ្យសត្តលោកំ ពុទ្ធចក្ខុនា វិសេសតោ ឱលោកេន្តស្ស។

៤១៩. អាយស្មតោ រាហុលស្ស ឥន្ទ្រិយានំ បរិបក្កត្តា សទ្ធិំ បដ្ឋបិតបត្ថនា ទេវតា ឧទិក្ខមានា តិដ្ឋន្តិ, – “កទា នុ ខោ ឧត្តរិ អាសវានំ ខយេ វិនេស្សតី”តិ។ យទា បន សត្ថា ឯវំ បរិវិតក្កេសិ, តាវទេវ សមានជ្ឈាសយតាយ សព្ពកាលំ តង្ខណំ អាគមេន្តិយោ តា ទេវតាយោ តំ សមវាយំ ទិស្វា ឯកស្មិំ អន្ធវនស្មិំយេវ សន្និបតិតា។ ឧបាលិស្ស គហបតិនោ ទីឃនខបរិព្ពាជកស្ស ចតុសច្ចធម្មេសុ ទស្សនកិច្ចេន បវត្តោ សោតាបត្តិមគ្គោតិ តេសុ សុត្តេសុ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.២.៣០) **បឋមមគ្គោ “ធម្មចក្ខុ”ន្តិ វុត្តោ**, តស្ស ទស្សនត្ថស្ស សាតិសយត្តា, ព្រហ្មាយុនោ បន ផលញាណានិ ហេដ្ឋិមានិ តីណិ សាតិសយានីតិ **ព្រហ្មាយុសុត្តេ**(ម. និ. ២.៣៨៣ អាទយោ) **តីណិ ផលានិ “ធម្មចក្ខុ”ន្តិ វុត្តានិ**។ ឥទំ បនេត្ថ អាយស្មតោ រាហុលស្ស មគ្គញាណំ ផលញាណញ្ច ទស្សនត្ថោ សាតិសយោ, តាហិ ច ទេវតាហិ យំ ញាណំ អធិគតំ, តំ សាតិសយមេវាតិ វុត្តំ – **“ឥមស្មិំ សុត្តេ**

ចត្តារោ មគ្គា, ចត្តារិ ច ផលានិ ធម្មចក្ខុន្តិ វេទិតព្ពានី”តិ។ កិំ បន សាវកានំ សច្ចាភិសមយញាណេ អត្ថិ កោចិ វិសេសោតិ? អាម អត្ថិ។ សោ ច ខោ បុព្ពភាគេ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ បវត្តិយាការវិសេសេន លភេយ្យ កាចិ វិសេសមត្តា។ ស្វាយមត្ថោ **អភិធម្មេ** “នោ ច ខោ យថា ទិដ្ឋិប្បត្តស្សា”តិ សទ្ធាវិមុត្តតោ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស កិលេសប្បហានំ បតិ វិសេសកិត្តនេន ទីបេតព្ពោ។ កិំ បន អាយស្មា រាហុលោ វិយ តា ទេវតា សព្ពា ឯកចិត្តា ប គេវ ចត្តារិ ផលានិ អធិគញ្ឆិំសូតិ? នោតិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថ ហី**”តិអាទិមាហ។ កិត្តកា បន តា ទេវតាតិ អាហ “**តាសញ្ច បនា**”តិអាទិ។

រាហុលោវាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. ឆឆក្កសុត្តវណ្ណនា

៤២០. អាទិម្ហិ កល្យាណន្តិ អាទិកោដ្ឋាសេ កល្យាណំ ឯតស្សាតិ វា អាទិកល្យាណោ, តំ **អាទិកល្យាណំ**, អាទិកល្យាណភាវោ ច ទោសវិគមេន ឥច្ឆិតព្ពោ។ យញ្ហិ សព្ពសោ វិគតទោសំ, តំ បរិបុណ្ណគុណមេវ ហោតីតិ “**និទ្ទោស**”ន្តិ វុត្តំ។ **កត្វា**តិ ច បទំ, “**កល្យាណំ កត្វា ភទ្ទកំ កត្វា**”តិ បុរិមបទទ្វយេនបិ យោជេតព្ពំ។ ទេសនាការោ ហិ ឥធ កល្យាណសទ្ទេន គហិតោ។ តេនេវាហ – “ទេសេតព្ពធម្មស្ស កល្យាណតា ទស្សិតា ហោតី”តិ, ទុតិយេ បន អត្ថវិកប្បេ ទេសេតព្ពធម្មស្ស កល្យាណតា មុខ្យេនេវ កថិតា ឥតរស្ស អត្ថាបត្តិតោ។ **មជ្ឈេ កល្យាណំ បរិយោសានកល្យាណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ អយញ្ច ទេសនាយ ថោមនា ពុទ្ធានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណាវាតិ ទស្សេតុំ, “**ឥតិ ភគវា អរិយវំស**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ធម្មគ្គហណម្បិ ទេសនាយ ថោមនា ឯវាតិ “**នវហិ បទេហី**”តិ វុត្តំ។

វេទនា យាថាវតោ ជាននំ, តញ្ច មគ្គកិច្ចំ, តស្ស ឧបាយោ វិបស្សនាតិអាហ – “**សហវិបស្សនេន មគ្គេន ជានិតព្ពានី**”តិ។ បរិញ្ញាភិសមយាទិកិច្ចេន និព្ពត្តិយា អសម្មោហតោ ច បដិវិជ្ឈិតព្ពោ។ **តេភូមកចិត្តមេវ កថិតំ** សម្មសនដ្ឋានស្ស អធិប្បេតត្តា។ ឯស នយោ ធម្មាយតនាទីសុបិ។ ធម្មាយតនស្ស វា អាយតនភាវតោ **ពាហិទ្ធា**គហណំ, ន សព្ពសោ អនជ្ឈត្តភាវតោ។ **វិបាកវេទនាបច្ចយា ជវនក្ខណេ ឧប្បន្នតណ្ហា**តិ ឆត្តឹសវិបាកវេទនំ និស្សាយ ឯវំ អស្សាទេន្តី អនុភវេយ្យន្តិ អកុសលជវនក្ខណតោ ឧប្បន្នតណ្ហា។

៤២២. បាដិយេក្កោ អនុសន្ធីតិ យថានុសន្ធិអាទីនំ អសម្ភវតោតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ **ហេដ្ឋា**តិ វិញ្ញាណផស្សវេទនាតណ្ហានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាទស្សនេន ចក្ខាយតនាទីនំ រូបាយតនាទីនញ្ច បច្ចយាយត្តវុត្តិតា ទីបិតា អបច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយាភាវតោ, យញ្ច បច្ចយាយត្តវុត្តិកំ, តំ អនិច្ចំ ឧប្បាទសម្ភវតោ, យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តាតិ ខន្ធបញ្ចកេ ច ឆន្នំ ឆក្កានំ វសេន យនវិនិព្ភោគករណេន អត្ថតោ អនត្តលក្ខណំ វិភាវិតំ។ ន សរូបតោតិ សរូបតោបិ តំ វិភាវេតុកាមោ តេនេវ ឆឆក្កានំ វសេន យនវិនិព្ភោគនយេន ព្យតិរេកតោ ច អន្វយតោ ច ទស្សេន្តោ ភគវា – “ចក្ខុ អត្តាតិ យោ វទេយ្យា”តិអាទិមាហាតិ យថានុសន្ធិការ ទេសនា វិភាវិតា។ តេនាហ “**ហេដ្ឋា កថិតានំ ហី**”តិអាទិ។ ហេដ្ឋា បន ឆន្នំ ឆក្កានំ វសេន វិនិព្ភោគទស្សនមត្តំ, ន អនត្តលក្ខណំ វិភាវិតំ , ឥធ បន សរូបតោ អនត្តលក្ខណំ វិភាវិតន្តិ អធិប្បាយេន អនុសន្ធន្តរភាវជោតនា។ យទិបិ អនត្តភាវោ នាម ចតូសុបិ សច្ចេសុ លព្ភតេវ, សព្ពេបិ ហិ ធម្មា អនត្តា, ឥមេ បនេត្ថ ទ្វេបិ នយា សម្មសនវសេន បវត្តាតិ វុត្តំ – “**ទ្វិន្នំ សច្ចានំ អនត្តភាវទស្សនត្ថ**”ន្តិ។ **ន ឧបបជ្ជតី**តិ ឧបបត្តិសង្ខាតយុត្តិយា ន សមេតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ន យុជ្ជតី**”តិ។ អត្តវាទិនា – “និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ”តិ អភិមតោ, ចក្ខុញ្ច ឧប្បាទវន្តតាយ អនិច្ចំ, យំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតា, តស្មា “ចក្ខុ អត្តាតិ យោ វទេយ្យ, តំ ន ឧបបជ្ជតី”តិអាទិ។ សក្កាយវត្ថុ ចក្ខុ អនត្តា អនិច្ចភាវតោ សេយ្យថាបិ ឃដោ, ចក្ខុំ អនិច្ចំ បច្ចយាយត្តវុត្តិភាវតោ សេយ្យថាបិ ឃដោ, ចក្ខុ បច្ចយាយត្តវុត្តិ ឧប្បាទាទិសម្ភវតោ សេយ្យថាបិ ឃដោ។ **វិគច្ឆតី**តិ ភង្គុប្បត្តិយា សភាវាវិគមេន វិគច្ឆតិ។ តេនាហ “**និរុជ្ឈតី**”តិ។

៤២៤. យស្មា កិលេសវដ្ដមូលកំ កម្មវដ្ដំ, កម្មវដ្ដមូលកញ្ច វិបាកវដ្ដំ។ កិលេសុប្បត្តិ ច តណ្ហាទិគ្គាហបុព្ពិកា, តស្មា “**តិណ្ណំ វា គាហានំ វសេន វដ្ដំ ទស្សេតុ**”ន្តិ អាហ។ យស្មា បន តណ្ហាបក្ខិកា ធម្មា សមុទយសច្ចំ, ចក្ខាទយោ ទុក្ខសច្ចំ, តស្មា វុត្តំ – “**ទ្វិន្នំ សច្ចានំ វសេន វដ្ដំ ទស្សេតុ**”ន្តិ។ **តណ្ហាមានទិដ្ឋិគ្គាហាវ វេទិតព្ពា** សក្កាយគាមិនិបដិបទាយ អធិប្បេតត្តា។ “ឯតំ មមា”តិអាទិនា គហណមេវេត្ថ អនុបស្សនាតិ អាហ – “**គាហត្តយវសេន បស្សតី**”តិ។

តិណ្ណំ គាហានំ បដិបក្ខវសេនាតិ តណ្ហាទិគ្គាហបដិបក្ខភូតានំ ទុក្ខានិច្ចានត្តានុបស្សនានំ វសេន, គាហិ វា តិណ្ណំ គាហានំ បដិបក្ខវសេន វិនិវេឋនវសេន អនុប្បាទនវសេនាតិ អត្ថោ។ បដិបក្ខវសេន វិវដ្ដំ ទស្សេតុន្តិ

យោជនា។ **សក្កាយនិរោធគាមិនី បដិបទា**តិ ឯត្ថ និរោធធម្មោ សរូបេនេវ ទស្សិតោតិ អាហ – “**និរោធោ…បេ. … ទស្សេតុ**”ន្តិ។ **បដិសេធវចនានី**តិ បដិក្ខេបវចនានិ។

៤២៥. តណ្ហាទីនំ អនុបាទិយនវចនានិ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនេវ វុត្តានិ** តណ្ហាទិដ្ឋីនំយេវ អភិនន្ទនាទិវសេន បវត្តិសព្ភាវតោ។ អប្បហីនត្តោ អនុសយត្តោតិ អាហ – “**អនុសេតីតិ អប្បហីនោ ហោតី**”តិ អរិយមគ្គេន ហិ អប្បហីនោ ថាមគតោ រាគាទិកិលេសោ អនុសយោ ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជនារហភាវតោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **វដ្ដទុក្ខកិលេសទុក្ខស្សា**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស ចេវ កិលេសទុក្ខស្ស ច។ សឧបាទិសេសនិព្ពានញ្ហិ កិលេសទុក្ខស្ស អន្តករណំ, អនុបាទិសេសនិព្ពានំ វដ្ដទុក្ខស្ស។

៤២៦. **តេស**ន្តិ អនុសយានំ។ **បដិក្ខេបវសេនា**តិ បជហនវសេន, អប្បវត្តិករណវសេនាតិ អត្ថោ។ **អវិជ្ជំ បជហិត្វា**តិ អនវសេសតោ អវិជ្ជំ អប្បវត្តិធម្មតំ អាបាទេត្វា។ កាមំ ហេដ្ឋិមមគ្គញាណម្បិ អវិជ្ជាបហាយិនី វិជ្ជា ឯវ, តំ បន ញាណំ អវិជ្ជាយ អនវសេសប្បហាយកំ ន ហោតិ, អគ្គមគ្គញាណេ បន ឧប្បន្នេ អវិជ្ជាយ លេសោបិ នាវសិស្សតីតិ តទេវ អវិជ្ជាយ បហាយកន្តិ អាហ – “**អរហត្តមគ្គវិជ្ជំ ឧប្បាទេត្វា**”តិ។

៤២៧. សយមេវ តថាគតេ អត្តនោ ពុទ្ធានុភាវេន ទេសេន្តេ សដ្ឋិ ភិក្ខូ អរហត្តំ បត្តាតិ **អនច្ឆរិយមេតំ,** អថ កឹ អច្ឆរិយន្តិ អាហ “**ឥម**”ន្តិអាទិ។ **កថេន្តេបី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**សទ្ទោ បការត្ថោ, ឥមិនាវ បការេនាតិ អត្ថោ។ **បត្តា ឯវា**តិ សដ្ឋិ ភិក្ខូ អរហត្តំ បត្តា ឯវាតិ យោជនា។ **ឯតម្បិ អនច្ឆរិយំ**, សត្ថុ សម្មុខា សាវកា សមុទាគមា មហាភិញ្ញា បភិន្នបដិសម្ភិទា តថា តថា សប្បាដិហារិយំ ធម្មំ ទេសេន្តីតិ។ តេនាហ – “**មហាភិញ្ញប្បត្តា ហិ តេ សាវកា**”តិ។

មហាមណ្ឌបេតិ លោហបាសាទស្ស បុរតោ ឯវ មហាភិក្ខុសន្និបាតោ ជាតោតិ តេសំ បហោនកវសេន កតេ មហតិ សាណិមណ្ឌបេតិ វទន្តិ។ **តេសុបិ ឋានេសូ**តិ តេសុ យថាវុត្តមហាមណ្ឌបាទីសុ ឋានេសុ។ មហាថេរោ អត្ថីតិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ទេវត្ថេរស្ស គុណេ សុត្វា បសន្នមានសោ មហាថេរោ, តថាបិ វត្តសម្បត្តិយា បសីទិត្វា “**ត្វំ បន ន្ហាបេហី**”តិ អាហ។

ហេដ្ឋាបាសាទេតិ ច កល្យាណិយមហាវិហារេ ឧបោសថាគារេ ហេដ្ឋាបាសាទេ ឯកទា ឧបរិបាសាទេ ឯកទា, កថេសីតិ។ ចូឡនាគស្ស តថា មហតី បរិសា ទេវតានុភាវេន អភិញ្ញាបាទនំ អហោសីតិ កេចិ ។ ថេរោ បន មហិទ្ធិកោ អហោសិ, តស្មា តាវ មហតី បរិសំ អភិញ្ញាបេសីតិ អបរេ។

តតោ តតោតិ តស្សំ តស្សំ ទិសាយំ។ **ឯកោវា**តិ ឯកច្ចោ ឯវ, ន ពហុសោ, កតិបយាវ បុថុជ្ជនា អហេសុន្តិ អត្ថោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឆឆក្កសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. មហាសឡាយតនិកសុត្តវណ្ណនា

៤២៨. មហន្តានិ សឡាយតនានិ អធិកិច្ច បវត្តត្តា **មហាសឡាយតនិកំ,** មហន្តតា ច តេសំ មហន្តំ លោកសន្និវាសំ អភិព្យាបេត្វា ឋិតត្តា អយោនិសោ គយ្ហមានានំ មហតោ អនត្ថាយ សំវត្តនតោ, យោនិសោ គយ្ហមានានំ មហតោ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ សំវត្តនតោ ច ទដ្ឋព្ពា។ **ជោតក**ន្តិ ពោធកំ។

៤២៩. សិខាប្បត្តាយ វិបស្សនាយ ជាននម្បិ យថាភូតជាននមេវ មគ្គេន ជាននស្ស អាសន្នការណភាវតោតិ អាហ – “**សហវិបស្សនេន មគ្គេន អជានន្តោ**”តិ។ **វុឌ្ឍី គច្ឆន្តី**តិ បច្ចយសមោធានេន ភវយោនិគតិឋិតិសត្តាវាសបាឡិយា អបរាបរំ បរិវុឌ្ឍី គច្ឆន្តិ។ ឯវំភូតា បគុណភាវមាបាទិតា សមថវិបស្សនាធម្មា វិយ សុដ្ឋុតរំ វសីភាវំ បាបិតា ឈានាភិញ្ញា វិយ ច វសីភូតា ហុត្វា ឧបរូបរិ ព្រូហេន្តីតិ អាហ – “**វសីភាវំ គច្ឆន្តី**”តិ។ តថា ហិ តេ កទាចិ ភវបត្ថនាយ អនុប្បាទិតាយបិ អប្បហីនភាវេនេវស្សា តិដ្ឋន្តិ។ អកុសលា ធម្មាវ យេភុយ្យេន ទស្សនាយតនេន វិនាសទស្សនតោ បវត្តន្តិ បរិវឌ្ឍន្តិ ច។ **បញ្ចទ្វារិកទរថា**តិ បញ្ចទ្វារិកជវនសហគតា អកុសលទរថា។ ឯវំ **មនោទ្វារិកទរថា** វេទិតព្ពា។ **សន្តាបា**តិ ទរថេហិ ពលវន្តោ សម្បយុត្តធម្មានំ និស្សយស្ស ច សន្តាបនករា។ បរិឡាហាតិ តតោបិ ពលវតរា តេសំយេវ បរិទហនករា។

៤៣០. បញ្ចទ្វារិកសុខំ, ន កាយប្បសាទសន្និស្សិតសុខមេវ។ **មនោទ្វារិកសុខ**ន្តិ មនោទ្វារិកចិត្តសន្និស្សិតសុខំ, ន យំ កិញ្ចិ ចេតសិកសុខំ តស្ស កាយិកសុខគ្គហណេនេវ គហិតត្តា។ **បញ្ចទ្វារិកជវនេន សមាបជ្ជនំ វា វុដ្ឋានំ វា នត្ថី**តិ ឥទំ មនោទ្វារិកជវនេន តស្ស សម្ភវំ ទស្សេតុំ, មគ្គស្ស វសេន វុត្តំ, ន បន តប្បសង្គសង្ខានិវត្តនត្ថំ។ វិញ្ញត្តិមត្តម្បិ ជនេតុំ អសមត្ថំ សមាបជ្ជនស្ស កថំ បច្ចយោ ហោតិ, ពុទ្ធានំ បន ភគវន្តានំ ហោតីតិ ចេ? តថាបិ តស្ស អាសន្នដ្ឋានេ បញ្ចទ្វារិកចិត្តប្បវត្តិយា អសម្ភវោ ឯវ តាទិសស្ស បុញ្ញាភោគស្ស តស្មឹ កាលេ អសម្ភវតោ។ ឯតេនេវ យា កេសញ្ចិ អរិយធម្មេ អកោវិទានំ យដសភាវាទីសុ ពុទ្ធិតុល្យការិតាបត្តិចោទនា; សា បដិក្ខិត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា តំតំបុរិមាភោគវសេន តេន តេន បញ្ចទ្វារិកាភិនិយតមនោវិញ្ញាណស្ស បរតោ បវត្តមានមនោវិញ្ញាណេន តស្មឹ តស្មឹ អត្ថេ វណ្ណសណ្ឋានាទិវិសេសស្ស វិនិច្ឆិនិតព្ពតោ។ **ឧប្បន្នមត្តកមេវ ហោតី**តិ បញ្ចទ្វារិកជវនំ តាទិសំ កិញ្ចិ អត្ថនិច្ឆយកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ, កេវលំ ឧប្បន្នមត្តមេវ ហោតិ។ **អយ**ន្តិ "អាទីនវានុបស្សិនោ"តិអាទិនា វុត្តា។

៤៣១. កុសលចិត្ត...បេ.... ភូតស្សាតិ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាសហគតកុសលចិត្តស្ស សម្បយុត្តចេតោសុខសមង្គីភូតស្ស។ **បុព្ពសុទ្ធិកា**តិ មគ្គប្បត្តិតោ, វិបស្សនារម្ភតោបិ វា បុព្ពេវ សុទ្ធា។ តេនាហ – "**អាទិតោ បដ្ឋាយ បរិសុទ្ធាវ ហោន្តី**"តិ។ **សព្ពត្ថកការាបកង្គានី**តិ សីលវិសោធនស្ស ចិត្តសមាធានស្ស វិបស្សនាភិយោគស្ស មគ្គេន បហាតព្ពកិលេសបហានស្សាតិ សព្ពស្សបិ មគ្គសម្ភារកិច្ចស្ស ការាបកង្គានិ។ **អដ្ឋង្គិកោ វា**តិ បឋមជ្ឈានិកោ វា អដ្ឋង្គិកោ, ទុតិយជ្ឈានិកោ វា **សត្តង្គិកោ ហោតិ**។

ឥមមេវ សុត្តបទេសំ គហេត្វាតិ, "យា តថាភូតស្ស ទិដ្ឋី"តិអាទិនា សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ បញ្ចន្នំយេវ តស្មឹ ឋានេ គហិតត្តា លោកុត្តរមគ្គោ បញ្ចង្គិកោតិ វទតិ។ **សោ**តិ តថា វទន្តោ វិតណ្ឌវាទី។ **អនន្តរវចនេនេវា**តិ, "យា តថាភូតស្ស ទិដ្ឋី"តិអាទិវចនស្ស, "ឯវមស្សាយ"ន្តិអាទិនា អនន្តរវចនេន។ **បដិសេធិតព្ពោ**តិ បដិក្ខិបិតព្ពោ។ "អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ"តិ ហិ ឥទំ វចនំ អរិយមគ្គស្ស បញ្ចង្គិកភាវំ ឧជុកមេវ បដិក្ខិបតិ។ យទិ ឯវំ "យា តថាភូតស្ស ទិដ្ឋី"តិអាទិនា តត្ថ បញ្ចន្នំ ឯវ អង្គានំ គហណំ កិមត្ថិយន្តិ អាហ "**ឧត្តរិ ចា**"តិអាទិ។ **សម្មាវាចំ ភាវេតិ** អរិយមគ្គសមង្គី។ តេនាហ "**មិច្ឆាវាចំ បជហតី**"តិ។ យស្មិញ្ហិ ខណេ សម្មាវាចា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆតិ, តស្មឹយេវ មិច្ឆាវាចា បជហីយតីតិ។ **សហេវ វិរតិយា បូរេន្តិ** សមុច្ឆេទវិរតិយា វិនា ទុក្ខបរិញ្ញាទីនំ អសម្ភវតោ។ **អាទិតោ បដ្ឋាយ បរិសុទ្ធានេវ វដ្ដន្តិ** បរិសុទ្ធេ សីលេ បតិដ្ឋិតស្សេវ ភាវនាយ ឥជ្ឈនតោ។ យថាវុត្តមត្ថំ គន្ថន្តរេនបិ សមត្ថេតុំ, "**សុភទ្ទសុត្តេបិ ចា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អនេកេសុ សុត្តសតេសុ អដ្ឋង្គិកោវ មគ្គោ អាគតោ,** ន បញ្ចង្គិកោតិ អធិប្បាយោ។

សម្មាសតិ មគ្គក្ខណេ កាយានុបស្សនាទិចតុកិច្ចសាធិកា ហោតីតិ តំ ចតុព្ពិធំ កត្វា ទស្សេន្តោ, "**មគ្គសម្បយុត្តាវ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**"តិ អាហ។ ន ចតុមគ្គសម្បយុត្តតាវសេន។ ឯស នយោ **សម្មប្បធានា**ទីសុបិ។ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តមានា យុគនទ្ធា យុត្តា វិយ អរិយមគ្គយុគនទ្ធា អញ្ញមញ្ញំ បដិពទ្ធាតិ យុគនទ្ធា។ តេនាហ – "**ឯកក្ខណិកយុគនទ្ធា**"តិ អរិយមគ្គក្ខណេ ឯវ ហិ សមថវិបស្សនា ឯកក្ខណិកា ហុត្វា សមធុរំ វត្តន្តិ។ តេនេវាហ "**ឯតេ ហី**"តិអាទិ។ **អញ្ញស្មឹ ខណេ សមាបត្តិ, អញ្ញស្មឹ វិបស្សនា**តិ ឥទំ តេសំ តត្ថ តត្ថ កិច្ចតោ អធិកភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន អញ្ញថា។ ន ហិ បញ្ញារហិតា សមាបត្តិ, សមាធិរហិតា ច វិបស្សនា អត្ថិ។ **អរិយមគ្គេ បន ឯកក្ខណិកា** សមធុរតាយ ឯករសភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ផលវិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាសឡាយតនិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. នគរវិន្ទេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៤៣៥. សមវិសមំ ចរន្តីតិ កាយសមាទី សមញ្ចេវ, កាយវិសមាទី វិសមញ្ចេវ ចរន្តិ ករោន្តិ បដិបជ្ជន្តិ។ តំ បន សមវិសមំ អញ្ញមញ្ញំ វិរុទ្ធត្តា វិសទិសត្តា ន ឯកស្មឹ កាលេ សម្ភវតីតិ អាហ – "**កាលេន សមំ កាលេន វិសម**"ន្តិ។ **សមចរិយម្បិ ហិ ឯត**ន្តិ បុព្ពេ សមចរិយាយ ជោតិតត្តា វុត្តំ។

៤៣៧. អាករោន្តិ អធិប្បេតមត្ថំ ញាបេន្តិ បពោធេន្តីតិ **អាការា,** ញាបកការណន្តិ អាហ – "**កេ អាការាតិ កានិ ការណានី**"តិ។ **អនុពុទ្ធិយោ**តិ អនុមានញាណានិ។ តញ្ហិ យថាទិដ្ឋមត្ថំ ទិដ្ឋភាវេន អន្វេតិ អនុគច្ឆតីតិ "អន្វយា"តិ វុច្ចតិ។ **ហរិតតិណចម្បកវនាទិវសេនា**តិ ហរិតកម្ពលាទិសទិសតិណាទិវសេន វិត្ថារិតកនកបដាទិសទិសវិកសិតចម្បកវនាទិវសេន។ អាទិសទ្ទេន ចេត្ថ កីចកវេណុសទ្ទមធុរសផលាផលវសេន សទ្ទរសានំ អត្ថិភាវោ វេទិតព្ពោតិ។ ចម្បកវសេនេវ បន ផស្សគន្ធានម្បិ អត្ថិភាវោ វុត្តោតិ។ តេនាហ –

“**រូបាទយោ បញ្ច កាមគុណា អត្ថិ**”តិ។ “**ឥត្ថិរូបាទីនិ សន្ធាយេតំ កថិត**”ន្តិ វត្វា ឥន្ទ្រិយពទ្ធា វា ហោន្តុ រូបាទយោ អនិន្ទ្រិយពទ្ធា វា, សព្ពេបិ ចេតេ កិលេសុប្បត្តិនិមិត្តតាយ កាមគុណា ឯវាតិ ចោទនំ សន្ធាយ វិសភាគិត្ថិគតា រូបាទយោ សវិសេសំ កិលេសុប្បត្តិនិមិត្តន្តិ ទស្សេន្តោ, “**តានិ ហី**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **តានី**តិ រូបាទីនិ។ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ តេន យថាវុត្តមត្ថំ សមត្ថេតិ, “យស្មា បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋន្តិ, តស្មា ឥត្ថិរូបាទីនិ សន្ធាយ ឯតំ កថិត”ន្តិ។ **បុរិសស្ស ចិត្ត**ន្តិ បុរិសស្ស ចតុភូមកំ កុសលចិត្តំ **បរិយាទាយ** គហេត្វា អន្តោមុដ្ឋិគតំ វិយ កត្វា។ “ហត្ថិកាយំ បរិយាទិយិត្វា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១២៦) ហិ គហណំ បរិយាទានំ នាម, “អនិច្ចសញ្ញា ភាវិតា ពហុលីកតា សព្ពំ កាមរាគំ បរិយាទិយតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.១០២) ខេបនំ បរិយាទានំ, ឥធ ឧភយម្បិ វដ្ដតិ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ សុត្តេនេវ សាធេតុំ, “**យថាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**នាហំ, ភិក្ខវេ**”តិអាទីសុ **ន**-ការោ បដិសេធត្ថោ។ **អហ**ន្តិ ភគវា អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **ភិក្ខវេ**តិ ភិក្ខូ អាលបតិ។ **អញ្ញ**ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពំ ឥត្ថិរូបតោ អញ្ញំ។ **ឯករូបម្បី**តិ ឯកម្បិ រូបំ។ **សមនុបស្សាមី**តិ ញាណស្ស សមនុបស្សនា អធិប្បេតា, ហេដ្ឋា **ន**-ការំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – “អហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សព្ពសោ ឱលោកេន្តោ អញ្ញំ ឯករូបម្បិ ន សមនុបស្សាមី”តិ។ **យំ ឯវំ បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី**តិ យំ រូបំ រូបគរុកស្ស បុរិសស្ស សព្ពម្បិ កុសលចិត្តំ បវត្តិតុំ អប្បទានវសេន បរិយាទិយិត្វា គហេត្វា ខេបេត្វា ច តិដ្ឋតិ។ **យថយិទំ ឥត្ថិរូប**ន្តិ ឥត្ថិយា រូបកាយំ។ **រូប**សទ្ទោ ខន្ធាទិអនេកត្ថវាចកោ, ឥធ បន ឥត្ថិយា ចតុសមុដ្ឋានេ រូបាយតនេ វណ្ណធាតុយំ ទដ្ឋព្ពោ។ “ឥត្ថិរូបំ, ភិក្ខវេ, បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី”តិ ឥទំ បុរិមស្សេវ ទឡ្ហីករណត្ថំ វុត្តំ។ បុរិមំ “យថយិទំ, ភិក្ខវេ, ឥត្ថិរូប”ន្តិ ឥទំ ឱបម្មវសេន វុត្តំ, ឥទំ បរិយាទានភាវេ និទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

នគរវិន្ទេយ្យសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. បិណ្ឌបាតបារិសុទ្ធិសុត្តវណ្ណនា

៤៣៨. ធម្មសេនាបតិនោ បដិសល្លីយនស្ស អធិប្បេតត្តា, ឧបរិ ច បាឡិយំ, “សុញ្ញតាវិហារេន ខោ អហំ, ភន្តេ, ឯតរហិ ពហុលំ វិហរាមី”តិ (ម. និ. ៣.៤៣៨) វុត្តត្តា “**បដិសល្លានាតិ ផលសមាបត្តិតោ**”តិ អាហ។

វិប្បសន្នានីតិ វិសេសតោ បសន្នានិ។ **ឱកាសវសេនា**តិ ឥន្ទ្រិយានំ បតិដ្ឋិតោកាសវសេន។ ននុ តានិ ឥន្ទ្រិយានិ សភាវតោ វិប្បសន្នានិ ហោន្តីតិ? សច្ចំ ហោន្តិ។ ន ហិទំ តាទិសំ បសន្នតំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឥទំ បន សន្តបណីតសមាបត្តិសមុដ្ឋិតានំ បច្ចុបដ្ឋិតានំ ចិត្តជរូបានំ វសេន សេសតិសន្តតិរូបានំ សេដ្ឋតរំ បណីតភាវាបត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ផលសមាបត្តិតោ**តិ សុញ្ញតានុបស្សនាវសេន សមាបន្នផលសមាបត្តិតោ។ មហន្តានំ ពុទ្ធាទីនំ បុរិសានំ វិហារោ **មហាបុរិសវិហារោ**។ តេនាហ – “**ពុទ្ធ…បេ… វិហារោ**”តិ។ **វិហារតោ បដ្ឋាយា**តិ បរិក្ខិត្តេ ច វិហារេ បរិក្ខេបតោ បដ្ឋាយ, អបរិក្ខិត្តេ ច បរិក្ខេបារហដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ។ កេចិ បន “វិហារព្ភន្តរតោ បដ្ឋាយា”តិ វទន្តិ។ **យាវ គាមស្ស ឥន្ទខីលា**តិ គាមស្ស អព្ភន្តរិន្ទខីលោ។ **គេហបដិបាដិយាចរិត្វា**តិ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា។ **យាវ នគរទ្វារេន និក្ខមនា**តិ នគរទ្វារេន យាវ និក្ខមនបទេសា។ **យាវ វិហារា**តិ យាវ វិហារព្ភន្តរា។ **បដិក្កន្តមគ្គោ**តិ និវត្តនមគ្គោ។ អារម្មណេ បដិហញ្ញនាការេន បវត្តមានម្បិ បដិឃសម្បយុត្តំ ចិត្តេ បដិហនន្តំ វិយ បវត្តតីតិ អាហ – “**ចិត្តេ បដិហញ្ញនកិលេសជាត**”ន្តិ។ **ទិវសញ្ច រត្តិញ្ច អនុសិក្ខន្តេនា**តិ ឯតំយេវ រាគាទិប្បហាយិនី សម្មាបដិបត្តី ទិវា ច រត្តិញ្ច អនុ អនុ សិក្ខន្តេន ឧបរូបរិ វឌ្ឍេន្តេន។

៤៤០. **បហីនា នុ ខោ មេ បញ្ច កាមគុណា**តិ ឯត្ថ កាមគុណប្បហានំ នាម តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានំ។ តថា ហិ វុត្តំ – “តិដ្ឋន្តិ ចិត្រានិ តថេវ លោកេ, អថេត្ថ ធីរា វិនយន្តិ ឆន្ទ”ន្តិ។ **ឯកភិក្ខុស្ស បច្ចវេក្ខណា នានា**តិ ឯកស្សេវ ភិក្ខុនោ, “បហីនា នុ ខោ មេ បញ្ច កាមគុណា”តិអាទិនា បាឡិយំ អាគតា នានាបច្ចវេក្ខណា ហោន្តិ។ **នានាភិក្ខូន**ន្តិ វិសុំ វិសុំ អនេកេសំ ភិក្ខូនំ។ **បច្ចវេក្ខណា នានា**តិ វុត្តនានាបច្ចវេក្ខណា។ ឥទានិ តមេវ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ, “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**បច្ចវេក្ខតី**”តិ វុត្តំ, កថំ បន បច្ចវេក្ខតីតិ អាហ “**បហីនា នុ ខោ**”តិអាទិ។ **វីរិយំ បគ្គយ្ហា**តិ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយំ អារភិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍិត្វា។ មគ្គានន្តរំ អនាគាមិផលំ បត្វាតិ វចនសេសោ។ **ផលានន្តរំ មគ្គ**ន្តិ តស្មិំ អនាគាមិមគ្គេ ឋិតោ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ អគ្គមគ្គត្ថាយ វិបស្សនំ អារភិត្វា តស្មិំយេវ អាសនេ ន ចិរេនេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តមគ្គំ គណ្ហន្តោ និរោធធម្មានុប្បត្តិយា វិបស្សនាបរិវាសាភាវតោ ផលានន្តរំ មគ្គប្បត្តោ នាម ហោតីតិ កត្វា។

តតោ វុដ្ឋាយាតិ មគ្គានន្តរផលតោ វុដ្ឋាយ។ មគ្គានន្តរតោ ហិ វុដ្ឋិតោ មគ្គតោ វុដ្ឋិតោ វិយ ហោតីតិ តថា វុត្តំ។ “**ផលានន្តរំ មគ្គ**”ន្តិ ឯត្ថ ផលំ អនន្តរំ ឯតស្សាតិ ផលានន្តរំ។ “ផលានន្តរំ មគ្គ”ន្តិ បទទ្វយេនបិ អនាគាមិ

មគ្គផលានិ ចេវ វទតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **នីវរណាទីសុបិ ឯសេវ នយោ**តិ ឯត្ថ, “បហីនា នុ ខោ មេ បញ្ច នីវរណា”តិអាទិនា យោជនា វេទិតព្ពា។ **ឯតេស**ន្តិ ឯត្ថ ឯតេសំ នីវរណបញ្ចុបាទានក្ខន្ធសតិបដ្ឋានាទីនំ។ **បហានាទីនី**តិ បហានបរិញ្ញាភាវនាសច្ឆិកិរិយា។ **នានាបច្ចវេក្ខណា ហោតី**តិ តា បច្ចវេក្ខណា នានាតិ អធិប្បាយោ។ **ឯតាសុ បន បច្ចវេក្ខណាសូ**តិ ឯតាសុ កាមគុណបច្ចវេក្ខណាទីសុ ទ្វាទសសុ បច្ចវេក្ខណាសុ។ **ឯកំ បច្ចវេក្ខណំ បច្ចវេក្ខតិ** ទ្វាទសសុ នយេសុ ឯកេនេវ កិច្ចសិទ្ធិតោ។ **អញ្ញោ** ភិក្ខុ។ **ឯក**ន្តិ អញ្ញំ បច្ចវេក្ខតិ។ អញ្ញត្ថោ ហិ អយំ **ឯក**សទ្ទោ “ឥត្ថេកេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២១, ២៧) វិយាតិ។ នានាភិក្ខូនំ បន ឯកា បច្ចវេក្ខណា, នានាភិក្ខូនំ នានាបច្ចវេក្ខណាតិ ឯវំ ចតុក្កបច្ចវេក្ខណម្បិ ឯត្ថ សម្ភវតិ។ ឥមស្ស បន ទ្វយស្ស វសេន អភិសមយោ នត្ថីតិ តទុភយំ អដ្ឋកថាយំ ន ឧទ្ធដំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បិណ្ឌបាតបារិសុទ្ធិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. ឥន្ទ្រិយភាវនាសុត្តវណ្ណនា

៤៥៣. **ឯវំនាមកេ**តិ “គជង្គលា”តិ ឯវំ ឥត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមកេ មជ្ឈិមបទេសស្ស មរិយាទដ្ឋានភូតេ និគមេ។ **សុវេឡុ នាម** និចលរុក្ខោតិ វទន្តិ។ តតោ អញ្ញំ ឯវាតិ បន អធិប្បាយេន **“ឯកា រុក្ខជាតី”**តិ វុត្តំ។ ចក្ខុសោតានំ យថាសកវិសយតោ និវារណំ ទមនំ ឥន្ទ្រិយភាវនា, តញ្ច ខោ សព្ពសោ អទស្សនេន អសវនេនាតិ អាហ – **“ចក្ខុនា រូបំ ន បស្សតិ, សោតេន សទ្ទំ ន សុណាតី”**តិ។ សតិ ហិ ទស្សនេ សវនេ ច តានិ អទន្តានិ អភាវិតានេវាតិ អធិប្បាយោ។ ចក្ខុសោតានិ ច អសម្បត្តគ្គាហិតាយ ទុរក្ខិតានីតិ ព្រាហ្មណោ តេសំយេវ វិសយគ្គហណំ បដិក្ខិបិ។ **អសទិសាយា**តិ អញ្ញតិត្ថិយសមយេហិ អសាធារណាយ។ **អាលយ**ន្តិ កថេតុកាមតាការន្តិ អត្ថោ។

៤៥៤. **វិបស្សនុបេក្ខា**តិ អារទ្ធវិបស្សកស្ស វិបស្សនាញាណេន លក្ខណត្តយេ ទិដ្ឋេ សង្ខារានំ អនិច្ចភាវាទិវិចិននេ មជ្ឈត្តភូតា វិបស្សនាសង្ខាតា ឧបេក្ខា។ សា បន យស្មា ភាវនាវិសេសប្បត្តិយា ហេដ្ឋិមេហិ វិបស្សនាវារេហិ សន្តា ចេវ បណីតា ច, បគេវ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសហគតាហិ ឧបេក្ខាហិ, តស្មា អាហ – **“ឯសា សន្តា ឯសា បណីតា”**តិ។ **អតប្បិកា**តិ សន្តបណីតភាវនារសវសេន តិត្តិំ ន ជនេតិ។ តេនេវាហ –

> “សុញ្ញាគារំ បវិដ្ឋស្ស, សន្តចិត្តស្ស ភិក្ខុនោ;
> អមានុសី រតី ហោតិ, សម្មា ធម្មំ វិបស្សតោ”តិ។ (ធ. ប. ៣៧៣);

ឥតីតិ ឯវំ វក្ខមានាការេនាតិ អត្ថោ។ **អយំ ភិក្ខូ**តិ អយំ អារទ្ធវិបស្សកោ ភិក្ខូតិ យោជនា។ **ចក្ខុទ្វារេ រូបារម្មណម្ហី**តិ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថគតេ រូបារម្មណេ។ **មនាប**ន្តិ មនាបភាវេន បវត្តនកំ។ **មជ្ឈត្តេ មនាបាមនាប**ន្តិ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ មនាបភាវេន អមនាបភាវេន ច បវត្តនកំ មនាបាមនាបំ នាមាតិ។ តេនាហ (“នេវ មនាបំ ន អមនាប”ន្តិ)។ ឥមិនា មនាបភាវោ គហិតោ, “នេវ មនាប”ន្តិ ឥមិនា មនាបភាវោ មជ្ឈត្តោ ច ឧភយំ ឯកទេសតោ លព្ភតីតិ, **“មនាបាមនាប”**ន្តិ វុត្តំ។ ឯវំ អារម្មណេ លព្ភមានវិសេសវសេន តទារម្មណស្ស ចិត្តស្ស បាកតិកំ បវត្តិអាការំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តប្បដិសេធេន អរិយស្ស វិនយេ អនុត្តរំ ឥន្ទ្រិយភាវនំ ទស្សេតុំ, **“តស្ស រជ្ជិតុំ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្រាយំ យោជនា – តស្ស ចិត្តំ ឥដ្ឋេ អារម្មណេ រជ្ជិតុំ វា អនិដ្ឋេ អារម្មណេ ទុស្សិតុំ វា មជ្ឈត្តេ អារម្មណេ មុយ្ហិតុំ វា។ **អទត្វា**តិ និសេធេត្វា។ **បរិគ្គហេត្វា**តិ បរិជាននវសេន ញាណេន គហេត្វា ញាតតីរណបហានបរិញ្ញាហិ បរិជានិត្វា។ **វិបស្សនំ មជ្ឈត្តេ ឋបេតី**តិ អនុក្កមេន វិបស្សនុបេក្ខំ និព្ពត្តេត្វា តំ សង្ខារុបេក្ខំ បាបេត្វា ឋបេតិ។ **ចក្ខុមា**តិ ន បសាទចក្ខុនោ អត្ថិតាមត្តជោតនំ; អថ ខោ តស្ស អតិសយេន អត្ថិតាជោតនំ, “សីលវា”តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ – **“ចក្ខុមាតិ សម្បន្នចក្ខុ វិសុទ្ធនេត្តោ”**តិ។

៤៥៦. **ឦសកំ បោណេ**តិ មជ្ឈេ ឧច្ចំ ហុត្វា ឦសកំ បោណេ, ន អន្តន្តេន វង្កេ។ តេនាហ – **“រថីសា វិយ ឧដ្ឋហិត្វា ឋិតេ”**តិ។

៤៦១. **បដិកូលេ**តិ អមនុញ្ញេ អារម្មណេ។ **អប្បដិកូលសញ្ញី**តិ ន បដិកូលសញ្ញី។ តំ បន អប្បដិកូលសញ្ញិតំ ទស្សេតុំ, **“មេត្តាផរណេន វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បដិកូលេ អនិដ្ឋេ វត្ថុស្មឹ សត្តសញ្ញិតេ មេត្តាផរណេន វា ធាតុសោ ឧបសំហារេន វា សង្ខារសញ្ញិតេ បន ធាតុសោ ឧបសំហារេន វាតិ យោជេតព្ពំ។ **អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតី**តិ ហិតេសិតាយ ធម្មសភាវចិន្តនាយ ច នប្បដិកូលសញ្ញី ហុត្វា ឥរិយាបថវិហារេន វិហរតិ។ **អប្បដិកូលេ** ឥដ្ឋេ វត្ថុស្មឹ សត្តសញ្ញិតេ កេសាទិអសុចិកោដ្ឋាសមត្តមេវាតិ **អសុភផរណេន វា**តិ អសុភតោ មនសិការវសេន។ ឥទំ រូបារូបមត្តំ អនិច្ចំ សង្ខតន្តិ **អនិច្ចតោ ឧបសំហារេន វា**។ តតោ ឯវំ, “ទុក្ខំ វិបរិណាមធម្ម”ន្តិ មនសិ ករោន្តោ **បដិកូល**

សញ្ញី វិហរតិ។ សេសបទេសូតិ, “បដិកូលេ ច អប្បដិកូលេ ចា”តិអាទិនា អាគតេសុ សេសេសុ ទ្វីសុ បទេសុ។ តត្ថ ហិ ឥដ្ឋានិដ្ឋវត្ថូនិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វុត្តំ យថា សត្តានំ បឋមំ បដិកូលតោ ឧបដ្ឋិតមេវ បច្ឆា គហណាការវសេន អវត្ថន្តរេន វា អប្បដិកូលតោ ឧបដ្ឋាតិ។ យញ្ច អប្បដិកូលតោ ឧបដ្ឋិតមេវ បច្ឆា បដិកូលតោ ឧបដ្ឋាតិ, តទុភយេបិ ខីណាសវោ សចេ អាកង្ខតិ, វុត្តនយេន អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរេយ្យ បដិកូលសញ្ញី វាតិ។

តទុភយំ អភិនិវជ្ជេត្វាតិ សភាវតោ ភាវនានុភាវតោ ច ឧបដ្ឋិតំ អារម្មណំ បដិកូលសភាវំ អប្បដិកូលសភាវំ វាតិ តំ ឧភយំ បហាយ អគ្គហេត្វា។ សព្ពស្មិំ វត្ថុស្មិំ បន, **“មជ្ឈត្តោ ហុត្វា វិហរិតុកាមោ កឹ ករោតី”**តិ, វត្វា តត្ថ បដិបជ្ជនវិធិំ ទស្សេន្តោ, **“ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ...បេ.... ទោមនស្សិតោ ហោតី”**តិ អាហ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡិយា វិភាវេតុំ, **“វុត្តំ ហេត”**ន្តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តនយោ ឯវ។ **សតោ**តិ សតិវេបុល្លប្បត្តិយា សតិមា។ **សម្បជានោ**តិ បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា សម្បជានការី។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ ការណវសេន ចក្ខូតិ លទ្ធវោហារេន រូបទស្សនសមត្ថេន ចក្ខុវិញ្ញាណេន, ចក្ខុនា វា ករណភូតេន រូបំ បស្សិត្វា។ **នេវ សុមនោ ហោតិ** គេហស្សិតសោមនស្សបដិក្ខេបេន នេក្ខម្មបក្ខិកាយ កិរិយាសោមនស្សវេទនាយ។

ឥមេសុ ចាតិ “អញ្ញថា ច បនានន្ទ, អរិយស្ស វិនយេ អនុត្តរា ឥន្ទ្រិយភាវនា ហោតី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៤៥៣), – “កថញ្ចានន្ទ, សេខោ ហោតិ បដិបទោ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៤៦០); – “កថញ្ចានន្ទ, អរិយោ ហោតិ ភាវិតិន្ទ្រិយោ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៤៦១) ច អាគតេសុ តិវិធេសុ នយេសុ។ **មនាបំ អមនាបំ មនាបាមនាប**ន្តិ ឯត្ថ **មនាប**គ្គហណេន សោមនស្សយុត្តកុសលាកុសលានំ, **អមនាប**គ្គហណេន ទោមនស្សយុត្តអកុសលានំ, **មនាបាមនាប**គ្គហណេន តព្ពិធុរុបេក្ខាយុត្តានំ សង្គហិតត្តា បឋមនយេ **“សំកិលេសំ វដ្ដតិ, និក្កិលេសំ វដ្ដតី”**តិ វុត្តំ។ បឋមនយេ ហិ បុថុជ្ជនស្ស អធិប្បេតត្តា សំកិលេសកិលេសវិប្បយុត្តម្បិ យុជ្ជតិ។ ទុតិយនយេ បន **“សោ...បេ.... អដ្ដីយតី”**តិអាទិវចនតោ **“បឋមំ សំកិលេសំ វដ្ដតី”**តិ វុត្តំ។ សេក្ខស្ស អធិប្បេតត្តា ចស្ស អប្បហីនកិលេសវសេន, **“សំកិលេសម្បិ វដ្ដតី”**តិ វុត្តំ។ តតិយនយេ អរហតោ អធិប្បេតត្តា, **“តតិយំ និក្កិលេសមេវ វដ្ដតី”**តិ វុត្តំ។ សេក្ខវារេ បន “ចក្ខុមា បុរិសោ”តិអាទិកា ឧបមា ឯកមេវ អត្ថំ ញាបេតុំ អាហ។ តស្មា ចក្ខុទ្វារស្ស ឧប្បន្នេ រាគាទិកេ វិក្ខម្ភេត្វា វិបស្សនុបេក្ខាយ បតិដ្ឋានំ អរិយា ឥន្ទ្រិយភាវនាតិ។ បឋមនយោ វិបស្សកវសេន អាគតោ, ទុតិយោ សេក្ខស្ស វសេន, បឋមទុតិយោ ច សេក្ខបុថុជ្ជនានំ មូលកម្មដ្ឋានវសេន, តតិយោ ខីណាសវស្ស អរិយវិហារវសេន អាគតោ។ បឋមនយេ ច បុថុជ្ជនស្ស វសេន, ទុតិយនយេ សេក្ខស្ស វសេន កុសលំ វុត្តំ, តតិយនយេ អសេក្ខស្ស វសេន កិរិយាព្យាកតំ វុត្តន្តិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

បបញ្ចសូទនិយា មជ្ឈិមនិកាយដ្ឋកថាយ

ឥន្ទ្រិយភាវនាសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច សឡាយតនវគ្គវណ្ណនា។

ឧបរិបណ្ណាសដីកា សមត្តា។